

Ileana Vulpescu
Arta conversației

Rainer Maria Rilke

Cad frunzele, cad de departe, parcă s-ar veșteji în ceruri grădini
îndepărtate; cu gesturi de negare cad mereu.
Și cade-n nopți adânci pământul greu de lângă stele în singurătate.
Noi toți cădem. Mîna de colo cade. Și altele, și toate, rînd pe rînd.
Dar este Unul care ține-n mîna căderea asta nesfîrșit de blînd.
Alexandru Philippide

[TOAMNĂ. „Ce vînăt amurg...”

Prin vinete-amurguri, prin veștede ramuri, se-apropie toamna cu pași
arămii... Din vămile văzduhului toamna pornise tiptil printre frunze
moarte, printre vrejuri și printre crengi trosnitoare, vulpe tăcută
măturînd pământul cu coada, pășind cu sunet înfundat de labe
prudente, scrutînd orizontul cu ochi micșorați și reflexivi, prospectînd
atent împrejurimile ca un strateg încercat.

Cu o săptămînă mai-nainte, pe Transfăgărășan, din verdele-mbătrînit
și din rugină, din curcubeul de culori și de transparențe, vulpea —
materializare a anotimpului — nu li se-arătase. Le ieșise-n cale-un
cerb, indiferent în măreția lui împodobită cu ample coarne rămuroase
pe măsura vastelor ogive ale codrului, și-un urs — adolescent,
judecînd după blană, după colți, după cheful de joacă — născut și
crescut se vede într-o rezervație, fiindcă se-arăta prietenos cu oamenii
și le căuta societatea. Redat libertății, animalul primea danii
comestibile și-n semn de grațitudine, în timp ce donatorii imortalizau
fotografic momentul de-nfrățire-ntre specii, el le trăgea cîte-o labă
amicală.

„Ce vînăt amurg". Hm! sună-a poezie... Numai Tudor citează cînd nu
te-aștepți, de parc-ar spune de la el.]

în momentul acela, punga de nailon din mîna dreaptă a Sînzienei se
sparse-n fund și pe trotuar fugiră, care-n-cotro, cele cinci vinete
lunguiețe, „ultimele de anul ăsta”, și cele două kilograme de mere
domnești, cumpărate mai adineauri din piață, de la țărani.

„Of! De-o mie de ori am zis să-mi iau niște plase ca lumea, nu flendurile-astea în care pui două paie, și s-au dus dracu'! Bine că nu s-a rupt a cu unt-de-lemn! Nu mă-nvăț odată minte!”

În timp ce Sînziana se moraliza — adunîndu-și de pe jos proviziile și încercînd să le-nghesuie-n punga validă în care avea două „jumătăți” de untdelemn, și-n geanta maro, „de moașă comunală” — o femeie de vîrstă mijlocie, căruntă, îmbrăcată-ntr-un impermeabil verde, îi întinse o pungă de nailon și se-apucă să-i ajute. Totul fusese recuperat.

— Vă mulțumesc, doamnă, și nu vă supărați, dar să vă dau leul pe pungă, zise, trăgîndu-și sufletul, Sînziana.

Femeia făcu semn cu mîna că nu era nevoie.

— Nu mă mai cunoașteți, doamna doctor! Ce să mă mai cunoașteți... și femeia făcu un gest demonstrativ către părul cărunt, către fața ridată, către corpul ei — piele și os.

— Filipescu... Filipescu Angela, salonul 10...

- 1970, spuse rar Sînziana.

— Da, doamna doctor! Mă mir că nu m-ați uitat.

— Cum să vă uit!

„Filipescu Angela, 36 de ani, muncitoare textilistă. Tentativă de sinucidere. Otrăvire cu Sodil. Hematoame pe tot corpul provenite din bătaie”. O noapte-n-treagă luptase s-o scoale din morți. Apoi plastia de esofag, trei luni în salonul 10, pat 7.

— Ce vă mai fac copiii, bărbatul?

— Mulțumesc, doamna doctor, băiatu-îl mare-a terminat armata, e parchetar pe șantier, ăl mic e la liceul tehnic. Nenorocitu' ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit, a făcut ciroză, am pătimit ce-am pătimit, da' măcar am scăpat. Acum, trăiesc și eu pentru copii, să-și facă și ei un rost, și pe urmă... Că vorba de mi-o spuneți dumneavoastră: i-am făcut — trebui' să-i facem și oameni. Că bărbații, dă-i dracu', Doamne iartă-mă!

„Dă-i dracu', dar parcă nu pe toți”, se gîndi Sînziana.

— Am fost mai săptămînile trecute pe la spital c-am o cumătră internată, și-am aflat că v-ați mutat la alt servici și că v-ați... v-ați divorțat cu soțul.

Sînziana înclină din cap în semn de aprobare.

— Ce să facem, doamnă Filipescu, așa e viața... Dumneavoastră să fiți sănătoasă, și fetițele.

„Va să zică i s-a dat un raport complet. Fin? Gina? Oricare... Că nu le mănîncă pe nici una discreția”.

— Foarte bine ziceți.

Își mai făcură cîte-o urare pentru ele și pentru copiii lor, după care, doctorița Sînziana Hangan și fosta ei pacientă, Filipescu Angela, își spuseră la revedere.

[„Nenorocitu’ ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit”, parcă așa spusese Filipescu Angela, salon 10, pat 7. Cum trebuie să se poarte-un om ca să-i consideri moartea o binefacere... Doamne, Doamne! Cînd îi spusese Alexandru că trebuie să se despartă, poate că și ea-i dorise moartea. Cît de elevat să fie un om — să nu vrea să te vadă mort, dacă-i dai o măciucă-n cap? Să nu vrea să i se facă o dreptate mai presus de ce oferă Justiția?]

Sînziana avu un zîmbet ca la o pagubă de care te-ai consolat. Scutură apoi din cap, ca și cînd ar fi jenat-o o șuviță de păr. „Să mișcăm nițel sediul central ca să așezăm altfel gîndurile. Dacă n-ar fi fost simpozionul de micro-biologie, cînd aș fi văzut eu

Transfăgărășanul?... Ce drum, ce vreme, ce culori, cîtă pace și cîtă măreție. Și noi doi, ca la-nceputul lumii. Am făcut drumul dus-întors fără să ne-atingem, fără exclamații de entuziasm, cu umilință, ca-n fața unei minuni de nepătruns. De ce să nu ne trecem în revistă gîndurile și-amintirile frumoase, cînd le-avem? De cîte ori n-am să mai merg în minte pe Transfăgărășan? De cîte ori n-au să-mi alunece gîndurile-n prăpastia Barajului? De cîte ori n-am să te strig Mircea, Mircea!? De cîte ori nu strigam cu capu-n pernă, în adolescență, Daniel, Daniel!, invocîndu-te, nene Dai, iar tu habar n-aveai că te iubesc? De cîte ori n-am strigat tare Pavel, Pavel!, încercînd să domin vuietul mării de care e legat numele tău, Pavele? De cîte ori nu v-am mîngîiat cu sufletul, domnule doctor Naiculescu, îngînînd ca pe-un refren dintr-un cîntec de leagăn Nini, Nini...? Și cînd erați în lumea cu luminile, cum zicea Maica, și de cînd v-ați dus. Iar dumneavoastră, domnule doctor Murgu, dumneavoastră sunteți o permanentă a vieții mele sufletești. N-am să-ndrăznesc niciodată să vă spun... dar vă rostesc de multe ori numele într-o incantație care-l rostogolește-n adîncimi fără dimensiune. Cînd am început să mă-ndrăgostesc de Mircea, m-am simțit vinovată față de dumneavoastră, mereu mă trezeam spunînd iertați-mă, domnule doctor, iertați-mă, sunt o ființă... o biată femeie, am încă vîrsta la care dorința atîrnă greu în balanță, dar orice s-ar

întâmpla, în sufletul meu... Nici nu știam că nu mint. Deși îl iubesc pe Mircea... Ce patetică sunt! Și de ce să nu fiu? Și față de tine însuși, nici în tine însuși să nu-ndrăznești să spui tot ce crezi, fără să-ți fie rușine, fără să te temi de ridicol, de lipsa de măsură? Iar doctorul Kolonte... A, cu el e ceva încurcat. Parcă m-aș uita-ntr-o oglindă printr-un tifon. La orice m-aș fi așteptat... dar să-mi dea un parfum... ce bine se asorta Hermes Caleche-ul cu vînăta din geanta de moașă comunală. Becket, Ionescu, niște dulci copii!”

La acest punct al monologului ei, doctorița Sînziana Hangan ajunsese-n fața apartamentului în care locuia de șapte ani. În deschizătura cutiei de scrisori - cutie mare de lemn băițuit, „safe-ul băncii Angliei”, cum îi zicea Măria, stătea-nfipt un braț de crizanteme: bulgări mari de zăpadă imaculată, sfere opulente, sîngerii, cu nervuri de aur, cataifuri ruginii, fideluțe mov, albe, roz-stins, coniac, champagne, galben ca puiul ieșit din ou, galben de smîntînă — un braț de culori și de forme peste care plutea un miros dulceag-amărui de miere și de toamnă. Sînziana lăsă pungile de nailon în dreptul ușii, scoase cu grijă cozile florilor din cutia poștală, una câte una, le ținu pe brațul stîng ca pe-un copil, închise ochii și le strînse la piept.

„înseamnă că pleci, dacă n-ai și plecat, altfel...”, își spuse ea în timp ce-ncerca să descuie yala.

— Stai că-ți deschid eu, se-auzi dinăuntru glasul Măriei.

Și ușa se dădu la perete. Sînziana stătea nehotărîtă-n cadrul ei.

— Pup, pup! zise Măria, și-și sărută mama pe frunte, obicei de cînd era mică, și maică-sa trebuia să se-apelece pentru acest ceremonial tandru. Acum, fata-și întinse doar nițel capul, o sărută, apoi, cu o privire complice către flori, îi șopti:

- Ei, îm?

— Vreun fost pacient...

Fata închise un ochi.

— Și de unde știi că nu sunt pentru tine? o-ntrebă maică-sa.

— Faci mișto de mine?!

— Iar vorbești ca pe maidan?

— Stimată doamnă, folosesc un limbaj argotic, atîta tot, adăugă fata cu o dicție pedantă. Șușotind apoi la urechea maică-sii:

— Avem oaspeți... pe dumnealui, de! pe tata.

- A!

— Când am venit acasă, la 12, c-a lipsit diva de fizică, le-am găsit ca pe-o scrisoare la cutie; și-i arată din ochi florile. Nu le-am luat, ca să le vadă mahalaua, și Măria făcu un gest larg către ușile de pe palier. De fapt, Măria nu le luase fiindcă știa că vine taică-său. Chiar dacă-nre părinții ei totul era de mult mort și-ngropat, nu prindea rău ca „domnul”, să vadă că fosta nevastă nu era de lepădat, își zicea Măria cu mintea ei de șaisprezece ani. De câte ori venea taică-său și-ntreba unde e Sînziana, Maria-i răspundea invariabil: „cu vreun gagic la cinema”, folosind neologismul foarte en vogue cu intenția de-a-și enerva tatăl.

„Unde-ai învățat să vorbești așa?”, o-ntreba acesta.

— În societate, și dacă nu-ți place, regret. Ce vrei, sunt un copil semi-orfan.

Sînziana, care-și cunoștea copiii, știa de ce fata ei cea mare își compusese un asemenea personaj „sictirizant” — cum ar fi spus cei din aceeași generație cu ea — pe care nu scăpa nici o ocazie să-l arboreze și să-l joace în cele mai mici amănunte în fața lui taică-său, ca o actriță de mare talent, îndrumată de o mîină de maestru.

Aproape după fiecare vizită paternă, Măria răbufnea, blagoslovind-o ca la ușa cortului pe actuala nevastă a lui taică-său și netrecîndu-l cu vederea nici pe acesta, cu toate-ncercările Sînzieniei de-a o domoli.

— Ce, vine-aici să-și verse nervii pe care și-i face cu „marea vedetă”?

Vine să ne șicaneze pe noi că aia a dumnealui se culcă cu altul?

— Măria, te rog să taci, te rog să taci, că dacă nu, plec pe stradă.

— Sigur, să tac cum ai tăcut tu! Ca o... bleagă. Vine una și-ți ia bărbatul și tu zici „ia-l, scumpi, dacă-ți trebuie”.

— Tu ce-ai fi făcut în locul meu?

— Ce-aș fi făcut? Mă duceam la „aia” și-o luam de ciuf și măturam trotuarul cu ea și-i ziceam „paștele și Dumnezeii mă-tii de... lasă -mi bărbatu-n pace că, de nu, te pocesc!”. Așa i-aș fi zis, și-așa i-aș fi făcut, nu ca tine, distinsă doamnă doctor. Și Măria se roșea și se zburlea ca și când scena s-ar fi petrecut în realitate.

Sînziana Hangan n-avea nici o-ndoială în ceea ce privește eficacitatea rețetei propusă de fiică-sa. Mai întîi pentru că majoritatea oamenilor se tem de scandal și „marea vedetă” ar fi dat poate-ndărăt în fața unei asemenea vehemențe ; în al doilea rînd pentru că Alexandru s-ar fi simțit flatat de-această vehemență, și-ar fi socotit-o, vanitos cum era, o

dovadă de dragoste din partea nevestei, sau măcar o dorință tenace de a-l păstra. Pe când ea...

Și, dintr-odată, inima fetei se-nmuia și-o lua-n brațe pe maică-sa, ca pe-un copil prostănac, și-o săruta și-o săruta și-i sufla la ureche:

— Dă-i dracu', noi să fim sănătoase.

Măria îi întinse maică-sii cheia cutiei de scrisori, apoi se-aplecă și ridică cele două plase cu provizii.

— Vezi că mai e ceva-n cutie, zise ea și făcu stîn-ga-mprejur, spre bucătărie, fără să mai privească-ndărăt.

În cutie, Sînziana găsi un plic albastru, pe care scria, cu un scris necunoscut, „Doamnei doctor Sînziana Hangan”, și un pachetel lunguiet, un etui ca de stilou, învelit într-o hîrtie cu stelute aurii.

Deschise scrisoarea.

„Ți-am urmat sfatul. Trebuia să plecăm săptămîna viitoare. Totul s-a precipitat. Aseară am aflat că plecarea este pentru azi la 10. Te-am căutat la Institut, centrala era stricată. Nu mă certa. Rămîi cu bine, înțeleapta mea iubire.

Mircea”.

Citi scrisoarea de cîteva ori. își înăbuși un oftat fiindcă auzi pașii Măriei. „înțeleapta mea iubire...”

Deschise mașinal ambalajul cu stelute aurii sub care se afla o cutiuță cu capac bombat, într-un culcuș de mătase vișinie, strălucea molcom o brățară filigranată aurie, împărțită-n casetoane mici, împodobite alternativ cu jad și cu ochi de tigru. Pe interiorul capacului Sînziana citi „Chinese jewels”.

Măria, care venea din bucătărie cu pași mari și cu gura plină de ce avea să-i mai spună, înghiți în sec.

— Pușică, ce e cu tine? rosti ea cu glas matern și-și mîngîie mama pe cap și pe obraz. Se uită apoi în cutiuța de mătase, apucă delicat brățara și o prinse la mîna stîngă a maică-sii, deși întîmpină împotrivire.

— Ți-a dat-o ca s-o porți, nu? Hai în casă, îi spuse ea rugător, și-o luă pe după umeri. „Săraca de tine, ce-o fi-n bietul tău sufletel”, se gîndi fata.

— Bună ziua, își salută Sînziana fostul bărbat.

— Sărut mîna.

Alexandru o cîntări de sus și pînă jos. În lumina roșatică ce pătrundea prin fereastra sufrageriei, mare cît peretele, Sînziana i se păru frumoasă. „Nu mi se pare, chiar este”. Verdele stins al scurtei de

catifea, pusă peste un pulover gălbui cu guler întors, îi venea bine; se asorta cu părul ei castaniu, cu fața bronzată în care ochii cu paiete aurii păreau mai luminoși și mai deschiși decât de obicei; scurta scotea în evidență șoldurile care se curbau domol într-o fustă-n carouri cărămizii, oranj și galbene, așezate-n biais. Pantofii montați, cu un pic de toc, dădeau eleganță gleznelor și picioarelor drepte ca o linie stilizată continuu din care nu se detașa nici un mușchi.

„Are o strălucire”, își zise Alexandru și i se aprinse privirea, „strălucirea pe care o capătă orice corp când se știe iubit”, trase el concluzia, uitându-se avid la fosta nevastă, îl apucă un fel de iritare. Sînziana se duse-n camera ei să pună scrisoarea și cutia brățării-n dulap. O clipă o bătu gândul să-și scoată brățara de la mână. „La urma urmei, de ce? Singura care n-ar fi trebuit să știe, Măria, știe. În rest...” Mai strînse o dată la piept florile pe care le ținuse tot timpul pe brațul stîng, și le puse-n patul ei îngust. Când reveni-n sufragerie, Alexandru se-apropie de ea, o apucă de ceafă și vru s-o sărute. Sînzieni îi bătu inima repede și simți o greață și o neliniște ca la un început de boală. Se uită la el atît de surprinsă, încît Alexandru renunță.

Măria veni-n sufragerie cîntînd asortat cu pasul militaros pe care-l adoptase ad-hoc „La oaste când am plecat, Lino, Leano...” Fata era-mbrăcată acum într-o fustă care abia dacă-i depășea cu un lat de palmă puloverul gros de lînă seină, foarte mulat pe bustul din care sîinii abia mijeau, își ridicase părul într-un coculeț, drept în creștet, și-nfipsese-n el două măciulii mari de sidef, foste ace de pălărie ale răposatei sale bunici, Smaranda Hangan. Își vopsise puternic pleoapele cu albastru, iar pe degete își înșirase tot felul de „bijuterii” luate de la „tinichigerie”, pînă-n doișpe lei bucata.

Sînzieni îi veni să rîdă mai ales de boiala de pe pleoapele ei — truc nou de ultimă oră, bineînțeles — căci pînă atunci n-o văzuse niciodată „travestită” astfel, îi veni să-i spuie „ce te-ai boit ca o pațachină?”, dar se gîndi că nu trebuia să-i strice fetei efectele față de taică-său.

Alexandru, contrariat de tot ce se petrece-n fosta lui casă — și, de ce n-ar fi recunoscut-o, mai ales de brațul de crizanteme din cutia de scrisori, iar acum, de brățara de la mîna Sînzieni — cu un glas care se străduia să nu-i trădeze enervarea, se adresă fiică-sii pe-un ton ironic: — Faci reclamă pentru vreun circ sau pentru vreo fabrică de ciorapi-chilot?

— Ei bine, domnule, nu! Nici circ, nici izmenociorapi! îmi fac propria reclamă! „Lume, lume! veniți de vedeți: șarpele boa, șapte metri de la cap la coadă, zece metri de la coadă la cap!”.

Sînziana izbucni-n rîs, în timp ce Alexandru se roși de indignare: mai mult de rîsul ei decît de ireverența fiică-sii.

Măria, făcîndu-se că ignoră impresia pe care le-o produsese părinților, i se-adresă pe-un ton oficial maică-sii:

— Doamnă doctor, în ordine cronologică, ați fost căutată de H. B.-uri și de un domn Pavel Vlas care vă va mai căuta în jurul orei 6.

La numele „Pavel Vlas”, Sînziana simți nevoia să se-așeze.

Fata continuă, fără să-i fi scăpat reacția maică-sii.

- O fi ăl cu florile și cu brățara? Că altul cine să fie?

— V-am făcut un piure de cartofi, chiftele prăjite și salată de varză roșie ca să vă refaceți forța fizică și ca să vă păstrați frumusețea, în baie, veți găsi înmuiată cu „Far” — produs excepțional, spală, albește, înfrumusețează și, dacă știi să te porți, face și ouă — veți găsi înmuiată, precum v-am spus, lenjeria de pat din terocel imprimat — 18 lei metrul — a doamnei doctor Sînziana Hangan și-a fiicelor sale, domnișoara Măria Bujor și Ana Hangan. Acum, să vă pun o-ntrebare: doriți să mă duc s-o iau de la grădiniță pe sora mea, zisă „falfabeta”?

— Cum vrei; cînd am trecut pe-acolo se jucau în curte, așa că poți s-o lași pînă spre 6.

— Mă rog, dacă este la alegere... Pînă una-alta, vă rog respectuos să-mi permiteți să mă deplasez pînă-n piață spre-a cumpăra din sectorul particular niște cucurbitacee, popular zise tîrtăcuțe, pentru decorațiuni interioare.

— Ai bani?

— Ca la turci, doamnă, ca la turci. Domnule, i se adresă lui taică-său, dacă doriți să mă-nsoțiți, plăcerea e de partea mea, dacă rămîneți cu doamna, și n-am să vă mai găsesc cînd mă întorc, vă spun: rămîneți cu bine și transmiteți, vă rog, salutările mele, doamnei, soția dumneavoastră, și fiului dumneavoastră, mon demire. Doamnă, domnule, bună ziua!

La ultimele cuvinte, îi salută scurt, dintr-o-nclinare de bărbie, lentoarse spatele și, cu un mers grațios și elegant, care-i pune-n valoare corpul nepîrguit, se-ndreptă spre ușă.

„Așa trebui' să fi fost soacră-mea la vârsta ei”, se gândi Alexandru.
„Aceiași ochi albaștri-nchis, același păr negru, la fel de subțirică, la fel de frumoasă!”

— Ție nu ți se pare că fata asta exagerează? o-ntrebă Alexandru pe Sînziana.

— în ce fel? îl întrebă Sînziana la rîndul ei, fără nici un interes în glas. în momentul acela sună telefonul.

— Alo! Da, nene Daniel... A și trecut un an?!... Direct la Belu... Da, știu, De cîte ori merg la Mama și la Tata, trec și pe la el. Bine, la 11. La revedere.

„Un an de cînd v-ați dus, domnule doctor Nini Naiculescu. Nini, Nini”. Tot trecutul dădea năvală asupra ei. Pavel, Nini, chiar și Nenea Daniel, chiar și Alexandru. „Și tu, Mircea, ești și prezent și trecut... Trecutul e o-ncăpere din prezent în care intrăm mai rar. N-avem decît să deschidem o ușă, atît, și suntem în trecut, iar ușa asta se deschide singură foarte des”.

— Scuză-mă, te rog. Să revenim la ce vorbeam. De ce crezi că Măria exagerează, mai degrabă cu ce?

— Bine, dar tu n-o vezi cum umblă-mbrăcată, cum se boiește? Cum o lași?

— Chiar dac-ar umbla așa tot timpul și n-aș avea ce să-i reproșez: așa umblă, să nu exagerez, 80 la sută din generația ei. Și generația asta nu e cu nimic mai rea decît altele. Acum, am să-ți spun ceva pe care din solidaritate cu ea n-ar trebui să ți-l spun: umblă așa numai cînd o vezi tu. De exemplu, fusta cu care era îmbrăcată n-o mai poartă de cel puțin doi ani. O și uitasem. Vrea cu orice preț să te contrarieze. E un mod copilăros de a-și manifesta sentimentul de frustrare.

— Ce fel de frustrare?

— Nu te face că nu pricepi! De copil părăsit de tată.

— Bine, dar cred că nu mă poate-nvinui de nimic, cred că nu-i lipsește nimic.

— Nu-i vorba de ce crezi tu, e vorba de ce crede ea. Cred că ești convins că eu n-o influențez în direcția asta; ba, dimpotrivă: mă străduiesc să-i demonstrez că relațiile dintre un bărbat și-o femeie n-au legătură cu cele părinte-copil. Că tu nu mai ești bărbatul meu, dar că ești tatăl ei. E mare și judecă singură și, mai ales, ca mulți adolescenți, trece printr-o perioadă de negare și de nonconformism. Și te-a ales pe tine țap ispășitor.

— Nu-i săptămînă-n care să n-o văd; o iubesc; cred, sper că nu-i lipsește nimic.

— În acest „sper” simt o nuanță de dubiu, în sinea ta cred că te-ndoiești că nu-i lipsește nimic. Și dă-mi voie să-ți traduc acest dubiu: în gîndul tău îți spui, bine-nțeleș, că ce-i dai tu ei, împart eu cu cealaltă, cu cea din flori. Nu-i așa? Vreau să știi că tot ce prisosește din stricta ei întreținere, a Măriei vreau să zic, depun pe-un cec, pentru ca-n momentul cînd i-or trebui banii ăștia, să-i aibă.

— Ai putea s-o-mbraci mai bine.

— E-mbrăcată decent, cum trebui' să fie o fată de vîrsta ei. Nu vreau să capete gustul boarfelor, să devină „borfomană”, cum zice ea. Nu-i cu nimic mai prost îmbrăcată decît mine, iar eu sunt adultă, nu mai cresc. Vreau să știe să cîntărească banul, să aibă mentalitatea unui om care trăiește dintr-o sumă fixă. Eu trăiesc ca toți oamenii din categoria mea. Dar nu boarfele-i lipsesc ei.

— sunt sigur c-ai să spui ceva care să mă acuze.

— Nu-i vorba nici de acuzat, nici de scuzat. Numai că, vezi, copiii de părinți despărțiți sunt cu părintele „lipsă” ca nevestele de navetiști: fiecare cu viața lui. Eu te-nțeleg. Eu am ajuns la vîrsta cînd înțeleg orice, dar nu-i poți pretinde nimănui să fie gata-nvățat de cînd se naște. La copiii cu părinți despărțiți apare totdeauna un dezechilibru, mai grav sau mai puțin grav, ca-n cazul Măriei: copiii ăștia n-au o idee clară despre ce este o familie. Nici eu, dealtfel, dacă stau bine să mă gîndesc, n-am avut o idee limpede-n privința asta. Cred totuși că-n mintea mea lucrurile erau mai clare decît într-a Măriei. Eu știam că n-am tată. Știam că el murise pe front și că niciodată n-am să am tată. Și am suferit afectiv de lipsa asta, fiindcă eu nu l-am cunoscut pe Tata. Am suferit cînd mi-am dat seama, social, ce dezarmat e un copil cînd n-are un bărbat în spate. Dar afectiv nu puteam suferi după ceva ce nu cunoscusem. Mie n-avea cine să-mi tulbure apele. Măria însă — cum spune ea în glumă, dar nici nu-și dă seama cîtă dreptate are — este o semi-orfană.

— Am impresia că ai fi preferat să fie orfană de-adevăratelea, zise el cu o ironie pe care-o dorea benignă.

— Eu? încerc să-ți explic ce se-ntîmplă cu ea. Pentru ea e mai bine să aibă un tată, scriitor cunoscut, cu un statut social, decît să aibă doar mamă: o obscură doctoriță de laborator...

— Cum are cealaltă.

— Exact, cum are cealaltă! Cealaltă are însă un statut sufletesc cert: ea n-a avut, n-are și n-o să aibă niciodată un tată. Eu sunt unicul ei părinte, așa cum a fost Mama pentru mine. Sper să nu simtă lipsa asta niciodată. „Ce-o fi vrînd Pavel?” Măriei însă tu îi lipsești. Nici nu te-ar iubi... nici nu te-ar urî... nici indiferent nu i-ai devenit.

— Cum ți-am devenit ție...

— Eu am o putere de-a mă vindeca, o putere ca șopîrlele. Le rupi coada, ele trăiesc mai departe. N-am fost în viața mea bolnavă în afară de bolile copilăriei și de-o gleznă luxată. „Ce fericită m-a făcut glezna asta. Mi-aș fi scrîntit toate-ncheieturile cu mîna mea numai să...” Nici Mama n-a fost. Am să mor probabil ca ea, repede și fără să sufăr. Cel puțin îmi place să sper.

— Hai să nu mai dramatizăm.

— „Hai să nu mai dramatizăm”! Ce convențional sună vorbele astea! Și despre ce să vorbim? De fapt, afară de ce o privește pe Măria...

— N-avem ce ne spune, nu-i așa?

— Chiar așa! Ce să ne spunem? Oamenii despărțiți n-au prezent, nici viitor comun. Ei au numai un biet trecut din care, dacă-l tot pigulesc și-l tot vîntură, în loc să-l lase să-și doarmă somnul, fac un venin al prezentului. Și de venin nu duce nimeni lipsă... Mie mi-e foame, dacă vrei să mănînci din chiftelele și din piureul făcut de Măria, poftim, dacă nu, așteapt-o, fă ce vrei. „Doamne, de ce-o fi telefonat Pavel?” Sună din nou telefonul.

— Alo, da, doamnă. Mi-a spus Măria, dar am uitat, nu vă supărați... Da, e unul dintre cei mai buni chirurghi din generația mea, aș îndrăzni să spun chiar cel mai bun... îl cunosc, am fost colegi de grupă... Cum să nu... O clipă numai, să scriu în carnet... O-lim-pi-a Ma-te-es-cu. Bun. Mă duc chiar mîine dimineată... Aha... un coleg în trecere prin București, el le-a pus... Bun... Sărut mîna...

— Am lichidat și cu H.B.-urile.

- Cu ce?

— Cu haș-be-urile, care nu reprezintă simbolul vreunui vaccin sau al vreunui ser, ci se traduce prin „hoaște bătrîne” zise și „haș-bilici”, cum le-a botezat fiica noastră comună pe „tinerele” mele vecine, pe care nu le are la inimă.

În timp ce dădea aceste explicații filologice, Sînziana îi oferi fostului ei soț un scaun la masa din bucătărie, iar ea se-așeză-n fața farfuriei întinse, pusă peste un șervet imprimat cu fructe.

— Nu vrei o chiftea?

— Aș bea ceva.

— „Cico” sau „Pepsi”, altceva n-am. Băuturi bețive nu se beau în casa asta decît din an în paști. Adusese Tudor niște coniac, dar l-a băut tot el pe tot.

Numele lui Tudor nu-l binedispuse defel pe Alexandru.

— Anul ăsta am vrut să vin la 24 iunie pe-aici, dar mi-ai spus că nu ești acasă.

— De 24 iunie?

— Da, de ziua ta. Sînzienele, sînzienii, Sanctus Joannes. Dar ai spus că nu ești acasă.

— Nici n-am fost. Am mîncat cu fetele-n oraș. Mi-a spus Măria că-mi taie mîinile dacă spăl vreo farfurie de ziua mea. Și dac-aș fi fost acasă crezi că trebuia chiar să vii?

— Sînziana, ori de cîte ori fac o tentativă de-a stabili niște relații... umane între noi, o respingi. Nu suntem nici primii, nici ultimii oameni care se despart. La urma urmei, ne-am despărțit foarte civilizată.

— Ce e drept, nu ne-am azvîrlit cu oalele-n cap...Numai că motive pentru care să ne mai vedem... Afară de Măria, „motiv” obligatoriu, ce mai avem de-mpărțit?

— Crezi că le dai un exemplu bun cu flori, cu...? Și, utîndu-se la brățara Sînzieniei, Alexandru atacă brusc subiectul care-l rîcîia pe suflet de cînd intrase-n casă, trecînd peste întrebarea fostei lui neveste, căreia i se opri chifteaua-n gît. Altădată l-ar fi poftit pe ușă-afară pentru asemenea indiscreție, acum însă, într-o dispoziție generoasă din pricina dragostei pentru Mircea, neliniștită de telefonul lui Pavel și copleșită de amintirea lui Nini Naiculescu, pe care-a doua zi prietenii aveau să-l pomenească, îi răspunse lui Alexandru cum ar fi răspuns oricui i-ar fi pus o astfel de întrebare.

„La-nceput ai să-l urăști, ai să-l scoți din rîndul oamenilor, pe urmă, are să-ți devină indiferent și n-ai să mai cheltuiești nici un sentiment pe el, și mai pe urmă, ai să te uiți la el cum de fapt trebuie să ne uităm la fiecare semen al nostru cînd începem să-l considerăm prin prisma unui singur sentiment: înțelegerea. Măicuța mea dragă, totdeauna ai avut dreptate”.

- Dacă te-ar auzi cineva, ar zice că te porți ca un bărbat gelos.

Alexandru păli atît de tare că, un moment, Sînziana se gîndi că i se făcuse rău. „N-ai învățat nimic de la marea vedetă, mare într-adevăr. În viața ta n-ai să știi să ascunzi ce simți”.

- Eu însă știu că nu poate fi vorba de-așa ceva și de-asta am să-ți răspund ca unui părinte îngrijorat de educația copilului său, educație pe care n-are timp s-o supravegheze. Așadar: n-ai nici un motiv să fii neliniștit de „exemplul” pe care li-l dau fetelor mele, din care una e și a ta. Nu văd la mine decît o viață de om cinstit și-atît. În casa asta în afară de nenea Daniel, de nenea Matei și de Tudor, nu calcă decît rar picior de bărbat, și-atunci, en tont bien, tout honneur. Nu merg nicăieri fără Măria — vorbesc de cîte-un spectacol la care mă mai duc din an în paști, că de vizite... Dumnezeu cu mila... Iar ea nu face un pas pe care să nu i-l știu. Mulți părinți ar vrea să aibă un copil ca ea. Fata asta-n viața ei n-a luat o meditație și-a fost și este printre cei mai buni copii din clasă. De cînd cu moda meditațiilor, bagă părinții mii, zeci de mii, în fundul copiilor și de multe ori degeaba. Cînd am vrut să ia niște lecții suplimentare la engleză, mi-a spus: „Mi-a dat statul cap să-l folosesc; într-o lună, îți promit să fiu prima la engleză”. Și este. M-ajută cît poate, nu cere nimic mai mult decît îi dau eu; pentru fiecare leuț se justifică. E un copil bun, înțelegător și echilibrat. Și pe lîngă toate astea care sunt prețioase pentru ea, ceva tot atît de prețios mai ales pentru mine: mă iubește.

— Dar te și respectă?

— Mă respectă, poți să fii sigur. Dealtfel, nu iubești cu-adevărat decît pe cine respecti... Dar nu ți-am răspuns la-ntrebare. Să știi că florile și... sunt ceva cu totul întîmplător și chiar dacă n-ar fi... Măria nu mai este copil. E-n stare să-nțeleagă lucruri pe care nu le vede și despre care nu vorbim. Ar fi fericită să primesc în fiecare zi flori și mai ales să știe că mă iubește cineva pe care l-aș iubi și eu. Dacă un om deștept, frumos, cunoscut, prin nu știu ce minune, m-ar lua-ntr-o zi de nevastă, nu știu cît de... fericită aș fi eu, ea însă nu și-ar mai încăpea-n piele. N-am să uit cum arăta cînd am ținut anul trecut o comunicare la congresul de micro-biologie. Nu trăia, plutea. Toată lumea a felicitat-o. Pe scările Institutului, mi-a șoptit la ureche: „E cea mai frumoasă zi din viața mea. N-am fost niciodată atît de mîndră”. Și-a-nceput să plîngă. Am mai coborît cîteva trepte și mi-a șoptit iar la ureche, de data asta cu un glas mic, în care se-adunase toată părerea de rău din lume: „De ce n-a trăit și Bunica să te vadă?” Și-am început să plîngem

amîndouă, și-atîta am plîns că nu știau colegii ce s-a-ntîmplat cu noi de nu mai apăream la C.O.S., unde s-a dat o masă cu toți participanții. Sînziana-și șterse două lacrimi cu degetele, sperînd să le facă neobservate. „Cînd am să-nvăț să vorbesc despre tine, Mamă, fără să plîng?” își dresе glasul, oftă, și i se-adresă lui Alexandru pe-un ton de constatare:

— Pentru un părinte nimic nu este mai important decît să fie iubit de copilul lui. Dacă nu știi să-l faci să te iubească — e o cauză pierdută. Eu n-aș vrea de la fetele mele decît să mă iubească așa cum am iubit-o eu pe Mama. Acum, cînd am copii, îmi dau seama cît am iubit-o pe Mama.

„Ce copil n-ar fi iubit o asemenea mamă? Un om de-o cinste ireproșabilă, de-o tenacitate și de-o răbdare cum eu, cel puțin, n-am mai văzut: dreaptă, înțeleaptă, blîndă și frumoasă, și-nvățată. O țărancă învățată, învățată cum numai țăranul cu mintea lui proaspătă și avidă poate-ajunge. Eram gelos că Sînziana o iubea mai presus de orice. Iar eu aș fi vrut... Eram umilit de știința ei și, ca un prost, mă ofensau observațiile pe care mi le făcea, în loc să fi deschis ochii și să fi ciulit urechile să-nvăț de la ea. Și Sînziana, crescută de-ase-menea mamă, știa mai mult decît mine... și asta mă irita. Mă irita că-n sinea lor mă judecau... și că nu mă socoteau la-nălțimea lor. Aș fi vrut ca soacră-mea să mă admire, și mă admira. Dar eu aș fi vrut — fără nici o rezervă. Aș fi vrut să mă găsească perfect. Cînd îmi bătea la mașină, îi acceptam toate sugestiile. Cum mi-a devenit soacră... parcă mă pișcase strechea. Cînd mi-aduc aminte de pontifus maximus... Și pe lumea cealaltă o să-mi fie rușine. Parc-o aud, cu vocea ei care știa atît de bine să fie neutră cînd spunea un lucru neplăcut sau grav: „S-a strecurat o greșeală: este pontifex nu pontifus”, iar eu — cocoșul nătărău care se crede mai presus de toate orătăniile fiindcă se poate cocoța pe gard, am găsit o explicație genială pentru ignoranța mea. „Nu e o greșeală de tipar; eu îl simt altfel pe pontifus, mai expresiv mai cuprinzător, așa că-l las cum este”, „în cazul ăsta și şuși trebuie să ți se pară mai cuprinzător decît șosea”, a zis ea, și-atît a fost. Din ziua-aceea nu i-am mai dat să bată nimic la mașină. Cel mai mult din firea ei mă supăra lipsa de reproșuri. Niciodată nici un reproș. Mi-era groază, pur și simplu, să-i spun că mă despart de Sînziana, mai groază decît să-i spun Sînzieni. După ce mi-am luat inima-n dinți și i-am spus, ea, ca și cînd ce auzise era lucrul cel mai obișnuit, mi-a răspuns: „M-

așteptam... de vreo... șase luni. Ți-aduci aminte ce ți-am spus când mi-ai cerut-o pe Sînziana?... Să-ți spun eu. Ți-am spus: Nu vă potriviți și s-ar putea ca mai curînd sau mai tîrziu să vă dați seama de lucrul ăsta. Eu cred că nu faceți bine.... Și ți-am argumentat și de ce Acum nu mai are nici o importanță. Important este că Măria are să fie un copil cu părinți despărțiți. Te-ai gîndit bine? Sigur că te-ai gîndit, dar, pentru moment, asta nu ți se pare mare lucru, îmi fac încă o datorie: te previn că dacă cine știe cum, vreodată — acum ai să spui un 'nu' categoric — dacă vreodată, că nimeni nu-și știe de la-nceput toate cărările vieții — dacă vreodată ai vrea să te-mpaci cu Sînziana, așa ceva nu se poate. O cunosc atît de bine că aproape știu și ce ți-ar răspunde. Dar, mă rog... să lăsăm pronosticurile. Vreau să-ți mai spun ceva și cu asta, ce v-o da Dumnezeu fiecăruia. Faci o mare greșală. Dai mălaiul din mîină pe vrabia de pe gard. Dragostea vine și trece. Căsătoria e o instituție, iar lumea e nesfîrșită: posibilități de combinări, cîte clipe are viața. Sînziana, pe lîngă alte calități, are una care astăzi ți se poate părea fără importanță, dar pe care s-ar putea s-o regreți: are o mare capacitate de a tolera defectele. Și încă o calitate, cea mai mare, cea mai profundă: e un om al datoriei, nu pune niciodată plăcerea înaintea datoriei; 'Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să moară' ", încheiase ea cu un citat, ca să atenueze tonul grav al monologului pe care-l recitase-n fața mea. Cîtă dreptate a avut... Am dat un om al datoriei pe-o colecționară de plăceri..."

Tăceau de cîteva minute, fiecare cu gîndurile lui.

— Să-mi fie de bine, zise Sînziana, ca să curme într-un fel tăcerea, în timp ce-și strîngea farfuria și tacîmul pe care le puse-n chiuvetă și lăsă apa să curgă un pic peste ele.

— Hai să mergem în sufragerie că vreau să-mi croiesc ceva și am nevoie de-o masă mare.

În trecere, luă din dulapul de pe culoar, un pachet ambalat într-o hîrtie a magazinelor „Romarta”. Lăsă pachetul pe servantă, în sufragerie, și se duse-n camera ei după cutia de lucru. Dădu cu ochii de crizantemele care stăteau răsfirate-n mijlocul patului ca un evantai pufos, imens. Luă un vas din vestibul, se duse-n bucătărie, îl umplu cu apă, se-ntoarse-n cameră și așeză florile cu grijă, preocupată să le-mbine cît mai armonios culorile. „Dragele mele, iubitele mele, iertați-mă că v-am lăsat atîta vreme fără apă, dar a năvălit trecutul peste

mine. Voi nu știți asta...Ce-o fi cu Pavel? în viața mea n-am fost mai neliniștită...”

în sufragerie îl găsi pe Alexandru în picioare, uitându-se prin fructiera așezată-n mijlocul mesei, pe un petec rotund de țesătură aurie — căci se uita prin ea și nu la ea. Acest obiect, o imensă cupă suprapusă unei cupe mai mici, răsturnată, în chip de picior, îl fascinase totdeauna. Privită pe dinafară, fructiera părea o lume submarină încremenită, în care nimic nu era formă sau culoare precisă. Valuri verzui, violacee, gălbui, sîngerii, se topeau unele-ntr -altele, pentru a se despărți apoi într-o profuziune de franjuri, de aripi, de nervuri, de lamele ale unor plante sau ale unor animale fabuloase, ori forme ale materiei de dinaintea-mpărțirii pe regnuri. La bază, într-o cută a lumii aceleia haotice, se rătăcise o semnătură caligrafiată copilărește: Galii.

„Cîtă artă într-o sticlă pe care-o faci țândări dintr-o mișcare neatentă”. Gratuitatea acestei mari investiții îl tulbura. Sînziana îi întrerupse meditația. Cu mâini atente, ca și cînd ar fi umblat cu o bombă, ea luă vasul și-l băgă în servantă încuindu-l cu cheia.

Sînziana le explicase fetelor ei că vasul acela era lucrul cel mai prețios din casa lor, că el costa o „avere”, iar ele n-aveau voie să-l atingă, drept care Măria și Ana îl ocoleau aproape superstițios. O colegă de laborator cu care lucrase-ntr-o după-amiază la niște coeficienți, prețuisse galle-ul la 15000 de lei „pe puțin”, ceea ce pe Sînziana n-o tulburase deloc; în schimb, cifra făcuse mare impresie asupra Măriei.

- Auzi tu, „Falfabeta”? 15000 de lei! Știi tu ce-nseamnă asta?

— Un număr de casă? o-ntrebase la rîndul ei „Falfabeta” duios, neștiutoare-ntr-ale cifrelor. În ochii Sînzieni, lucrurile aveau valoare prin frumusețe, deși frumusețea și prețul se aflau de multe ori într-o interdependență justificată. Pe lîngă frumusețe, vasul avea o valoare afectivă deosebită pentru Sînziana. El era — împreună cu-o cruciuliță de aur cu lăntișorul ei, pe care Sînziana le scotea de la gît numai la baie și la mare, darul pe care i-l făcuse ei de botez „Nașa-mare”, coana Luxița Bantaș, bunica profesorului Daniel Șerban, „nenea Dai”, străbunica lui Tudor Șerban, nașă din neam în neam a familiei Sînzieni dinspre mamă. „Sînziana, tu și cu Smaranda sunteți finele mele cele mai dragi, și am de unde-alege, că n-or face-un regiment finele mele, dar o companie tot fac”, zicea „Nașa-mare”, căreia toți cei apropiați îi spuneau — de la treizeci și cinci de ani, de cînd se făcuse soacră — Coana-mare. Coana-mare-și scandalizase familia — mai

precis pe fiică-sa, Luța, pe gineri-său, Sică Șerban, și pe nepoată-sa, Marie-Jeanne „scandalizabilii, mimozele senzitive ale neamului”, cum îi lua Coana-mare peste picior — cu-asemenea risipă-n niște vremuri atât de tulburi, ca anul '40. În timp ce fiică-sa, Luța Șerban, scotocea toată casa pînă s-aleagă lucrul cel mai nefolositor, cel mai prăfuit sau cel mai urît ca să-l dea-n dar — în împrejurări asemănătoare, Coana-mare cumpăra sau alegea ca pentru sine: „Ori dai ori nu dai. Adică să-i dau altuia ce nu-mi place mie? Niciodată! Dac-o fi, Luțo, mamă, să sărăcim, să știi că nu dintr-asta o să ni se tragă”, își liniștise ea fiica în legătură cu darul destinat fină-sii, Sînziana. „Fără galle tușesc, țărancele, că la neamul lor de la Cernați numai galeuri or fi avut!”, îi răspunsese, ca argument suprem împotriva unei asemenea risipe, coana Luța. „Tocmai că n-au avut — să aibă”, pusese Coana-mare punct discuției.

Sînziana șterse masa de sufragerie cu o cîrpă de finet, și-ntinse pe ea un bucle de-o culoare greu de definit: bătea-n negru, în maro, în verde și în... vișiniu totodată.

— Frumoasă țesătură! zise Alexandru. Cît costă?

— 250 metrul. Chinezească; cică e lînă pură.

— Ce vrei să faci din ea? continuă Alexandru s-o-ntrebe, uitîndu-se cum Sînziana scotea dintr-o cutie de lemn natur, cu o semilună-ntr-un colț, un caiet, un metru și-o cretă de croitorie.

— Palton.

— Și de ce ți-l faci singură? Nu ți-e greu?

— Greu, ușor, scutesc 1000 de lei, adică exact ce-mi rămîne-n mîină la o chenzină de la Institut; dacă mai pun și ce iau de la Policlinica mea cu plată — o treime din ce cîștig într-o lună. Și Policlinica azi e — mîine poate să nu mai fie.

Alexandru se gîndi la braitșvanțul și la vizonul Danei: 90000 de lei.

„Un chilipir, fiindcă i le-am luat cucoanei pe-amîndouă deodată”.

— Cînd ai învățat să-ți coși? încercă Alexandru să pună capăt comparațiilor care-i trezeau un sentiment de culpă și de revoltă. „Ca-n romanele gen Dramele Parisului — una bună și econoamă, alta a dracului, risipitoare etc. etc.”, își echilibra el starea de spirit.

— Știu să cos de cînd eram mică și le făceam rochii păpușilor. Pîn-acum doi ani, îmi lucra Mama, acum însă... E singura posibilitate de-a fi cît de cît în pas cu moda, cu mijloace modeste. Mi-aduc aminte cum zicea Coana-mare...

— Cine?

— Nașa-mare, bunica lui nenea Daniel.

- A, da!

— „Cînd s-a terminat cu boieria mi-am spus : Madam Bantaș, dacă nu vrei să umbli ca pozele din cimitir, apucă-te și-nvață croitorie" „. Așa și eu. Dacă am s-aștept să-mi cos la marile case o să m-apuce bătrînețea. Sînziana măsură, trăgea semne cu creta, înfîgea bolduri, lua seama atent materialului și iar măsură.

„Poți să-i dai unei femei luna de pe cer și tot te-nșeală. Sînziana m-o fi-nșelat? Parcă n-aș crede. Oricum, n-am simțit. Dacă am fi rămas împreună, poate că și ea... Dar sunt sigur c-ar fi fost altfel... Cu perdea. Socotindu-se vinovată, nemiștiind ce să facă și cum să-mi întreprind voie. Pe cînd asta... asta se poartă ca românul cînd are amantă: totu-i pute-acasă, începînd bine-nțeleș cu mine. „Are de studiat, are de repetat!" — motiv foarte bun ca să dormim în camere separate.

Lipsește de-acasă cît poate. Cu tipu' ăsta, ultimul — ultimul, vorba vine — nu se ferește nici pic. îmi vine s-o omor. Nu mai are nevoie de mine. E lansată și răs-lansată. Frate-său a plecat. Maică-sa și guvernanta vād de casă și de copil. Mă-sa are bani căcălău, o casă pe care dac-ar vinde-o, cu lucruri cu tot, nici cu 3000000 n-ar fi plătită. Bijuterii — o casetă, îi lipsea un nume impus, cînd ne-am luat. Chiar m-o fi iubit? E-atît de mare actriță că nu era cine știe ce să-mbrobodească și pe altul mai... nu numai pe mine. Și, totuși, atunci m-a iubit. Iar acum i-a trecut. sunt oameni care nu prelungesc o legătură dincolo de iubire. Dar eu o mai iubesc? Mie mi-a trecut înaintea ei, dar mă fascina actrița: rampa, afișele, pozele, strălucirea. Pe Sînziana cred că n-am încetat nici o clipă s-o iubesc. Altfel de ce-aș fi fost și de ce sunt mereu gelos pe ea? Dacă mă-ntorc la Sînziana, mă-ntorc cu mîinile-n sîn. Ca să iau ceva-napoi de la Dana ar trebui să mă țin de niște procese care-ar dura pîn' la moarte. Ce să-i iau înapoi? Blănurile, bijuteriile, călătoriile, tablourile? Fiindcă toți banii mei pe ele s-au dus. Casă n-am cumpărat, că avea; ceva la munte, la mare — nu, fiindcă avea ei vila de la Sinaia. Blănuri, bijuterii, argintărie avea, dar nu-i strica să mai aibă. Cred c-ar răsufli ușurată s-o las. M-ar fi lăsat ea mai demult, dar nu vrea să-și ia răspunderea despărțirii. Să divorțez eu — asta vrea! Dacă divorțez — îi fac jocul, dacă nu divorțez... Dar cît am să pot s-o duc așa? într-un hal de nervi, că mă mir că nu plesnesc? Pînă cînd?"

— Acum ne putem apuca de croit, zise Sînziana, și vîrî foarfeca într-o margine a stofei.

În timp ce ea, numai ochi, tăia pe liniile trasate cu cretă și-nsemna pe dos niște litere, de teamă să nu-ncurce bucățile, iar Alexandru-ntorcea pe toate fețele aceleași gînduri care-l întăreau în intenția de-a se-mpăca aici și de-a pune cruce dincolo „ce? nu s-a mai văzut?”, dinspre intrare se-auziră glasuri de copii care strigau din răsputeri „dii, căluțule, dii!”. Ușa sufrageriei se deschise la perete și apărură doi „căluți”: Măria și doctorul Tudor Șerban, fiecare cu un călăreț în cîrcă. Măria — cu un băiețel brun cu părul numai inele. Tudor Șerban cu o fetiță șaten-deschis, aproape blondă, grăsuță, cu ochi albaștri-albaștri. „Căluții” încordară gîturile, scurmară covorul cu copita, scoaseră un „mihoho” la unison, și-și depuseră jocheii-ntr-o berjeră.

— Sărut nuna, doamnă doctor, vă salut, domnule.

— Servus, spuse Sînziana ridicînd doar o clipă ochii spre nou-sosiți.

— Hoate couture, Să ți-l prezint pe fiu-meu, domnul Șerban Șerban, i se adresă Tudor lui Alexandru Bujor.

Între timp, îi întinse Sînzieni o plasă cu ceva destul de voluminos înăuntru.

— Asta ce-o mai fi? întrebă Sînziana cîntărind plasa în mîină.

— Un crap exotic din Orientul îndepărtat.

— Înțeleg că mîine trebui' să te invit la masă...

— Vai, doamnă... m cette indignite! Cum mă puteți bănuî?

— Ce vrei să fac din el? întrebă mai departe Sînziana, în timp ce-și aprecia opera croitoricească.

— Păi, mă gîndeam că burta o frigem pentru ăștia mici, iar noi, adulții și adolescenții — și cu un gest plin de deferență o arătă pe Măria — noi trei, un borșic cu leuștean și-o plachiuță.

— Cum vrea clientul! zise Sînziana, și-și adună metodic bucățile paltonului, le-mpachetă și le duse-n dulapul de pe culoar. Zăbovi acolo, rînduindu-le.

De cînd îi știa, Alexandru simțise o adevărată aversiune față de toți membrii familiei profesorului Șerban, aversiune pe care, la o analiză rece, își dădea seama că acești oameni n-o meritau deloc, dar pe care el, fire pătimașă, nu reușea nici pic să și-o domolească. Deși, chiar față de el însuși, nu-i venea să recunoască acest lucru, ceea ce-l scosese totdeauna din sărite în privința lor era că nu le putea reproșa altceva decît locul pe care-l ocupau în viața și-n sufletul Sînzieni. Aerul acela

de familie pe care-l avea Sînziana-n mijlocul lor sau cu fiecare dintre ei în parte. „sunteți prietene cu ei din snobism, fiindcă sunt boieri”.

„Ei sunt familia noastră. în viața mea nu m-am gîndit că sunt boieri și că noi suntem țărance. De cînd mă știu pe lume, cu ei mă știu. Mi se pare-atît de ciudat ca cineva să creadă așa ceva despre mine și despre Mama; noi și snoabe...”, îi răspunsese Sînziana foarte mîhnită.

Luptînd pe două fronturi, o dată, cînd profesorul Șerban îi povestise de cînd se cunoștea el cu Smaranda, mama Sînzieni, și cît de prieten fusese cu doctorul Gheorghe Hangan, aflînd un prilej atît de bun să-și descarce direct resentimentele și-n tabăra „boierească”, Alexandru îi spusese profesorului că-nțelegea prietenia asta, dat fiind că țărani s-au socotit totdeauna onorați de, hai să-i zicem, prietenia boierilor. „Pe vremea noastră, a părinților Sînzieni și-a mea, se făceau mai puține separări — ca să nu le zic discriminări — generalizatoare. Dar dacă e vorba să generalizăm, să știi că te-nșeli asupra țăranilor: nimeni nu e mai selectiv, mai exigent și mai circumspect în relațiile cu oamenii decît țăranul. Nu dă buzna cu prietenia peste nimeni și mai ales peste cine nu-i de-o seamă cu el. Pe țăran nu-l onorezi tu cu prietenia, te onorează el pe tine, după ce te-a cîntărit pe balanță de bijutier. Am cîștigat cu greu prietenia lui Gheorghe și-a Smarandei, și dac-am păstrat-o îmi place să cred c-am meritat-o. Prietenia, dragostea șterg barierele de clasă. Nevastă-mea e fată de-nvățători de țară, prietenii mei cei mai buni au fost Gheorghe Hangan, băiat de țărani din Moldova, și Iancu Stein, băiatul unui tinichigiu ovrei mort în războiul din '16, și-al unei lenjerese, cu dugheană-n Dudești. Noră-mea cea mare, Myriam, e fata lui Iancu Stein și-a Marioarei, iar Marioara e fata lui nea Ghiță Opran, cîrciumar din gura Oborului. După cum vezi, și „boieria” și „rasele pure” sunt niște corcitură. Și-acum, că ți-am expus „arta mea poetică”, să mă mai duc și-acasă”, zisese profesorul Șerban, fără să se-arate ofensat de observația lui Alexandru Bujor.

O măciucă fiind însă prea de-ajuns la un car cu oale, din ziua aceea, familia Șerban își retrăsese „ambasada”, fără proteste și fără declarații, de pe teritoriul lui Alexandru Bujor, rămînînd mai departe în aceleași relații de prietenie cu Smaranda și cu Sînziana, continuînd să se vadă la Smaranda, și chiar la Sînziana acasă, cînd intransigentul și susceptibilul stăpîn era absent sau, de cele mai multe ori, la profesor acasă, unde Alexandru, fără măcar să mai invoce vreun pretext, nu răspundea nici unei invitații. Tudor Șerban nu-i făcea de data asta lui

Alexandru mai multă plăcere decât i-ar fi făcut altădată. Pe-atunci, Alexandru ar fi găsit un cuvânt cu care să-i scurteze vizita-n casa lui. Acum, acel cuvânt nu putea decât să scurteze propria-i vizită în casa altuia, căci, de la despărțire, Sînziana instituisese un regim în care năcăpea nici o-ndoială că-i tăiase lui Alexandru orice drept la ea în casă. La-nceput, pe cînd trăia Smaranda Hangan, Sînziana nu se-arăta la nici o vizită a lui Alexandru. După ce maică-sa murise, îndată ce problemele „tehnice”, legate strict de creșterea Măriei, erau epuizate, Sînziana, fără alt preambul, îi spunea fostului ei bărbat „la revedere, am treabă”. Astăzi Sînziana, i se părea lui Alexandru în duși nesperat de buni în privința lui, ocazie de care trebuia să profite pentru testările preliminare propunerii de reconciliere. Și-apoi, timpul trecînd, parcă și antipatia lui față de Tudor, că — de ce n-ar fi recunoscut-o? — el îi era de departe cel mai antipatic dintre Șerbani, se mai tocise. De fapt, antipatia nu era decât o etichetă sumară a sentimentelor pe care i le inspira Tudor. Dacă l-ar fi situat pe Tudor Șerban într-un context neutru, n-ar fi știut ce cusur să-i găsească. Deștept, cu o replică neașteptată, cel mai imprevizibil om din cîți cunoștea — sub acest aspect — fără ifose, deloc ostentativ, unul dintre puținii oameni care de dragul de-a nu jigni pe cineva, înghițea un cuvânt oricît ar fi fost el de spiritual, sobru și serios, sub aparența unei binevoitoare nepăsări, informat în domenii diverse, citit și sensibil, om de cuvînt și de caracter, Alexandru n-ar fi avut ce să-i reproșeze. Dar Tudor nu-i apăruse niciodată-ntr-un context neutru, ci-n „contextul Sînziana”, în care Alexandru se simțea vioara a doua. Cunoșcîndu-se de cînd erau pe lume, colegi de grupă la facultate, medici în același spital, Tudor și Sînziana fuseseră, fără să vrea, martorii acelorași întîmplări și cunoscuseră aceiași oameni; iar ceea ce-i apropia mai mult decât toată această viață-n comun, erau părerile și reacțiile lor. Același stimul le declanșa amîndurora același efect. De cîte ori își azvîrleau o privire sau făceau o aluzie la care mai totdeauna se porneau pe rîs, le tălmăceau pentru cei din jur, ceea ce nu-i micșora lui Alexandru starea de iritare, căci codul dintre Sînziana și Tudor, chiar explicat, avea subtilități fără cheie, rămînînd mai departe un cod care pe el îl excludea. Stării pe care i-o provoca Tudor Șerban îi corespundea de fapt noțiunea de neacceptare, de neacceptare într-un club închis. Iar viața Sînzieniței ar fi trebuit să-nceapă cu el și să continue numai cu el, cu Alexandru. Deși era sigur că Sînziana și Tudor nu se iubiseră, pe

nimeni nu fusese și nu era mai gelos Alexandru decât pe Tudor. Acum se uita la prima lui nevastă, la Tudor, la fiică-sa, Măria, și la cei doi copii care-și șușoteau ceva la ureche, așezați unul lângă altu-n berjeră, ca la niște personaje literare.

Înalt și suplu, cu un mers de o mare eleganță, fără să pară studiat — și nici nu era — cu un chip prelung cu trăsături armonioase și subțiri de parcă erau tăiate din brici, foarte brun, cu niște ochi în care pîlpîia tot timpul o ironie blîndă, cu o voce baritonală și cu o dicție perfectă, Tudor Șerban era un bărbat în stare să incite curiozitatea.

„Parcă azi îl văd prima dată”, își spuse Alexandru. Se gîndi să și schimbe cîteva cuvinte cu dînsul.

— Numai pe băiețelul ăsta-l ai? i se adresă el lui Tudor.

— Pentru moment... ce-o fi mai tîrziu, om mai vedea.

— Pentru asta e nevoie și de acordul nevestei... ea ce mai face?

— Presupun că bine, îi răspunse Tudor, și dîndu-și seama că răspunsul ăsta sibilin nu-i lămurea lui Alexandru Bujor ce se-ntîmpla cu fosta doamnă Șerban, Tudor continuă.

— Acum un an ne-am despărțit, adică ea m-a lăsat în „favoarea” unui chirurg care-a operat-o pe maică-sa, adică pe fosta mea soacră. Un chirurg foarte bun, 43 de ani, casă, mașină „Ford Capri”, covoare, argintărie, mobilă „stil”, clasici pe pereți, plecări multe-n străinătate, mă rog, tot ce nu-i putea oferi un hematolog. La aceste cuvinte, Tudor își duse arătătorul la piept, ca să nu fie nici un dubiu cu privire la identitatea hematologului. Dragă domnule, ce să-i faci, așa e-n viață: ca-n romane! De data asta i se aprinse-n ochi o lumină jucăușă. La urma urmei, de ce să n-o recunoaștem? Chirurgii sunt vedetele medicinei, dar nu-i nimic, noi să fim sănătoși.

Cu toate că lui Tudor Șerban nici prin gînd nu-i trecuse să facă vreo aluzie răutăcioasă vorbind de „vedete”, fiindcă nici față de cine-i era profund antipatic nu-și schimba comportamentul discret, rezultat al unei mari înțelegeri față de oameni și-al unei educații desăvîrșite, cu toate astea lui Alexandru Bujor i se păru că „piatra” asta nu fusese azvîrlită la-ntîmplare. În atitudinea și-n privirea lui Tudor — acum se uita drept în ochii lui Alexandru — nu se citea nici o intenție de ofensă. „Cu oamenii cu care trebuie să mă supraveghez cînd vorbesc, mai bine nu mai vorbesc. Ne salutăm și ne dăm informații meteorologice”, îi spusese o dată Sînziana, la-nceputul căsătoriei lor, cînd el îi reproșase purtarea, prin purtare-nțelegînd cuvintele pe care le

spusese, într-o vizită la niște „obligații” de-ale lui. „Ce, nu poți să-ți ții gura? Ce, trebuie să-ți spui tu părerea? Crezi că fără părerea ta, ăștia nu puteau trăi? Te trezești tot dînd din gură!”, îi spusese el atunci. „Eu pot să număr pe degete prietenii pe care-i am, dar cu ei vorbesc cum aș vorbi cu mine. Iar cu lumea-n general ce rost are să stai de vorbă dacă nu spui ce gîndești?”, constatase ea pe un ton plin de amărăciune. „Pe lumea asta, nu poți avea numai prieteni, trebuie să mai menții și niște relații și nu-ți deșerti sacul față de niște oameni pe care nu-i cunoști”, încercase el să mai îndulcească tonul conversației, fiindcă, deși fire nestăpînită și brutală, după fiecare asemenea schimburi de păreri cu Sînziana, își dădea seama că greșise măcar tonul dacă nu și conținutul enunțurilor lui moralizatoare. În urma unor asemenea schimburi de păreri, Sînziana luase hotărîrea nu numai să nu-și mai spună nici o părere, dar nici să nu mai ducă în prezența lui Alexandru vreo conversație oricît de banală. Dacă erau invitați undeva, de cum treceau pragul, Sînziana-și căuta o ocupație care s-o scoată complet din atenția musafirilor. Se retrăgea lîngă o bibliotecă, se uita la cărți, le răsfoia sau o ajuta pe gazdă, schimbînd cu ea anodine rețete culinare, păreri despre-ngrijirea copiilor și oricum nimic care să se ridice deasupra acestui nivel. La orice tentativă de prietenie din partea cuiva, ea rămînea pe poziție defensivă, nedepășind faza „doamnă”, „domnule”. Cînd aveau ei invitați, ea-și găsea tot timpul ceva de lucru la bucătărie, sau cu Măria, încît mai mult de „bună seara” la venire și la plecare, nu le spunea. Nu era de mirare că printre amicii lui Alexandru, sau care se făceau că-i sunt amici, unii o considerau pe Sînziana „o fire foarte-nchisă”, iar alții îi puneau inteligența sub un mare semn de-ntrebare. Cineva mai slobod în păreri și la gură, o apreciasse o dată drept „frumușică, tinerică și proastă cît încap”. „Mă surprinde”, ripostase un profesor de la Medicină, aflat și el în același cerc. „Poate că dumneavoastră literații, artiștii nu dați prea multe parale pe-un doctor, dar cum poate fi proastă o fată strălucită-n meseria ei, o fată care-a intrat prima la Medicină, care-a terminat facultatea cu 10?” „Domnule profesor, o fi ea nemaipomenită la doftoreala ei acolo, dar, zău, luată ca om, în particular, ce poți să crezi de cineva care nu scoate nici o vorbă? Poți să crezi că e deștept?”, nu se lăsase literatul. „Mă surprinde grozav ce-mi spuneți. Fata asta avea un haz în facultate! O fi suferit vreun traumatism?!” Plăcîndu-i să vorbească, să fie-ascultat și să se-asculte, Alexandru Bujor nici nu băga de seamă lipsa de

participare a nevesti-sii cînd se aflau în cîte-un cerc de oameni. Nu băga de seamă că nici cu el Sînziana nu mai schimba nici o părere, că avea față de el comportamentul prudent al unui inculpat prezumtiv în fața anchetatorului. „Nu vorbi ne'ntrebat, și-atunci cît mai cu economie”. Cînd, oricît de puțin preocupat era de nevastă-sa, totuși parcă vedea ceva schimbat la ea, punea transformarea asta pe seama vârstei: a reflecției și-a sedimentării pe care ea le-aducea în sufletele oamenilor afectîndu-i uneori și temperamental.

De unde, la-nceput, Sînziana ar fi schimbat tot în garsoniera lui Alexandru, ca să facă mai frumos, de cînd — dînd această garsonieră și garsoniera dublă a doamnei Hangan — obținuseră un apartament cu patru camere, în afara asigurării unui strict necesar, totul îi era indiferent. Văzută și mai ales auzită singură ai fi refuzat să crezi că Sînziana e același om cu nevasta lui Alexandru Bujor. Ai fi zis mai degrabă că ai de-a face cu un actor care interpretează două roluri diferite, mergînd pînă la identificarea cu fiecare personaj. Plină de umor, fire deschisă dar nu dintre cele care fac confidențe, avînd totdeauna o vorbă de duh pe buze, Sînziana inspira simpatie. Se număra printre medicii respectați de personalul mediu, și nu numai de formă. După cum nici un inspector școlar — oricît de competent și de exigent — nu poate califica un profesor mai corespunzător decît o fac elevii, tot așa barometrul profesional pentru un medic este personalul mediu sanitar. Nici elevul, nici asistenta ori sora de spital nu pot fi păcăliți. Respectul nu le poate fi impus prin vreo decizie ori de patalamale, ci de ce știi. Deși exigentă pînă la pedanterie și nefăcînd o viață prea ușoară personalului subaltern, Sînziana Hangan trecea drept un om cumsecade în serviciul de chirurgie unde lucrase șase ani. Și, deși felul amănunțit în care controla activitatea asistentelor — și, cînd era de gardă, și pe-a colegilor — putea să pară polițienesc, reușea să nu supere pe nimeni datorită, mai întîi tactului cu care făcea observațiile — stăpînindu-și nervii, supraveghindu-și vocea, tonul, mimica — apoi tratamentului față de personal și față de pacienți, în care nu-ncăpea dram de părtinire, și, mai ales, datorită conștiințiozității personale: venea prima și pleca ultima din secție — vorba unei surori mai în vîrstă — număra și firele de păr din capul bolnavilor. De multe ori, în „anabasele” ei — cum zicea Tudor — prindea cu ocaua mică și surorile și asistentele și colegii și superiorii. Celui cu musca pe căciulă nu-i cădea bine că ieșise „lipsă la cîntar”,

dar nici griji prea mari nu-și făcea, fiindcă discreția doctoriței Hangan era cunoscută de-ntreaga secție. Oricine simțea nevoia de-un umăr pe care să plîngă, ori de-un sfat, la ea venea. Cine ardea să bîrfească, în taină și fără consecințe, vreo mărimă, că nu mai putea ține-n sine tot ce știa despre persoana cu pricina, la ea venea. Astfel nu-i fusese greu să afle care cu care se ținuse și se ținea, cît de culant sau de cupid era fiecare cu personalul, cu bolnavii, cu nevasta, cu amanta. Din noianul acesta de fapte diverse, posibile oricînd și oriunde, detașîndu-se nîmplări care deveniseră anecdote: cum o doctoriță de la ginecologie scrisese-n fișa unei paciente: „uter și anexe normale”, cum pacienta citind fișa o-ntrebuse pe doctoriță: „va să zică n-am nimic?” „Nu vedeți? v-am scris și-n fișă că n-aveți nimic!”, răspunsese doctorița plictisită. „Ce curios, nu credeam c-au să mai crească...”, zisese mai departe pacienta ca pentru sine. „Ce să vă crească, doamnă? De cîte ori să vă spun că n-aveți nimic?”, îi mai spusese doctorița pe punctul de-a-și ieși din pepeni. Dar pacienta nu se lăsă; părea să aibă dubii. „înseamnă că mi-a mai crescut un rînd; că, Hn, un uter și două anexe mi le-a scos profesorul Buîgaru acum cinci ani, ori mi-o fi scos el altceva?” „Lăsați-mă, doamnă,-n pace, nu mă-nvățați dumneavoastră pe mine să examinez o pacientă!”, zisese cu un glas ceva mai moale doctorița, „Doamnă doctor, ori eu sunt un caz unic în analele medicinei, ori că organele astea, după ce le scoți, cresc înapoi ca iarba după tuns. Bună ziua!” Zadarnic alergase doctorița și sora Anastasescu după cucoană să-i smulgă fișa din mîină, că nu se lăsase cucoana în ruptul capului pînă nu-i arătase directorului clinicii fișa care o proclama fenomen. Directorul, pe un ton patern, îi recomandase doamnei doctor — care era nevasta cuiva din minister, cu greutate — să fie mai atentă cînd avea de-a face cu paciente „de-astea, mai așa...” Sînziana aflase și că nevasta doctorului Alexandrescu era prietenă la cataramă cu amanta doctorului, pînă-ntr-atît, că-și schimbau între ele fuste, pulovere, pantofi, inele, cercei etc,etc. Că nevasta domnului Catafă o suna măcar o dată pe săptămîină pe doctorița Zadurian, iubită de-o viață a aceluiași domn Catafă, pentru a o ține la curent cu necesitățile „tînărului” menaj Catafă: „Fanette dragă — îi spunea doamna Catafă, graseind Fanette dragă, ni s-a terminat zahărul și cafeaua, orez mai avem foarte puțin, iar eu aproape că nu mai am cu ce mă-ncălța”. O mai întreținea cîteva minute-n felul ăsta, apoi ca nu cumva cererea ei să sfîrșească pe ton de jelanie, doamna Catafă îi

povestea doctoriței ce făcea Mițuș, motanul ei siamez, și Bobiță, papagalul, imitându-i-l la telefon, ceea ce pe doctoriță o făcea totdeauna să rîdă. Cînd pune-n furcă receptorul, după fiecare convorbire cu fosta ei rivală, de-acum patruzeci de ani, doamna profesor doctor Zadurian zicea invariabil „pauvre VaUrie”, așa ca sora Lucica, fiindcă ea răspundea la telefon, recunoscînd vocea solicitantei striga: „doamnă doctor, vă caută doamna pauvre Vaurie”.

Cînd sora Lucica îi făcea comanda ei lunară la „Mercur”, adăuga o listă abundentă și pe -adresa doamnei pauvre. Sînziana aflase că marele profesor Pandele, mare-ntr-adevăr, enervîndu-se cum se enerva de obicei, pe-o asistentă a lui, o doctoriță tînă, Gabriela Stanciu, îi spusese în cursul unei operații „ieși afară, idioato” și, ca să nu-l contrarieze, „idioata” ieșise val-vîrtej, uitînd să-i amintească profesorului că pacientul de pe masă, unchiul ei, avea un singur rinichi, ceea ce profesorul uitase desigur, și considerînd că rinichiul nu mai era bun de nimic, îl scosese. Pacientul murise pe loc. Profesorul Pandele dăduse moartea pe seama fatalității — „așa i-a fost norocul” — față de cei care-i fuseseră martori; iar în foaie trecuse la cauza decesului — „stop cardiac”.

Doctorița Stanciu, neputînd să-și ierte că, fără să vrea, contribuise la „norocul” lui unchiu-său, se lăsase de urologie chirurgicală și se-apucase de stomatologie. Dar cîte nu poate vedea și auzi un om într-un spital! Peste tot lumea greșește, dar nu peste tot greșelile sunt ireparabile. Sînziana și-aducea aminte cum ieșind o dată de la o operație și avînd impresia că i-au ieșit niște broboane pe față, se uitase-ntr-o oglindă. În oglindă văzuse o femeie bătrînă, cu-o brazdă adîncă-ntr-o sprîncene, cu ochi terni, cu-o gură trasă-n jos, din care pierise culoarea. „Dumnezeule mare, ce-o fi cu mine?” Ieșise apoi din sală doctorul Staicu, mîna întîi, între 45 și 48 de ani, și doctorița Crîngașu, o femeie blondă, exuberantă, care să fi tot avut 40 de ani. Viorica, asistenta, le scosese la amîndoi masca și-n fața Sînzieni se afla acum o pereche de moșnegi cu obrazuri cenușii, cu umerii căzuți. „Doamnă doctor, aprinde-mi te rog o țigară”, i se-adresase doctorul Staicu. Peste cîteva minute intra iar în operație. Sînziana habar n-avea că cineva spusese vreun cuvînt. Nu-i venea să creadă că cele trei epave adunate acuma la un loc erau cei care la ora opt intraseră-n sală. „Hei, doctor Hangan Sînziana”, strigase iar doctorul Staicu. „Prezent”, răspunsese Sînziana, atît de cufundată-n gînduri că se crezuse la

școală. „Ce-i cu dumneata?”, o-ntrebase doctorul dînd de două-trei ori prin fața ochilor cu mîna-nmănușată. „Ți-e rău?” „Adineauri m-am uitat în oglindă, acum mă uit la dumneavoastră, și mi se pare că de azi dimineață au trecut peste noi treizeci de ani”. „Fetița tatii, asta e chirurgia. Nu te mai uita-n oglindă, că te lași de meserie”, îi spusese doctorul, și scuipînd țigara care făcuse naveta între buzele lui și mîna asistentei, se-ntorsesese-n sală. „De cîte ori îmi taie cineva din aripi, îmi zice fetița tatei, așa mi-o fi mie dat. Pontifus maximus; Eppur si muove, cum a spus Galileo pe rug, hibridul ăsta obținut din încrucișarea dintre Galileo și colegul său întru răzvrătire științifică, Giordano Bruno; între cîine și lup, ca echivalent al lui entre chien et loap; mutual însemnînd așa, pe mutește, adică pe șest; fraudele astea culturale pe care le-ntîlnești în cărți, în reviste, pe care le-auzi la radio, le-auzi și le vezi, cu emițător cu tot, la televizor, n-au de ce să te bucure, desigur, dar din ele nu moare nimeni, pe cînd neglijența noastră cea mai mică, pontifus maximus al nostru e un mort sau un om nenorocit pe viață. Din greșelile noastre se trece pe lumea cealaltă. Ce apăsare să știi că viața altuia atîrnă de tine, de tine profesional și uman! Te-ai certat seara cu nevasta, cu un vecin, cu un copil, dormi prost sau deloc noaptea și-a doua zi-ți tremură mîna, și mai rău decît atît — îți tremură atenția, uiți un amănunt care nu atîrnă nici cît un fir de păr și care schimbă viața-n moarte, sănătatea recuperabilă în boală pe viață. Viața altuia în mîna ta. De aceea, unii doctori se autozeifică, se urcă pe-un soclu socotind că li se cuvine orice, absolut orice, și de-aici pacientul devine obiect, obiectul asupra căruia-și exercită harul. Li se pare normal ca pacientul să atîrne trup, și prin urmare și suflet, de hachițele și de indiferența zeului. Zeii însă nu se recrutează, mai bine zis nu se auto-recrutează, dintre cei mai buni muritori, ci din oamenii care se autosuspectează fie de slăbiciuni profesionale — și, mai ales — de slăbiciuni umane. Zeificarea este simptomul unui complex de inferioritate în adîncul ființei zeului; de superioritate — pumnul de țărîină aruncat în ochii spectatorului”.

Cei mai buni dintre medici sunt cei mai firești, sunt cei pentru care pacientul este un egal, un egal bolnav; pentru acest egal îngrijorat uneori, nefericit alteori, disperat, doctorul adevărat găsește o vorbă, un gest, o privire de solidaritate umană cu un suflet și cu un trup în derivă. „Niciodată n-o să știți, doamnă doctor, ce loc ocupă un medic în viața pacientului, mai ales în cea afectivă, și-n viața familiei

acestui", mi-a spus o dată un bolnav care, pe ocolite, voia să-mi spună... că-i plac. Dacă i-aș spune cuiva aceste gânduri, s-ar putea să i se pară niște truisme, dar ce să fac eu dacă viața se compune din adevăruri elementare, cărora, ca spor de complicație, li se-adaugă situații, stări ambigui, care de fapt sunt variații pe teme elementare? „G. Călinescu, și nenea Daniel pronunțase gî, zice că, în artă să nu fii Shakespeare nu e grav, grav e să nici nu vrei să fii” și, uitîndu-se la Sînziana, adăugase: „Noi, chirurgii, trebuie să fim Shakespeare, nu-i așa?”

— IZiziana, mi-e foame, zise Șerban Șerban — „dacă are să-l cheme Șerban Șerban, scapă de complicații, nu ca mine care sunt cînd domnul doctor Tudor, cînd domnul doctor Șerban, eu și cu doctorul Kolonte căruia 90 la sută din lume-i spune doctorul Zsolt” — și părăsind berjera și pe prietena și colega lui de grădiniță, Ana, Șerban Șerban se apropie de „Ziziana”, și-o apucă de picioare cu-amîndouă mîinile.

— „Ziziana” are treabă, așa că faceți bine și mergeți cu mine la bucătărie să vă alăptez. Un-doi, un-doi, hai, infanților, zise Măria, și-i luă pe cei doi copii de mîna.

— Sînziana, „Coboară toamna-ncet din slavă... Lumina soarele și-o frînge”, spuse Tudor Șerban cu vocea egală a celui care comunică lucrurile cele mai banale. Nu vrei să facem, și se-nclină și spre Alexandru Bujor, nu vrei să facem cu toții o plimbare? La Șosea, în Cișmigiu?

— Am o cadă de „hăinuțe de pat”, cum zice Ana, de terocel de opșpe, de băgat în mașină, așa că... Dar ia tineretul și duceți-vă. Telefonul țîrîi din nou.

— Da, sigur... unde ești? Perfect. Urcă.

Peste cîteva minute, în timp ce tineretul se pregătea de plimbare, în sufragerie apăru profesorul Daniel Șerban. Salută pe toată lumea, îi întinse Măriei un pachetel, dădu mîna cu Alexandru.

— A, domnul profesor Șerban, zise Tudor care apărea din culoar cu Ana și cu Șerban de mîna. Ai fost azi la Clinică, tată? continuă Tudor. Nu? Atunci nu știi c-a murit Voicu Marin.

— Dumnezeu să-l ierte, că are de ce! zise profesorul Daniel Șerban; și fără tranziție i se adresă Sînzieni: — Sînziana, ce zici, n-ai găsi tu un loc unde să pui „la Normandie”? Fiindcă noi n-avem unde să ținem o mobilă cît casa, Tudor n-are unde, Mihai n-are, de Matei și de Marie-

Jeanne — ce să mai vorbesc! Uite, și scoase din buzunar un petec de hîrtie, uite-aici dimensiunile. Mi-ar părea rău să nu-l mai văd niciodată. La tine, e-n familie.

— Am să-l pun aici, zise Sînziana și indică locul pe care-avea să-l ocupe imensul bufet normand făcut ca pentru eternitate.

— Iar pe ăsta, și Tudor arătă cu mîna bufetul lung din lemn natur pe care avea să-l înlocuiască „la Normandie”, unde-l „madamadamizezi”?

— Pe culoar, zise Sînziana.

„Iar vorbesc cifrat. Dracu-i înțelege acum”, își spuse Alexandru, furnicat de ciudă și de curiozitate. Explicația urmă îndată. I-o dădu Tudor.

— Prin '50 mereu auzeai: „Știi, l-a evacuat pe X, știi, l-a evacuat pe Y”, pînă cînd le evacuase și pe ele, pe Sînziana și pe Smaranda Hangan. Din ce în ce mai tulburată de cuvîntul „a evacua”, al cărui conținut îl înțelegea în sfîrșit pe cînd se aflau deja-n mansarda din strada Cercului, Sînziana o-ntrebase-ntr-o zi pe maică-sa de unde venea verbul ăsta „a evacua”. Înainte ca maică-sa să apuce să-i explice ce este vacuum-ul de la care se trăgea verbul atît de en vogue în vremea aceea, Sînziana, cunoscătoare a mitologiei greco-romane și, la fel de bine, a celei iudeo-creștine, îi făcuse maică-sii un semn cu mîna să tacă: „Mamă, știi de unde vine: de la Eva, madam Adam, că și pe ea a dat-o Iehova afară din rai”. Acum, înțelegi mata ce-nseamnă să „madamadamizezi”, i se-adresă Tudor lui Alexandru Bujor și, ducînd două degete la chipiul imaginar, zise „salut” și ieși urmat de Măria, de Șerban, de Ana și de profesorul Daniel Șerban, care-ncheia cortegiul. „Azi, e Ziua cadourilor. Parfum Hermes Caleche, Chinese jewels și-acum și-un bufet normand. Moartea lui Voicu Marin, care, ce-i drept, nu m-a tulburat deloc, dar m-a indispus prin atmosfera creată-n jurul ei, aluzia doctorului, profesor doctor Staicu, mai mult decît transparentă: Sărut mîna. S-ar putea să operăm în curînd împreună, îi spusese el începînd reorganizarea secției înainte ca răposatul să se răcească bine. Iar conversația cu doctorul Kolonte credeam că le pune capac la toate... și telefonul lui Pavel, iar mîine la 11... Trec uneori ani și nu se-ntîmplă-n ei cît se-ntîmplă-n trei ore. De ce să-mi spună Zsolt — uite că-i spun Zsolt — tot ce mi-a spus? L-am citit amîndoi pe La Rochefoucauld... Are dreptate: între noi e o tensiune. Cînd sunt cu el pe-un loc, abia aștept să plec de-acolo sau să plece el. Cu

dumneavoastră, domnule doctor Murgu, aş sta o viaţă pe-un loc, prezenţa dumneavoastră nu mă tulbură, deşi vă iubesc. Aş sta la picioarele dumneavoastră, v-aş mîngîia hainele, v-aş şterge pantofii de praf, aş fi un credincios în perpetuă adoraţie faţă de zeul lui. Ce-a fost, ce este, n-are nici o importanţă cînd mă gîndesc la dumneavoastră, sublim doctor de bebeluşi. Cu Kolonte nu mi se poate-ntîmpla, deşi-l preţuiesc, deşi e un om demn de admiraţie, nu mi se poate întîmpla decît ceva... nu ştiu cum să-i spun... ceva sălbatic, ca o vijelie-ntr-o pustă. Să mă ferească Dumnezeu!”

„Să-i spun direct, cum i-am spus şi cînd am plecat. Ce să mă tot sucesc şi să mă-nvîrtesc. Lucrurile trebuie spuse deschis. Are pe cineva, pe Tudor ăsta, cu toate că nu s-ar părea, sau pe altul, ce era să facă: să m-aştepte pe mine pîn' la-nvierea morţilor şi la viaţa veacului ce va să vie? Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să vie. Nu cunosc o expresie mai laică a optimismului decît acest cuvînt evanghelic, spunea soacră-mea, doamna Smaranda Hangan. Pentru ea, toate religiile erau nişte coduri laice. Făcute de oameni pentru oameni, de dragul de-a stabili norme ale-mpăcării cu aproapele, împăcarea-aceasta lăsîndu-ţi timp să-ţi potoleşti şi dorul de absolut reprezentat de ideea divinităţii. Nu religii, ci etici. Mi-e atît de dor de ea uneori, de doamna Smaranda Hangan, mi-e dor şi-mi lipseşte. Cîte-aş avea acum să-i spun!”

— Sînziana! Sînziana tresări. Vrei să bem o cafea?

„În fine, foloseşte pluralul în care mă asociază şi pe mine”.

— Aş bea.

— Mă duc s-o fac.

Alexandru o urmă-n bucătărie.

— Sînziana, crezi că Smaranda s-ar bucura, mă rog, nu ăsta e cuvîntul, ar fi de acord să ne-mpăcăm? Îşi luă, în sfîrşit, Alexandru inima-n dinţi.

Sînziana se uită la el, a doua oară-n ziua aceea, cu aerul omului căruia nu-i vine să-şi creadă ochilor şi urechilor.

— N-am vorbit niciodată cu ea despre asemenea posibilitate. La-ntrebarea asta nu-ţi pot răspunde.

Sînziana se-apucă să spele farfuria şi tacîmul din chiuvetă. Era limpede că n-avea de gînd să-l ajute cu nimic la conversaţia-sondaj în vederea tratativelor de-mpăcare.

— Atunci ce-ai zice tu dacă m-aş întoarce acasă?

— Acasă? care „acasă”?

— La tine.

— Eu nu sunt o noțiune locativă. La mine nu te mai poți întoarce și nici în „acasă” asta, dacă e vorba să stabilim spațial niște lucruri.

— La divorț puteam obține și eu o cameră-n apartamentul ăsta.

— Puteai, bine-nțeles, așa cum și eu puteam să revendic jumătate din banii tăi de la C.E.C. Știu, erau bani câștigați de tine, pe cărțile tale, și nici prin gând nu mi-a trecut să-ți cer un leu, dar dacă ne țineam de litera legii, ea e cu juma'-juma'. Dacă ai nevoie de casă, putem schimba oricând apartamentul ăsta pe două locuințe, ca să-mpăcăm și capra și varza. Eu nu l-am schimbat, c-am zis s-aștept pînă s-o mărita Măria, s-avem atunci ce schimba. Altfel mă spetesc muncind la 120 de metri de casă, fără să mai vorbesc de banii care mă costă.

Alexandru se uită la mîinile ei îngrijite, cu unghii și cu pielețe tăiate, frumoase încă, dar îngroșate de muncă. Mîini care spălau, găteau, frecau parchetul, pe care le aspreau detergenții, îi venea să le mîngîie și să le sărute. Un val de duioșie-l cuprinse pentru fosta lui nevastă.

— Sînziana, eu la tine vreau să mă-ntorc, nu într-un „spațiu locativ”, îi spuse Alexandru, și o ținti cu privirea drept în ochi, întorcînd-o cu fața spre el.

Sînziana, cu o farfurie-ntr-o mîină și cu buretele de spălat în cealaltă, se uită-n ochii albaștri cu pleoape cătînd în jos ca ai măștii Tragediei, se uită de fapt prin acești ochi, parcă s-ar fi uitat la o lamă pusă la microscop, cu o privire în care se-amesteca absența și curiozitatea. „Nu puteai să-ți găsești altă zi pentru propunerea asta?”, se gîndi Sînziana apucată de-un fel de năuceală.

Toată viața, Smaranda Hangan nu obosise să-i predice fiică-sii niște principii pe care i le materializa prin purtarea ei, adică lai kant d'exemple, cum zic franțujii.

Dacă nu și-ar fi adus aminte o vorbă a maică-sii „fata manei, nu lua niciodată oamenii peste picior”, Sînziana, care, desprinzîndu-și privirea din ochii lui Alexandru, se uita acum la farfurie și la buretele de vase, venindu-i să rîdă, i-ar fi spus fostului ei bărbat una de să nu se mai scoale. „Apele teatrale sunt în scădere?” sau „S-a stricat șandramaua pasiunii și domnul vrea să se-ntoarcă la fosta nevastă precum cîinele la borîtura lui?”, dar, în mintea Sînzieni, Smaranda Hangan era prezentă, după doi ani de la moarte, poate mai mult decît pe vremea cînd trăia. Absența fizică a cuiva important în viața noastră

ne face să-l abstractizăm în două feluri: să-l estompăm pînă la nimicire — cazul obișnuit — sau să-l păstrăm, amplificîndu-l unidimensional. Astfel, Smaranda Hangan ajunsese în inima fiică-sii o voce. Această voce rostea cuvinte pe care le rostise și, la fel de bine, rostea cuvinte pe care nu le rostise, dar pe care le-ar fi putut rosti: „Nu e nimeni pe lume de care să nu-ți poată fi milă. Fiecare-și știe sufletul lui. Și nu e fericire-n nici unul”.

— Dacă-aș avea cincizeci de ani, cred că m-aș împăca, vreau să zic, aș accepta să locuiesc iar cu tine, Alexandre. Și-atunci numai de dragul Măriei. Dacă-aș putea și-acum aș face-o de dragul ei. Dar...

— E cineva de care nu poți, adică de care nu vrei să te desparți? o-ntrebă Alexandru cu glas confidențial și scăzut, știind ce mult îi apropie mărturisirile pe oameni.

— De cîte ori auzea de-o femeie care și-a lăsat bărbatul pentru altul, Mama-ntreba: „S-a dus după ăla sau a fugit de ăsta?” Problema pentru mine n-ar fi să mă despart de cineva. De cînd m-am despărțit de tine, consider bărbații posibili în viața mea ca pe-o excursie, ca pe-o vacanță. O excursie, o vacanță pot fi frumoase, de neuitat „ca tine, Pavele”, dar nu sunt un stîlp pe care să-ți sprijini existența. Nu e vorba că nu m-aș putea desparți de cineva, e vorba că nu mai vreau să trăiesc cu tine. Nici chiar ca doi colocatari civilizați, și tot nu mai vreau. Nu cunosc nici un bărbat despre care să pot spune: „uite, pe ăsta aș vrea să-l iau acasă, ăsta e bărbatul vieții mele”. Probabil că există și- asemenea bărbați în lumea asta, unde sunt posibile n combinații... Cunosc un bărbat cu care m-aș duce la Poli pe jos, pentru care-aș face orice din admirație „da, domnule doctor, e-adevărat”, dar mă gîndesc dacă-aș vrea să fie bărbatul meu... Alexandre, între noi socotelile sunt definitiv încheiate.

— Mai înainte, pomeneai de Măria. Nu crezi că pentru ea ar fi mai bine să trăim din nou împreună?

— Măcar așa s-o luăm. „Oare toate dialogurile sunt dialoguri de surzi? Fiecare o ține pe-a lui?!”, se gîndi Sînziana, trase aer în piept ca și cînd ar fi oftat, și-și continuă expunerea, pe partea ei, făcînd însă un enchainé cu spusele interlocutorului.

— Tare mi-e teamă că-n privința Măriei — ce s-a stricat față de tine, față de noi, luați ca un cuplu — ce s-a stricat nu se mai drege.

— Nu s-au mai văzut cazuri de soți despărțiți și recăsătoriți? Ce-ar putea să i se pară așa de șocant?

— Șocant nu, dar nu ne-ar mai lua-n serios. „Părinții ăștia ai mei, care se joacă aci de-a divorțul, aici de-a-nsuratul”; sunt sigură că așa ne-ar judeca.

— Bine, dar niște oameni pot sincer să regrete niște lucruri, pot să ierte sincer niște lucruri, și se pot sincer împăca. La vârsta ei, crezi că nu-nțelege așa ceva?

— Ea poate da, eu însă nu. Și nu e vorba că eu nu cred că asemenea lucruri nu se pot întâmpla și că nu se și-ntîmplă, dar nu mie. Ca să-ți spun c-aș putea lua viața de la-nceput cu tine ca și când ne-am cunoaște azi, și-aș avea iluziile intacte despre tine, te-aș păcăli.

— În general, în viață puține lucruri se pot lua de la zero, fiindcă noi pe noi nu ne mai putem lua de la zero. Luăm lucrurile și pe noi așa cum sunt și așa cum suntem. Îți repugn fizic chiar așa de mult?

„Ce pleonasm logic! Ca și când repulsia ar avea un fel de scară Richter”.

„Nu-mi repugni, dar ori de m-aș culca cu tine ori cu milițianul din colț — tot atît...”

— Nu-ți comunic nici o noutate spunându-ți că și fizic lucrurile au originea tot aici, zise Sînziana, și-și duse mîna la frunte. Aici se produc toate apropierile și toate depărtările dintre oameni. În privința ta, aici s-a produs un stop.

— Te-am întrebat ceva precis: îți repugn fizic chiar așa de mult? insistă Alexandru, în speranța de-a afla de la ea lucruri cu implicații și-n teritoriul Danei.

— Nu-mi repugni nici mult, nici puțin, răspunse Sînziana zîmbind și ridicînd din umeri, dar nici nu mă interesezi.

— Să ne-nchipuim c-am fi pe-o insulă pustie. Nu crezi că dezinteresul tău față de mine ar putea fi depășit?

— În vacanța de iarnă din ultima clasă de liceu, am mers cu școala-ntr-o excursie-n Bucegi. Deși cabanierul fusese anunțat din vreme de sosirea noastră, nu-ncălzise decît camerele-n care avea deja niște excursioniști. Clasa noastră a fost cazată-n niște-ncăperi în care s-a făcut focul abia când am sosit noi. Îți dai seama ce plăcere, după un drum de 15 kilometri, făcut pe-ntuneric și cu zăpada pîn' la genunchi! Diriginta noastră s-a-nfuriat și s-a certat cu cabanierul, spunîndu-i că era bătaie de joc ce făcuse. Calm, cabanierul i-a replicat: „închipuți-vă că era război!” Am tremurat toată noaptea, dar mi-a fost imposibil să-mi închipui că e război. sunt o ființă fără imaginație!

— Poate că nici eu n-oi avea mai multă, parabolele însă le-nțeleg! Și dac-am sta fiecare-n camera lui, ca doi colocatari civilizați care, din când în când, joacă tabinet împreună, ce-ai zice?

— Tot „nu” aș zice. De ce să stau „în comun” dacă pot sta separat? De ce să ne legăm la cap fără să ne doară?

— Pe tine nu te doare. Pe mine mă doare, nu vezi?! îi spuse el cu un zîmbet pișicher în ochii cu pleoapele trăgînd în jos ca ai măștii Tragediei sau ca ai asiaticilor, dar așezați de-a-ndoaselea.

— Cînd visez urît, visez ori că mă evacuează cineva-n mansarda din Cercului, ori că-mi forțează ușa vrînd să-mi ocupe apartamentul, ori că fac de zor mărtișoare și desenez felicitări ca-n copilărie, ori că mănînc pîine neagră și rece cu marmeladă „la cutie, cu 5 lei kilul” și că beau ceai de tei, ori c-aud țăcănit de mașină, mașina la care bătea Mama.

— Apropo, ce se-aude? și Alexandru arătă spre tavan, de unde venea zgomot ca de cuie bătute-n pereți.

— Noii locatari. La ora asta-ncep amenajările.

— Cine sunt?

— Cine să fie?!... Nu știu. N-au dat decît cinci sute de mii pe apartament. Leafa mea pe douăzeci de ani! Oameni economi! L-a vrut și Bogdan Marin — fiul cel mare al răposatului profesor Voicu Marin, Bogdan, însurat cu fata celui mai mare doctor din Ploiești, cum zicea el cînd a luat-o, firește „cel mai mare doctor” fiind ăl cu ăi mai mulți bani, pediatria fata — a vrut și el să-l cumpere, dar i-o fi displăcut vecinătatea cu mine. n-o fi avut atîtea parale... Mă rog, treaba lor, pe mine primejdia de-a-mi cumpăra casă de-o juma' de milion nu mă paște.

— Nu-ți pierzi totuși prea multă vreme cu treburi extraprofesionale?

— Ba-mi pierd. Circa patruzeci la sută din viață mi-o petrec și eu ca majoritatea femeilor de pe mapamond: la nivelul a patru clase primare, ca să poți citi numele străzilor nu de alta, că altfel nici de asta n-ar fi nevoie, dar ce-aș putea să fac? Să-mi iau o femeie care să mă coste o mie de lei pe lună, pe puțin, cînd eu, în cel mai fericit caz, cîștig trei mii?

— Și cu banii Măriei?

— Am un caiet în care notez tot ce-i dai tu Măriei. Una peste alta n-au fost niciodată mai mult de-o mie cinci sute de lei pe lună, din care mă străduiesc să-i pun de fiecare dată deoparte două-trei sute și pe urmă-ncepe altă strădanie: să nu m-ating de ei.

— Presupun că și tatăl celei mici îți dă ceva...

— Tu Vas voulu, Georges Dandin, Dar nu e treaba mea!

— Asta ziceam și eu!

— Sînziana, eu zic să te mai gîndești la ce ți-am spus. Dacă vrei, pot să-ți explic de ce-am ajuns la concluzia c-ar fi bine să ne-mpăcăm, și pe ce căi, zise Alexandru, dornic să schimbe tonul dezagreabil al ultimelor replici și cu speranța că avea să-i incite Sînzieni curiozitatea.

— Nici cînd m-ai lăsat nu te-am întreat de ce mă lași, nici acum cînd vrei să mă iei înapoi nu te-ntreb de ce; așa sunt eu — fire discretă, zise Sînziana jumătate-n glumă, jumătate-n serios, ca să-i taie lui Alexandru elanul „confidențial”, în care voia s-o implice.

„Mi-ajung confidențele Ninei despre jumate din București, așa că a se slăbi... Doar n-o să-mi spui că vrei s-o lași fiindcă se ține cu unu-n văzul lumii! Ești prea orgolios. Foarte bine face! Bravo ei! începi însă, începi să ai dubii asupra fizicului tău privit de sexul advers. E distrugător să te-ndoiești de tine fizic. E distrugător să știi că te-nșeală nevasta și nu pentru că singur ți-ai dinamitat soclul, ci pentru că — așa ți-nchipui tu — a găsit un mascul mai grozav decît tine și nu poate rezista atracției fizice a acestui nou super-bărbat. Nici unul dintre voi nu acceptă că masculul nou e numai un biet brînci care dă jos șandramaua veche și șubreziță. Cînd ți-oi fi luat tonul ăla de anchetator, cred că s-a căit amarnic marea vedetă că s-a legat la cap cu tine. De, băiețaș, toate se plătesc pe lumea asta...”

— Uneori abandonezi o haină, care poate fi de calitate, pentru că nu-ți mai vine bine, alteori fiindcă ți s-a urît de ea și-ai vrea una nouă, care poate nu e de-aceeași calitate, însă e nouă, zise Sînziana pe-un ton de constatare, uitîndu-se pe fereastră la soarele enorm care-nvăpăia un cer violet „la fel ca-n tabloul lui nea Matei, de la mine din cameră”.

— Eu cred că tu trebuie să fii vreo nepoată de-a lui Aisopos!

— Mama spunea că dinainte chiar de perioada clasică, diftongii se monoftongaseră-n greacă. Așa că sunt nepoata lui Esop, puse la punct Sînziana felul cum se pronunța numele străvechiului fabulist al antichității eline.

„Iar am nimerit-o ca cu — frumoasă cacofonie — ca cu pontifus, fir-ar el al dracu’ de pontifex”. Telefonul puse capăt discuției filologice dintre cei doi foști parteneri de viață.

— La telefon, zise Sînziana cu un glas atît de stins, încît trebui să repete răspunsul... Cum aş fi putut?... La ce oră trebuie să pleci? Vino cînd vrei. Sigur că da. La 5 minute de-aici trec 33, 86, 94.... ai la alegere. Nu, stăteam de vorbă cu cineva. E o singură intrare. Butonul de lumină e-n stînga uşii. Etajul 1, cel din faţa scării. Scrie pe uşă. Perfect. La revedere.

Pe chipul Sînzieniei apăru o expresie de nelinişte.

— Acum m-apuc să spăl rufe, adică le bag în maşină, zise ea pe-un ton care, deşi foarte politicos, arăta că vizita s-a terminat. Alexandru era sigur că ultimul telefon era cauza acestei despărţiri bruşte.

„Păcat, azi era-n toane bune... am mai fi putut sta de vorbă”, îşi spuse el şi se-ndreptă spre vestibul, îşi luă trendul, îi sărută mîna Sînzieniei şi-o mîngîie pe bărbie. Simpla intenţie de-a se reînsura cu ea parcă-i dădea nişte drepturi. Sînziana, fără să protesteze — că de asta-i ardea ei acum — îi spuse „la revedere” şi, din graba cu care-i deschise, uşa-i scăpă din mînă, trîntindu-se. „Pe musafir, du-l pînă-n drum ca să fii sigur că nu se mai întoarce”, parc -aşa zicea nea Krikor Krikorian. O-nţelepciune de-a lor armenească. Tare frumos mirosea la el în dugheană, a cafea!

„Sînziana se poartă foarte româneşte cu mine, aproape să-mi dea cu uşa-n cap. De fapt, mă conduce numai cînd n-are cine-nchide după mine, altfel... La urma-urmei, ce pretenţii aş putea să am?! Se poartă şi s-a purtat totdeauna lux, fiindcă e o fire-nfrînată şi mai are şi-o educaţie desăvîrşită. Şi eu îmi dau seama cum ar trebui să mă port, că la mama, deşi nu era profesoară de latină şi de greacă, numai lucruri bune şi bunăcuviinţă am văzut; dar eu, deşi-mi dau seama cum ar trebui să mă port, nu mă rabdă inima să nu mă port cum îmi vine şi nici măcar pentru că nu pot să mă stăpînesc, ci pentru că nu vreau să mă stăpînesc. Abstracţie făcînd de felul în care-au evoluat lucrurile-ntre mine şi Dana, tot m-aş întoarce la Sînziana. După maică-sa, e singura femeie de la care-nvăţ de fiecare dată cîte ceva, e un personaj mereu viu, n-a-nţepenit într-un tipar; deşi atît de egală — e plină de neprevăzut, în timp ce Dana, deşi atît de inegală, e cît se poate de previzibilă. Nimic mai previzibil decît oamenii nestatornici... Păcatul meu e că nu vreau şi nici n-am vrut să-nvăţ nimic de la nimeni. Nu m-am exprimat bine: de-nvăţat vreau să-nvăţ de toate de la toţi, dar nu vreau să fiu învăţat. Ileana socotea opoziţia, încăpăţînarea asta, păcatul meu major. Şi de Ileana mi-e dor de multe ori. Dar mi-a tăiat-o... scurt:

Să ne mai vedem? Ca să ne spunem ce? Eu ce scrii citesc... de cunoscut ca persoană particulară te cunosc... Sînziana nici nu știu dacă mă citește. Cu ea trebuie să discut acest subiect; de-acum înainte am să discut tot felul de subiecte cu ea”.

Pe vremea cînd Smaranda Hangan nici cu gîndul nu gîndea că Alexandru Bujor avea să-i fie ginere, i-l caracterizase o dată Sînzianei ca scriitor: „Un amestec de talent, mare și adevărat, cu un prost gust desăvîrșit. Un personaj incredibil”; iar cînd Sînziana-i spusese că voia să se mărite cu el, Smaranda-ncercase s-o oprească, de astă dată făcîndu-i portretul dincolo de literatură : „E de-o ambiție nemăsurată. Ambiția socială a celui care nu suportă să-i fie cineva superior, nici măcar egal. O ambiție care seamănă grozav cu arivismul. Are-n el o sete de putere pe care niciodată cu nimic n-o s-o potolească. E-un personaj ros pe dinăuntru de niște lucruri obscure, pe care nici lui nu-ndrăznește să și le mărturisească, și poartă-n el niște germeni care se propagă. Să nu zici că nu ți-am spus”. „Mamă, îl cunoști atît de puțin, de ce ești atît de sigură că e-așa cum mi-l descrii mie? Dacă l-ai văzut de douăzeci de ori...” „L-am văzut puțin, dar i-am citit cărțile, cum n-o să i le citească nimeni niciodată. Eu i le-am bătut la mașină, și-n timp ce i le băteam, cîntăream fiecare cuvînt, așa că-l cunosc foarte bine. Eu nu mă opun, Doamne ferește, să-l iei, dar îți atrag atenția pe cine iei. Nu de-un copil ca tine ar avea el nevoie. Ar avea nevoie de cineva autoritar, de cineva care să-i impună și care să-i satisfacă și vanitatea, iar vanitatea asta nu se poate mulțumi cu o fetiță de nouășpe ani, oricît de frumoasă ar fi ea, de deșteaptă, de cuminte, de modestă și de studentă la medicină. Ar avea nevoie de-o femeie voaiantă, cunoscută, vestită, îi plac stridentele, nu calmul”. „Bine, mamă, dar nevastă-și ia pentru el, pentru sufletul lui, nu pentru ca să le ia ochii altora”. „Să dea Dumnezeu așa să fie!”, îi urase doamna Hangan.

[Și n-a fost așa, își zicea acum Sînziana, în timp ce punea „hăinuțele de pat” în mașină. Pe nimeni nu invidiez. N-aș vrea să fiu în locul nimănui, iar în locul lui Alexandru mai puțin ca-ntr-al oricui. Să fii ros tot timpul de suspiciuni, de invidii, de ambiții nu e nici o bucurie, oricît ai fi de cunoscut, de recunoscut, de omologat. Eu, care n-am avut altă ambiție-n viața asta decît să-nvăț ca să știu, și tot spun că nu e ușor. Viața nu-i o sinecură. N-am vrut să iau scaunul nimănui, nu m-am temut pentru scaunul meu modest, la care nu credeam că cineva poate rîvni, și cîte copite-am primit... și cît de-nvățată cu greul am fost

de cînd mă știu... Uneori, îmi vine să cred că Sartre, pe care nu-l ador, are dreptate cînd spune că povestea unei vieți, oricare-ar fi această viață, e povestea unui eșec. Așa sau cam așa, în orice caz, asta este esența. Dacă i-ai spune cuiva că o adolescentă e-ndrăgostită de-un bărbat de-o seamă cu taică-său, că bărbatul ăsta, un om în toată puterea cuvîntului, nu-și pune mintea cu ea și că prin fiecare gest încearcă să-i tempereze ardoarea, că adolescenței îi trece, se mărită din dragoste cu un băiat potrivit cu ea, că mai cunoaște apoi și alți bărbați, spre care se-ndreaptă, hai să nu zicem neapărat din dragoste, dar cu trup și suflet, și totuși, după douăzeci de ani, fosta noastră adolescentă simte neîmplinirea dragostei aceleia ca pe-o mutilare a dragostei în general, ca pe-un eșec irecuperabil, dac-ai povesti asta cuiva, ce-ar zice? Ar zice că bine-a fost c-a fost așa. O fată de cînșpe-șaișpe ani și-un bărbat de patrușcinci de ani, Doamne Dumnezeule! Ce, se prădase lumea de bărbați? Ca dovadă că fata-și găsise un bărbat potrivit, se măritase, se lăsase, dar asta era altă parte a poveștii... Oamenii sunt interșanjabili, priviți ca utilități, cu condiția să nu-i iubești. Aș fi vrut să mă săruți, nene Dai, să mă iubești o dată, una singură: cu trupul și cu sufletul tău frumos, și pe urmă puteam să și mor. După nici unul dintre ceilalți n-am simțit că m-am împlinit într-atît încît să pot muri. Dragostea cu nici unul nu e-atît de proaspătă-n minte ca dragostea noastră neîmplinită. Fiindcă a fost neîmplinită? Ce folos că celelalte...? Am fi știut numai tu și cu mine. Și-așa știam. Nu erai orb. Lecția ta, pe care-aș intitula-o „Tăiat necesar de aripi”, nici pe patul morții n-am s-o uit. M-am aruncat la pieptul tău suspinînd și te-am cuprins în brațe. Nu mai știam nici ce se-ntîmplă cu mine, dară cu tine?! Într-un tîrziu, am simțit o mîină care mă mîngîia pe cap și-am auzit o voce albită de emoție, care se străduia să vorbească liniștit. „Fetița tatei, fetița tatei, toate trec, toate trec”. Aveam o viață-nainte care să-mi dovedească trecerea, atenuarea, semi-uitarea asta continuă. Te-ai desprins încet de mine, m-ai lăsat cu brațele desfăcute-n aer după forma ta, și te-ai dus. Am stat acolo cu ochii-nchiși pîn-a venit cineva de-afară. Ai făcut ce trebuia să faci, nene Dai. Întrebarea e: cui i-a folosit? Aș fi făcut, aș face la fel ca tine, dar tot m-aș întreba: cui folosește? A doua zi după cezariană, cînd am născut-o pe Măria, a venit doctorul Vladimirescu să mă vadă. Era ora mesei și cele trei colege de rezervă se duseseră-n sufragerie. Doctorul m-a-ntrebat cum mă simt, cum e temperatura, am discutat despre facultate, mi-a

povestit cîte ceva de pe vremea studenției lui, totul pe un ton sobru, pe tonul lui obișnuit. S-a uitat la ceas, s-a ridicat și, de sus, m-a privit drept în ochi. Am simțit că ceva se topește-n mine și-n aceeași clipă ceva s-a schimbat în privirea lui. În pupilele lui vedeam... ce vedeam? Ceva ce n-are nume, n-are durată, nu se repetă. Am închis ochii-ncercînd să păstrez în ei ce văzusem. Cînd i-am deschis, doctorul stătea-ntr-un genunchi lîngă patul meu și mă privea. S-a ridicat și din toată înălțimea s-a frînt în două spre mine. Cînd mai erau două palme-ntr-o clipă și el, i-am pus o-ntrebare din ochi. „E-atîta rutină pe lume și-atît de puțin adevăr...”, a șoptit el cu ochii-nchiși, mi-a sărutat perna și-a plecat. Cu-o zi înainte ieșirii mele din spital, Alexandru plecase cu-o delegație-n Polonia, da, în Polonia. Măria, toată numai panglici și dantele, era instalată-n portbebeul-valiză. Am rugat-o pe Mama, care venise să ne ia cu un taxi, am rugat-o să stea o clipă cu fetița, ca eu să-mi iau rămas-bun de la doctorul Vladimirescu. Am intrat în cabinetul lui exact în momentul cînd dinăuntru ieșea cineva, așa că n-a fost nevoie să bat la ușă. Se uita la niște radiografii, cu spatele spre mine. Purta pantaloni gri-nchis, reiați, și-o cămașă lila. M-am uitat în voie la corpul lui suplu, la părul care-n-cepea să-ncărunțească, i-am urmărit mișcările. Uitasem pentru ce mă aflam acolo. Mă aflam acolo ca să mi-l întipăresc în minte. Mi-a simțit prezența și s-a-ntors către mine privind-mă. Stăteam nemișcată lîngă ușă. Nu găseam nici un cuvînt. Nici nu-l căutam. Cîtă vreme o fi trecut așa nu știu. Doctorul s-a depărtat de negatoscop și-a venit pînă-n mijlocul camerei:

— Știu că pleci acasă. Ți-am semnat externarea. Ai un doctor bun pentru fetiță?

— N-am.

— Pe dumneata cine te-a văzut cînd erai copil?

— Nimeni. Adică, un chirurg, coleg cu tata.

— Tatăl dumitale e chirurg?

- — A murit pe front în '42.

— Și tata a murit pe front în '42. Era-nvățător la țară. A scris ceva pe-un carnet de rețete, apoi a ridicat ochii spre mine.

— Mama dumitale s-a recăsătorit? m-a-ntrebat el, întinzîndu-mi hîrtia pe care scrisese ordonat și citeț, se aflau numele, adresa și telefonul dumneavoastră, domnule doctor Murgu.

— Nu s-a recăsătorit.

M-a privit ca un orfan care se uită la alt orfan.

— Dacă ai nevoie de ceva, Sînziana, indiferent ce-ar fi și când ar fi, caută-mă.

Nu-mi spusese pînă atunci niciodată pe nume. Cele opt luni cît mă văzuse, îmi zicea „domnișoară”, „domnișoară doctor”, „stimată doamnă”, mi-o mai fi zis și altfel, dar pe nume niciodată. Am tresărit.

— Credeai că nu știi cum te cheamă? mi-a ghicit el gîndul. 24 iunie 1940..., a rostit apoi data nașterii mele, spațiind cuvintele. După o pauză, a continuat:

— Sînziana, peste-o lună trebuie să vii la control. Eu cred că am să fiu în concediu; vino la doamna doctor Cantuniari, mi-a spus el după o clipă de ezitare.

— Vă mulțumesc, domnule doctor, am zis eu, ne'ndrăznind să mă mișc din loc.

El s-a apropiat de mine și m-a-ntrebat cu glas scăzut și nițel răgușit:

— Dacă ar fi să faci ce-ți spune inima, ce-ai face-acum?

Mă uitam la el, iar inima, biata mea inimă, se făcuse cît un purice. Nu-mi aduc aminte să mă fi simțit nici pîn-atunci, nici de-atunci încolo, mai tulburată decît în clipa aceea. Mă uitam la fruntea lui înaltă și boltită, la ochii cenușii, micșorați între niște riduri fine, la creasta nasului care se subția spre vârful nițel acvilin, la gura cu un pic de prognatism, la bărbia cu gropiță, la fața lui tuciuire de parcă toată ziua l-ar fi bătut vîntul și nu-mi venea o vorbă, una singură, în minte.

— Vreau să plec, am spus eu în sfîrșit, într-o inspirație supremă.

— Atunci, pleacă, a zis el, și s-a uitat la mine cu indulgența cu care te uiți la un copil prins cu minciuna. Cu mîna stîngă mi-a pipăit fața ca un orb. A-nchis ochii și a lăsat mîna-n jos. Te rog să vii la doctorița Cantuniari.

Ne uitam unul la altul ca la un paradis pierdut. Am început să plîng, fără suspine, fără nici un sunet. Am pornit-o spre ușă. Simțeam o sfișiere și-o fericire fără seamăn.

— De ce-o fi viața atît de complicată? s-a-ntrebat el de parc-atunci ar fi descoperit asta. M-a luat pe după umeri și-a mers alături de mine. A barat ușa cu spatele și mi-a dat drumul. Ne despărțea acum o jumătate de metru. „E-atîta rutină pe lume, dar și-atîta adevăr!”, mi-a trecut prin minte. Era prima oară cînd mă simțeam tot una cu-o altă ființă.

Deodată, din mine, din acea mine pentru care lumea se reducea la omul din fața mea, pe care-l sorbeam și de care eram sorbită, a răsărit un glas de -o frumusețe și de-o liniște vecine cu veșnicia, un glas care

dăruia tot ce-aveam mai ascuns și mai adânc în mine: „Vă iubesc, domnule doctor". Eram liberă și fericită. Luam din inima mea piatra care mă apăsa și-o îngropam în inima dumneavoastră, domnule doctor. Mi-a sărutat gura, solul care-i adusese acea bună-vestire... M-a petrecut pînă la taxi. S-a-nclinat adînc și i-a sărutat mîna Mamei. I-a luat coșulețul, i-a ajutat să urce, s-a uitat duios la fata mea, i-a pus mamei coșulețul în brațe și a-nchis portiera. Mi-a sărutat nîna, s-a uitat în ochii mei în speranța unui verdict, apoi mi-a spus cu un glas pe care mai mult îl bănuiam:

— Cum ai să vrei tu așa are să fie.

„Domnul doctor Vladimirescu, la direcție, domnu' doctor", a răsunit de undeva de la o fereastră, o voce care-l chema la ordinea rutinei.

„Am pus destul detergent, rufele nu sunt nici prea multe, nici prea puține, acum, frumoaso, fă-ți meseria", spuse-n gînd Sînziana și dădu o tapă amicală mașinii de spălat.

„E-atîta rutină pe lume și-atît de puțin adevăr", dar pentru adevărul ăsta puțin și rar, pentru acest miracol merită să trăiești. De cîte ori mi-a fost greu, de cîte ori îl aveam de-nfruntat pe răposatul profesor Voicu Marin și „curtea" lui, închideam ochii peste rutină și-i deschideam spre adevăr. N-o să știți niciodată, domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, niciodată, cît preț are pentru mine adevărul acela unic și nerepetabil de-atunci dintre noi. Zile, săptămîni, luni, n-am trăit: am plutit. Să te știi iubit și să iubești. Nu mai aveam nici un gînd numai al meu. Gîndurile mele erau ale dumneavoastră, dumneavoastră erați singurul meu gînd. Cîta generozitate nu te-nvață dragostea! îl iertam pe Alexandru că lipsise, el știe unde, în noaptea cînd am născut-o pe Măria, îl iertam că oricît îl rugasem să nu fumeze cît fusesem însărcinată, fumase, îl iertam că nouă luni n-adusese o pîine, un măr, o salată din piață, lăsînd totul pe seama Mamei, „sluga fără simbrie" bună-la-toate, și-a mea. îl iertam de tonul iritat pe care-l avusese-n ultimele luni, cînd sunt sigură că se-ncurcase cu cineva. Adevărul acela al nostru m-a făcut să-l iert și peste nouă ani, cînd lăsa o nevastă și-un copil, și se ducea după o mare iubire, adevărul acela m-a făcut să-l iert, dar să-mi și pun întrebarea „cui a folosit?" Cui a folosit că m-am lipsit de-acel adevăr? Cui a folosit c-am lăsat să se usuce atîta dragoste, atîta foame? Cui a folosit c-am slăbit în două luni zece kilograme; „din cauza alăptatului", ziceau toți, afară de Mama care, știa-nu știa, simțea că de dor; afară de ea și de nenea Dai, care mi-a

spus într-o zi: „Ce te roade, ce e cu tine? Te sugerează un zburător?”, și m-a privit cu niște ochi în care citeam înțelegerea paradisurilor pierdute. Mă uscam de dor. Douăzeci de minute mă despărțeau de harul tămăduitor. Și nu mă duceam spre el fiindcă legea unei căsătorii e să nu minți. „Să nu minți” cu ce? Dragostea pe care-am extirpat-o din mine, pe care-am lăsat-o să moară-n dumneavoastră... Cui a folosit cenușa acestei incinerări? „Cui folosește?”, ajung iar la-ntrebarea asta. La fel așa face și azi, la fel și mâine, domnule doctor Vladimirescu, dar întrebarea tot mi-aș pune-o. Și-am să mi-o pun pîn' la Ziua de Apoi.] Sînziana închise ochii istovită. Monoloagele ei interioare o sleiau mai mult decît două zile de laborator puse cap la cap și decît toată casa dată cu fundu-n sus, la curățenia de Paști, își duse mîna la frunte și oftă.

[De ce-o fi atît de complicată viața? Oare pentru toată lumea? Ce știm noi despre toată lumea”, cînd nu știm nimic nici despre omul cu care trăim într-o casă, cu care mîncăm la o masă, cu care dormim într-un pat? Fiecare se știe pe sine. Restul — presupuneri, mai subtile, mai puțin subtile. Cînd o să renunțăm la aroganța de-a ne pretinde atotștiutori asupra semenului nostru?... Mi -ați lăsat cea mai frumoasă amintire despre dragoste, domnule doctor Vladimirescu, și un regret fără sfîrșit. Neîmplinirea dragostei pentru nenea Dai tăia o mîna unei copile, neîmplinirea dragostei cu dumneavoastră, amputa vitalitatea unei femei. M-ați învățat ce e dorința, partea aceea fierbinte, irațională și-atît de-adevărată dragostei, îl iubisem pe nenea Dai. Nimic nu putea șterge iubirea asta. Și pe el îl dorisem. De ce să mint? Ca să fac retrospectiv pe pura cu mine însămi? Dar atunci nu știam ce doresc. Atunci bănuiam, acum — aflasem, îmi țineam cursuri de morală de dimineața pînă seara: „tentații ai să-ntîlnești mereu; bărbați pe care să-i dorești, care să te neliniștească așa cum te neliniștește, cum te bîntuie acest domn doctor atît de sobru și-atît de pătimaș, ai să găsești și azi și mâine. Trebuie să-nveți să te-nfrînezi, să te disciplinezi. Spune-ți mereu: sunt femeie măritată, nu trebuie. Sunt mamă de copil, nu trebuie. Căsătoria și copilul sunt permanențele mele, sunt teritoriul meu. N-am voie să trec fraudulos frontiera și să le schimb pe efemer. Bărbați care să-mi strice liniștea, sobri și pătimași, am să găsesc și azi și mâine"... De șaisprezece ani n-am mai găsit. N-am mai găsit focul acela mistuitor. Am găsit frumusețea-nălțătoare a adorației pentru dumneavoastră, domnule doctor Murgu, te-am întîlnit pe tine, Pavele,

băiatul meu drag și curat, coborât din creierul munților, te-am întâlnit pe tine, Emile, singura mea eroare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, pe tine, Mircea, și vă iubesc pe toți, și-mi sunteți dragi, și mi-e drag să vă răsfoiesc, și nu mi-e rușine cu voi și nici cu mine, v-am întâlnit pe voi, dar pe el nu l-am mai întâlnit în nici unul din voi, o știu, simt că nici n-am să-l mai întâlnesc în nimeni, niciodată. „Nimeni”, „niciodată” le spunem deseori fiindcă ne-am dezvățat să le analizăm conținutul, fiindcă vorbim la-ntîmplare, fiindcă rostim cuvintele fără să le atribuim nici o valoare. „Nimeni”, „niciodată” sunt cuvinte definitive, cu un conținut sacru, inviolabil ca un mormînt. Eu nu spun niciodată cuvinte la-ntîmplare. sunt cam patetică. De ce n-aș fi? Să ne cenzurăm și-n noi înșine, nici cu noi înșine să nu-ndrăzmm să fim noi? atunci, cînd? și față de cine? față de viermii cei neadormiți care ne află tainele trupurilor? Dar pe-ale sufletelor ce viermi au să le afle vreodată? Cuvinte, cuvinte... Am un respect pentru cuvînt ca pentru o ființă. Poate pentru că m-a născut și m-a crescut o mamă adăpată la două izvoare ale cuvîntului: la cel de la ea din sat, de la Cernați, și la cel al culturii clasice, învățată-n școli. „Cu gura face și-și face omul și cel mai mare bine și răul cel mai mare”, așa zicea Mama. „Umblă, mamă, cu vorbele cum ai umbla cu un ou moale”, mă dojenea ea blînd cînd o mai luam eu ragna cu gura. Așa învățase ea din pomul veșnic roditor al cunoașterii. De cînd am început școala, în fiecare dimineață se uita la mine ca la o icoană, și-mi spunea cu un glas rugător și pătrunzător, care voia să intre-n fiecare fibră din mine: „ai grijă ce vorbești, copilul mamei, sunt vorbe care, știi tu... te roagă mama...” Aflasem și eu că erau vorbe care te puteau evacua în spații mai strîmte decît mansarda noastră din Cercului”. „Uite Hangan ce bine știe! Ea cum a-nvățat și tu nu?”, m-a dat de exemplu într-o zi profesoara de franceză, prin '50, cred, cînd Niura, una din gemenele Dulgheru pe care-o ascultase după mine, se poticnise la „si conditionnel”. „Hangan a avut guvernantă”, s-a grăbit o colegă să ne-ajute pe-amîndouă. Guvernantă n-am avut, dar mama mea și-a făcut doctoratul la Paris; a-nvățat acolo franțuzește și englezește, și m-a-nvățat și pe mine de mică. „Parcă-n fișă scrie că mama ta e dactilografă”, m-a-nterupt profesoara care ținuse-un trimestru locul dirigintei noastre (profesoară de rusă, plecată la specializare în U. R. S. S.) „Acum e dactilografă, dar la bază e profesoară de latină și de greacă”. „La bază”. Mi-era greu să stabilesc

vreo relație între „baza” din această formulare și „baza” din geometrie. Dar nu știam să exprim altfel decât prin sintagma aceea „tip” situația profesională a Mamei. „Bunicii tăi ce sunt?”, a continuat profesoara dintr-odată plină de curiozitate în privința genealogiei mele. „Țărani”. „Și și-au trimis fata la doctorat, la Paris?”, a rostit profesoara, neîncrezătoare. „A trimis-o statul cu bursă”. „Tatăl tău ce e?”. „A fost doctor; a murit pe front”.

Afară de Liliana, singura mea prietenă, nimeni din clasă nu știa nimic despre mine. Nu era rău să știi francezește, că doar fusesem citată ca personaj pozitiv pentru asta — însă trebuia să știi de la școală, să fi învățat de-a valma cu toți copiii, înțelegeam că oameni care țineau haine de blană la naftalină umblau cu lodene; înțelegeam că etalarea unor bunuri materiale care nu fuseseră și nu erau la-ndemîna tuturor, putea părea arogantă. Dar niște bunuri spirituale ca, de pildă, o limbă străină învățată acasă, un bun spiritual cum putea ofensa pe cineva? Pe cine, de pildă, ar fi ofensat că eu aș fi știut să pictez? Cum putea fi cineva ofensat că altcineva știa ceva ce el, acel cineva, știa mai puțin sau deloc? I -am povestit Mamei cele-ntîmplute la școală, și i-am expus cum m-am priceput nedumerirea mea cu privire la bunurile materiale și la cele spirituale și la dezacordul pe care puteau să-l stîrnească-ntre oameni. Mama mi-a explicat că orice bun spiritual este convertibil în bunuri materiale, iar bunurile materiale în muncă. Așa rezum eu astăzi explicațiile ei de-atunci. „Cine muncește cu brațele se gîndește: cît ar trebui să muncesc eu ca să-mi cumpăr covorul ăsta? Explicația, această primă parte a explicației o-nțelegeam. Dar nu-nțelegeam de ce omul care muncea cu brațele s-ar fi supărat pe unul care picta, ca nenea Matei, de pildă. „Fiindcă se gîndește: cît timp ar trebui să muncesc eu ca pe urmă să pot sta și să pictez un tablou? „Mamă, și tu crezi că el are dreptate cînd gîndește așa?”. „Draga mamei, nu știu dacă are sau n-are, dar așa gîndește și așa e-nvățat să gîndească. Mai întîi, trebuie să te pui în locul altuia și după aceea să-l judeci. De cînd lucrez la Cauciucul, înțeleg altfel lucrurile decât înainte”. Mi-aduc aminte că am fost tristă toată ziua. În sufletul meu se furișase ceva tulbure, ce nu existase pîn-atunci: îndoiala, bănuiala. De ce spunem „mamă vitregă”, „tată vitreg” și nu spunem și „bărbat vitreg” și „nevastă vitregă”, „bărbatul vitreg” și „nevasta vitregă” întîlnindu-se mult mai des decât mama și tatăl? De ce mi-a venit

gîndul ăsta? Nu știu. Pentru că, probabil, demult îl cloceam și-acum a spart coaja.

Mama, într-o zi cînd aveam dexterități, m-a dus la „Cauciucul” să văd munca unui schimb. M-a plimbat prin toată fabrica. Țin minte niște oameni negri ca niște draci, luptîndu-se cu niște furci negre pe care se opinteau să le-nfigă-n ceva. Căldura, curentul, negreală... Mama nu mi-a spus niciodată de ce mă dusese-acolo. Am înțeles din vizita aceea un lucru mult mai important decît părea la prima vedere: am înțeles de ce cît lumea și pămîntul acei care n-au îi vor urî pe-acei care au, și de ce acei care muncesc cu mîinile vor avea totdeauna o bănuială-n sufletul lor în privința celor care muncesc cu mintea. Nu era vorba numai de efortul fizic, era vorba de certitudinea pe care o dă lucrul ieșit din mîna omului și de incertitudinea pe care-o simți în fața lucrului ieșit din mintea lui. Ce iese din mîna omului se măsoară, se cîntărește. E bun sau nu e bun. Dar ce iese din mintea lui? Cine este judecătorul — suprem, imparțial — care să judece lucrul ieșit din mintea omului și care să-l încredințeze pe cel care muncește cu mîinile că lucrul acela al minții e bun, nu numai fiindcă așa i se pare judecătorului, ci fiindcă el este bun în mod absolut? Cine să-l încredințeze pe cel care-și măsoară priceperea cu metrul și cu balanța că ceva ce nu se poate măsura astfel e bun? Un șurub e bun sau nu e bun. El nu poate stîrni controverse. Dar cu ce să-l convingi pe cel care muncește cu brațele că un lucru venit din stricta sferă a minții e bun sau nu, cînd acel lucru stîrnește-atîtea controverse? Pe cine să creadă omul acela: pe cei cu ditirambii sau pe cei cu hula? Și lui îi spune inima ceva cînd citește, cînd vede, cînd aude lucrurile ieșite din complicatele tipare ale minții, dar se sfiește să strige sus și tare ce crede; se teme să nu-i spună careva „ce știi tu?” și-și spune el însuși „ce știi tu?”.

Începeam să mă-mpac cu gîndul că-ntre oameni nu e numai iubire. Antoaneta, prietena mea din clasa-ntîi, Antoaneta, care nu s-ar mai fi dezlipit de mine, nu-mi strigase: „Hoăto, mi-ai furat geografia!”? Așa mă cunoștea ea pe mine?! Cum putuse ea să creadă așa ceva despre mine? O săptămînă am dus-o-ntr-un plîns. „Nu te-amarî, fetița mamei. Ai s-auzi atîtea-n lumea asta, atîtea pe nedrept, ăsta-i doar începutul”, mă liniștea Mama. Zadarnic a-ncercat Antoaneta să se-mpace cu mine, zadarnic mă-mbia cu păpușile ei, cu mingile ei, cu bilele ei. îmi ieșise de la inimă într-atît încît, deși am fost douăzeci și unu de ani colege,

habar nu mai aveam de existența ei și nu fiindcă aș fi făcut pe indiferentă, ci fiindcă, din ziua când îmi strigase „hoațo”, pentru mine Antoaneta murise. Nu-i purtam nici o pică. Ne salutăm, schimbăm câteva cuvinte neutre ca-ntr-oameni care se văd zilnic, dar pentru mine din ea nu rămăsese nici umbra Antoanetei pe care-o iubisem. Plînsesem atunci nu umilirea mea, nu imposibilitatea mea de-a-mi demonstra nevinovăția — cum să dovedești ceva ce n-ai făcut? — plînsesem moartea unei prietenii, îmi dau seama că din acea-nțîmplare de-acum douăzeci și nouă de ani, se trage rezerva mea față de oameni. Dacă ar fi fost numai acea-nțîmplare poate că s-ar fi estompat și-nceț-încet aș fi-nceput s-o consider ca pe ceva ieșit din comun, care, deși mă zdruncinase, putea fi dat uitării. Dar mereu se-adăuga altceva care-mi mărea nedumerirea și bănuiala. Într-o zi, am „zbîrcit-o” la un aspect imperfectiv la rusă. Într-un glas, Niura și Șura, gemenele Dulgheru, au spus corect ceea ce eu greșisem. Cum multe reacții sunt „tip”, profesoara de rusă zisese la fel ca cea de franceză altă dată: „Ele cum știi și tu nu știi, Hangan?”, iar eu, imitînd-o pe colega mea care intervenise-n folosul Niurei la ora de franceză, am zis: „Ele au avut guvernantă”. Profesoara s-a schimbat la față. Niura s-a roșit și-a protestat: „N-am avut guvernantă”. În pauză, profesoara de rusă, care ne era și dirigintă, m-a chemat și m-a moralizat. Mi-au rămas în minte doar „Bastion al păcii... cel mai înaintat din lume, iar tu...” Cu mine nu mai știi ce era. Pe lîngă imperfectivul unui verb pe care l-oi ține minte cîte zile-oi avea, ziua aceea n-a-nvățat că era bine să nu răspund decît la lecții. Nu i-am spus nimic Mamei. De ce s-o mai indispen și pe ea, dacă nu chiar s-o sperii! Avea și-așa destule necazuri pe cap, mai ales de cînd pe Taica și pe Maica îi dusesese în Bărăgan, își făcuseră cum putuseră, cu mîinile lor, o odaie din chirpici. Mama toată ziua bătea drumul poștei să le trimită cîte-o litră de zahăr, economisită de pe cartelele noastre, cîte-un kil de marmeladă de 5. Bătea toată ziua la mașină — la fabrică și-acasă. Făcea mărtișoare, felicitări, flori de mătase, gătea, spăla, spărgea lemne, le căra la noi în mansardă; îi mai ajutau nenea Matei, eu, Tudor, Mihai. Pe nenea Dai și pe Marina nu-i lăsa: „Daniele, un chirurg n-are voie să-și obosească mîinile, iar ție, Marino, ți-o ajunge cîte-ai de făcut pentru ai tăi, plus spitalul, plus naveta!” Ce să-i mai fi spus ei? Într-o zi, ne-a-ntrebat diriginta cum ne petreceam duminica. Mi-aduc aminte ce-a răspuns Georgica Suru, singura fată de muncitor din clasa noastră. „Mă duc la alde bîtu-n

Pantilimon și săpăm grădina, că ei n-au vrut să se mute cu noi la bloc, în centru", și mi-aduc aminte ce-au răspuns Niura și cu Șura, Dulgherițele, fetele tovarășului Nicolae Dulgheru, profesor la Filozofie. „Noi, duminica, răspundiem la gazieta die pierietie". Noi, cu gurile căscate, că nu-nțelegeam nici pic. Nici diriginta, nici ea nu-nțelegea. Părinții Dulgheru țineau o gazetă de perete în care criticau copiii, pe cele două gemene și pe fratele lor mai mare, Leonea. Aceștia, la rîndul lor, țineau și ei o gazetă de perete în care răspundeau. „Și ce scrieți, bre, acolo?", le-a-ntrebat Suru Georgica. „Ne facem autocritica și ne riemușcăm", au răspuns Niura și cu Șura-ntr-un glas. Toată lumea a rîs, afară de mine. Nu mă ținusem să nu rîd. Nu-mi venise deloc să rîd. Ce devreme mi-a pierit mie cheful de rîs! Rîd foarte rar. Rîd greu. Nu sunt un temperament depresiv și nici posacă nu sunt. Dar foarte rar îmi vine să rîd. Am plîns mult în viață, numai pe ascuns. Nu sunt o ființă ascunsă, dar nici expansivă. Nu sunt mizantroapă, dar nici nu iubesc oamenii cu frenezie, și sufletul nu mi-l pun pe masă-n fața nimănui. sunt convinsă de necesitatea comunicării-ntr-o manieră etică obligatorie, respect oamenii și mi-e milă de ei și nu preget să-i ajut, îi respect, îi ajut, dar nu mă pot împiedica să nu-i judec. sunt generoasă. E-n firea mea și-am și-nvățat generozitatea de la Mama. „în lumea asta ai să găsești totdeauna pe altul mai sărac și mai necăjit decît tine. Să-i dai totdeauna! Să nu spui: 'și eu sunt sărac, și eu sunt necăjit'. Dau din ce am și din ce știu. Două gînduri să nu te părăsească niciodată: acela de-a-ți îmbogăți mintea și sufletul, și gîndul că suntem trecători în lume. 'Memento mori' nu era un adagiu al tristeții, nici al resemnării, ci un semnal de alarmă care voia să te țină într-o permanentă stare de veghe. Bagă de seamă ce faci cu viața, că nu e veșnică". Mama zîmbea cînd spunea cuvintele astea. Cu zîmbetul ei de-o-naltă resemnare. Măicuța mea dragă, nu te-am văzut niciodată stînd picior peste picior sau ținîndu-ți mîinile, în rarele clipe de răgaz, altfel decît așezate cumiți una peste alta, în poală. Fiindcă așa stau de veacuri țărancele noastre: într-o atitudine hieratică, în așteptarea ungerii pentru împărăția supremei bune-cuviințe. „Aș vrea să se termine totul aici, să nu mai fie și-o Lume de Apoi. Dacă totuși este o Lume de Apoi, și eu cred că este, mă nîngîi cu gîndul că am să mă mai întîlnesc cu cei care mi-au fost dragi". Așa spuneai tu, Mamă. Dacă-aș vrea o Lume de Apoi, în care eu nu cred, aș vrea-o ca să te-ntîlnesc pe tine, pe Tata pe care nu l-am cunoscut, pe Dina, pe doamna

doctor Florica Vărbănescu, pe Maica și pe Taica, pe maica Ana, pe Coana-mare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu. Ce mulți v-ați făcut! Aproape că sunteți mai mulți, voi cei de-acolo, decât cei pe care mi-e drag să-i întâlnesc aici, în lumea cu luminile. „Când vine câte-o zi mare, când, vrînd-nevrînd, îți faci bilanțul, vezi cât de mulți au plecat din viața ta. Unii s-au dus, s-au mutat de la noi, pe alții i-am dat noi afară din viața noastră. La cei dintîi — te gîndești cu părere de rău dar și cu-mpăcare, ca-n fața inexorabilului; la ceilalți — cu-amărăciune că n-au știut să-și păstreze locul în inima cui îi primise. Se răresc rîndurile prietenilor mei. Multora le duc flori și le-aprind lumînări; în fața multor nume ale celor care trăiesc trebuie să spun 'fostul meu prieten'. Parcă și aerul se rarefiază-n jurul meu. încep să m-apropii de imponderabilitate". Cred c-a fost ultima noastră conversație, domnule doctor Nini Naiculescu. Știam că sunteți bolnav, dar n-am bănuțit că hotărîseți... Mîine se-mplinește un an de cînd ați plecat cu bună-știință. Erați singurul om căruia i-am vorbit despre Pavel. Pentru prima oară, atunci, pe-o plajă a Mării Negre, am înțeles că oricît de pudic ar fi un om, o dată-n viață, măcar o dată, trebuie să-și descarce sufletul în fața cuiva. Atunci, l-am înțeles pe nenea Daniel, pe nenea Dai al meu, model de pudoare. Am înțeles de ce simte nevoia unui confident și de ce, după ce-a murit Mama — confidenta lui de-o viață — m-a ales pe mine confident. Toate legendele au un tîlc. Atunci, la țărnul mării, l-am înțeles pe bietul bărbier al regelui Midas. Știam că dumneavoastră sunteți o trestie care n-o să-i șoptească vîntului taina mea, domnule doctor Naiculescu. Nini, Nini! Povestea mea cu tine, povestea mea, Pavele...”.]

Sonoria țîrni slab și scurt. Dacă ar fi auzit trîmbița Judecării de Apoi, Sînziana Hangan n-ar fi sărit mai rău decât la sunetul acela timid și nehotărît.

Porni din baie, ștergîndu-și mîinile de-un prosop. Ajunse-n fața ușii de intrare și, contrar obiceiului, deschise fără să privească prin vizetă. Deschise ușa larg la perete. „Semn de caracter leal, de om generos și netemător de nimic”, așa diagnostica doctorul Daniel Șerban acest fel de-a deschide ușa.

În fața Sînzieni stătea un bărbat înalt, șaten, într-un costum maroniu în carouri, cu-o valijoară burduf și cu un trenchi bleumarin într-o mîină, cu un buchet de garoafe învelit în celofan, în cealaltă mîină.

Sînziana se uita la el și, dac-ar fi putut să pună un diagnostic stării ei, ar fi spus cum spunea maică-sa: „Uneori ai momente cînd parcă-ți ia Dumnezeu mințile”. Îi bătea inima atît de tare că-i simțea pulsațiile-n cerul gurii; sau făcuse o sincopă? Își trecu o mîna prin fața ochilor ca spre a alunga nălucile.

— Sărut mîna, sună în fine glasul bărbatului șaten, aducîndu-i pe-amîndoi la realitate.

— Bună seara, Pavele. Hai intră!

— Credeam că... m-ai uitat, zise în timp ce-și punea valiza și trenciul pe lădița de pantofi a cuierului din vestibul. O clipă ezitase asupra persoanei la care să folosească verbul. Îi întinse florile.

— Cred că trebuia să le scot hîrtia. Nu-i așa? o-ntrebă el, privind-o și zîmbind. sunt subtilități de-astea care mie-mi scapă.

— Vezi-ți de treabă! Să mergem în casă.

— Nu deranjez pe nimeni?

— Cred că cel puțin o oră de-aici încolo n-o să se-arate nimeni.

Pavel Vlas se așezase-n berjera din sufragerie pe care i-o arătase Sînziana cu mîna. Tocmai cînd Sînziana se pregătea să-și tragă un scaun și să se-așeze și ea, sună telefonul.

— Iartă-mă o clipă.

„E la fel de frumoasă și n-a-mbătrînit deloc, dar ceva i s-a schimbat în privire, s-a adîncit, s-a-ntunecat”.

— Da, Myriam, îi spun, sigur. Trebuie' să se-ntoarcă. Nu te superi că nu stau de vorbă, dar am o vizită. La revedere.

Sînziana se-așeză pe scaun, potrivindu-și grijuliu fusta. Pavel Vlas o privea, implorînd-o-n gînd să spună un cuvînt, dar Sînziana, neavînd deloc aptitudini mondene, nu se pricepea s-azvîrle un cuvînt anodin cu care să pună capăt unui moment greu de trecut. Cu dinții-nceștați și tremurînd ca de friguri, se uita la el și tăcea.

— Credeam că m-ai uitat, sună în sfîrșit glasul lui Pavel, stins de parcă venea de cine-știe-unde. S-ar fi putut, au trecut cinci ani. În august s-au împlinit cinci ani, continuă el cu-o voce un pic mai sigură închizînd ochii.

— S-ar fi putut, Pavele, ce nu se poate pe lumea asta? S-ar fi putut, dar nu te-am uitat. Eu nu uit nimic. Cîteodată mi-e frică să nu mor de-atîta memorie. Nu uit nimic și pe nimeni. Iar cine-a-nsemnat ceva în viața mea, un ceas măcar... nu mai are nici o șansă să-l uit.

Ultimele cuvinte le spuse cu intenția de-a îndulci nițel tonul amar și patetic cu care rostise restul frazei.

„Să-i spun dintr-o suflare ce am de spus, că doar n-o să stăm de povești pînă plec la gară”.

— Sînziana, cred că ești tare mirată că te-am căutat. Acum cinci ani m-ai rugat să nu te caut niciodată. Ți-am făgăduit și m-am ținut de vorbă și n-aș fi venit niciodată să te tulbur dacă...

— Dacă?

— Dacă n-aș avea o bănuială...

Se opri, dar de data asta Sînziana, care nu mai avea pic de sînge-n obraz, nu-l mai ajută.

— De ce nu spui nimic? Știi bine la ce mă gîndesc. Fiica ta cea mică, Ana, e copilul meu. Că astă-vară la mare „la marea care mi-a fost atît de dragă acum cinci ani”, că astă vară, fetița, Ana, se juca-n nisip cu băieții mei, asta știi. Lumea-i mică, Sînziana... Cînd m-am uitat bine la Măria, la fiică-ta cea mare, mi s-a părut că mai văzusem cîndva fetița asta. M-am întrebat atunci de ce te făceai că nu mă vezi. Pe urmă, mi-am dat eu seama. „Cum te cheamă pe tine, copilă?” „Ana Hangan, și-am patru ani”. Pe cea mare — Bujor, pe cea mică — Hangan, ca pe tine. Una era dintr-o căsătorie, alta — din altă căsătorie. Le creștea un domn Hangan care credea că una e a lui.

— Nu le creștea nici un domn Hangan. A existat un singur domn Hangan și-acela a murit în '42 pe front. Frumoase gînduri ți-ai făcut despre mine...

Pavel se duse-n fața Sînzieniei și-o luă de mîină.

— Te rog, nu te supăra...

Sînziana se uită-n ochii lui albaștri și văzu atîta căință și-atîta amărăciune că simți cum îi urcă un nod în gît și-o podidi plînsul.

„Doamne, Doamne, ce-or avea toți oamenii cu mine de nu mă lasă o dată să trăiesc în pace?” Murea de rușine să plîngă-n fața cuiva, își duse amîndouă mîinile la ochi, apoi, cu capu-n pămînt, plecă din cameră. Se-ntoarse, e drept că spălată pe față, dar cu pleoapele de sus umflate de parcă le-ar fi injectat de curînd ceva sub pielea transparentă, albăstruie.

„Doamne Dumnezeu, martor îmi ești că nici cu gîndul n-am gîndit s-o supăr”

— Iartă-mă, Pavele, dar pe fiecare din noi ne-ajunge cîteodată, nu știu ce ne-ajunge, dar ne-ajunge... E cîte-o zi cînd vine totul peste tine ca

un tăvălug. Te rog să mă ierți! N-aș vrea să te simți prost în casa mea. La urma urmei, tot așa aș fi gândit și eu ca și tine. Te rog să mă ierți! Toată viața m-am stăpînit, mi-am înghițit lacrimile și numai Dumnezeu știe de cîte ori, dar sunt zile cînd nu mai pot. Atunci intru-n baie și plîng sau plec pe stradă. Acum însă... Și iar o podidi plînsul și iar se ridică să plece. Pavel i se-așeză hotărît în cale și-o apucă de-amîndouă mîinile, o luă apoi de bărbie și-ncercă să se uite-n ochii ei, dar Sînziana întoarse capul ca să nu-i observe el lacrimile. „Așa ne-am cunoscut, așa ne revedem”. Pavel scoase din buzunarul de la piept o batistă albă și-i șterse ochii.

„Toată viața m-am stăpînit și mi-am înghițit lacrimile și numai Dumnezeu știe de cîte ori...” Cuvintele astea îl izbiseră cum îl izbiseră lacrimile ei, atunci, pe plajă. „Ce-o fi fost viața femeii ăsteia înainte, înaintea verii de-atunci, și pe urmă? Dacă fetița e copil din flori, cum am auzit, cîte umilințe o fi-ndurat în ăștia cinci ani, cîte lacrimi o fi-nghițit? Femeie necăjită pe care-am iubit-o ca pe nimeni în lumea asta, pe care-o iubesc și-am s-o iubesc...”

Cu-o mînă o strîngea la piept, cu cealaltă o mîngîia pe cap. Sînziana plîngea. Dacă-ar fi-ntrebat-o cineva de ce, n-ar fi știut să spună. Așa i se-ntîmpla ori de cîte ori o apuca plînsul. Nu știa să spună de ce. Fiindcă ea nu plîngea niciodată pentru un motiv anume. Trecuse peste multe motive, peste multe și grele, și nu-i picase o lacrimă. Și, deodată, cînd justificarea imediată, cauza lipsea dintre evenimentele recente, o apuca un plîns de parcă se sfîrșea lumea. Plînsul ei era de fapt, ca pentru mulți alții, un prag al acumulării. O stare cantitativă care ducea la o altă calitate. Erau momentele cînd, într-un sinopsis al amărăciunii, își vedea etalată toată viața. Nu ura atunci pe nimeni, nu se compara cu nimeni, nu se considera nenorocită, nu acuza soarta, dar simțea nevoia să dea ceva afară din sufletul ei, ceva ce nu mai încăpea. Era ca un fel de-a face ordine și curățenie în sinea ei. Nu-și jura nimic, nu lua nici o hotărîre, nu se-nverșuna împotriva nimănui și a nimic. Dacă-o răzbea-n cursul zilei, se-apuca frenetic de treabă, de treburi grele și-obositoare. Dacă se-ntîmpla seara, ieșea să se plimbe nițel singură, se-ntorcea acasă și se băga imediat în pat. Norocul ei că, de cînd se despărțise de Alexandru, nimeni n-o-ntreba „de ce?”. Alexandru, principalul furnizor al motivelor ei de plîns, n-o-ntreba nici el prea des. O-ntreba „ce, iar ți s-au înecat corăbiile?”, doar cînd

grosolănia pe care-o comisese, față de ea sau față de alții, nu i se părea atât de flagrantă, și deci în stare s-o indispuină.

La fel și-acum. De ce plîngea? Ce plîngea? Lăzi de marmeladă de 5 lei i se-ngrămădeau ca un munte-n fața ochilor, bătăi amenințătoare în ușa din Amzei îi răsuna în urechi, bătăile celor care tot încercau să le dea afară din casă, pe ea și pe maică-sa, prin '50, grămezi de lemne i se-nfățișau așezate-n fața unei scări-melc, grămezi pe care le cărase cu maică-sa-n mansarda lor din Cercului, mașina de scris a maică-sii îi țacănea-n urechi, se vedea mereu în pat acoperită cu plapuma și cu pledul ca să nu-ngețe pe zile geroase cînd auzeau tabla acoperișului trosnind de-atîta frig, se simțea asudînd în zilele de vară, soarele încingînd cotețul acela aerian, ca pe-un cuptor metalic și, deodată, vedea o crenguță de brad prinsă cu-o aplică-n perete, cu cîteva globuri în ea, iar ele două ținîndu-se de mîină și cîntînd în fața crenguței. O, brad frumos... și O, ce veste minunată..., și iar marmeladă, ele două cu Taica și cu Maica adunînd spice de pe arie, că nu le mai rămăsese nimic de la cotă, ele două călcînd în picioare pămînt amestecat cu pleavă și cu ceva paie ca să facă niște chirpici din care să-și ridice ai bătrîni o odăiță și-o bucătărie, cînd îi duseseră-n Bărăgan, ele două stînd și păzind-o pe Surica Juster, „tanti Surica”, mătușa profesorului Iancu Stein, pîndind-o pe biata paralică să moară, ca să rămîină singure-n garsoniera în care bătrîna, știind că moare, le luase-n spațiu. Murise binecuvîntîndu-le c-o-ngrijiseră pînă-n ultima clipă. Sărmana bătrîna. Plosca, iar plosca, plosca sau, dacă nu, să rămîină cine-știe pînă cînd în mansarda din Cercului. Plosca, plosca. Și iar munți de lăzi cu marmeladă de 5 lei. Și gura care-i lăsa apă de cîte ori vedea un sendvici cu șuncă la școală, de cîte ori mergea pe stradă și simțea miros de friptură din cîte o casă. Și iară ele două-mbrăcate cu ce-aveau mai bun — dar ce-aveau mai bun? — cu porția de lemne arsă pe-o săptămîină ca să le fie cald măcar într-o zi de sărbătoare, cîntînd în fața crenguței de brad lipită de perete cu-o aplică, ele două luîndu-se de mîină și cîntînd O, brad frumos... și O, ce veste minunată... În plînsul ei, crenguța de brad aducea o răceală și-o liniște. Gîndurile i se-adunau toate-n jurul martorului care nu mai era, al martorului căruia nu-i mai putea spune „ți-aduci aminte-atuncea... știi... cînd”. Acest moment de concentrare a gîndurilor era și cel al durerii maxime, în acel lamenta monoton în care vedea adunate la un loc toate adversitățile vieții, ca pe niște grămezi de pietroaie care stăteau să-i cadă-n cap, adversități

materiale, umilitoare dar materiale, apărea acea spiritualizare a durerii, imaginea mamei ei. Apăreau un zîmbet și-o privire de-o înaltă resemnare, zîmbetul și privirea care-o ocrotiseră pînă cu doi ani în urmă. Deodată, munții de lăzi de marmeladă, grămezile de lemne-n fața scării-melc se prăbușeau ca un castel din cărți de joc, un castel care se estompa pînă se ștergea cu totul în fața unei dureri atît de mari, de profunde, care nu semăna cu nimic, îi venea să calce-n picioare toate-amintirile fiindcă nici una nu merita să stea alături de durerea aceea unică. Imaginea mamei ei, în fustă neagră, în bluza de bumbac, toarsă, vopsită, împletită de mîna ei, imaginea aceea pe care-o ținea de mîna și cu care cînta O, brad frumos... și O, ce veste minunată... o făcea să geamă o dată înfundat și-apoi, ca la un sfîrșit de lume, cînd totul e pierdut, cînd sufletul e cuprins de răceala supremei liniști, Sînziana înceta să plîngă. Sufletul ei răcit și golit, ușor ca un fulg, era din nou eliberat pentru un timp. Amărăciunile, durerile care treceau peste maluri se revărsaseră, se duseseră-ntr-o groapă comună a durerii universale, lăsîndu-i în suflet spațiu pentru noi dureri și pentru noi amărăciuni. Pentru Sînziana, plînsul era o terapie, lacrimile — o toxină a sufletului care trebuia evacuată. „Sechelele din suflet. O hartă cu dureri, cu iubiri, cu frînturi de-amintiri și cu-amintiri frînte. Sechelele de multe ori nu mai sunt o primejdie, ci doar martori ai unor stări trecute. Simple marginalii ale unor ipostaze. Uneori, te uiți prin ele ca prin sticlă. Alteori, consemnează șubrezenii pe care le ducem cu noi o viață. Am vrea să le uităm, dar ele dor. Dragostea mea pentru Pavel — scurtă: un fulger, ucisă cu premeditare. Nu-l mai iubesc? L-am iubit tot timpul, îl iubesc în clipa asta. Nu-l mai doresc. Mîngîierile lui sunt caste, iar eu nu mai tresar la ele, suntem un cristal care nu mai vibrează”.

— Sînziană, Sînziană, mare păcat ți-ai făcut. Cu tine, cu mine, cu copila noastră.

[Cît de frumos sună glasul oamenilor cînd spun ceva adevărat, cînd smulg ceva din ei și-l întind altora ca pe-o ofrandă: „ține, ia, acesta e sufletul meu”.]

Glasul lui Pavel Vlas, scăzut că abia de-l auziseră, cuprindea în inflexiunile lui fără-nălțimi spectaculoase, asemenea munților de unde-și avea el obîrșia, toată amărăciunea pe care-o simte un suflet de om în fața unui dezastru. Nici urmă de-nvinuire-n glasul acela de țaran, ci numai constatare.

— Ce-ai fi vrut să fac? îl întrebă Sînziana cu glas plin de resemnare.

— Să-mi fi spus. Că nu mi-ai spus nimic despre viața ta, nici asta n-a fost bine. Era însă un lucru care te privea. Eu ți-am întins viața mea ca pe-un colac pe un ștergar. Tu nu mi-ai spus o vorbă despre tine. Și n-am stăruit să-mi spui că mi-am zis că ți-o fi greu să te iubești cu un bărbat și să spui că ești femeie măritată. Cum să te fi iscodit? Dacă -aș fi-ntrebat în dreapta și-n stînga, aș fi aflat, că doar gura lumii... Știi și tu, Sînziană... Dară eu am gîndit că de ce să umbli să afli despre un om ce nu vrea el să-ți spună? Că doară n-om fi poliție! Fiecare cu tainele lui. Un copil însă... Acela nu-i numai al unui om. Doi oameni l-au făcut, doi oameni trebuie să știe de el; al amîndorura e...

— Dacă te-aș fi-ntrebat atunci... dacă ți-aș fi cerut voie să fac acest copil, ce-ai fi zis?

— Aș fi zis să-l faci pentru că viața e mai presus de noi. Mi-aș fi zis: copilul ăsta trebuie să se nască dacă o femeie vrea să-l nască.

Urmă un moment de tăcere.

— Spune drept, i se-adresă Pavel Sînzieni, depărtîndu-se un pic în timp ce-o privea, chiar ai vrut să ai copilul ăsta? sau pentru că-ntîmplarea a făcut...

Orice-ar fi spus ea, lucrurile n-aveau cum să se mai schimbe, dar fiindcă nu voia și de-aceea nici nu știa să mintă, Sînziana se gîndi să-i spună adevărul.

— A fost o-ntîmplare, întîmplarea că acest copil s-a... lipit de mine. Noi toți suntem niște roade ale întîmplării. Cu un minimum de precauție întîmplarea putea fi evitată. Cu un minimum de efort această-ntîmplare putea să nu capete nici o finalitate. Vorbim ca-ntre medici, nu? M-am iubit cu tine, Pavele, în prima seară, ca să fac ceva împotriva morții, cum bine-ai zis tu atunci. Apoi, m-am iubit cu tine fiindcă te iubeam, îmi părea rău că am un singur copil. Mi-ar fi plăcut să mai am un copil, dintr-o căsătorie, bine-nțeleș, ca tot omul. Eram divorțată de peste doi ani și nimeni nu mă ceruse-n căsătorie și nici pînă astăzi nu m-a cerut nimeni care să-mi fie pe plac. Aș fi putut saștept pîn' la Ziua de Apoi un tată legitim pentru un copil pe care grozav aș fi vrut să-l am. Te-am întîlnit pe tine și te-am iubit. Dacă nu faci un copil cu un om pe care-l iubești, atunci cu cine să-l faci? Și la ce vîrstă să-l faci, ca să mai ai și timp să-l crești? Nu-mi mai făceam și nici nu-mi fac vreo iluzie cu privire la ceea ce numește lumea „refacerea vieții”. E greu să fii femeie singură și să crești doi copii,

recunosc! E chiar foarte greu. Deși respiră o dată adânc, ca pentru o lungă expunere, Sînziana se opri brusc, îi spusese esențialul.

— De ce nu mi-ai spus? Cum ai putut să nu-mi spui? o-ntrebă el, de data asta pe-un ton de-nvinuire.

— Să-ți fi spus... Era foarte ușor! Greu a fost să nu-ți spun. Erai un copil orfan ca și mine. Erați patru copii orfani, crescuți de-o biată femeie singură. Numai tu știai cum făcuseși liceul. Munciseși doi ani în mină ca să repari casa părintească și ca să lași doi-trei bănuți mamei și surorilor tale, ca să te poți duce cu inima ușoară la Facultate. Cărai sticle de lapte dimineța în timpul Facultății tot ca să le trimiți lor ceva. Mai aveai un an și terminai, în sfîșit, Facultatea. Aveai trei surori care trebuiau să-și facă un rost în lume. Tu erai capul familiei, nădejdea a patru suflete. Cum aș fi putut să vin eu și să le spun acestor patru suflete: „Poftiți, v-am adus un plocon: pe mine, pe fata mea dintr-o căsătorie și un copil de care fiul dumneavoastră, măicuță, și fratele vostru, fetelor, nu știe nimic, de care nu e bietul om vinovat cu nimic!?” Cu mîna pe inimă și judecînd cinstit, puteam eu să fac așa ceva? Nu mă-ntre rupe, îl opri Sînziana cu un gest pe Pavel, care deschisese gura să spună ceva. Care mamă se bucură să-și vadă băiatu-nsurat cu-o femeie despărțită și cu copil după ea? Eu nu m-aș bucura să-mi văd copilul purtînd o haină cîrpită cînd își poate lua o haină nepurtată. Greșeli am făcut destule-n viață, dar lucruri murdare, lucruri pe care să mi le reproșez, nu. Mie nu-mi era teamă că tu sau mama ta aveți să mă respingeți, ci dimpotrivă. Știam însă c-aș fi făcut un lucru pe care nu trebuia să-l fac.

— Și crezi că să-i ascunzi unui om că are un copil, asta-i ceva de făcut? Adică eu niciodată n-aș fi aflat de copilul ăsta al meu, dacă lumea n-ar fi atît de mică? Tu nu mi-ai fi spus niciodată?

— Niciodată.

— Sînziană, nimeni pe lumea asta nu știe că Ana e copilul meu?

— Știe cineva. Știa doar povestea, fără nici un nume. Acel cineva s-a omorît acum un an. Mîine merg la parastasul lui.

— Și omul acela, ierte-l Domnul, ce zicea?

— Poate n-ai să crezi, dar zicea că am dreptate.

— Dar mama ta?

— Mamei i-am spus doar că vreau să fac copilul pe care l-am făcut. Ei nu i-am spus povestea. N-am vrut să-i încarc sufletul cu pietrele din sufletul meu. Iar ea respecta atît de mult oamenii, că nu punea nimănui

nici o-ntrebare, nu făcea nici o aluzie. Mi-a explicat doar ce știam și eu: cât de greu avea să-mi fie.

— Sînziană, să nu-ți închipui c-am venit să-ți reproșez tăcerea față de mine, cel mai interesat în povestea asta afară de tine. Am venit să-ți cer voie să recunosc fata.

- Ce să faci?

— Așa cum ai auzit: să-mi recunosc fata.

— Cum de ești așa de sigur că-i a ta?

— sunt sigur. Afară de date, care se potrivesc ca la carte, are sus pe pulpa dreaptă, aproape de vîntre, o pată, o stropitură cafenie ca un strugure. Așa cum am eu. Mama e-ncredințată că semnul îl am...

— Fiindcă a furat un strugure cînd era-nsărcinată cu tine, și fără să-și dea seama, a pus pe corp mîna cu care furase, exact acolo unde ți-a ieșit ție pata. Știu de la bună-mea de credința asta, spuse Sînziana pe tonul cu care-ar fi povestit o poveste cu Făt-Frumos.

— Văd că știi. Ei bine...

— Pavele, dac-aș spune că Ana nu e-a ta, aș minți. Și nu mă pricep deloc să mint. Ca să te creadă cineva cînd minți, și nu numai cînd minți, trebuie s-o faci cu convingere. Altfel, cum să te creadă omul? Dar ca s-o recunoști... Ce rost ar avea? Eu nu țin deloc la convențiile sociale cînd n-au o acoperire solidă.

— Să știi că de convenții puțin îmi pasă. Dar eu nu pot să știu că un copil care e-al meu, trece drept al nimănu. Ți-e rușine cu mine? Să știi că nu mă laud, dar n-ai avea de ce.

— Pavele, dac-aș fi știut că mor și n-aș fi făcut un copil cu un om cu care să-mi fie rușine. Ai doi copii și-o nevastă. Nu-ți strica rostul. Nu-i strica inima nevastă-tii. Cu ce-a păcătuit ca s-o ferești cu un copil din flori?

— L-am făcut înainte de-a mă-nsura cu ea.

— Asta e-o subtilitate aproape avocățească. E-o foarte slabă consolare pentru ea. Pentru ea copilul din flori ia ceva de la gura copiilor ei legitimi; le faci ei și lor o nedreptate. Să fim oameni rezonabili și să nu ne complicăm viața, că și-așa e destul de complicată. Ce-ar zice cînd i-ai spune, te-ai gîndit?

— I-am și spus.

— De ce i-ai spus fără să mă-ntrebi?

— Tu ai făcut un copil cu mine fără să mă-ntrebi...

— Dar n-am venit să tulbur viața nimănu cu el.

— Doar pe-a mea.

— N-am vrut.

— Știu că n-ai vrut, dar ai reușit. Ți-a fost teamă să nu mi-o tulburi atunci, iar acum mi-ai tulburat-o mult mai rău. Mă-ntreb cum de tu, un om atât de deștept și de cinstit, ți-ai putut închipui că ceva tulbure se poate limpezi de la sine. Fata asta acum e-un boț de om, dar când se făcea mare n-avea să te-ntrebe și ea cu cine-ai făcut-o?

— Ei am să-i spun când o fi-n stare să-nțeleagă.

— Sînziană, eu trebuie să recunosc fata, orice-ai spune tu.

— Ce-a zis nevastă-ta când i-ai spus?

— A zis să recunosc fata, fiindcă așa e cinstit.

Sînziana se gîndea la Iulia Vlas, fata aceea zdravănă și veselă care parc -atunci coborîse din munte și de-abia apucase să-și lepede bunda și opincile ca să se-mbrace de oraș. Șase luni umpluse laboratorul cu vorba ei de țarancă școlită, cu gropițele ei de copil rumen și sănătos, cu pofta ei de muncă, cu glumele ei spuse cu-atîta știință a situației c-ar fi invidiat-o și Camera Lorzilor, cum zicea Tudor. Iulia Vlas făcuse un curs de specializare în laborator la Tudor. Deși Tudor era entuziasmat de Iulia și i-o cita în fiecare zi, Sînziana evitase consecvent și dibaci s-o cunoască. Se salutau și-și zîmbeau: „Bună dimineața, doamnă doctor”, „Bună dimineața, doamnă doctor”. Iulia, ca orice țaran, nu făcuse nici un pas către cineva care stătea pe loc. Ceva i se păruse ciudat Iuliei în această atitudine, dar nu încercase deloc să-și lămurească rezerva doctoriței Hangan față de ea. Din toate laboratoarele, Iuliei îi plăceau, de-adevăratelea, doi oameni: doctorul Tudor Șerban, pe care-l cunoștea; și doctorița Sînziana Hangan, pe care n-o cunoștea, dar pe care și-o plăsmuise din spusele altora. Când auzise — și cum ar fi putut să n-audă! — că Sînziana Hangan avea un copil din flori, Iulia exclamase admirativ: „Brava, muiere!” Pentru Iulia, Tudor Șerban întruchipa ce avea mai bun orașul: învățătură și rafinament. Pe lîngă acestea — simplitate și modestie, calități care se găseau rar îmbinate-n aceeași persoană și-ntr-o proporție-atît de armonioasă. Toate situațiile de pe lume testează caracterele. Când pronunți greșit un cuvînt, comportamentul celui care știe pronunția corectă a cuvîntului este conform cu caracterul lui: unul nu te corectează fiindcă nu-l interesează să te facă mai deștept — expresie restrînsă a unei indiferențe mult mai largi; altul, fiindcă — prudent și ținînd seama de susceptibilitatea oamenilor — nu vrea să-și aprindă

paie-n cap; unul — delicat, rostește ca din întâmplare, cuvântul incriminat; altul te corectează cu un sarcasm nedisimulat, făcându-te să vrei să te-nghită pământul. Tudor Șerban te corecta la fel de firesc cum ți-ar fi spus că ai o scamă pe haină, îți indica surse bibliografice sau te informa despre o noutate profesională ca și când ar fi-mpărțit cu tine o bucată de pâine. Tudor Șerban făcea parte dintr-o categorie foarte restrânsă: dintre oamenii care socoteau de datoria lor să-mpartă tot ce știau cu alții și care se bucurau de binele altora. Se bucura că cineva a câștigat la loterie și că, avînd mai mult, era de presupus că avea să devină măcar pentru un timp, mai bun și mai îngăduitor. Un pas științific îl umplea de admirație, oriunde și de oricine ar fi fost el făcut, considerîndu-l ca pe-o victorie a omului asupra adversității necunoscutului. Printre-atîția oameni al căror statut intelectual era stabilit doar de niște patalamale, Iulia îl întîlnise pe Tudor Șerban, pe care-l investea cavalier al ordinului intelectualilor: mintea pe de o parte, sufletul pe de alta. Semnul sub care îl înscrisa Iulia pe Tudor Șerban — într-un tablou al calităților umane, stabilit riguros ca cel al lui Mendeleev — era generozitatea, indispensabilă, gîndea ea, concepției intelectuale. Judecata fără patimă, capacitatea lui de-a considera oamenii și faptele de pe-o poziție înaltă, dar nu disprețuitoare îl distingea de mulți dintre colegii lui și dintre oamenii pe care-i cunoscuse Iulia.

— Eram sigură că așa avea să spună. Iulia, Iulia...

— De unde știi cum o cheamă?

— Șase luni a făcut specializare la noi, la Hematologie. Șeful ei de laborator este cel mai vechi prieten al meu.

— Doctorul Șerban?

— Da. Ai să-l cunoști astă-seară. Pavele, de cînd am văzut-o prima dată pe Iulia, a-nceput să-mi pară tare rău că nu ți-am spus la timp și-am început să presimt c-ai să afli. Nici nu știi ce dragă mi-e Iulia și cum am ocolit-o, ce slalom am făcut ca să nu ne cunoaștem.

— Tu erai doctorița misterioasă și frumoasă care-i zîmbea — și-atît? Imaginea aceea văzută ca printr-o perdea? Așa vorbește Iulia despre tine.

— Și deodată imaginea văzută printr-o perdea se materializează și-i dă cu un par în cap. Te rog, te rog ca pe Dumnezeu, spune-i că te-ai înșelat, că era o presupunere...

— Nu pot s-o mint. N-am mințit-o pîn-acum niciodată și nu vreau s-o mint. Cred că un bărbat și-o nevastă nu trebuie să se mintă.

— Foarte frumos.

— Eu nu știu ce căsnicie ai avut tu, dar noi...

— O căsnicie ca multe altele. O căsnicie-adevărată, în care cei doi parteneri se simt indispensabili unul altuia și de neînlocuit, o astfel de căsnicie este la fel de rară ca o operă de artă. În rest — mediocritate, minciună și dacă nu minciună — tăcere multă, posomorîță, un permanent sentiment de eșec.

— Așa a fost căsnicia ta?

— Așa a fost. Nu mințeam prin afirmații, ci prin omisiuni.

— Nu te-ai măritat din dragoste?

— Ba da. Și din dragoste poți să greșești. Dragostea, cea fierbinte de la-nceput, nu ține cît lumea. Important e cu ce rămîi cînd s-a mai stins văpaia. Dragostea e-o stare excepțională. Iar stările excepționale nu pot ține. Evoluția dragostei e comparabilă cu evoluția unei boli. Și-ntr-o boală criza nu poate ține-o viață. Viața poate ține de-o criză dar criza nu ține-o viață. Dar ce să mai teoretizăm, că tot nu folosește la nimic...

— Îmi place-atît de mult să te-ascult.

— Îți mulțumesc, Pavele.

— De ce să-mi mulțumești? fiindcă-mi faci o bucurie? Într-o seară, atunci, mi-ai spus să citesc doi scriitori: pe Tolstoi, marele pontif al continuității și-al cotidianului, și pe Malraux, marele combatant al stării excepționale, așa le-ai zis tu atunci. I-am citit, i-am recitit și mi-am dat seama cîtă dreptate-aveai. Atît aș fi vrut să stau de vorbă cu tine despre monumentele astea două. Nu știi, Sînziană, de cîte ori aș fi stat cu tine de povești, îmi pare atît de bine că din ce-a fost atunci a ieșit un copil. Dacă m-ai iubit atunci, dă-mi odihnă și lasă-mă să-mi recunosc fata. Fie-ți milă de-un suflet de om!

Pavel Vlas se ridică-n picioare. Din spate, un tablou, reprezentînd un apus de toamnă, în care-acum se răsfrîngeau razele amurgului de-afară, îi proiecta o aură de-un violet sîngeriu în jurul capului. Cu hainele-n carouri, cu capul nițel înclinat pe-o parte, cu mîinile-mpreunate într-o atitudine de penitență meditativă, Pavel era un fel de profet modern pășind pe-o mare-nțepenită. În urmă cu cinci ani, îl rugase să n-o conducă la gară. Culcîndu-și capul pe umărul lui, îi șoptise: „îți mulțumesc pentru fericirea pe care mi-ai dăruit-o. Îți mulțumesc pentru sufletul și pentru trupul tău”. Plecase, neîndrăznind

să se uite-n urmă. Se uitase de pe faleză, fiindcă de-acolo privirile nu li se mai puteau întîlni. Ochii ei părăseau o stană de piatră înfiptă în tipsia mării.

— Pavele, ești singurul bărbat cu care-am fost fericită, îi spuse Sînziana cu glasul uimit al celui căruia i se dezvăluie pe neașteptate un adevăr.

— Și tu ești singura femeie cu care-am fost fericit, îi răspunse el, atît de sigur de parcă de-o viață numai la fericirea aceea îi stătuse gîndul.

— Și cu Iulia?... Iartă-mă că te-ntreb.

— Cu ea am mulțumire și-am tihnă. Cînd m-a găsit ea, nu știu cum să-ți spun, dar parc-ar fi găsit ceva scăpat de la prăpăd. sunt oameni structural monogami. Așa cred că sunt eu. Femeia vieții mele erai tu. Cînd m-am însurat cu Iulia, sufletul meu era văduv.

Sînziana tresări.

— Poate fiindcă totul a fost atît de scurt, zise ea într-un tîrziu, filtrînd printre gene aura violet-cardinal din jurul lui Pavel.

— Poate, Sînziana, poate. Dar știi, zice-se că nici profeților nu li se arată Dumnezeu în fiecare clipă. Dacă zici c-ai fost fericită cu mine, ai să-nțelegi, ai înțeles de mult, că doi oameni nu pot fi la fel în viața cuiva, fiindcă oamenii seamănă și mai ales nu seamănă între ei. „i-Il y a plus de difference entre un homme et un autre homme qu'entre deux animaux d'espece differente”. Știi de la cine-am aflat vorbele-astea?

— De la mine. în noaptea pe care-am petrecut-o pe scara falezei ca să nu scăpăm nici o clipă luna aceea, cum n-am mai văzut niciodată alta. Figura lui Pavel Vlas, mereu egală cu ea însăși, deodată se destinse. Nu se-așteptase ca memoria Sînzienei să fie-atît de fidelă unor relicve de pe care crezuse că numai el ștergea cu evlavie praful.

— Te miri că n-am uitat? De cinci ani, ori de cîte ori mi-e greu și vine viața ca un tăvălug peste mine, de cîte ori mi-e greu, și mi-e de multe ori, scot din cutia cu amintiri fiecare gest al nostru, fiecare vorbă a noastră de-atunci, îmi derulez mereu în minte povestea, fidel, ca pe-un film, ca pe-o bandă de magnetofon, și mă liniștesc și mă-nseninez și-adorm și-mi spun: „Ce fericită sunt că mi-a fost hărăzită o lună de minune-n viață. Eu am o lună de fericire pe care nimic n-o poate schimba, pe care nimeni nu mi-o poate lua. Doamne, cîți oameni pot spune c-au fost o lună fericiți în viața lor?” Și deodată mă simt bogată, mă simt dăruită cu cea mai frumoasă bogăție-a lumii. Și bogăția asta

este de două ori extraordinară: este abstractă — urma ramasă-n inima mea; și materializată — într-un copil.

— Ți-a părut vreodată rău că m-ai întâlnit?

— Nu mi-a părut. Și-acum, când văd că nu m-am înșelat asupra ta, când văd cât de cinstit ești, mă socotesc mai bogată decât înainte, îți spun acum ce n-ar trebui să-ți spun: de multe ori în ăștia cinci ani te-am urât. Uram tocmai buna ta credință, te uram că-ți respectai cuvântul dat. Omul rațional din mine zicea „Respectă-! Cîți oameni se țin de cuvînt?” Iraționalul din mine se revolta și-ar fi vrut să aibă un corespondent în sufletul tău echilibrat: aș fi vrut să mă cauți, într-un ungher din mine stătea mereu ascunsă, pitită, speranța că-ntr-o zi aveam să ne vedem din nou. Nu-mi închipuiam în nici un fel întâlnirea noastră și-n nici un loc. Parcă s-ar fi petrecut undeva între cer și pămînt. De când am aflat azi că m-ai căutat și pîn-ai venit n-am mai știut cu ce să-mi ocup gîndurile și mîinile. Orice făceam iar mă-ntrebam: „Ce-o fi vrînd Pavel?”. Se opri brusc, dar Pavel aproape că nici nu băgă de seamă că tăceau. Cît timp durase monologul Sînzienei, în gînd el dusese un aprig dialog cu ea, atît de aprig, încît nu găsi de cuviință să-l traducă-n vorbe în momentul cînd Sînziana tăcu.

„Pe mine nu mă-ntrebi cît te-am urât în vremea asta? Eu care n-aș omorî o muscă, te-aș fi călcat în picioare. Nu-mi era gîndul decît la tine. Cu tine se sfîrșiseră femeile de pe lume, se prădase lumea de femei. Tu sau nimeni. Dacă ai fi murit n-aș fi suferit atît. Să te fi știut a nimănu. Știam că mă iubești, măcar luna aceea știam că mă iubiseși. Și totuși... Mă-ndoiam de dragostea ta. Mă-njoseam pe mine însumi zicînd: Am fost o aventură cum cine știe cîte-avuseseseși și cîte aveai să mai ai, în momentele-acelea, cînd mă-njoseam pe mine însumi, îți spuneam cele mai hidoase lucruri, îți puneam cele mai indiscrete și mai indecente-ntrebări și sfîrșeam cu un fel de scrîșnet, după ce te culcam cu toți bărbații din lumea asta, sfîrșeam cu un scrîșnet: Femeie ticăloasă, femeie ticăloasă, ce-ai avut cu mine, fecior curat care ți-aș fi dat și sufletul? Femeie ticăloasă! Și-aș fi vrut să zbori spre mine, să nu-ți păstrezi cuvîntul prin care ne legasem să nu ne căutăm unul pe altul. Cît te-am urât!”

— Tu nu știi cît poate urî un bărbat, Sînziană. De unde să știi? îi spuse Pavel ca pe-o continuare firească a gîndurilor de mai înainte, în bărbați, și mai ales într-unii, toate lucrurile sunt mai puternice, nu știu dacă mai persistente, dar mai puternice. O chestiune legată desigur de

hormoni, pentru care nimeni n-are nici un merit. De-aceea printre bărbați se află cei mai mulți eroi, cei mai mulți inventatori, în afară de condiția lor fizică privilegiată și de cea morală, privilegiată de asemenea, chiar în condiția unei perfecte egalități, rămân foarte deosebiți de femei. Nu mă laud c-aș cunoaște bine sufletul femeii. Nu sunt cine știe ce psiholog. Dar atît cît îl cunosc, să nu te superi, cred că-n cinci ani n-ai suferit mai mult decît mine. M-așteptam să-mi zîmbești disprețuitor sau neîncredător, dar văd că n-o faci.

— sunt foarte modestă în privința presupunerilor mele despre oameni, îmi spun mereu că nimeni nu știe ce e-n sufletul altuia.

„Dacă n-aș ști cît a suferit Tudor cînd l-a lăsat Irina și s-a dus după doctorul Iordache”. Pavel încuviință din cap.

— Tu ai avut de-nfruntat opinia publică și nu e puțin lucru. Suferința ta era obiectivată și mărită de lupa aceea necruțătoare, și uneori deformantă, care e opinia publică. Suferința mea era pur subiectivă și zăcea-n mine și mă rodea ca o boală. Te-am urît cum n-am urît pe nimeni, fiincă n-am iubit pe nimeni cum te-am iubit pe tine. Asta a fost.

— Pavele, îți pare rău că m-ai întîlnit?

Pavel se uită lung la ea. Spre deosebire de mulți oameni care, contemplînd după ani un fost obiect al iubirii lor, nu mai înțeleg cum se declanșase-n ei focul pentru-acel obiect, întrebîndu-se de multe ori „Cum am putut eu să iubesc așa ceva?”, spre deosebire de-aceștia, Pavel înțelegea de ce-o iubise pe Sînziana Hangan și-ncepu să se teamă c-ar fi putut s-o iubească din nou.

— Să-mi pară rău? Să-mi pară rău că-n viața asta, făcută-n mare parte din rutină (Sînziana tresări), mi-a fost dat să trăiesc ceva adevărat și-atît de frumos? Dacă mîine aș lua viața de la capăt și cineva m-ar pune s-aleg, înfățișîndu-mi de la-nceput și suferința cu care-aș plăti bucuria, eu tot te-aș alege, Sînziana. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi te-a scos în cale, și-ți mulțumesc, cum îi mulțumesc Lui, c-ai lăsat urma verii aceleia, c-ai adus-o pe lume. Ea e un adevăr. Dacă fiecare stare de har s-ar preface-n ceva, lumea ar trebui să fie-acoperită numai de frumuseți. Măcar o dată-n viață și tot îl atinge aripa harului pe fiecare din noi, măcar o dată ne simțim fiecare-n fața adevărului, simțim cum ni se-arată. Mi-e milă de cei care trăiesc doar ca o insulă în mijlocul unui ocean de rutină.

„E-atîta rutină pe lume și-atît de puțin adevăr”. Sînziana închise ochii și i se păru că un bărbat înalt, în bluză de chirurg, ținînd într-o mîna masca de la sală, se frînge din toată-nălțimea și-i apasă corpul cu obrazul și-i sărută o pernă imaginară, sfiit și cucernic. „Domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, vă mulțumesc că v-am iubit. Faceți parte din harul meu”.

— Sînziană, te respect și te-admir pentru curajul tău. Să ai curaj să faci un copil nelegitim și să ai curaj să-nfrunți părerea lumii că l-ai făcut cu un ticălos, că numai un ticălos nu-și recunoaște copilul...

— Asta mă durea cel mai mult. Că mai toată lumea presupunea că l-am făcut cu un ticălos care, probabil, mă păcălise că „mă ia” și pe urmă nu mă luase. Dar „bună-voința” se răsfrîngea și-asupra mea. Nici eu nu scăpam mai ieftin. Făcusem acest copil ca să „agăț”, desigur, pe cineva, pe cineva important, că doar nu era să-l fac așa la-ntîmplare, de vreme ce acest copil era o trambulină pentru mine. Cu cineva însurat, desigur, să-l despart de-o biată nevestă, femeie cinstită. Lumea-i foarte generoasă cînd e vorba să te-mproaște cu lături, foarte generoasă. Unii se uitau la mine cu o milă prefăcută, ca la un copil tîmpit, alții cu plăcerea pe care-o simte omul „cinstit” cînd îl vede înșelat pe-nșelător. Apoi era atitudinea bărbaților din jurul meu, care mai toți se credeau îndreptățiți, aproape datori, să-mi propună exercițiile preliminare facerii copiilor. Niciodată ca-n timpul sarcinii cu Ana și ca-n următoarele cîteva luni, pînă s-au mai potolit lucrurile, n-am avut prilejul să văd atîta aramă dată pe față, să-mi stric părerea despre-atîția oameni. Dacă oamenii pot gîndi atîta murdărie despre-un om, gîndul acesta este un simptom al murdăriei din ei. Dacă le-aș fi spus adevărul nu m-ar fi crezut; ar fi zis că le-ndrug o poveste bună de-adormit copiii sau m-ar fi crezut idioată, mazochistă; în orice caz, nu în toate mințile. Am avut însă și două surprize plăcute. „Surpriză” nu e cuvîntul potrivit. Ci mai degrabă confirmarea unor păreri despre niște oameni. Doi oameni, prieteni, absolut prieteni, s-au oferit s-o recunoască pe Ana. E tonic să vezi că există o solidaritate umană și nu numai în cauzele rele.

[Cutra aia de domnișoara doctor Neacșu... „Mare curaj pe dumneata, doamnă doctor, să faci al doilea copil, și-n ce condiții!” „Chiar, mare curaj”, îi sărise-n ajutor Silvia Capan, biochimista. M-am uitat la ele: una mărunță — doctorița Neacșu, cu un cap de mîță zburlită, la care te frapau buzele senzuale, dinții albi și puternici, ochii cu arțag

posomorît, cu bust frumos modelat (drept care avea-ntotdeauna grijă să nu-și încheie toți nasturii de sus de la bluze), cu bazin generos pentru statura ei, placat în față cu un pîntece bombat cît trebuie, iar în spate cu un curișor gogoneț pe care-ți venea mereu să-l ciupești, cu picioare nervoase, cu mușchi proeminenți, mergînd ca o ghiulea ieșită proaspăt din gura tunului, sugerînd prin toată alura o ploșniță întrepidă pornită la supt sînge. Vreo șase ani se ținuse cu doctorul Staicu, pe care-l iubise și care-o iubise, într-o zi, Staicu, sătul de răutatea ei, de sforile pe care le trăgea — de la otgon pînă la mătasea-broaștei — de umbletele insei după măriri și după titluri, o dăduse dracului și se nsurase — spre cinstea lui — cu o asistentă medicală, fată la locul ei, blîndă și bună, care-i spusese de la bun-început că ea vrea casă nu amant, fie el și chirurg vestit, și care-i făcuse la iuțeală doi băieți și-o fată, scutindu-l de țîfnele, de lacrimile, de tocurile domnișoarei doctor, care sunau ca o toacă de cruciadă pornită-mpotriva-ntregii lumi. Dacă nu murise-atunci de ciudă, de durere-adevărată și mai ales de orgoliu jignit, domnișoara doctor avea toate șansele s-apuce suta de ani.

Cealaltă, Silvia Capan, biochimista, era o femeie frumoasă, și mai ales frapantă, care la patruzeci și opt de ani nu arăta nici treizeci și cinci, îmbina cele trei elemente esențiale ale frumuseții feminine: formă, carnație, colorit, înaltă de 1 metru 71, cîntărea 60 de kilograme distribuite cu atenție farmaceutică. Dacă sculptorul, artistul care trebuie să știe ce să elimine dintr-o piatră, natura, în cazul Silviei Capan, fusese maestrul care știuse ce imperfecțiuni mărunte să lase operei finite: pe cele menite nu să-i strice armonia ci s-o facă mai caldă și s-atragă atenția asupra ei. Privită-n ansamblu, Silvia părea un lujer încununat cu un boboc roz-alb de trandafir, desfăcut cochet și dînd imbold spre cercetarea petalelor înrourate în care bănuiai că se ascund catifelări și subtile parfumuri. Eu n-am văzut pînă la ea, și nici de-atunci începe, o carne care să aibă strălucirea compusă, tainică și mată, amestec de lumini și de umbre, incomparabila strălucire a perlelor, pe care-o are carnea ei. În acest ansamblu clasic, susceptibil totodată și de comparații romantic-desuete, natura se jucase nițel de-a barocul. Pe-un chip cu un contur pe care l-ar fi invidiat antichitatea, pornind de sub o frunte riguroasă ca un fronton de templu, dintre doi ochi de necrezut cît de mari și de albaștri puteau fi, pornea un nas lătăreț și scurt, din care dalta sculptorului, pe de-o parte, retezase vârful, pe de alta, n-avusese timp să taie prisosul; dedesubtul acestei

imperfecțiuni, o altă scăpare voită: gura cu buze frumoase și carnoase, pe care-o făceau și mai ispititoare dinții desăvârșiți, de-un alb sclipitor, înfipti în maxilare cu un ușor și provocator prognatism, gură din care ieșea o voce joasă, nițel răgușită, peste care parcă se trecuse cu glaspapir ce-i luase netezimea condimentînd-o, în schimb, cu un grăunte de vulgaritate, plin de promisiuni, ca o prună — de zeamă. La genunchi, picioarele ei zvelte aveau o curbură abia perceptibilă. Ți se părea că le ține nițel crăcănate ca să facă pe copilul prost. Brațele, fine ca o aripă de porumbel, se terminau cu două mâini străine de neamul zburătoarelor: late, pătrătoase, cu degete boante căroră parcă le trăsese careva un satîr, mâini care la o privire atentă nu te frapau atît prin urîtenie cît printr-o indiscutabilă vulgaritate. Ceea ce nu le-mpiedicase de cînd se știau pe lume să fie-acoperite de sărutări. Din adolescență și pînă la patruzeci și opt de ani cîți avea în momentul acela, Silvia Capan nu-și schimbase genul, amestec de clasic și de french cancan, perfect asortat cu clasicismul și cu barocul făpturii ei; coafură blondă lăiață, cu lațe pe frunte, fard puțin dar esențial, subliniind albăstrimea ochilor și agresivitatea gurii, îmbrăcăminte turnată, din țesături care se mulau ca pielea pe trup, pînză topită, cașa, triplu voal, velur — cu cîte-un umăr căzut șui, croieli clasice la stămburi fistichii, croieli fistichii la stoffe de mare finețe, cu un mers drept, fără fițîieli, dar nu știu cum că parcă lăsa mereu în urmă o fesă, numai bine cît să nu dea pace ochiului spectator. Eu, înainte chiar de-a o cunoaște, o clasificam drept „genul parșiv”. Tudor, cu gura lui spurcată, îi zicea „gen servitoare ungueroaică hoată care, la trei zile după ce-ai angajat-o, se culcă cu domnu”. Din adolescență și pînă la patruzeci și opt de ani, Silvia Capan nu-și schimbase nici genul moral, gen cu miros infailibil la ban — ban + amor. Niciodată unul fără altul. Ubi pecunia ibi amor. în Facultate, fusese măritată, din dragoste, cu un chirurg, în timp ce colegile ei umblau în loden, Silvia purta petit-gris, marmotă, boarfe din pachete, se dădea cu parfumuri franțuzești dintre cele mai scumpe. Cînd se terminase amorul, se terminase și căsătoria, nu înainte ca Silvia — care altminteri învățase foarte bine — nu înainte ca ea să-și aleagă un post. Urmase la rînd un pictor: mare amor mare și cu acela, în vremea cînd mama avea 600 de lei pe lună, pictorul Silviei cîștiga 9-10000, tot pe lună. Aproape-n fiecare seară mergeau la restaurant, fiindcă Silvia, deși gospodină foarte pricepută, adora să meargă la restaurant unde totul se potrivea cu făptura ei de cover girl sau, în

limfe baj mai belle epoque, de regină de operetă. Dar cum amorul nu moare ci trece, vorba lui Tudor Mușatescu, nici amorul (consfințit prin căsătorie) cu pictorul nu ținuse mai mult de patru ani, cam cât amor acordă și Freud unui cuplu. Urmaseră apoi câteva legături nemaritale, dar tot amoroase și tot fructuoase, printre care un doctor, nițel mai tânăr decît ea, care-i cumpăraseră un apartament. Unii, mai pesimiști de felul lor, ziceau că-i dăduse numai banii de acot, în momentul cînd se petreceau cele pe care mi le-aduc acum aminte, Silvia era deja cuplată cu doctorul Predoiu, chirurg-cardiolog de mîna-ntîi, cu vreo zece, dacă nu cu doisprezece ani mai tânăr decît ea. Pe chipul Silviei vedeai totdeauna mulțumirea și echilibrul pe care le dă omului inteligent viața trăită după pofta inimii. „De cînd mă știu, am fost o femeie semi-ntreținută”, zice ea despre sine, fără sfiele ipocrite. „Semi-ntreținută — dar numai de cine mi-a plăcut”. În viața ei n-a făcut rău cuiva, dar bine numai atît cît să nu se deranjeze prea mult, binele care-i stătea strict la-ndemînă, căci instinctul de conservare este trăsătura cea mai pronunțată a caracterului Silviei.

M-am uitat la ele, la Silvia și la doctorița Neacșu. în primul moment, mi-a venit să le spun: „Ia mai duceți-vă dracu' și nu-mi purtați mie de grijă”, apoi mi-am adus aminte sfatul mamei: „Nu-ți bate joc de nimeni niciodată, iar răului răspunde-i cu bine”. „Doamnele mele”, m-am trezit eu spunîndu-le, „cred că eu am făcut copiii ăștia, și pe primul și pe-al doilea, fiindcă nu sunt atît de optimistă și-atît de echilibrată ca dumneavoastră. Nu-mi ajungea o greutate într-o mînă, mi-a trebuit și-a doua, ca să mă echilibrez în mersul acrobatic pe frînghia vieții. Omul trebui' să fie pregătit ca oricînd să poată trăi singur. Eu presupun că n-aș fi-n stare. Undeva-n subconștientul meu cred că era și teama de singurătate a bătrîneții. S-ar putea să nici n-o apuc”. „Dacă faci copii cu gîndul la bătrînețe s-ar putea să te păcălești”, a zis doctorița Neacșu cu un aer înțepat, ca de obicei. „Asta parcă tot timpul are-un ardei în cur”, vorba lui Tudor. „Ce au părinții noștri de la noi?...”, a zis și Silvia cu un aer de nostalgică părere de rău. „Ce să aibă, doamnă?”, am zis eu. „Dumneata ce crezi că ai să ai de la copii, doamnă doctor?”, m-a luat iar în șfichiul biciului domnișoara doctor Neacșu. „Tot o să am ceva, domnișoară doctor. La vîrsta cînd dumneavoastră, cele fără copii, o să creșteți cîini și pisici, și n-o să mai știți ce mărci de progesteron să-nghițiți ca să mai amînați cinci-șase luni menopauza — solul ăsta care ne vestește că ne-a cam trecut făina prin traistă —

atunci eu am să am nepoți. Ei au să-mi aducă aminte că sunt o femeie coaptă bine și că e cazul să-mi bag toate mințile-n cap și că-n loc de a-mi restaura toată ziua frumusețea-n oglindă, mai bine să-i șterg pe ei la fund".

În momentul acela, m-a chemat doctorul Staicu la sală. Mi-a părut și-mi pare rău și azi că le-am spus un adevăr atât de dur și cu vorbe tot atât de dure. Dar nu mă adresasem numai lor: mă adresam unor stiluri de viață. Eu nu-mi manifestam dezaprobarea față de stilul de viață al nimănui. De ce era nevoie ca atîta lume să-mi atragă atenția că-l dezaproba pe-al meu, care nu incomoda pe nimeni cu nimic? Le-am spus „la revedere” pe un ton cordial, și le-am îmbrățișat cu-o privire de soră. Niște biete femei și ele! Mi-a venit să rîd fiindcă mi-am adus aminte o vorbă de-a lui Tudor despre ele: „Și Hitler le-ar fi selecționat pentru prăsilă: pe Silvia — de frumoasă și de oscior de curvă, iar pe Nețșoia — pentru bazinul ei care-ar fi ținut de minune gemeni și i-ar fi slobozit ca pe cireșe”. Mi-aduc mereu aminte de-aceste femei și nu pentru că doctorița Neacșu a răsuflat ușurată cînd m-a văzut debarcată de la chirurgie și nici pentru că Silvia a-ncercat să-l înduioșeze pe Voicu Marin în favoarea mea, ci pentru valoarea lor teoretică-n viața mea, ca exponente a două concepții de viață ducînd la același rezultat.] Ușa dinspre vestibul se deschise și-n sufragerie apărură Măria și Tudor Șerban, cu Ana și cu Șerban în brațe.

— Bună seara, ziseră-ntr-un glas Măria și Tudor, rămînînd pe loc, iar cei doi copii, care stăteau agățați de gîtul lui Tudor ca de-o creangă, mormăiră și ei ceva.

— Domnul doctor Tudor Șerban, domnul doctor Pavel Vlas, domnul Șerban Șerban, iar cu domnișoarele te cunoști, făcu Sînziana prezentările.

— Dumneavoastră erați? zise Măria care-l recunoscuse din primul moment. Ce fac băiețelii?

— Sărut mîna, cel mare, în sfîrșit la grădiniță, cel mic — la creșă.

— Domnule doctor, sunteți cumva din Cluj? i se adresă Tudor.

Pavel încuviință din cap, cu ochii la Ana.

— Soția dumneavoastră e hematolog?

Pavel încuviință din nou.

— Vă rog să-i spuneți că mi-e dor de ea. Țineți minte numele meu? Tudor Șerban. Așa mă cheamă.

— îl știu, domnule doctor. Mereu vă pomenește Iulia mea. Întruna vorbește de doctorul Tudor Șerban.

— Și noi vorbim mereu despre ea-n laborator și-o cităm. Mi-e tare dor de ea! Dacă nu era măritată să știți că vă eram concurent.

— M-aș fi simțit foarte onorat de-asemenea concurență, îi răspunse Pavel, mulțumindu-i printr-o-nclinare a capului.

Sînziana îi cuprinse pe-amîndoi dintr-o privire și-și dădu seama că se plac. „Slavă Domnului, că s-ar putea să se mai vadă și de-acum înainte, fiindcă pînă nu s-o-nșura Tudor din nou ca să mi-l ia careva de pe cap, dragul meu, și parcă văd c-o să-mi pară rău — vine-aici zi și noapte, ca un pui lăsat de mamă”.

Soneria sună scurt și apăsător. Măria se-ndreptă spre vestibul, dar Sînziana îi făcu semn să stea. De data asta, Sînziana se uită prin vizetă. Prin spațiul cît un clișeu microradiografie, de după niște lentile dreptunghiulare înrămate în negru, o privea o pereche de ochi albaștri. Sînziana lăsa pleoapele pentru a-și stăpîni emoția pe care i-o trezea dintr-o zi anume privirea albastră în fața căreia lentilele, i se părea ei, erau mai mult o pavăză decît un mijloc de corectare a unei vederi deficiente. Deschise ochii și, odată cu ochii, deschise ușa.

— Domnule doctor...

— Sărut mîna, zise doctorul Murgu, în timp ce-i întindea un buchet de trandafiri vișinii, ținînd în aceeași mîna hîrtia din care-i scosese.

— Vă mulțumesc, ce frumoși sunt! zise Sînziana luînd cu o mîna trandafirii, cu cealaltă hîrtia. Vă rog să intrați.

— Stau numai cinci minute. sunt cu un taxi. Mai am de văzut trei copii în seara asta. Am crezut că plouă, îi spuse el în timp ce-și scoase balonseidele, fișul, și-l atîrnă-n cuier.

Sînziana îl privi în față.

— S-a-ntîmplat ceva? o-ntrebă doctorul Murgu.

— Nu... de ce? „Psihiatru ar fi trebuit să vă faceți”.

— Mi se pare ceva-ncordat în privirea dumneavoastră. De obicei, sunteți calmă, relaxată. S-ar putea să mă-nșel.

— Vreau să pun trandafirii-n apă.

— Nu-i puneți aici? o-ntrebă el, arătîndu-i cu mîna oala țărănească de sarmale, cu două mănuși, improvizată-n vas de flori, plină de crizanteme, așezată într-un colț al vestibulului.

— Nu. Mai întîi, pentru că florile țin mai mult cînd nu le-amesteci între ele...

— Asta mai întâi, și pe urmă?

Deși foarte distrat, uneori absent cu desăvârșire la ceea ce se petrecea-n jurul lui — ca mulți oameni care se concentrează asupra gândurilor proprii — doctorul Murgu te urmărea însă cu logica pînă-n pînzele albe, cînd subiectul îl interesa. Cum știa că Sînziana n-avea ticuri verbale, o trăgea acum la răspundere, vorba vine, pentru acel „mai întâi”.

„Oricît te-ai supraveghea, uneori niște gânduri ies la iveală prin cîte-o vorbă care-o ia razna”, se gîndi ea.

Tăceau amîndoi. Doctorul își dădu seama că-ntrebarea-i scăpase și că făcea parte dintre acele-ntrebări pe care nu le pui, deoarece răspunsul lor este obligatoriu indiscret. Uitîndu-se la Sînziana, tocmai se pregătea să-i abată atenția spre ceva anodin, cînd glasul ei, nițel răgușit, îl făcu să tresară.

— Mai întâi, fiindcă durează mai mult dacă nu le-amesteci, și-apoi fiindcă n-amestec niciodată florile de la dumneavoastră cu alte flori. „Adevărul e cea mai bună minciună. Are să-nțeleagă ce-are să vrea și dacă are să-nțeleagă adevărul, cu-atît mai bine. Oare?” Sînziana deschise ușa dormitorului, luă un vas de flori de pe-un dulap, și se-ndreptă spre baie. Doctorul Murgu o urmă fără nici un cuvînt. Nu se-așteptase deloc la acel răspuns. El nu corespundea codului după care se orientau relațiile dintre ei. În baie, se uită la maldărul de rufe puse la clătît în cadă.

— Cine le-a spălat?

— Eu, în colaborare cu ea, sau ea în colaborare cu mine, zise repede Sînziana, arătîndu-i mașina de spălat.

În sfîrșit, avea un subiect de conversație fără spini. Răzimat de usciorul băii, doctorul Murgu se uită la Sînziana cum, aplecată peste cadă, umple vasul cu apă. Se gîndi la rufele care-așteptau să fie-ntinse, strînse, călcate. „Cîtă vreme irosită”. Privirea lui urca din maldărul de țesături colorate spre talia subțire, poate prea subțire pentru șoldurile destul de pronunțate, sugerînd o amforă, continuate lin de coapse, pe care le bănuiai dolofane sub fusta-n carouri. Cu mintea legănată de-un amestec de tristețe și de voluptate, doctorul Murgu uită să mai vorbească.

Sînziana ar fi vrut ca vorbele ei de mai-nainte să n-aibă nici o importanță pentru doctorul Murgu. Gîndurile lor, ale unuia despre celălalt, trebuia să urmeze un traseu rectiliniu, stabilit printr-o

convenție nerostită, respectată în cei câțiva ani de când se cunoșteau, cum sunt respectate numai convențiile nedeclarate și nedeclarative, pe care nici o patalama nu se face că le-ar consfinți. „Cea mai bună disciplină sufletească tot dreptul coutumier rămîne”, se gândi Sînziana. În cadrul acestui sistem, ea hotărîse mai demult că pentru a-și păstra un om, în imaginație, neschimbat ca un mit, condiția esențială era să nu-l orizontalizeze nici cu fapta, nici cu gândul. Omul trebuia scos din sfera erotică. Trebuia scutit, apărat de sfera aceasta care aplatizează, care te face asemănător cu alții. „Poate că n-am dreptate, dar țin la părerea asta. O parte din gândurile noastre este corespondentul condiției noastre nearticulate, iar cealaltă parte este corespondentul condiției noastre articulate, al condiției noastre verticale, Gîndurile noastre vorbesc aceste două limbaje în același timp. Un limbaj rudimentar, cu un singular dar cu mai multe pluraluri, și un limbaj abstract, cel care l-a dat pe Shakespeare și pe Beethoven, divinitățile mele. La această înălțime vreau să vă păstrez, domnule doctor”.

Sînziana avu o privire jenată când dădu cu ochii de doctorul Murgu. Era obișnuită să i se adreseze, în gând, zilnic, chiar atunci când nu-l vedea și nu-l auzea cu lunile. Așa cum uitase acum de prezența lui, de multe ori uita de absența lui și se trezea șoptind, drept răspuns la o întrebare mută: „da, domnule doctor, e-adevărat”. Treceau amîndoi peste-acest răspuns indiscret și-și continuau conversația-n gând, în gândul ei. „Nimeni n-ar vrea să creadă că o femeie cu doi copii, care de-abia-și trage sufletul de ocupată ce-i, cu o meserie ca a mea, un om activ, prezent, cu un spirit supărător de critic, trăiește atît de mult în imaginație. Copiii au parteneri imaginari de joacă. Eu îl aveam pe Ghiță Vizon, motanul Ioanei, personaj real, dar absent din viața mea. Măria își crease un personaj care se chema când Dana, când Pia. Ana o avea și ea vreun partener, dar cum este ea tăcută, nu ni-l spune. Când m-am vindecat — nu știu de fapt nici cum, nici când — în sfîrșit, când m-am trezit vindecată de nenea Daniel, nu-mi venea să cred că mi s-ar mai putea-ntîmpla același lucru la mai mult decît dublul vîrstei de atunci. Când fac pe psihanalista și mă iau ca subiect pe mine însămi, diagnostichez trăirile-acestea pe planul imaginației și neconvertirea lor în realități drept un rest de copilărie, expresie de fapt a nevoii de ideal. Mă bucur că mi-a rămas această sete, această foame de intangibil, că ea respiră odată cu mine, că-n noianul de vorbe, de gesturi, de acțiuni zilnice găsesc niște momente-n care să fiu sigură că trăiesc copilăria

nealterată din mine, setea de ideal vă scot la lumină, domnule doctor, trăgînd o perdea peste rutina zilnică. Zeitate familiară a gîndurilor mele, apăreți firesc. Și vorbim. Vorbiți ce este mai bun în mine. O dată mi s-a părut că intuiți copilăria din mine. întîmplător să-mi fi scris, într-un caiet, cu scrisul dumneavoastră ordonat și drept, cuvîntul lui Brîncuși: quand nous ne sommes plus en-fants nous sommes deja morfs? Nu cred. Dumneavoastră nu vă lăsați dominat de întîmplător”. Sînziana se-ndreptă cu vasul de flori în mîină.

— Ce fac fetele? o-ntrebă doctorul Murgu.

— Mulțumesc, o să le vedeți numaidecît, răspuse Sînziana, în timp ce lua cîte-un trandafir din chiuvetă și-l așeza-n vas.

Zgomotul apei, gîndurile ei despre doctorul Murgu, o făcuseră să-i uite, dar să-i uite cu totul pe cei din sufragerie.

— Să mergem, îl invită Sînziana pe doctor.

Acesta se lipi de tocul ușii, lăsîndu-i loc să treacă. În sufragerie, Șerban și Ana se jucau. „Eu helicoptam și tu erai un pasager”, îi propunea Șerban fetiței. Pavel Vlas, cu vorba lui molcomă, îi descria lui Tudor Șerban un drum prin Munții Apuseni, necunoscut de turiști, drumul care ducea-n satul bunilor lui dinspre tată. Măria-l asculta și-l măsura nestingherită, întrebîndu-se ce căuta-n casa lor omul ăsta pe care era limpede că Sînziana îl cunoștea, dar despre care nu pomenise niciodată. Înalt, vînjos, cu o tunsoare intermediară între cea nemțească și cea cu perciuni a momentului — tunsoare care-ncerca să nu contravină prea mult modei — cu părul din față dat cam trei sferturi spre stînga, fără să facă însă cărare, îmbrăcat corect, dar dînd impresia că totul, fiind prea nou și nedat cu corpul, îl ținea pe la-ncheieturi, Pavel Vlas avea un aer greoi sau, mai degrabă, stîngaci. Cum îi lua seama, ascultîndu-i atent povestirea, Măria dădu cu ochii de mîinile lui mari ca niște lopeți de lemn noduros, mîini care stăteau țepene pe lîngă trup și doar din cînd în cînd, ca pentru a-și confirma existența, își îndoiau reflex degetele.

„Toată stîngăcia de la mîini i se trage”, observă Măria și gîndul ăsta o-nduioșă.

„Ăsta e un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, cum ar fi zis Maica. Ardelean de la țară. Numai țăranul cînd nu muncește nu știe ce să facă cu mîinile, de-aceea bărbații le țin ca pe niște prăjini atîrnate fără rost pe lîngă trup, iar femeile și le-așază-n poală ca pe niște vite ostenite, la iesle, cum zicea Bunica. Cît de firesc își mișcă Tudor mîinile, iar tu,

săracul de tine, parcă le ai bătute-n cuie. Un negru și-un japonez nu s-ar deosebi mai mult ca ăștia doi. Tudor orice-ar pune pe el parcă așa l-a făcut mă-sa, Totu-i vine bine”, se gândi Măria.

„Și mama, ce frumoasă e! Are niște picioare superbe. E superbă toată. Nu-nțeleg cum nu s-or îndrăgosti de ea toți ăia de la ea de la Institut. Și bou' ăla de tata s-o lase pentru o... Dar doctorul Murgu... i-o fi doar milă de ea?”

Gîndul că i-ar putea fi milă cuiva de mama ei o enervă. „N-are-albeață-n ochi, n-are un picior mai scurt și-o mîna mai lungă, așa că s-o slăbească toți cu mila lor”, își continuă Măria gîndul și — moștenire de la Sînziana — ca să-l alunge, se ridică-n picioare, gata să-și afle o ocupație. Dînd cu ochii de doctorul Murgu, îi veni să rîdă că o găsisese paraponul în legătură cu presupusa lui milă pentru Sînziana și-i ceru iertare-n gînd. „Ce mi-o fi venit? Auzi! să cadă năpasta tocmai pe tine, dragul mamei, tu care ești un bun și-un iubit”. Tuturor persoanelor dragi, Măria le spunea în gînd „dragul mamei” și „tu”, unindu-i într-o confrerie pe care-o botezase O. D. M., ceea ce voia să-nsemne „obiecte dragi Măriei”.

Șerban și Ana strigară-ntr-un glas „nenea doctoru” și-l apucară pe doctor cu brațele de picioare. Astfel sechestrat, doctorul Murgu îi sărută Măriei mîna ca unei persoane mari, dădu mîna cu Tudor și cu Pavel Vlas. îi sărută pe creștet pe protejații lui cei mici și le-ntinse cîte un „Donald” din plastic, iar Măriei un pix cu mai multe culori.

— Cine credeți, domnule doctor, că vine-n locul răposatului? Staicu sau Gancea? îl întrebă Tudor pe doctorul Murgu.

— După cît părea de „animat” azi-dimineață, și după cîtă pietate optimistă arăta în organizarea funeraliilor răposatului, cred că Staicu vine. Se purta ca un succesori de drept.

— Și eu cred că el vine, zise Sînziana, amintindu-și tonul cu care Staicu-i spusese de dimineață: „Poate o să lucrăm din nou împreună”. Elenjentul dubitativ „poate” fiind doar retoric. sunt curioasă cît de prieten o să mai rămînă cu Gancea. Am văzut ce s-a ales din prietenia lui Sabău cu Deleanu cînd s-au împărțit șefiile la noi. Iartă-ne, Pavele, că vorbim despre niște lucruri străine ție. Sînziana ezită înainte de-a-l tutui pe Pavel de față cu alții, dar își învinse nehotărîrea gîndindu-se că așa era cinstit față de Pavel și față de ea însăși.

— Oamenii-s peste tot la fel. Numele doar îs altele, zise Pavel, mișcându-și pentru prima oară o mână, cu care parcă voia să niveleze niște lut.

Doctorul Murgu își luă rămas-bun fără nici o explicație, lucru ce-l miră pe Pavel Vlas, fiindcă i se păru cu totul neașteptat din partea cuiva care nu părea pus pe fugă, ci mai degrabă dispus să se-aștearnă la taifas. Deși Pavel Vlas nu-și manifestă-n nici un fel această nedumerire, Tudor se simți dator să-i explice comportamentul insolit al doctorului Murgu.

— Doctorul Murgu duce o luptă permanentă anti-cronometru. Trăiește pe apucate. Nu știu când doarme și când mănâncă. Este fugărit de timpul care e prea strîmt pentru generozitatea lui, pentru risipa lui de sine. Se-ntoarce zdrobit acasă, la unsprezece noaptea, să zicem, și tu-l chemi la un copil bolnav la 1. Și el vine.

— Are familie?

— Nu sunteți primul care pune-ntrebarea asta. Are. Nevastă, trei copii, mamă, tată. O familie, o adevărată familie pe care-o iubește, care-l iubește și-i înțelege felul de viață, în meserie, nu știe ce e graba. Stă cu ceasurile și observă un copil. Când pleacă toată lumea din clinică, el vede din nou toți pacienții. Vă-nchipuiți câtă vreme i se duce: când însă vine și el, ca tot omul într-o casă de oameni, poate sta cinci minute și tot așa de bine trei ceasuri. Vizitele lui și durata lor sunt la fel de imprevizibile. Este pentru sine când avar, când risipitor cu timpul. Pare un om ciudat și de fapt este. Eu cel puțin nu cunosc pe cineva mai distrat și-n același timp cu-o minte mai riguros organizată decît a lui, pe cineva mai timid și-n același timp de-un curaj să te lase mut.

— De pildă? întrebă Vlas care, evident, se referea la ultima parte a afirmației.

— De pildă, pe vremea când proaspăt răposatul Voicu Marin era cine era, și-n această calitate tăia și spînzura, pe vremea-aceea, doctorul Murgu, șef de secție la nou-născuți, a citat-o „pe ordinea de zi”, cerîndu-i mutarea din secție pentru incompetență, nici mai mult nici mai puțin decît pe doctorița Evelina Marin, nora lui Voicu Marin, nenea cu satîrul. Voicu Marin, bun la suflet și drept cum era, l-a mutat pe Murgu de la nou-născuți, iar pe noră-sa, pe care doi bani nu dădea-n particular, a făcut-o bine-nțeleș șefă la nou-născuți. Povestea e lungă. V-am spus o parte din ea ca s-aveți idee cine e omul.

în timp ce Tudor făcea această schiță de portret, Sînziana îl conducea pe doctorul Murgu spre ieșire. În ușă, doctorul îi întinse mîna, dar Sînziana îi spuse „merg pînă jos”. Pe scară nu schimbă nici un cuvînt. Deși nu era prima oară cînd îl conducea pînă-n stradă, doctorul Murgu fu sigur că ceva neobișnuit se petrecea cu Sînziana și că prima lui impresie nu-l înșelase, îl cuprinse o stare de neliniște. „Parcă sunt o pasăre care presimte ploaia. Extraordinar cum mă-ncarc eu cu electricitatea celor din jurul meu, mai ales cînd...”

— Domnule doctor, doctorul Pavel Vlas este tatăl Anei, îi spuse Sînziana fără să-și miște privirea de la ochii lui albaștri, de parc-ar fi vrut să-i facă această comunicare pe calea tuturor simțurilor, îi întoarse spatele și dădu să intre-n bloc. Din mers, doctorul Murgu îi apucă o mîna pe care-și apăsă buzele fără s-o sărute, închise ochii și stătu așa o vreme pe care n-ar fi știut s-o măsoare în timp convențional.

„Timpul fericirii, timp fără durată”, gîndi el, simțind o căldură-n tot trupul.

„Cît de frumoși suntem cînd spunem adevărul. Azi am înțeles ce-nseamnă să fii cuprins de-o stare de grație”.

— Du-mă, du-mă-n Șerban-Vodă, îi spuse doctorul Murgu șoferului de taxi, și oftă. Du-mă-n Șerban-Vodă...

Sînziana urcă scările-ntr-un suflet. Se simțea gata să plutească, descătușată de toate legăturile, demiurg fericit să se contemple-n propriul adevăr. Se mai simțise astfel în ziua cînd îi spusese doctorului Gheorghe Vladimirescu: „Vă iubesc, domnule doctor”, zi memorabilă cînd pleca dintr-o maternitate ținînd în brațe trecerea ei în nemurire prin îndeplinirea datoriei față de specie, și cînd, pentru prima oară, starea ei de grație se tradusesse în vorbe. Nici pîn-atunci și nici de-atunci încolo nu mai simțise nevoia irepresibilă de-a spune lucrul cel mai profund și mai grav, după părerea ei, pe care i-l poți spune cuiva. Urcînd acum treptele, amintirea clipelor acelea de supremă sinceritate o izbi viu în plex. Cuvintele de-acum traduceau un amalgam de stări trecute prin diverse intensități, decantate într-o stare nestinsă niciodată. În sinea ei, Sînziana definea starea aceasta drept „claritate ambiguă” sau „ambiguitate clară”. Deși ambele definiții puteau părea un calambur, termenii lor excluzîndu-se reciproc, Sînziana știa că nu-și fura singură căciula și că-și spune adevărul. Nu era prima oară că un

adevăr părea absurd. Absurdul contrazice doar logica nu și adevărul, categorie atotcuprinzătoare și indiferentă față de cuprinsul ei.

Sînziana se opri-n ușa sufrageriei și privi scena ce i se-nfățișa: doi copii jucîndu-se, o adolescentă croșetînd, doi domni stînd amical de vorbă, luminați de-un amurg violet-opalin. Părea un studiu de lumină, în care penelul artistului reușise să redea bunăstarea interioară a personajelor. Acel tablou de genre, cu aerul lui desuet, avu darul să tragă o pînză de liniște peste pîcla agitației prin care trecuse-n ziua-aceea Sînziana.

— Ziziana, i se adresă Tudor ca-n copilărie, fuseși să-l vezi pe defunct și să prezinți condoleanțe orfanilor?

— Nu fusei și nici nu mă duc. Eu nu sunt dintr-ăia pentru care moartea-nfrumusețează, așa cum astupă zăpada murdăria.

— Parcă-l aud pe tata.

— Și ce, n-aveam dreptate? N-am jucat eu comedia ipocriziei cînd aș fi avut un folos de tras, dar mi-te-acum. Iar mondenă cum nu sunt, nu simt deloc nevoia să mă duc „fiindcă-așa e frumos”.

— Cred că freulein doctor și „curtea” o să cadă ca la paradontoză.

— Bine-nțeleș. De cînd îi pîndește el Staicu la cotitură. Din partea mea, poate să-i ia și dracu’.

— Eu zic să mîncăm, propuse Sînziana, fără altă tranziție.

Măria se ridică numaidecît și scoase dintr-un sertar al bufetului o față de masă, pe care o desfăcu și-o întinse.

— Eu am să plec, zise Tudor. Hai, Șerbane.

— Mai stăm puțin, protestă băiețelul.

— Lasă-l aici că mîine dimineață-i duce Măria la cinema cît sunt eu la parastasul lui Nini.

— Să trec să te iau?

— Mulțumesc, dar am mai multe lucruri de făcut.

— Cum doriți, doamnă.

Tudor își luă rămas-bun de la Pavel Vlas, duse mîna la un chipiu imaginar, și plecă.

Masa era pusă cu toate bucatele pe ea. Pe-un fund de lemn, pîinea „Dîmbovița” stătea-ntreagă.

— S-o tai? o-ntrebă Pavel pe Măria.

— Vă rog, zise fata, și-i întinse-un cuțit lung cu Zimți.

Pavel Vlas întoarse pîinea cu partea de vatră-n sus și cu vîrfurile cuțitului făcu într-un colț al ei semnul crucii, apoi se-apucă s-o taie felii groase.

Măriei îi veni să plîngă. Numai străbunica ei, Simina Dorobanțu, făcea peste pîine acest semn de respect și de mulțumire pentru hrana de fiecare zi.

Masa trecu într-o tăcere deplină. Doar din cînd în cînd — un zgomot de furculiță lovită de farfurie, și-acela înăbușit de-un gest controlat ce restabilește o liniște nefirească.

„Se vede că nu suntem oameni de lume, că nu știm să umplem o tăcere”, se gîndea Sînziana.

Mulțumită că masa, în sfîrșit, se terminase, Măria se grăbi să strîngă farfuriile, paharele și tacîmurile și să le ducă la bucătărie. Sufrageria-și recăpătase aspectul obișnuit, fructiera apăruse din nou în mijlocul mesei, pe pătratul ei de țesătură aurie.

— Ce lucru frumos, rosti Pavel în șoaptă aplecîndu-se peste fructieră și uitîndu-se-n ea ca-ntr-o fîntînă.

— E cadoul mamei de la botez, cadou de la nașa ei. E un Galle, îi explică Măria, impresionată de sensibilitatea lui Pavel la frumos.

— Parcă ar fi un fund de mare, zise Pavel uitîndu-se tot mai atent și mai fermecat prin pereții vasului.

— Eu mă duc să-i culc pe ăștia mici și pe urmă am să mă culc și eu. La revedere, domnule doctor, și mai veniți pe la noi, îi spuse Măria, întinzîndu-i mîna.

— Sper, domnișoară, zise Pavel, îi sărută mîna, apoi se-aplecă și sărută creștetele copiilor.

Rămași singuri, Pavel și Sînziana, deși stingheriți, parcă tot se simțeau mai la largul lor decît sub privirile iscoditoare ale Măriei care, dacă n-ar fi bănuț că maică-sa și cu Pavel aveau ceva important de vorbit între patru ochi, nu s-ar fi „retras”, fiind foarte amatoare să stea de vorbă cu oameni mult mai în vîrstă decît ea.

„Deșteaptă fată am. Are-un nas de copoi. Țteia n-ai cum să-i ascunzi ceva. Iar tu, săracul de tine, cum ți-o fi fost cu-atîta lume străină între tine și copilul tău? Să joci comedia asta a indiferenței. Cum mi-ar fi mie să știu, admițînd prin absurd, să știu că am undeva un copil? Cînd nu știi — stai liniștit, dar cînd afli, dacă ești om de omenie, cum să te faci că nu știi?”

— Pavele, vrei să te odihnești pînă la ora de plecat la gară?

— Mă gîndeam să nu te supăr și să plec, că poate oi fi și tu obosită.

— La cinci ani o dată, mi-o trece oboseala.

— Atunci, decît să stau întins într-un pat, cu ochii-n tavan, mai bine-om sta de povești. Sînziana, în vremea asta, de cînd sunt eu aici, te-ai gîndit ce să facem cu Ana? Uitasem să-ți mulțumesc că i-ai pus numele mamei.

— Pavele, m-am gîndit, bine-nțeles. Acum, că știi, vino s-o vezi cînd vrei.

— Nu la asta mă gîndeam eu. Mă gîndeam s-o recunosc, știi foarte bine.

— La asta încă nu știu ce să-ți răspund, trebuie să mă mai gîndesc.

— Vrei să te sfătuiesti cu cineva?

— Mai întîi să mă mai sfătuiesc cu mine însămi.

— Să știi că formalitățile sunt foarte simple: o declarație din partea mea la notariatul din sectorul tău și-atîta tot. M-am interesat.

— De ce-ți trebuie actul ăsta?

— Vreau să mă lași s-o iau în vacanță la Cluj, s-o vadă și mama, să se joace cu băieții. Să știe toată lumea că-i a noastră. Iar pîn-atunci, te rog... să nu te superi, dar trebuie să-ți dau pensie pentru ea.

— Asta nu!

- Ba da!

— Niciodată!

— Te dau banii-afar' din casă? Iartă-mă că te-ntreb!

— Mă dau-nu mă dau, nu primesc.

Pavel se gîndi să mai spună ceva, dar se lăsă păgubaș, îi veni în minte că-n vară, pe plajă, Măria-i spusese data de naștere a Anei. Prin urmare, putea să facă un carnet C. E. C. pe numele fetiței, trecînd-o la condiții de retragere pe Sînziana, a cărei zi de naștere o știa de asemenea.

— Ia loc, îl invită Sînziana, arătîndu-i berjera, și iartă-mă dar vreau să mă schimb, am obosit de-azi dimineață-n pantofi, și-mbrăcată de oraș. Se-ntoarse peste vreo cinci minute, în niște papuci cu fața de catifea neagră, matlasată, și-ntr-un chimonou de diftină lavand, cu niște pătrățele verzui și galbene, lung cam pînă la jumătatea genunchiului. Dintr-un sertar al bufetului, scoase niște andrele circulare pe care era o-mpletitură din lînă groasă, vișinie, se-așeză pe-un scaun și, uitîndu-se la Pavel, în timp ce tricota, îl întrebă:

— Ce fac surorile tale?

— Bine. Bine. Cea mare e-n ultimul an la Medicină și se mărită de Anul Nou cu un coleg de-al meu, mijlocia e-n anul III la

Electrotehnică, iar a mică e contabilă-n sat la noi, la cooperativă, s-a măritat cu un inginer agronom, băiat tot de la noi, are doi gemeni de doi ani, de-o seamă cu Gusti al meu, și stau în casa părintească, stau cu mama. Bine toate.

— Bravo lor! Cred că și tu le-ai ajutat.

— Cît am putut și cît pot. Dar și ele-au dat din mîini. Și-au văzut de carte și-s și cumiști. N-am avut cu ele nici o supărare. A mare, Livia, care-o să fie doctoriță, mi-a tras anul trecut o spaimă cu niște ganglioni. Că azi, cum vezi un ganglion inflammat — la Hodgkin te gîndești.

— Erau tebece?

— Nici măcar. Niște sechele de la o gripă, dar să știi c-au ținut așa vreo două luni.

— Din cîte-am înțeles de la Tudor, din spusele Iuliei, tu faci chirurgie.

— Și din cîte-am înțeles eu de la Iulia, tu nu mai faci chirurgie. Acum cinci ani, știu că făceai chirurgie. Te-ai răzgîndit?

— Eu nu m-aș fi răzgîndit niciodată sau cel puțin așa cred. Dar m-a răzgîndit răposatul chiar azi, răposatul profesor doctor docent Voicu Marin, Dumnezeu să-l ierte că are de ce, vorba lui nenea Daniel, profesorul Daniel Șerban vreau să zic. E-o poveste nici lungă, nici scurtă. Dac-aș ști că nu te plictisesc...

— Sînziană, mă crezi sau nu mă crezi, dar să știi că orice lucru cît de mic, dacă e legat de viața ta...

Cu patru ani și-aproape jumătate în urmă, pe cînd Sînziana era nsărcinată cu Ana și sarcina-ncepea să se vadă, și-odată cu-această evidență începeau și presupunerile asupra paternității viitorului copil, schimbîndu-l pe candidat de la o zi la alta — încît de la cel mai neînsemnat doctor din clinică și pînă la profesorul Voicu Marin nimeni nu fusese trecut cu vederea — pe-atunci, într-o bună zi, pe la 4 după-amiază, fusese adusă cu Salvarea, la camera de gardă a Clinicii, o avocată, în vîrstă de treizeci și doi de ani, cu diagnosticul peritonită, stabilit de doctorița de la Salvare. în urma unor intervenții ale familiei, bolnava fusese mutată chiar de-a doua zi, din salonul doctorului Bocioagă, unde-o internase medicul de gardă, punînd-o imediat pe-o doză masivă de antibiotice, în secția profesorului Titus Verzeu, un nume în chirurgie. Profesorul Verzeu, deși bolnava prezenta abdomen acut și-avea 39, nu se-alarmase deloc, dimpotrivă, îi redusese doza de antibiotice, lăsîndu-i doar o doză de-ntreținere. El infirmase

diagnosticul Salvării, scriind în foaia de observație a bolnavei: „nimic chirurgical”. Boala însă, ca multe alte boli, deși catalogată de-o somitate într-un compartiment care nu-i dădea voie să se manifeste precum se manifesta, nu voia să aibă habar de drepturile ei „legale” și-și vedea mai departe și-n voie de treabă. Bolnava, pe nume Liliana Fodor, se simțea din ce în ce mai rău, cum era și de-așteptat pentru doctorița Hangan și pentru șeful ei direct, doctorul Haralambie Staicu, doctori care, după ce examinaseră bolnava, gîndiseră amîndoi „peritonită”.

— Trebuie deschisă imediat, zisese foarte hotărît doctorița Hangan, dar doctorul Staicu, spre surprinderea ei, se făcuse că n-o aude.

— Doamnule doctor, insistase atunci Sînziana, trebuie deschisă. Destul de iritat de-ncăpățînarea acestei doctorițe tinere, care-și spunea atît de inoportun părerea de față cu o liotă de surori și de studenți, doctorul Staicu îi spusese pe-un ton rece:

— Doamnă doctor, doamna e pacienta domnului profesor.

— Foarte bine, s-o opereze domnul profesor.

— Domnul profesor nu e de-aceeași părere, i-o tăiase doctorul Staicu și, întorcîndu-i spatele, trecuse la alt pat. Întîlnindu-se după aceea singuri în camera medicilor, Staicu nu-i spusese nici un cuvînt.

O dată cineva-i spusese Sînzieni: „Ai făcut o gafă”.

„O gafă este ceva neintenționat. Eu gafe nu fac”.

Dîndu-și seama că Verzeu „o” greșise — că cine nu greșește! —

Sînziana se făcuse că „face o gafă” pentru a pune indirect pe pacientă-n gardă, pacientă care desigur știa ce sunt erorile judiciare, erori ce nu reprezintă unicate, ci au pe lume, în toate domeniile, surori făcute parcă de-o mamă și de-un tată. Dar cum o eroare judiciară, dacă nu se referă la pedeapsa capitală, poate fi reparată, era bine ca pacienta să nu asimileze total erorile din profesia ei cu cele din profesia lor.

— Doamnule doctor, sunt sigură că vă dați seama că domnul profesor nu are dreptate și că doctorița de la Salvare a pus exact diagnosticul care trebuia.

— Doamnă doctor, nu e treaba noastră.

— Deci, o lăsăm să moară, fiindcă asta nu e treaba noastră.

Staicu nu răspunsese acestei provocări.

— O lăsăm să moară?...

Staicu nu era prea hotărît asupra soartei dedesubtul căreia avea să-și pună iscălitura, soarta avocatei Liliana Fodor, de-un lucru însă era sigur: că-i venea s-o omoare pe doctorița Hangan.

Femeia asta, în loc să-și vadă dracului de treburile ei, se-apuca să-și aprindă paie-n cap cu Verzeu care, cînd era vorba de vreun orgoliu de-al lui, își pierde complet umorul a cărui doză nu era nici așa excesivă. La orice contrariere, cît de mărunță, Titus Verzeu cădea-ntr-o mușenie posacă, în care simțeai că se petrec furtuni de adîncime, dintr-acelea care declanșează valuri în stare să măture totul în drumul lor.

În sinea ei (respectîndu-l pentru învățătura lui și pentru a fi fost — deși lipsit de fantezie — și uman și profesional, un bun profesor), Sînziana îl califica drept un mediocru doct, disciplinat, stăruitor, care, în ciuda unei totale detașări față de ce se-ntîmpla-n jur, știa să-și aranjeze perfect treburile, trăgînd sfori — ce-i drept, nu odgoane vizibile de la șapte poște, ci o țesătură de sforicele care, adunate la un loc, făceau cît o parîmă - la limita între integritate și oportunism, un oportunism bine deghizat sub haina duioasă a unor afecțiuni din tinerețe; ca, de pildă, prietenia lui cu Voicu Marin, cu care nici un fost coleg, om de bine, nu-și dădea mai mult de „bună ziua”. Dacă această prietenie n-ar fi fost simulată, Sînziana ar fi șters oportunismul dintre noțiunile cu care și-l definise pe Titus Verzeu. Bănățean, dintr-o familie de intelectuali, la a șasea generație, cu o educație și cu un comportament de ceas elvețian „de limbă germană”, măsurat, politicos și distant, făcînd doar ceea ce trebuia sau dacă nu ceea ce trebuia - totdeauna însă așa cum cereau uzanțele, sobru, uscat pe dinafară și pe dinăuntru, scump la vorbă, incapabil de vreo efuziune, rîzînd foarte rar și numai din buze, fără urmă de sunet, discret, șters de la natură și din bună-știință, Titus Verzeu nu putea fi prieten cu „marele” Voicu Marin (tip de mahalagiu brutal și gălăgios, violent, care-și bătea nevasta și copiii, dînd în ei ca la fasole, care-și aducea dame-n casă, în camera lipită de-a nevastei, nevestă care, după douăzeci și doi de ani de- asemenea tratament, se spînzurase, lăsînd locul unei actrițe frumoase, mediocre și peltice, actriță care, la rîndu-i, în dor de-un nume cu care să lase tot teatru-n coadă, de niște roluri care s-o scoată din anonimat, și de niște parale care să-i amelioreze starea financiară modestă pe care actorașii cu care se ținuse nu i-o sporiseră cu nimic, îl luase de bărbat pe „marele om”).

Dușman al oricărei forme de violență, structural incompatibil cu Voicu Marin, Titus Verzeu nu putea decât să simuleze prietenia pentru el. La rîndul lui, Voicu Marin, incapabil de vreo prietenie ci doar de cîrdășie, îl păstrase pe Titus Verzeu pentru a-și demonstra larghețea, după ce-i decapitase pe Șerban et comp., Titus Verzeu neavînd stofa unui adevărat concurent. Continuîndu-i portretul, Sînziana socotea că Titus Verzeu era îmbinarea perfectă între umoarea unui ulceros și-a unei fete bătrîne. Cînd dădea frîu liber fanteziei și-i proiecta pe cei „doi prieteni” în epoci trecute, și-l închipuia pe Voicu Marin — un ucigaș cu simbrie, ucigaș cu șişul, iar pe Titus Verzeu, sub aerul recules al unui benedictin — un doct otrăvitor, priticind cu gesturi dulci, pioase, moartea-ntr-o retortă.

— O lăsăm să moară? îşi înnoi Sînziana supărătoarea-ntrebare, pe-un ton persuasiv și blînd care doctorului Haralambie Staicu-i sună ca trîmbița Judecătii de Apoi.

„A dracului muiere...”

— Sînziană, de ce vrei să-ți aprinzi paie-n cap, fata tatii? Și eu știu și dumneata știi că cucoana asta ar trebui deschisă, dar nu e treaba noastră. Familia a adus-o la Verzeu, că umblă toți după titluri, să se spele cu el pe cap! Dumneata-l cunoști pe Verzeu de cinci ani, eu îl cunosc de douăzeci. Domn, așa cum vi se pare vouă ăstora tineri, că voi credeți că tot ce zboară se mănîncă, ăsta-ți poartă sîmbetele și pentru-o privire, și pentr-un zîmbet, ăsta e ca o muiere la menopauză și ne..., nemaipunînd la socoteală că e prieten la toartă cu tartoru-ăl mare. Cînd i-a belit Voicu Marin pe Șerban și pe ăilalți, Voicu tăia și ăsta-i ascutea cuțitele. E mai periculos decât Voicu. Voicu măcar ia bîzdoaca-n mîină și-ți dă-n cap prin față, ăsta însă-ți dă la tîmplă dintr-o parte, că nu știi de unde ți-a venit. Mie de mult îmi întorcea mironosița de Verzeu pielea pe dos dacă n-aveam originea de-o am. Amîndoi — două curve: numai că Voicu Marin — curvă de mahala, iar Verzeu — curvă-salon. Cum ieși deasupra și poți să le fii concurent sau îi contrazici, te-au belit. Mediocri amîndoi, n-au nevoie decât de calfe ascultătoare.

Cu limbajul lui plastic și nemachiat, trăgîndu-și comparațiile din domeniul măcelăriei, de unde-și trăgea și obîrșia, tip vital, coleric, deschis, cu un ascuțit spirit de observație, doctorul Haralambie Staicu nu făcuse altceva decât să-ngroașe, cu o pensulă viguroasă și brutală,

trăsăturile imaginii pe care-o avea Sînziana despre cele două personaje asupra cărora nu-și făcea nici umbră de iluzie.

— Domnule doctor, nu-mi spuneți nici o noutate, îmi dau seama de ce mă paște pentru simplul fapt de-a fi contrazis, de față cu-atîta lume, diagnosticul profesorului. Se găsește totdeauna un suflet bun și fidel care să-i spună. Ce vă-ntreb eu este: o lăsăm să moară? Conflictul deschis sau astupat cu Verzeu, riscul de-a ne vedea puși la dispoziția Ministerului și azvîrliți la Spirocheții din Deal ori la Treponemița din Vale, cum ziceți dumneavoastră, teama de-acest risc trebuie să ne facă să semnăm cu bună-știință un certificat de deces?

— Orice chirurg semnează certificate de deces în cariera lui, zise Staicu pe-un ton de părere de rău.

— Dar nu voluntar, domnule doctor. Noi însă, de data asta, cu bună-știință condamnăm un om la moarte.

— Mă, Sînziano, vezi-ți, fată, de copilul tău, vezi-ți de burta asta care-a-nceput să se vadă, și lasă-i dracu' pe toți ălalți în plata Domnului, îi replică Staicu înciudat pe ea că avea dreptate și că-i stricase cheful și liniștea, și-așa stricate de falsul diagnostic al lui Verzeu. Îți promit că-i măresc doza de antibiotice, fără să știe... bine-nțeleș.

— Domnule doctor, eu am să-i spun azi profesorului, ca pe-o informație, ca și cînd asta s-ar fi ivit după vizita lui, că pacienta se simte foarte rău și că eu, eu — nici nu pomenesc despre dumneavoastră — eu cred c-ar trebui deschisă.

— Rău faci! Să nu zici vreodată că nu ți-am spus, zisese, cu un glas de profeție amenințătoare, Staicu.

Precum îi promisese lui Staicu, pe tonul cel mai deferent cu putință, Sînziana îi comunică profesorului Verzeu, ca pe ceva nou, starea bolnavei Liliana Fodor, inclusiv părerea ei, a doctoriței Hangan, despre acest CAZ.

— Părerea dumneavoastră mi-a fost comunicată. Ca și pe Cezar, faima vă precede, doamnă doctor Hangan. Vă mulțumesc pentru bunăvoința pe care mi-o arătați corectîndu-mi diagnosticele.

După ultimul cuvînt, rostit ca toate celelalte, pe-un ton care-o făcuse pe Sînziana Hangan să se gîndească la un iceberg pornit în mișcare, profesorul Verzeu, ca o prăjină perfect uscată, din care-a pierit orice semn c-ar fi fost vreodată creangă verde, se ridicase-n picioare, în semn că-ntrevederea se terminase. Tonul „refrigerent” și alura lugubră a profesorului Verzeu echivalaseră-n mintea Sînzieniței cu certificatul

de deces al carierei sale de chirurg. Lucidă, în ciuda febrei, Liliana Fodor reținuse convorbirea de dimineață dintre doctorii Staicu și Hangan, pe care i-o relatase bărbatului ei, foarte-ngrijorat de starea din ce în ce mai rea a nevastă-sii. Inginerul Fodor îi ținuse calea lui Staicu, după contravizită.

— Domnule doctor, sunt foarte-ngrijorat de starea soției mele. E de șapte zile internată și starea ei se agravează.

— De unde știți? îi replică Staicu.

— Domnule doctor, nu sunt doctor, dar cu mintea mea de inginer și cu un bun-simț elementar cred că pot și eu să apreciez că nu e cu nimic mai bine decât la internare. Și, după câte mi-a spus soția mea, există și ceva controversat asupra diagnosticului: doctorița de salon, doamna doctor Hangan, este de altă părere decât profesorul, și ei, soției mele, i s-a părut că dumneavoastră sunteți de părerea doamnei doctor Hangan, dar că domnul profesor Verzeu fiindu-vă șef... Domnule doctor, vă-nțeleg perfect atitudinea, că doar am și eu șefi și știu ce-nseamnă să-i contrazici, dar, credeți-mă, e vorba de viața unei femei de treizeci și doi de ani, mamă a doi copii.

Bietul inginer Fodor aproape că plîngea.

— Domnule inginer, se ținuse tare Staicu, doamna Fodor e pacienta domnului profesor Verzeu. Ați scos-o cu mari sacrificii de la doctorul Bocioagă și-ați adus-o cu mâna dumneavoastră la profesorul Verzeu. Vorbiți, vă rog, cu profesorul Verzeu. Copii am și eu, domnule inginer, și încă trei. Este și-o etică profesională care ne oprește să ne-amestecăm în cazurile altor medici.

— Dar o „etică” pur și simplu nu există, domnule doctor? Am luat-o „cu mâna” mea ați zis, de la doctorul Bocioagă și-am adus-o la profesorul Verzeu. Am înțeles foarte bine ce-ați vrut să spuneți. Domnule doctor, mâine dacă cineva dintre dumneavoastră de-aici sembolnăvește, dumneavoastră știți la cine să vă duceți, fiindcă știți câte parale face fiecare dintre dumneavoastră; eu — un biet om de pe stradă — la cine vreți să mă duc: la cine are cel mai mare renume, la cineva cu „firmă”... De unde să știu eu cât prețuiesc „firmele” chiar în toate domeniile?

— Vorbiți, vă rog, cu domnul profesor, insistați, vă rog, și Staicu-i strînsese-n grabă mâna și-o ștersese.

Din conversația cu doctorul Staicu, inginerul Fodor își dăduse bine seama că bătea pasul pe loc. Pe Verzeu îl văzuse de două ori în

săptămîna de cînd își internase nevasta, și Verzeu îi spusese invariabil: „Stați liniștit, nu e nimic grav!”. Disperat, inginerul Fodor, o pîndise și pe doctorița Sînziana Hangan, agățîndu-se ca-necatul de firul de pai. Îi relatase, cuvînt cu cuvînt, conversațiile cu profesorul și pe cea cu doctorul Staicu. Aruncînd o privire plină de speranță asupra pîntecului ei care-ncepea să se bombeze, inginerul Fodor apăsase pe calitatea de mamă a doi copii, pe care-o avea bolnava, soția lui. Și fără privirea aceea — pe care numai într-o epuizare a resurselor de convingere o putea folosi un om bine-crescut cum era inginerul Fodor — Sînziana, pentru care calitatea de om a fiecărui pacient n-avea nevoie de nici un adaos, i-ar fi spus inginerului Fodor aceleași lucruri, îi spusese deci că era de mirare, pentru ea ca medic, cum de pacienta mai trăia.

— Doamnă doctor, dumneavoastră n-o puteți opera?

— Și cine să fie mîna a doua?

— Un medic ca și dumneavoastră.

— Domnule inginer, nici anestezist nu s-ar găsi, îi spusese Sînziana, explicîndu-i cu o privire-ntristată, ca un lameta pentru curajul mort al colegilor ei, ceea ce nu-i explica prin vorbe.

— Ce mă sfătuiți să fac?

Sînziana dăduse din umeri, dar nu de gesturi de spălat pe mîini avea omul acela nevoie.

— Ați avea de făcut un lucru: să vorbiți astăzi cu un chirurg din alt spital s-o primească, iar mîine să veniți, și-nvingîndu-vă politețea, să vă certați furcă aici și s-o luați cu tam-tam și s-o duceți dincolo. S-ar putea ca-n fața unui scandal, profesorul să-și ia inima-n dinți și s-o opereze.

— Doamnă doctor, credeți că dacă cineva ar vorbi cu profesorul Voicu Marin, iar dînsul ar interveni pe lîngă profesorul Verzeu..., propusese inginerul Fodor o soluție delicată, conformă firii sale.

Sînziana făcuse un semn din cap cu care anula eficiența unei asemenea intervenții.

— Dar dacă profesorul Mitrăchel ar interveni...

— El da, pentru că profesorul Verzeu îi este obligat. Domnule inginer, nu uitați să-i explicați profesorului Mitrăchel cît de gravă e situația. Ați fost prea delicat pîn-acum și e un vers celebru: c'est par delicatesses que j'ai perdu ma vie. E dreptul nostru să facem ce vrem cu viața noastră, dar cu viața altuia, cînd acel altul mai are și doi copii..., i se păru necesar Sînzieni să-i atragă atenția inginerului Fodor care, după

păreră ei, se-arătase inadmisibil de credul față de diagnosticul profesorului Verzeu cu-ale cărui explicații succinte — „Oxford like” - „fiți liniștit, nu e nimic grav”, se mulțumise ca un prost, în sine ei, Sînziana judeca foarte aspru oamenii și faptul că nu le-o spunea-n față era doar rezultatul educației și, mai mult decît alt, al perfecte stăpîniri de sine.

Cu un an în urmă, doamna Verzeu, bolnavă de-un cancer genital, devenise pacienta profesorului Mitrăchel. În serviciul profesorului Mitrăchel, la loc de cinste se afla un anatomopatolog, cumnat cu inginerul Fodor, anatomopatolog care-i sugerase inginerului Fodor să-și mute nevasta din serviciul doctorului Bocioagă, despre care el, anatomopatologul, n-auzise, în timp ce de profesorul Titus Verzeu auzise o lume-ntregă. Pe de-o parte, inginerului Fodor nu-i venea să creadă că o somitate se putea-nșela asupra unui diagnostic; pe de altă parte, felul evaziv al doctorului Staicu, despre care, într-o săptămînă, aflase ce medic de calitate era, și felul hotărît al doctoriței Hangan de-a-i trage toate clopotele de alarmă, supărîndu-l fără doar și poate pe Verzeu, îl duceau pe inginerul Fodor cu gîndul spre un diagnostic pe care nici în minte nu-ndrăznea să și-l spună, diagnostic pe care-l pusese, probabil, Verzeu, socotind de-aceea inutilă orice intervenție. Ca mai toată lumea din vremea lui, inginerul Fodor considera agenți ai morții doar cancerul și infarctul, celelalte maladii părîndu-i-se benigne cochetării între boală și sănătate. Pe linia acestei fixații, care-ncepea să-i obsedeze și pe medici nu numai pe profani, inginerul Fodor plecase din clinica în care-i era internată nevasta, cu gîndul la peritonită ca la o adevărată speranță. Invocînd dibaci un presupus diagnostic oncologic de care se temea familia bolnavei, profesorul Mitrăchel intervenise la Verzeu în favoarea Liliane Fodor, oferindu-se să transfere bolnava în clinica lui sau, la rugămintile anatomopatologului, subalternul său — „înțelege-l și pe el, dragă Titus”, se scuzase Mitrăchel — să asiste cînd bolnava avea să fie deschisă. Verzeu, cu tonul lui egal și liniștitor, îl asigurase pe Mitrăchel că nu era nimic grav, nimic chirurgical, ci o pancreatită care nu ceda încă, dar nici nu se agrava. Mitrăchel nu era nici el născut de ieri de-alaltăieri și nici novice-n chirurgie. Cine știe ce relații profesionale directe cu Verzeu n-avusese pîn-atunci ca să-i poată verifica diagnosticele. Știa însă, ca toată lumea, că oricine poate greși. Ca și Sînzieni Hangan, îi erau cunoscute greșeli de pomină făcute de

specialiști de mîna-ntîi. Nu raclase el Bebică Vernescu o măduvă crezînd că încă raclează abcesul rece pe care-l și raclase, lăsînd paraplegică o femeie de treizeci de ani? Pandelescu nu scoțese un rinichi unui pacient, uitînd că pacientul avea doar un rinichi? Înaintea acestor cazuri nefericite, și după ele, specialiștii în cauză făcuseră operații reușite, unele chiar surprinzătoare prin modul abordării, prin introducerea unei tehnici noi, prin observații cu valoare de generalitate, operații trecute-n cursuri și-n tratate, pentru care meritau reputația de care se bucurau în chirurgie. Viața intimă a oamenilor, ca și cea profesională, e plină de greșeli, mai mari, mai mici. Un scriitor scrie azi o carte foarte bună, iar mîine scrie o carte mediocră. Un actor interpretează azi magistral un rol, creînd un personaj de neuitat, adevărat punct de referință pentru interpretările generațiilor viitoare, mîine — un personaj care nu i se mai potrivește chiar ca pielea pe trup. Spectatorul și cititorul sunt neiertători, nu trec niciodată cu vederea ce-a fost prost, și-n această neîndurare uită și ce-ai făcut bun. Sita care cerne fără părtinire este posteritatea. Ce posteritate are însă actorul de teatru, care moare definitiv în fiecare seară, cu fiecare spectacol, el, artistul irepetabilului? Ce posteritate are un medic? El moare definitiv cu fiecare diagnostic, cu fiecare succes, cu fiecare eșec. Nici Sînziana Hangan, nici profesorul Mitrăchel nu-l desființau pe Titus Verzeu pentru o greșală. De la distanță, Mitrăchel îl suspecta pe Verzeu doar de eroare de diagnostic. De aproape, doctorița Hangan îl suspecta pe profesorul Verzeu de ceva mult mai grav: de persistarea într-o eroare pe care-n sinea lui o-ndreptase, punînd diagnosticul corect, dar pe care, de dragul de-a nu se contrazice și de-a nu-și știrbi autoritatea, n-o recunoștea. Și uman și profesional, Sînziana Hangan accepta greșelile-n care buna-credință a celui care greșea nu putea fi pusă la-ndoială. Amorul-propriu și rănile lui, pentru dînsa nu erau o scuză nici în cauze mai mici decît viața unui om. Pentru respectul profesional pe care i-l purta lui Verzeu — deși era sigură că Verzeu avea să se descotorosească de ea la prima ocazie, ocazie pe care-avea să i-o pregătească răbdător, cu priceperea lui iezuită, încet și-atît de tîrziu ca nimeni să n-o mai pună-n legătură cu ireverența de-a-l fi contrazis — și pentru respectul față de breaslă, Sînziana ar fi preferat ca Verzeu să fi greșit de-adevăratalea de la-nceput pîn' la sfîrșit. „Toată Facultatea s-a supărat pe mine și nu mi-a iertat niciodată c-am avut îndrăzneala să mă vindec fără să-mi fac rezecție de humerus, cum

îmi spuneau toți. Profesorul Tomescu era atât de jignit că nu-l ascultasem și mai ales că mă și vindecasem, încît nu numai că nu mă mai saluta, dar nici nu-mi mai răspundea la salut”, vorba doamnei doctor Florica Varbănescu. Unii medici exagerează tipicul în maladii, alții atipicul. Unii nu-i dau voie bolii să se prezinte altfel decît cum scrie la carte, alții nu-i dau voie să meargă pe drumul drept, ci-și poartă mintea și cunoștințele printr-un labirint al complicației, împotrivindu-se evidenței, pe care-o consideră fațadă-nșelătoare. Să fi căzut oare Verzeu în boala atipicului?

De la intervenția lui Mitrăchel, boala Lilianeii Fodor părea să se-nrăutățească. Jenat, dar de data asta convins că Verzeu greșea, Mitrăchel, intervenise din nou. „Dacă familia ține-așa de mult, o deschid mîine”, declarase concesiv Verzeu, nelăsînd nici o clipă să se ghicească ușurarea pe care-o simțea văzîndu-se servit într-o intenție pe care de unul singur nu-i mai venea s-o materializeze. Un cui în pantof tot îi rămînea: echipa de-a doua zi era fixată: doctorul Haralambie Staicu și doctorița Hangan. Staicu, chirurg de mîna-ntîi, secretar B. O. B., deși afurisit de isteț și cu o limbă pe care nu-i torsese nimeni, respecta regula jocului. El nu se pronunțase-n nici un fel, nu instigase pe nimeni. Avea simțul ierarhiilor, pregătindu-și propria ierarhie. Doctorița-aceea iconoclastă, bîntuită de pasiunea adevărului — deși talentată și tobă de carte, prea tînîră pentru a reprezenta un concurent — îi stătea lui Verzeu ca o scamă-n ochi cu mult înaintea picăturii cu care vărsase-acum, în urmă, paharul, picătură care din scamă o schimbase-n spin. Ea totdeauna avea „păreri personale”, și cînd nu contrazicea pe nimeni, cerea sau dădea lămuriri, intervenea cu precizări, cu amănunte, hărțuindu-te și sîcîindu-te pe-un ton deferent, măsurat, detașat, vorbind puțin și cu miez, luată-n serios, vrei nu vrei, de tot spitalul, cu un ochi neiertător, cu o limbă cu care știa să-ți zică una de să nu te mai scoli, „suflet de chirurg” cum o caracteriza pentru sine Verzeu, care se socotea un duios și-un sensibil pentru faptul că-i venea să lăcrimeze la dramolete insipide, cinematografice sau teatrale, pentru că-l apuca o stare de preleșin cînd îi curgea o picătură de sînge, pentru că la cea mai mărunță durere, orgolios cum era, în loc să consulte un internist, citea la tratate de medicină generală pîn-amețea, pipăindu-se din creștet pînă-n tălpi, bolnav pe rînd de fiecare boală-n parte, și de mai multe deodată, înfrățite-ntr-o hidră monstruoasă, cu tentacule aderente, cleioase, insinuante și insidioase,

care evoluau de la epidermă spre creier, fulgerându-l cu spaimă. Familiarizat cu moartea altora, ca orice chirurg la vîrsta și cu experiența lui, gîndul la propria moarte, gînd trezit de cel mai vag junghi, de cel mai neînsemnat deranjament de burtă, îl aducea-ntr-o stare de panică și-l făcea să se simtă nu numai cel mai nenorocit om din lume dar mai ales nedreptățit. De cînd era el pe lume, Titus Verzeu, chiar dacă nu se considera totdeauna superior altora, egalul lor nu se considerase niciodată. Amintirile, indiferent de la ce vîrstă, îl situau în afara egalității. Nici de supt, după cum îi spusese maică-sa, nu supsesse ca alți copii, ci cu-ntreruperi, cu un fel de lungi „meditații” între o-nghițitură și alta. Această amintire de familie îl făcea să creadă că laptele matern îi furnizase maxima plăcere. Altminteri, memoria lui nu reținuse nici o plăcere intensă, nici o emoție intensă, nici de partea bucuriei nici de-a durerii. O memorie nu poate-nregistra decît stări reale, iar realitatea lui Titus Verzeu, copil, adolescent, adult, bătrîn aproape, era o zeamă călduță. Puțin imaginativ, lipsit de generozitate și deci, nimic de mirare, și de dorința de-a idealiza ceva sau pe cineva, Titus Verzeu nu iubise niciodată pe nimeni. Avea casa plină de lucruri de valoare și de-o mare frumusețe, alese cu grijă de cinci generații din neamul lui, oameni purtați pe la-nalte școli la Viena și la Berlin, alese de multe generații de mari negustori, unguri și ovrei, din neamul nevستی-sii, oameni umblați prin lume, pricepuți la finețuri și la scumpeturi, alese de el și de Judith, nevastă-sa, așezate cu priceperea pe care-o aduce-adeșea o bună-stare stabil și de multă vreme instalată, subțiind partea din om corespunzătoare gustului. La tinerețe, preocupat de meserie și de-a-și face un nume-n meserie, interesat de lecturi, de muzică, de tot ce-l putea rafina și pune în valoare, atașat prin interese și chiar din convingere de Judith, cu care se-nțelegea perfect, dar nedepășind raționalul în această legătură, nici la-nceput, Titus Verzeu nu simțise nevoia să se perpetueze-n vreo ființă. Mondenă, sportivă, preocupată de succesul lui Titus, fire lipsită de elanuri afective ce s-ar fi cerut revărsate permanent asupra cuiva, adeptă a unei temperaturi interioare care să nu depășească temperatura normală a corpului, ne iubindu-l pe Titus dar luptînd împotriva oricui i-ar fi putut știrbi liniștea, Judith Verzeu, fostă Horvath, fostă Eskinazy, nu-și complicase viața și nu-și stricase linia impecabilă cu maternitatea. De pe urma primei ei căsătorii, cu doctorul Eskinazy, desfăcută după cinci ani, și-a celor cîteva legături dintre cele două

căsătorii, legături cărora ea le pusese capăt, nesocotindu-le suficient de avantajoase, Judith Verzeu își desăvârșise știința de-a cuceri un bărbat și pe cea, mult mai subtilă, de-a-l păstra. Pentru Judith, căsătoria era o profesie în cadrul căreia considera de datoria ei să nu se-arate niciodată obosită sau plictisită. Admirația discretă și grija ca față de-un ou moale erau suficiente pentru mulțumirea vanității de interior a lui Titus. Frumusețea, distincția, educația, fidelitatea, comportamentul perfect, eforturile ei de-a-i face viața agreabilă îi mulțumeau vanitatea de exterior. Cum ceva pornit pe baze reci n-avea cum să se răcească, de-a lungul timpului nimic în cuplul Verzeu nu se-alterase.

Refrigerența lui conservatoare păruse-amenințată o singură dată: când Titus se lăsase tentat, mai mult din vanitate decât din pornire-adevărată, de una din cele două surori Veniamin, două frumuseți a căror carieră de femei întreținute se desfășurase din punct de vedere topografic, în două apartamente somptuoase ale celui mai vestit hotel bucureștean al anilor '40, ani ce reprezentau apogeul acelei cariere, la susținerea căreia mai tot ce era om cu bani în țară își dădea obolul. De neam, dar pornite fără sfaț din orașul Băniei, cele două domnișoare, în afara studiilor în litere și-n drept, se dedaseră cu pasiune, însoțită de mari aptitudini, studiului aprofundat al comediei umane. La un punct al drumului ce-avea să ducă la desăvârșirea lor psihologică, apăruse Titus Verzeu, tânăr chirurg de viitor. Cum în cariera lor, majoritatea contribuabililor erau bărbați cu trecut și cu prezent dar despre-al căror viitor nu se putea prezice nimic, o tânără speranță ca Titus Verzeu le pica de minune pentru varietatea peisajului. Surorile Veniamin — despre care nu se vorbea decât la plural, iar când se-ntâmpla ca cineva s-o pomenească pe una singură zicea „Jeanine” sau „Fraga, una din surorile Veniamin” — erau citate ca o întreprindere în coproprietate. Ca o adevărată societate pe acțiuni, surorile Veniamin „funcționau” perfect, așa încât, cel mai exigent „acționar” și n-ar fi avut de ce să se plîngă. Una - blondă, cu ochi căprui și umezi de căprioară temătoare; alta — brună, focoasă, cu părul bătînd în albastru și cu niște ochi verzi ca veninul, de te băgau în boale. Erau amîndouă de-o rară frumusețe, iar privite-mpreună — două frumuseți complementare. Cu voci frumoase, cu dicții perfecte, citite și informate, pline de tact, știau să se poarte-n orice situație. Impecabil îmbrăcate, le-ai fi luat drept fiice sau neveste de bancheri. Cîte o mică excentricitate era menită să atragă atenția celui interesat și să-l ducă cu gîndul către breșele din

virtutea și din starea lor socială. Vara, una purta o brățară, mereu schimbată, la glezna piciorului stîng, iar cealaltă, o brățară pe brațul drept, gol, foarte aproape de umăr. Deși de-aceeași statură, de păreau date cu talerul, surorile nu-și treceau una alteia toaletele sau blănurile și nici măcar bijuteriile. Căuta fiecare să-și sporească patrimoniul, mai ales la ultimul capitol. Ceea ce-și pasau adesea una alteia erau „acționarii”. Era bine ca ei să treacă de la o „secție” la alta, schimbînd obiectul investiției, dar neînstrăinînd capitalul, atîta vreme cît acesta exista din plin și era oferit fără vreo reticență ori vreo restricție. Totdeauna de-o dispoziție egală — și anume, bună — știind să-nveselească și să dezghețe, oferindu-i din plin omului pentru banii lui, surorile Veniamin aveau stofă de-adevărate curtezane. Orele petrecute alături de tinerele domnișoare erau ca o croazieră fastuoasă în care totul se-ntrecea în a-i da satisfacție călătorului, în această atmosferă de vacanță, se trezise-ntr-o bună zi și Titus Verzeu, îmbarcat pe pachebotul de plăcere al surorilor Veniamin. Fraga, cea brună, care tocmai o rupsese cu un fabricant, om între două vîrste — mai mult spre cea de-a doua — găsisese că atît cît se afla-n „refacere” își putea-ngădui o fantezie cu chirurgul tinerel de la care cine-știe-ce nu putea aștepta sub aspect pecuniar. Titus Verzeu nu dădea nici un semn de mare aprindere. Incitată de morga tînărului medic, de manierele lui desăvîrșite, Fraga se-aprinsese ea, îndrăgostindu-se de-a binelea. Întrebată de soră-sa ce găsisese la Titus Verzeu, Fraga răspunsese: „Cred că ăsta e genul meu: genul piept de pasăre”. „Piept-de-pasăre”, neobișnuit cu efuziunile sentimentale, un timp se lăsase pîrjolit. Necontaminat însă, începînd să obosească destul de curînd de-atîta jăromatic, se-ntorsesese total, cu trupul și cu sufletul lui de carne albă, spre căminul unde, răbdătoare și odihnitoare — făcîndu-se, și-n timpul aventurii lui și după, că nu știe nimic — îl aștepta Judith cu brațe deschise din care nu ieșeau scînteii. Pe zi ce trecea, Titus Verzeu devenea mai mizantrop. Suporta oamenii atît cît îi cereau profesia și-ndatoririle mondene. Bucuriile lor îi erau indiferente și nici necazurile lor nu-l afectau mai mult. Orice contrariere din partea lor îl scotea însă din fire. Dar cum nu lăsa niciodată să se vadă acest lucru, se măcina în sinea lui, dînd proporții exagerate oricărui incident și țesînd o pînză de animozitate tot mai strînsă în jurul individului care-l supăraseră. Răbdarea și măiestria lui Titus Verzeu erau demne de-un păianjen. După ce fusese „supărat”, o vreme tăcea. Tăcea și-și filtra veninul.

Dacă răzbunarea e-o mîncare ce se mîncă rece, răzbunarea lui Titus Verzeu era o mîncare ce se mîncă înghețată. Cînd socotea că alimentul ofensei a atins punctul de congelare, Titus Verzeu își lua un aer suferind. Acela era și momentul cînd „prietenul” lui de-o viață, Voicu Marin, îl întreba: „Ce ai, bă Tituț? că parcă nu ți-ar fi boii acasă”. Profitînd de sollicitudinea întrebării, cu morga lui obișnuită, „Tituț” azvîrlea o vorbă care n-avea niciodată caracter de reclamație ci de confidență „ca-ntre prieteni”. La momentul oportun, moment pe care profesorul Voicu Marin — mare specialist al „experimentului provocat” — îl prilejuia neapărat, profesorul Titus Verzeu era descotorosit de elementul care-i tulburase boii.

— Cu „tehnica” asta de-naltă clasă, „haute couture” cum zice Tudor Șerban, îți dai seama că nu mi-a fost deloc greu s-ajung la dispoziția Ministerului, unde Voicu Marin era ce era. Ori mergeam la Giurgiu, unde se găsea un post de internist la o policlinică ori... Prin mijloace proprii am intrat la Institut. Așa m-am trezit microbiolog.

— Și bolnava-aceea, Liliana Fodor? întrebă Vlas.

— A fost operată de Titus Verzeu, cu Staicu și cu mine. Peritonită. Tot abdomenul îi era plin de puroi. Operația — în afară de „pensă”, „tampon”, „pensă”, „catgut” — s-a desfășurat într-o tăcere de moarte. [— Sînziana, de ce nu vrei tu să te iubești cu mine? îi spusese-ncet și persuasiv Staicu în timp ce-și scoteau mănușile, după ce bolnava Liliana Fodor fusese trimisă, cu doctorița Giugaru, anestezista, la reanimare.

Sînzieni vocea lui Staicu îi sunase de data asta ca venită de pe altă lume, după atîta concentrare.

— De data asta din ce v-a mai venit domnule doctor, o dăduse Sînziana pe glumă, revenind la realitatea exterioară mesei de operație.

— Din ce-mi vine mereu: cînd stau mai mult pe lîngă tine m-apuc-o poftă nebună să ne iubim.

- Și Cu o femeie-nsărcinată, domnule doctor? vai! se poate? continuase Sînziana tot în glumă.

— Cît ești acum de-nsărcinată ești numai bună! glumise și Staicu.

— Mulți perverși pe lumea asta, zisese Sînziana și izbucniseră amîndoi în rîs.

Ea crezuse recidiva de propunere încheiată. Staicu o apucase de bărbie ca pe-un copil.

— De ce nu vrei tu să te iubești cu mine? spune-mi!

„Mărioară de la Gorji, ține-o rublă și doi zloți și nu te iubi cu toți", îi trecuse prin gând Sînzienei.

De data asta, doctorul Staicu o privea duios și rugător.

— Ca să mă iubesc cu dumneavoastră ar trebui mai întâi să vă iubesc, răspunsese ea, privindu-l mîngîietor.

— Și de ce n-ai putea să mă iubești? Fiindcă nu sunt frumos?

— Nuuu.

Sînziana spusese cu atîta convingere „nu", încît Staicu nu se-ndoise că nu-l mințea.

— Domnule doctor, vă admir profesional atît de mult... că pînă la urmă cred c-aș fi făcut ca majoritatea femeilor: m-aș nndrăgosti de șeful meu direct.

— Și-atunci? în glasul lui Staicu era o nerăbdare plină de speranță. Și-atunci, de ce nu?

— Fiindcă vă e prea dragă puterea.

Urmase un moment de stupoare pentru Staicu.

— Și ce e rău în asta? Nu e mai bine să aibă frîu-n mîna unul bun, decît unul prost sau mediocru? Îm? ce zici? își revenise el.

— Ba da. Dar cînd ai pus mîna pe putere cel mai greu lucru e să fii drept. Iar dumneavoastră nu știu cît vă puteți ridica deasupra antipatiilor personale, umane.

— Recunoști că ele sunt dublate și de bine-meritate antipatii profesionale?

— Recunosc. Dar cînd ele n-au să mai aibă justificare profesională? sunteți pătimaș, coleric, ziua asta are să vină oricum.

Erau triști amîndoi.

— Cui i-ai da tu dreptul să-i fie dragă puterea?

Vocea lui Staicu sunase metalic, decisiv, deși aproape șoptită.

— Oamenilor politici. Celor adevărați, celor de anvergură, care pentru-o convingere-și riscă pielea.

— Un bărbat vrea să se iubească și el cu o femeie și uite unde-ajunge... De ce să complicăm lucrurile? De ce să depășim sfera strict erotică? Îm?

Staicu o privea nițel iritat pe cucoana asta care prea despărțea firu-n patru, și alt fir decît cel întins de el. Nițel iritat ca fiecare dintre noi cînd aude altceva decît ceea ce-ar vrea s-audă. Altfel recunoștea că „muierea asta a dracului de deșteaptă" pusese degetul pe rană.

— „Un bărbat vrea să se iubească și el cu o femeie”, reluase Sînziana. Bărbatul și femeia asta înainte de-a fi atît de bine delimitați pe sexe, sunt oameni și asta complică mult sfera lor erotică, sfera asta nu poate fi pură decît la dobitoace, și mă-ntreb dacă și la ele n-o fi și altceva mai subtil. Eu am un trup ciudat, domnule doctor, nu vibrează decît la impulsuri venite de-aici — și-și dusese mîna la cap — impulsuri care nu suportă bruiajul nici unei reticențe; deci, am un trup ciudat, care trebuie făcut să vibreze, fiindcă la filfiri strict endocrine este imun. Se-ntorsese cu toată fața spre Staicu. Staicu o privea grav. Dîndu-se un pas îndărăt, ca să mărească distanța dintre ei, îi spusese cu un glas de-o duioșie pe care nu i-ai fi bănuit-o.

— Așa cum mă vezi — și-și trecuse prin aer mîna, exagerînd contururile trupului său mare și vînjos, și impulsurile mele vin tot de din sus de brîu. Ca să te iubești cu mine ți-ar trebui să mă iubești. Te-nțeleg foarte bine fiindcă eu te iubesc.

La asta, Sînziana nu se-aștepta. Ca tot omul era pregătită împotriva agresiunilor, a propunerilor pe care ea nu le considera nici rușinoase, nici dezonorante, ci doar prea bruște; altfel socotea că numai femeile proaste sau ipocrite, sau — cel mai des — și una și alta, se-arată ofensate de „omagiul” strict fizic al unui bărbat. Om al datoriei, exigentă mai ales cu ea însăși — pentru a răspunde acestui „omagiul”, ea avea nevoie să știe că actul fizic este girat de dragoste, sau măcar de iluzia dragostei, pentru partener.

Se uitase la doctorul Staicu plină de părere de rău. „Puiule, i se-adresase-n gînd, dacă erai pe față de partea mea în cazul lui madam' Fodor, te iubeam și ne iubeam. Dar de...” Omul acela investea în ea un sentiment căruia ea știa că n-avea să-i răspundă niciodată. Iubirea fără ecou a cuiva pentru ea îi dădea o stare de jenă și de apăsare, aproape un sentiment de vină. În adolescență, iubirea lui Mihai Șerban ajunsese s-o roadă ca o remușcare. Simpla iubire a lui Mihai sau împletirea ei cu sentimentul unei duble vine? Nu știa cum să numească altfel starea ei de-atunci — și nici pe cea de-acum — vina de-a nu-l fi iubit pe Mihai și cea de-a-l fi iubit pe nenea Daniel! „Să te iubească un băiat, iar tu să-l iubești pe tatăl lui?! Cui i-ar fi ușoară o asemenea situație? Doamne, cîte paranteze mai sunt și-n mine! Noroc că amintirile, ca și visele, n-au durată reală, altfel ar însemna că tac de cel puțin o oră. De cîtă vreme oi tăcea, oare? S-o fi luat de gînduri Pavel...”]

„Cîte și ce lucruri or ascunde oare tăcerile astea?”, se luase Pavel nu de gînduri, ci cu gîndul.

— Dacă n-aș fi avut dreptate, poate-aș mai fi avut o șansă la-ndurarea lui Verzeu, dar fiindcă-avusesem dreptate îmi semnase singură sentința, reluă Sînziana, ca și cum nu s-ar fi întrerupt nici o clipă. Cînd am ieșit de la blocul operator, după patru ore jumătate, inginerul Fodor stătea, săracul, mai mult mort decît viu, răzimat de-un perete. „Ați avut mare noroc!”, i-a spus Verzeu, pe tonul lui ponderat și sigur de sine, de parcă nici usturoi nu mîncase, nici gura nu-i puțea. Staicu, om deschis și coleric, s-a-ntors spre mine și mi-a șoptit: „Să nu-l bagi în...?”. Știu c-am zis și eu: „Ba să-l bagi...!”.

După plicul pe care mi l-a oferit mie inginerul Fodor, plic pe care eu nu l-am primit, mi-nchipui că nu era tocmai lui Verzeu, „salvatorului”, să nu-i ofere un plic burdușit cu „elementele” recunoștinței. Cu două luni înainte de nașterea Anei, am fost transferată.

— Și n-ai mai avut ocazia să lucrezi din nou în chirurgie?

— Nici n-am mai căutat-o. Nu știu încă dacă e-un defect sau o calitate-a mea interesul pe care-l am pentru toate ramurile meseriei noastre. Nu știu dacă poți să-nțelegi, Pavele, dar de-o profesie-ți poate trece ca și de-un om. Despărțirea mea de chirurgie, dacă mă gîndesc bine, a fost doar desăvîrșită de actele oficiale. Ea a-nceput cînd am ieșit de la operația Lilianeii Fodor. Mergeam în urma lui Titus Verzeu, fără nici o satisfacție că pusesem un diagnostic exact, fără nici o spaimă că pentru acest diagnostic și pentru viața de om care se afla-n spatele lui îmi riscam cariera, chiar pîinea. Simțeam... amărăciune? deznădejde? Poate. Eram sigură că ceva s-a rupt definitiv între mine și profesia de chirurg. În mine... și că nu mai putea fi reparat. Chirurgia nu era de mine. Degeaba știam carte, degeaba aveam ochi, minte și mîină sigură. Altceva-mi lipsea. Mergînd pe urmele lui Verzeu, mi-am dat seama că eu n-aș fi avut calmul lui în fața unei morți de care-aș fi fost vinovată. Mi-am adus aminte, tot atunci, de doctorul Bebică Vernescu și de pacienta pe care-o lăsase paraplegică și care de șapte ani zăcea, blîndă și resemnată, într-un salon dintr-una din clinicile noastre. De la această operație, Bebică Vernescu ziua opera-n disperare, iar seara bea ca să poată dormi, Cînd m-am dus să-l văd, după primul infarct, la 47 de ani, mi-a șoptit: „Și cît am sperat în infarctul ăsta...”, și s-a uitat lung la mine. La al doilea, la patruzeci și nouă de ani, speranța i s-a-implinit. Bietul Bebică! Puțini doctori am

cunoscut atît de buni profesional și-atît de devotați bolnavilor. Mergeam în urma lui Verzeu și simțeam că ceva s-a rupt în mine, o singură dată mai simțisem la fel cînd... Sînziana se opri fiindcă-și dădu seama că cealaltă amintire nu făcea parte din „programul Verzeu”.

— Cînd? se auzi-ntr-un tîrziu vocea lui Pavel.

— Odată cu mine, ca să nu pară totul prea cusut cu ață albă, Voicu Marin i-a mazilit pe încă doi chirurghi din secția lui. Am căpătat un transfer la microbiologic, tot în cadrul clinicii, dar trebuia s-aștept să se pensioneze o doctoriță care-și ceruse pensionarea. Cînd a văzut că i-a și sosit „schimbul”, a mai ezitat, timp în care, două luni am ținut locul unui medic de la un cămin de bătrîni, iar două luni pe cel al secretarei directorului de la microbiologie, operată la colecist. Înainte a acestor „aventuri” s-a născut Ana. Eram atît de mulțumită, era așa de grasă și de frumoasă, că m-a ajutat să trec mult mai ușor peste perioada mea de femeie la toate, decît dacă n-aș fi avut-o. În ziua cînd am plecat din clinica de chirurgie, ca persoană bine-crescută, m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Verzeu. În loc să-l găsesc doar pe Verzeu, cum era de așteptat, am dat și peste Voicu Marin. Era mai mult decît în visul meu. Verzeu zîmbea din vîrfurile buzelor lui subțiri, iar Voicu Marin rîdea cu gura pîn' la urechi, proaspăt însurățel, la șase luni după ce i se spînzurase prima nevastă, frînghia fiind prefăcută, pentru uzul public, în stop cardiac, iar soțul drapat într-o durere profundă în faire-part-ul din „România liberă”.

I-am salutat pe cei doi mari tenori reuniți și m-am gîndit pe cine mai „lucrau”, grație pașnicei lor cîrdășii.

„Cîtă imaginație..., cîtă imaginație-n vorbire are femeia asta. Oamenii, mai toți, dar mai ales orășenii, vorbesc ca ziarele. Standard vorbesc. Sînziana și Iulia vorbesc altfel. Individualizat. O asemănare între ele”, își zise Pavel.

— Bună ziua, am zis eu.

Au dat amîndoi din cap în chip de răspuns, cu aerul omului deranjat din ceva foarte important. Nu mi-a spus nici unul nici un cuvînt.

Atunci, mi-am luat eu inima-n dinți și-am zis:

— Domnule profesor Verzeu, astăzi plec din serviciul dumneavoastră și-am venit să-mi iau rămas-bun.

— Da, pleci? m-a-ntrebat Voicu Marin, de parcă atunci afla această noutate pe care mi-o cocea de șapte luni.

M-am uitat la el cu silă. Bun observator, Titus Verzeu a remarcat privirea, care dealtfel i se-adresa și lui.

— începeți o activitate care vă va oferi mai mult timp în care să reflectați, s-a-ndurat într-un târziu să mi se-adreseze Verzeu, însoțind fiecare vorbă cu un zîmbet subțire și de-o persiflare abia perceptibilă, și s-a uitat la Voicu Marin, în care să reflectați mai mult la profesia dumneavoastră, la faptele, la vorbele dumneavoastră, a continuat el, ascuțindu-și zîmbetul din ce în ce, vrînd desigur să-mi dea a-nțelege, dacă nu pricepusem pîn-atunci, că mazilirea — din limbă mi se trăgea. M-am uitat la unul, m-am uitat la celălalt. Cît rău făcuseră și cît aveau să mai facă! Ce gol trebuie să fie-n sufletul oamenilor ăstora doi dacă la șazeci de ani împliniți se gîndeau numai cum să le pună altora pielea pe băț! M-am uitat la ei cu o milă care venea de departe, de la generații și generații de țărani din neamul meu, oameni care scormoniseră din noapte pînă-n noapte pămîntul, găsind mereu timp să gîndească, răzimați de coarnele plugului ori în coada sapei, în felul lor simplu și esențial, la fiecare gest al lor, repetat de veacuri și menit să se-nscrie-n ciclurile armoniei universale căreia nu știau să-i dea nici un nume. Și, deodată, uitînd timpul și locul, uitînd cu desăvîrșire că oamenii aceia doi puteau să-mi facă încă mult rău, privindu-i cînd pe unul, cînd pe celălalt, cu un glas de profet care nu făcea altceva decît să vestească ceea ce i se-arată, m-am trezit că le spun:

— La vorbele și la faptele noastre vom afla cu toții vreme să ne gîndim: la o boală grea sau pe patul de moarte. Mai ales pe patul de moarte.

Le-a pierit zîmbetul. Am salutat scurt din cap și ca și cînd misiunea mea pe lîngă ei fusese aceea de mesager al destinului, am plecat înnorată de presimțirea că le prevestisem adevărul.

Cum mergeam pe culoar, mă asaltau tot felul de gînduri. Vecinele mele de palier m-au scîrbit de totdeauna cu egoismul și cu zgîrcenia lor. Mamei îi era grozav de milă de ele. „Două biete bătrîne”, a zis ea într-o zi. „Mai dă-le dracu'. sunt putrede de bani și de lucruri și zgîrcite că și-ar mânca de sub unghie”, am zis eu.

[E foarte curios cîtă milă inspiră defectele fizice și cît dispreț cele psihice. Toată lumea zice „săracu' de el — e șchiop, e chior" și nimeni nu zice „săracu' de el — e zgîrcit, e ipocrit, e turnător, e intrigant", cînd astea sunt infirmități de pe urma căroră suferi la fel de mult ca și de pe urma infirmităților fizice. Un defect fizic îți dezechilibrează

corpul și dezechilibrul ăsta se răsfrînge asupra sufletului. Efectele lui sunt deci împărțite. Gîndește-te că defectele psihice zac numai în suflet, îți dai seama ce infirm trebuie să fie într-un suflet șchiop sau chior, sau amîndouă la un loc, sau cîte cît vrei? Toate defectele psihice au la origine un complex de inferioritate. Cine e sigur pe sine nu e nici invidios, nici intrigant, nici arivist. „La om totul trebuie să fie frumos, de la haine pînă la suflet.” Cehov. O umanitate fără complexe. Un echilibru dat de frumusețea exterioară și de cea interioară. Mi-au plăcut totdeauna oamenii frumoși pentru că măcar sub aspect fizic ai garanția că sunt scutiți de complexe. Pe culoar, mi-am adus aminte vorbele Mamei și-am început să mă-ntreb ce complexe i-or fi rozînd de-o viață pe Verzeu și pe Voicu Marin. „Dacă vrei, cît de cît, să fii drept cu altul, pune-te-n locul lui”, mă sfătuia Mama. Cum n-am economisit niciodată efortul, m-am pus întîi în locul lui Voicu Marin. Băiat de grădinari din marginea Bucureștiului, tată român, mamă bulgăroaică. Fizic, totul parcă prea mare. Ca la un televizor defect care dublează contururile. Nici urît, nici frumos. Mătăhălos. Ca maniere: nu se sfia să-și sugă dinții, să se scobească în nas ori în dinți, ori să se scarpine de față cu alții. Lipsa de educație poate fi invocată pînă la 20, hai 25 de ani. După aceea, nici dacă singura locuință și mamă ți-au fost maidanul, nu mai poți invoca lipsa de educație. Vine-o vreme cînd mintea proprie îți este un educator suficient. Voicu știa desigur că asemenea lucruri nu se fac. Se purta însă cum îi venea, din totală desconsiderare față de alții. Dacă nu știai cine e, dacă nu-l auzai vorbind și te-ai fi gîndit să-l plasezi undeva, l-ai fi plasat fie-ntr-o muncă necalificată, la cărăușie, de pildă, fiendărătul unei tejghele. Cînd deschidea gura și folosea un ton neutru, în vocea lui baritonală, frumoasă și bine stăpînită, apăreau vorbe care nu te supărau atît prin ortoepia deficitară cît prin vulgaritatea cu care erau rostite. Simțeai în același timp o amenințare în vorbele-acelea stîlcite, fiindcă îndărătul lor bănuiai o stîlceală mult mai adîncă, depășind sfera vocabularului. Cînd vorbea oficial, tonul lui căpăta importanță și anume importanța anilor '50—'60, '64, cînd mai ales vorbitorii din ideologie se găseau datori să pună accentele-n frază altfel decît le cerea logica limbii române. Chiar și unii care folosiseră curent acest mod nefiresc de frazare, după '64 încercaseră — că-ncercarea moarte n-are — și unii chiar reușiseră să se debaraseze de mimarea asta ajunsă reflex. El încercase, nu-ncercase, nu știu. Știu doar că modul

lui de frazare, deși mare ștab la Minister, la Facultate, la Clinică, te făcea să-l consideri un personaj desuet, pe cale de dispariție. El vorbea mai departe la fel și purta mai departe, ostentativ sau nu, nici asta n-aș putea spune, pantaloni cu cracul larg ca pentru trei picioare barosane. Voia, cred, să demonstreze că-și este fidel sie însuși, în tinerețe, când nu era nimeni, o ceruse de nevastă pe fata care crezuse că n-avea să-l refuze și nicidecum pe cine-ar fi vrut.

— Pe cine-ar fi vrut?

— Pe viitoarea nevastă a profesorului Daniel Șerban, pe mama lui Tudor, pe care l-ai cunoscut în seara asta. Și mergînd așa pe urmele trupului... ale sufletului lui Voicu Marin, dădeam și de profesie, cîmpul multor ambiții, cîmp unde lucrurile se puteau îmbunătăți sau înrăutăți. Era chirurg? — era. Drumul de la grădinărie la chirurgie era lung, dar odată ajuns aci nimeni nu se mai întreba cît de lung fusese drumul lui și cît de scurt al altora. Era chirurg. Printre-atîția alții. Unii știu că sunt în profesie niște utilități, și acceptă această situație. Conștienți că nu li se cuvine mai mult, își fac cinstit datoria, și-și văd numai de treburile lor. Ca utilitate, nimeni n-ar fi avut ce să-i reproșeze lui Voicu Marin. Dar vezi că el voia să se ia de piept cu cei mai mari chirurghi și cum profesional n-avea șanse, ca Făt-Frumos cu Zmeul, să-i îngroape pîn' la brîu, îi îngropa cu totul — pe criterii extraprofesionale. Unul avusese moșie (el, nevastă-sa); altul avusese aur, nu-l declarase, în schimb îl ascunsese-n masa de la sala de operație; cumnatul ăstuia se pare că știuse și nu-l denunțase și amîndoi trecuseră nițel pe la „pension”; și uite-așa numărul culpabililor față de legi îi lărgea locul; alții nu făcuseră nimic din punct de vedere juridico-administrativ, dar ca și primii păcătuiau grav în ochii lui, păcătuiau „medical”: erau chirurghi de mîna-ntîi. Buni și ăștia de dat la „abdomen” fiindcă la „torace” — mai mare și mai mare era el. Mă puneam în locul lui Voicu Marin și, fără să-l aprob, îi înțelegeam mecanismul sufletesc, în definitiv, omul ăsta n-avusese niciodată ce-și dorise. Profesional, deși se declarase și era luat oficial drept „ăl mai mare”, el știa că nu e. Nevastă-sa, un om blînd și bun dar șters, nu era cine-și dorise el; băieții, doctori amîndoi, nu-și depășeau profesional tatăl. Nevastă-sa se omorîse. Sătulă de vorbe grosolane, de palme arse între patru ochi și chiar între mai mulți. A doua — actriță, frumoasă, foarte frumoasă, și sîsîită. În actorie — ce era el în chirurgie: o utilitate, umplută de roluri de cînd se măritase cu el, că fiecare avea

sau putea să aibă o mamă, o soacră, o cuscră bolnavă, nevoie de-un medicament străin. Altminteri, femeie cumsecade actrița. Pe cînd mai lucram încă la chirurgie, deși ea era „madam director”, a venit să mă roage să-i dau un bilet de intrare permanentă la o bolnavă din salonul meu, motivîndu-și cererea prin faptul că programul ei de actriță era-n contratimp cu orele de vizitare a bolnavilor. Gestul ăsta m-a făcut să nu-i prevăd un viitor prea fericit alături de Voicu Marin. Intrasem într-o perioadă de clarviziune, se autoironiza Sînziana. O femeie cît de cît cumsecade, oricîte vanități ar fi avut, pîn'la urmă avea să se dea bătută față de Voicu Marin. Cît Voicu era maaare, „Mercedesul” îi mai astupase din defecte, cînd se mai micșorase, deși făcuse un copil cu el, actrița a hotărît să nu-i mai suporte pe el și pe cele două odrasle din prima lui căsătorie. Victime-ale eredității paterne, pe unde-o prindeau pe mama lor vitregă tinerii îi ardeau la scatoalce, însoțite, bine-nțeleș, de vorbe corespunzătoare.

Sînziana făcu o pauză.

— Continuînd efortul meu de identificare cu alte personaje, am ajuns și la Titus Verzeu, al cărui nume, pretindeau cei din generația lui, ar fi trebuit pronunțat Vărzău, cum se și scrisese înainte ca școala latinistă să fi introdus scrierea etimologizantă. El avusese tot ce-și dorise, atît cît se poate judeca din afară un om. Și, totuși... Cu-nvățătura și cu mintea lui ternă dar corectă nu se putea să nu-și dea seama că este doar un bun profesor și nu un maestru în chirurgie. Sub aspectul cunoștințelor generale, Verzeu era un tip enciclopedic.

— Era? Nu mai este?

— Deși este conștient în cea mai mare parte a timpului, de patru ani stă-ntr-un fotoliu. Nu-și mai poate mișca membrele inferioare, are afazii și pierdere aproape totală a graiului.

— Scleroză?

— După niște autori americani se pare că un virus care dă fenomenele astea botezate generic „scleroză”. îmi părea atît de rău că un om ca el — un mediocru, hai să-i zicem, dar un mediocru cu atîta știință de carte, cu o cultură umanistă atît de vastă — era atît de vanitos, de meschin și se preta în primul rînd la cîrdășia cu Voicu Marin, apoi la mașinații cu care-și îndepărta cei mai buni colaboratori. De Staicu nu se-atingea fiindcă-i era frică. Pe vremea legionarilor, cînd un doctor gardist voise să-l mătrășească pe Verzeu, din cauza nevastă-sii, doctorul Daniel Șerban spusese de față cu toată lumea că pleacă din

spital dacă cineva-ndrăznește să-l mute pe Verzeu. Când Voicu Marin îl mutase pe Șerban, invocându-i originea, Verzeu nici măcar nu deschisese gura. Ba, dimpotrivă, îi strecura azi o vorbă, mâine o vorbă lui Voicu Marin, cu abilitatea și cu perseverența care-l caracterizau, vorbe prin care-i dădea de-nțeleș că Șerban ar unelti-mpotriva lui, a lui Voicu și, mai rău, că nu i-ar recunoaște autoritatea medicală, indiscutabilă pentru toată lumea. „Pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești”. Într-un elan de binefacere, Voicu Marin o trimisese la țară și pe fosta lui iubire, nemărturisită, pe Marina Șerban, nevasta concurenței, căreia profesional și uman n-ar fi avut ce să-i reproșeze, decît eventual că nu-i bănuise la timp iubirea. Verzeu, ca și Voicu, nu suporta concurența. Tot un complex de inferioritate. Prin urmare, nici el n-avusese ce-și dorise, așa stînd lucrurile.

— Sînziană, să nu te superi că te-nterup, tu ai avut pîn-acum în viață ce ți-ai dorit?

Sînziana se gîndi. Răspunsul la această întrebare și-l dăduse demult. Se gîndea acum dacă era bine să-i răspundă lui Pavel așa cum și-ar fi răspuns ei însăși. „Cu nimeni nu e bine să fii sincer cum ești cu tine însuși. Un moralist zice să-ți tratezi prietenul de azi ca și cînd mâine ți-ar deveni dușman și dușmanul de azi ca și cînd mâine ți-ar deveni prieten, ceea ce nu este conform cu principiile moralei ci ale unei bune politici. O fi bine, dar nu e conform firii mele. Decît să spun ce nu cred mai bine tac. Uit totdeauna că există, în mare, trei feluri de-a minți: minciuna-minciună, adică falsificarea adevărului; omisiunea unei părți a adevărului; și statistica, vorba lui Kolonte cînd se uită prin statisticile unora de la noi din laborator”.

— Unele lucruri majore, că despre cele majore merită să vorbim, sunt așa cum mi le-am dorit. Am vrut să fiu doctoriță și sunt doctoriță. Și cred că am nimerit chiar într-o specialitate care mi se potrivește.

Chirurgia-mi plăcea. E partea cea mai spectaculoasă, cea mai palpitantă a medicinei. Dar tributul emoțional și cel actoricesc erau prea mari pentru mine. Prefer microbiologia fiindcă-n ea nu risc să omor pe nimeni și nici n-am de-a face cu publicul. În chirurgie, în fiecare zi ai premieră. Mai întîi, cum ți-a reușit operația și nu numai ea. Grija complicațiilor post-operatorii. Ce să-ți mai spun, că știi. Apoi, partea mondenă: ce zic superiorii, ce zic colegii, personalul mediu, pacienții? Să fii impecabil cu toți. Microbii și virușii sunt mai comozi, că nu-ți comunică sentimentele. Deci, ca să mă-ntorc de unde-

am plecat, fac o meserie pe care mi-am ales-o și care-mi place. Am vrut să am copii și-i am.

— Dar îi ai cu cine-ai fi vrut să-i ai?

După ce rosti întrebarea, pe fața lui Pavel apăru o expresie de regret, regretul că-ndrăznise prea mult; și teama că i s-ar fi putut da un răspuns care să-l doară.

Sînziana fu izbită de-ntrebare: [îmi dau seama că niciodată nimeni nu mi-a pus o-ntrebare atît de importantă, ținînd de ceva atît de intim din ființa mea și-n același timp cu valoare de generalitate: „Ai copii, dar îi ai cu cine-ai fi dorit cel mai mult să-i ai sau i-ai avut cu cine s-a putut sau chiar s-a nimerit?” E o-ntrebare care-ar putea să figureze-n orice chestionar adresat părinților. Cîte lucruri s-ar explica din răspunsul sincer la această-ntrebare...]

— La-ntrebarea asta-ți pot răspunde, îți pot răspunde-n două feluri, esența fiind aceeași. Am doi copii cu doi bărbați care mi-au fost dragi cînd am făcut copiii cu ei. Deci, nu-mi pot reproșa c-am făcut doi copii la-ntîmplare. Am dorit să-i am și e cea mai mare mulțumire și mîndrie a mea că am copiii ăștia. Întrebarea ta așteaptă însă un alt răspuns. Dacă nu ți-aș da și-al doilea răspuns ar însemna să mint prin omiterea unei părți a adevărului. (își aminti iară de Kolonte, de mustățile lui țepoase, de ochii negri cu pleoape oblice care-i trăgeau în sus, de privirea lor enigmatică, plecată parcă să măsoare pustietăți misterioase de care-l legau nostalgii ancestrale.) Se scutură de-această amintire și continuă:

— Cei cu care-aș fi vrut cel mai mult să am copii... cu-aceia n-am avut și n-am să am copii.

— De ce? se-auzi glasul lui Pavel, îneecat în părere de rău.

Sînziana ridică din umeri a neputință.

— între paisprezece și optsprezece — chiar nouăsprezece — ani, iubeam atît de mult pe cineva încît cea mai mare fericire ar fi fost să am un copil cu el. Dar era o diferență de vîrstă foarte mare-ntre noi, el era-nsurat, avea copii...

— El te-a iubit?

— Nu știu, jur că nu știu.

— Și n-ai vrea să afli?

— Pavele, mă-ntreb dacă e bine și dacă nu-i facem trecutului o nedreptate încercînd să-l clarificăm. Bine-nțeleș, cînd e vorba de nebuloasa unor lucruri frumoase. Dacă bănuiești că cineva te-a turnat,

ți-a făcut un rău, cred că ești obligat să clarifici acest trecut; este o obligație, cum să-i zic, civică. Dar trecutul pur sentimental... Mi-e teamă că umblînd cu el poți păți cum pățești cu florile presate cînd încerci să le muți de pe-o foaie pe alta. Cred că dac-aș fi scriitoare aș încerca să clarific acest trecut din curiozitate psihologică, din obligație profesională deci, fiindcă eu consider psihologia profesia de bază a scriitorului. Și-apoi, mă mai gîndesc la ceva. Să nu-ți închipui că n-am fost de multe ori ispășită să dezvălui acest trecut al imaginației mele. Trecutul imaginației e tot atît de-al nostru ca și trecutul faptelor. Trăim cu imaginația cel puțin tot atît de mult cît trăim real — real însemnînd ceea ce poate fi controlat și confirmat și de altul sau de alții, în afara ta. Altminteri, cu ce, pentru individ în sine, e mai puțin autentic, mai puțin viață, ceea ce se-ntîmplă numai în sine însuși decît ce i se-ntîmplă cu știrea altora? Cu ce? Cu ce este mai puțin intensă dragostea unui om dacă este neștiută? Ba dimpotrivă. Este mult mai concentrată față de-o iubire împărtășită, și nu doar materializată, adusă în planul realității, fiindcă din ea, din iubirea neștiută nu se risipește nici un strop în gesturi, în așteptări, în vorbe care nu reușesc totdeauna s-o exprime. După ani și ani de la o iubire, auzi oameni care spun: "L-am iubit (sau am iubit-o) dar el (sau ea) habar n-avea, nici nu mă știa, situînd această iubire la periferia iubirii, fiindcă ea nu era știută. Oamenii aștia, după părerea mea, sunt o categorie — o categorie foarte întinsă — care nu-și dă seama că oricît ai trăi cu alții, există în tine fonduri personale inalienabile, adevăruri pe care nu le știe nimeni și care sunt cele mai adevărate. Știu că e un pleonasm să spui „adevărul adevărat” — după cîte-mi mai aduc și eu aminte de la liceu — dar așa e.

- Nu te supăra că te-nterup mereu, oftă Pavel, de parcă ar fi scăpat de o piatră grea de pe suflet.

— Nu suntem la tribunal, Pavele, ca să cerem voie părții adverse cînd vrem să-i întrerupem pledoaria.

- Cîtă dreptate ai! Oamenii au tendința de-a devaloriza imaginația care, de fapt, este motorul nu numai al sentimentelor dar al tuturor lucrurilor. Și o clădire apare mai întîi în imaginația constructorului, apoi pe hîrtie, apoi în realitatea palpabilă, cea a martorului. După ce oamenii au depășit o stare, îi flutură amintirea ca pe-o vechitură, ca pe-o cîrpă de praf. Îți povestesc situații, îți reproduc conversații petrecute între patru ochi, îți citează nume cu nepăsare, cu mult mai

multă nepăsare și lipsă de pudoare decît dacă ți-ar povesti un lucru exterior lor, exterior oricui, de parcă ți-ar povesti o carte, o piesă, un film. Mi se pare, mie mi se pare ciudată și inexplicabilă tendința majorității de a-și devaloriza trecutul, de-a vorbi despre el — în cel mai fericit caz, cu ironie — ca și cînd o fază depășită n-ar mai face parte din viața lor, din viață-n general, ca și cînd ar fi o piesă detașabilă pe care-o azvîrli, și gata. Și mai este ceva tot atît de ciudat în oameni: surprinderea pe care le-o provoacă infidelitatea de orice natură ar fi ea. Cît de puțin se cunosc oamenii! își disprețuiesc, își minimalizează trecutul, se leapădă fără nici o jenă — față de ei înșiși, în primul rînd — de bucăți din ei, din ceea ce-a-nsemnat trupul și sufletul lor la un moment dat, și-n schimb le cer altora să rămîna ca o stîncă, neschimbați, neschimbători ca un mit. Cîtă superficialitate e-n om!

- Ce mult te-ai maturizat, Pavele, spuse Sînziana fără tranziție. Poate și cînd te-am cunoscut erai la fel, dar n-am avut eu timp să observ. Atunci, eram ocupată să te iubesc, nu să te analizez.

— Minimalizăm trecutul? întrebă Pavel, cu-o ușoară nuanță de reproș.

— Nu, dar eu vorbesc în dodii, cum zice o colegă de laborator, o biochimistă. Nu-mi place să vorbesc tern, ca-ntr-un raport. Totdeauna amestec gluma cu seriosul. Să știi că nu-mi bat joc niciodată de nimic și de nimeni, în viața mea nu mi-am bătut joc de nimeni și de nimic. Pentru mine, limba este ca o ființă cu care glumesc, mă joc, din care vreau să scot tot ce pot. N-o las să lenevească și să dospească. O trag de-o ureche, îi dau un bobîrnac și-n același timp am un mare și neclintit respect pentru ea! Nu uit că e singurul sistem de semnalizare cu-adevărat uman.

— Cred c-ai fi făcut carieră și-ntr-o meserie-n care materia primă e cuvîntul. Scriitoare, ziaristă, avocată...

— Dac-ar fi fost să urmez chiar ce mi-aș fi dorit cel mai mult, aș fi urmat Filologia.

— Deci și-n meserie ai luat tot ceva plasat pe locul doi.

Glasul lui Pavel sună a pagubă.

— Hazardul are un rol incontestabil în viața omului. N-avem posibilitatea să ne combinăm cu toți oamenii din lume: ca-n matematică elementul m luat de n ori. De unde să știm unde se află omul cel mai potrivit nouă? Atunci, luăm ce ne scoate-nîmplarea-n cale. Dacă nepotrivirile nu sunt strigătoare la cer, ne-mperechem

bărbați cu femei — fără să așteptăm să apară „el”, „unicul” — alegem prieteni, și-n cadrul aceleiași legi, ne alegem o profesie; de dorit — una cu care să nu fim flagrant nepotriviiți. Cît te potrivești cu-o profesie poți spune abia după un număr de ani de conviețuire cu ea. Între un om și profesia lui sunt aproape relațiile dintr-o căsnicie. Poate exista armonie, pot apărea dezechilibre; conviețuirea, ca și în multe căsnicii, poate continua din rutină: „Unde să mă mai duc acum? E prea târziu. O să mergă și de-acum încolo, tîrîș-grăpiș, cum a mers și pîn-acum”. Și timpul trece și rezolvă această relație precară: în profesie — vine pensia; în căsătorie — vine moartea și ia unul din parteneri. Timpul este factotum-ul lucrurilor lăsate la voia-ntîmplării. Și-acum, după atîtea considerațiuni generale. Să-ți spun de ce m-am făcut eu doctoriță. În liceu, învățăm bine la toate materiile, dar mai mult și mai mult mă interesa ce era legat de spiritualitatea lumii. Mă interesa, de exemplu, limbajul ca fenomen, toate avatarurile prin care trecuse, toate subtilitățile lui, mă interesa civilizația. Mi-ar fi plăcut să știu semnificația celui mai mărunț lucru din lunga succesiune a civilizațiilor. Mi-ar fi plăcut să trăiesc toată viața într-o vastă bibliotecă, unde să aflu și iar să aflu. Mama era licențiată-n litere: greacă și latină. Fată de țărani, obținuse o bursă-n Franța, unde și-a luat doctoratul. Întoarsă-n țară, a căpătat un post în București, la un liceu de fete. L-a cunoscut pe tata, s-au căsătorit. Tata era doctor; și doctor foarte bun, după cîte spun foști colegi de-ai lui. A murit pe front, în '42. Doi frați ai mamei au murit și ei pe front. Bunicul, „Taica”, tatăl Mamei, s-a-ntors de pe front cu un picior țeapăn. Bunicii mei dinspre tată muriseră înainte ca eu să mă nasc. De mică-am auzit mereu cuvintele „parastas”, „pomelnic”, „colaci”, „colivă” și le vedeam materializate. În cursul anului, mergeam de cîteva ori la biserică, la București, și la Cernați, în satul Mamei, și cu mîna mea de copil, printre mîinile celor bătrîni, săltam și coboram încet o tavă cu colivă, în timp ce preotul cînta „Veșnica pomenire”. Mișcarea aceea de-nălțare și de coborîre, a cărei semnificație n-o știu nici astăzi, în mîntea mea semăna cu legănatul unui copil, iar „Veșnica pomenire” cu care preotul însoțea gestul nostru, un cîntec de-adormit morții. Deși Mama-mi explicase că după moarte ne prefacem în iarbă, în flori, că iar putrezim și iar înviem în ceva și că-n felul acesta nu ne pierdem ci luăm doar altă-nfățișare, eu îmi închipuiam morții ca pe locuitorii unei alte așezări, unde trăiau ei între ei și nu voiau sau nu puteau să se-

amestece cu viii. Mama vorbea despre Tata-n fiecare zi. „Cum zicea Gheorghe” sau „așa ar fi zis Gheorghe”, vorbe pe care le-auzeam mereu, mă-ntăreau în credința acelei lumi existente-n altă parte. Din spusele mamei, dintr-ale celor care-l cunoscuseră, Tata mi-era foarte drag. Era pentru mine un punct de onoare să-i semăn și să fac profesia lui. Dar inima mă trăgea spre Filologie, spre Istorie. Mama, care nu mi-a impus niciodată părerile sau dorințele ei, văzînd că nu mă hotăram, m-a sfătuit să fac Medicina. Nevrînd să mă-nduioșeze și deci să mă influențeze, nici n-a pomenit de Tata, mi s-a dat însă pe ea ca exemplu. După Reforma-nvățămîntului, latina și greaca, nu se mai predau în școli: catedra ei se desființase, în învățămînt, i se oferise, la 90 de kilometri de București, echivalentul unei catedre, care se compunea din muzică, educație fizică, desen și geografie. Dacă ar fi fost singură poate s-ar fi dus acolo ca să rămînă-n învățămînt; dar mă avea pe mine. Începea să-i aibă și pe bunici care, declarați chiaburi, aveau și ei nevoie de ajutor, deși n-o spuneau. Și-așa s-a făcut ea dactilografă. „E bine să faci o meserie din care să nu poți ajunge dactilografă sau vînzătoare. Începe epoca profesiilor tehnice. Mașini, fizică, chimie, calcule, calculatoare. Dar dacă spre o asemenea profesie nu te trage inima deloc... Oameni bolnavi au fost, sunt, și-au să fie însă totdeauna. Deci, poți face-o profesie veche de cînd lumea și care-o să țină cît lumea. În locul tău, între Filologie și Medicină o clipă n-aș ezita. Cînd erai mică și te mai lăsai pe tînjeală îți spuneam: învață, că altă avere și altă protecție nu ai. Tot așa îți spun și-acum: fă o meserie de pe urma căreia să poți trăi, fără să-ți bată inima că s-ar putea să fii nevoită s-o schimbi, că altă avere n-ai să ai. Mulți profesori, mulți avocați fac azi alte meserii decît pe-a lor, dar nici un doctor, nici un inginer, nici un chimist n-a fost nevoit să-și schimbe profesia”. Așa m-am făcut eu doctoriță.

— Important e că nu-ți pare rău. Și eu, dac-ar fi fost după inimă, etnolog m-aș fi făcut. Atît ce-mi place fiecare strai, fiecare ciob, fiecare obicei de pe la noi și de pe unde umblu, și să știu despre el pînă la Adam. Mama, draga de ea, femeie de la țară, n-a știut să mă sfătuiască științific, așa ca mama ta, mi-a spus numai să mă dau și eu după vreme, și să-mi fie pîinea mai albă. M-am gîndit și eu tot la stabilitate într-o profesie, îmi dădeam și eu seama că-ncepe epoca meseriilor legate de practică... Așa m-am făcut și eu doctor.

— Și nu-ți pare rău, nu?

— Acum, mi se pare că niciodată n-am dorit altceva în viață. Sunt multe-aseamări între lucruri. Te-nsori, să zicem, cu-o fată, fiindcă-ți place, fiindcă așa cum ziceai tu „ne-mperechem” cu oameni de care nu ne despart deosebiri strigătoare la cer.

— Văd că mă citezi.

— Te citez, Sînziană, fiindcă-mi place tare mult, cum vorbești. Puțină lume știe vorbi, cu adevărat.

[„Știe vorbi...” Doar în Transilvania și-n Banat se mai folosește un mod personal plus infinitivul, ca-n latină], observă Sînziana pentru sine.

— Și, cum spuneam, te-nsori cu-o fată care nu e unica sau așa cum te gîndeai c -ar fi sau chiar a fost unica. Și trec anii și te obișnuiești atât de mult cu prezența femeii de lîngă tine, încît uiți că ai visat pe altcineva, la altcineva.

— Cu o condiție, Pavele: să nu fie o deosebire flagrantă între ce visa visul și ce ți -a dat realitatea.

Pavel o privi cu bănuiala că visul și realitatea ei nu se potriviseră cine-știe-ce și-l mîhni gîndul că și el făcuse parte din această realitate.

— Dezacordul cel mai grav nu este cel dintre ideal și real, dintre unicul visat și ce-ți oferă realitatea, ci dintre real și imaginea pe care ți-ai făcut-o despre acest real. Cunoști un om și-ți dai seama de la prima vedere că n-are nimic de-a face cu visul tău. Dar îți faci o imagine despre-acel om — o imagine care de cele mai multe ori îl înfrumusețează, îl flatează, fiindcă-n sufletul fiecăruia dintre noi rămîne toată viața o aspirație spre bine, spre frumos, și speranța, chiar nemărturisită, în fericire — iar omul păcătuiește și față de această imagine. Mama zicea că dacă vrei să păstrezi indiferent ce relație cu un om, trebuie să-l consideri ca pe-o rudă apropiată și să-i ierți, să-i tot ierți, cum le ierți copiilor, părinților, fraților tăi. Dacă ai orgolii, nici o relație nu e posibilă. Convinsă că Mama avea dreptate, am încercat să aplic acest principiu față de fostul meu bărbat, îl înțelegeam, cum îi înțelegeam și pe șefii mei, pe Voicu Marin și pe Titus Verzeu, îl și iertam, dar peste fiecare-nțelegere, peste fiecare iertare se-așternea o crustă de-amărăciune care-ncetul cu-ncetul se transforma-n răceală. În acest proces de stratificare, simțeam căldura din mine pipernicindu-se, ajungînd un fel de fosilă-ncremenită sub ghețurile unei geologii neiertătoare. Cînd am divorțat, cînd a divorțat bărbatu-meu de mine vreau să zic, sufletește eram demult despărțită de el. Ți-am spus mai

adineauri că-n ziua cînd a fost operată Liliana Fodor — care nici cu gîndul nu gîndește ce rol important a jucat în viața mea — în ziua aceea, cum mergeam în urma lui Verzeu, am simțit că ceva s-a rupt în mine și ți-am spus că mai simțisem încă o dată același lucru. Vezi, n-am uitat c-am lăsat acolo niște puncte de suspensie. Pavele, după niște puncte de suspensie, ai să mai suporti și-o paranteză. Mie nu-mi place să povestesc un om cît sunt în vreun fel de relații cu el, iar după ce nu mai sunt, nici atît. Nici cînd cineva mă provoacă nu-i răspund. Nu reproduc niciodată convorbiri pe care le am cu oamenii, chiar cînd oamenii în cauză nu reprezintă nimic pentru mine sau, cînd, și mai rău, nu dau pe ei nici două parale. Dacă cineva are o clipă încredere-n mine, mă socotesc obligată să-i îndreptătesc încrederea. Foarte multe femei povestesc cum și cine le-a făcut lor curte, mai ales cînd n-au acceptat-o, considerînd că oamenii aceia care s-au dezvăluit în fața lor n-au dreptul la nici o discreție. Dacă am să-ți vorbesc despre căsnicia mea, n-o fac pentru a-mi bîrfi fostul bărbat. Dar nu-ți pot vorbi despre o perioadă din viața mea fără să-ți pomenesc de el.

Sînziana îi zîmbi de parcă i-ar fi cerut iertare.

— Pavele, să nu ți se pară că sunt un bas bleu — cum le zic francezii cucoanelor gen „știe-tot” și care la tot pasul îi dau zor cu cîte-un citat. Dar dacă cineva a făcut înaintea mea o observație, a formulat-o mai bine decît aș putea s-o formulez eu, cred că e preferabil să-l citez pe acel cineva, mai ales cînd pe el îl știe toată lumea! Cehov zice că un om bine-crescut nu face niciodată confidențe fără să i se ceară.

— Dacă n-ai fi fost atît de bine-crescută, astăzi viața noastră ar fi alta. Vocea lui Pavel Vlas sunase atît de trist, parcă de dincolo de neîmplinire, încît ștergea reproșul din cuvinte.

[Ne-ntoarcem mereu de unde-am plecat. El are dreptate. Un copil nu-i o rochie pe care ți-ai cumpărat-o și-o treci sub tăcere față de-un bărbat. Ciudat mi se pare că pînă azi n-am avut deloc remușcări că nu-i spuseseam lui Pavel de Ana. Cît de repede se schimbă raporturile-n om. Cum zice nenea Daniel: „Suntem imprevizibili, atît cît suntem, fiindcă datele existenței noastre nu apar toate deodată: astea sunt, ăsta ne e comportamentul față de ele, și gata. O vorbă, o privire, un gest schimbă uneori cursul unei existențe. De unde să știi că ele-au să-ți apară? Cum să-ți compui comportamente preventive, cum să te vaccinezi împotriva imprevizibilului? De-aceea mi se par puerili, îngîmfați, apsihologi toți cei care spun: 'așa ceva n-aș face să știu că

mor!'. Și-i vezi cum în fața unor mize departe de moarte ca cerul de pământ fac tot ce juraseră că n-ar face nici morți. Nu există 'material didactic' mai elocvent pentru exemplificarea dialecticii decât sufletul omului". Cît de important ești în viața mea, nene Dai, aproape că nu e situație-n care să nu-mi aduc aminte un cuvînt de-al tău!]

„Cîtă vreme mi-ar trebui ca s-ajung din urmă toate citatele-astea ale Sînzienei...? Mă simt intimidat intelectual în fața ei, acum mai mult chiar decât atunci, mă simt ca un școlar în fața-nvățătoarei lui. Și am impresia că se scuza tot timpul că e mai învățată decât mine. Cu doctorul Șerban n-ar face-o, fiindcă nu e nevoie. Cum ar fi fost căsătoria noastră, dac-ar fi fost?”

— Pavele, ai dreptate.

Tresăriri amîndoi ca și cînd unul ar fi putut vedea gîndurile celuilalt.

— Ai dreptate. Cred că bine-ar fi ca oamenii să vorbească, să nu țină-n ei vorbele care se-acumulează-n suflete ca apa-ntr-o adîncitură. Iar apa asta, în cel mai bun caz, seacă, dar de multe ori riscă să se transforme-n mocirlă și să mai facă și mătasea-broaștei. Să vorbească, și anume ca și cînd de fiecare dată ar vorbi pentru ultima dată, ca-n fața Judecății de Apoi. Deși-mi spun mereu acest lucru, nu reușesc să-nfrîng barierele din mine. De fapt, dacă mă gîndesc bine, o singură dată am dat barierele-n lături și-am vorbit ca la Judecata de Apoi. „Da, domnule doctor Vladimirescu, sunteți singurul om față de care, față de care, în sfîrșit...” îmi dau seama că-n momentul cînd vorbești despre tine este imposibil să te desparți, să te „filtrezi” de alții, într-atît viața noastră este-mpletită cu-a altora, dependentă de ea. Viața fiecăruia dintre noi este, față de oamenii care-o determină, ca un rîu în raport cu bolovanii pe care-i duce cu el la vale. Cît aș vrea eu să-ți vorbesc numai despre mine tot nu izbutesc s-aleg apa de pietre. Orice-am face ne-ntoarcem la una dintre legile dialecticii: conexiunea fenomenelor. Vorbind despre fenomenul care sunt eu, nu știu de unde să-ncep.

— De unde vrei. Pîn' la urmă pun eu cap la cap bucățelele, ca la jocurile alea cu cuburi, au un nume străin...

— Puzzle.

— Așa. Pîn' la urmă te-aleg eu, te cern eu dintre alții.

— Atunci, întinde sita. O fată de nouăsprezece ani, crescută de-o mamă văduvă, cunoaște, din întîmplare, un tînăr cu zece ani mai mare decât ea. Dacă-ncep așa, e bine?

— Tu știi.

Sînziana se gîndea cum să-i povestească viața ei lui Pavel. Care să fie raportul dintre adevăr și minciuna prin omisiune. N-avea de gînd să-l mintă, însă cum ar fi putut ceea ce este cu neputință, să-i înfățișeze tot adevărul, cum să-nfrîngă pudoarea? Cum să-i spună că noți întregi, în adolescență, nu dormise de dorul lui Daniel Șerban, omul la umbra căruia crescuse, pe care-l asemuia unui copac cu o imensă coroană ocrotitoare? Și ce cuvinte să folosească? Toată viața nu facem altceva decît să interpretăm cuvinte noi — pe-ale altora, alții — pe-ale noastre. Și cum să nu te gîndești la ele, cum să-ți fie indiferente, cînd urmele lor sunt de neșters?

[„O faptă rea se-ndreaptă printr-o faptă bună, o vorbă rea nu se-ndreaptă prin nimic”, spune-un moralist de-al meu.]

Pentru Sînziana, Pavel Vlas căpăta acum o altă valoare. El nu mai era băiatul cu care se iubise-o lună de vară la mare și cu care-avusese, din întîmplare, un copil, băiat pe care-l exclusese din viața ei, situîndu-l într-un album cu amintiri. De-acum înainte, Pavel Vlas — dacă-l lăsa ori nu s-o recunoască pe Ana — devenea o prezență independentă de voința ei. N-avea de gînd să se-nfrumusețeze cu nimic în ochii lui. Îi era însă foarte greu să-și aleagă tonul povestirii.

— Pavele, am să-ncep mai de departe. Într-un sat din Muntenia, acum vreo sută patruzeci de ani, un negustor grec pe nume Costi Mavros, cumpărase o moșie de vreo două sute de pogoane și-o pădure mare de tot de la niște boieri. Nevasta a doua a grecului, rămasă văduvă, se măritase cu un boier cu vreo douăzeci de ani mai tînăr decît ea, un boier care-și tocuse averea pe la Paris. Boierul ăsta, lenache Krețulescu, rămas văduv la rîndul lui, se-nsurase cu o cucoană, tînără și frumoasă cu care-avusese-o fată, Luxița...

— Ce nume e ăsta, de la ce vine?

— De la Ruxandra, Ruxița. Dar fata-și spunea, cînd era mică, Luxița, și-așa-i rămăsese numele! Luxița Krețulescu se măritase cu un domn Bantaș și-avusese o fată, Luța, măritată Șerban. Luța și Sică Șerban, magistrat, avuseseră trei copii: Daniel, Marie-Jeanne și Matei. Daniel — doctor, profesorul Daniel Șerban; Marie-Jeanne — licențiată-n drept, profesase doi-trei ani, pînă se măritase cu doctorul Dinu Serafiotti, profesorul Serafiotti; Matei — doctor, care, de dragul picturii, nu practicase niciodată medicina.

— Pictorul Matei Șerban?

— Exact.

— „Apusul” ăsta nu-i de el? întrebă Vlas, arătînd cu mîna spre tabloul de pe peretele din fața lui.

— Ba da.

— A fost în „retrospectiva” de anul trecut?

— Da. Grecul Costi Mavros și grecoaica lui, Melina Mavros, avuseseră două slugi, doi frați, un băiat și-o fată, dintr-o casă cu douăzeci de copii: Gore și Fira — Grigore și Glafira. Cu vreo doi ani înainte de-a muri, grecoaica le dăduse fiecăruia, cu acte-n regulă, cîte șaispe pogoane de pămînt bun, și le făcuse cîte-o casă-n apropierea conacului. Gore se-nsurase, flăcău tomnatic, și-avusese două fete. Una din fete e străbunica mea, Sulfina. Stră-străbunicul meu, Gore, moștenise și averea soră-sii, Fira, care nu se măritase niciodată. Străbunica mea, Sulfina, o moștenise pe soră-sa, care n-avusese parte de copii. Așa se făcea că străbunii mei dinspre mamă, Sulfina și Ilie Pribeagu, se văzuseră stăpîni pe două case și pe treizeci și două de pogoane de pămînt. Stră-străbunicu-meu, Gore, și soră-sa, Fira, muriseră slujindu-i cu credință pe boierul lenache Krețulescu și pe fiică-sa, coana Luxița Bantaș, oameni de omenie care mînceau dintr-o oală cu slugile și nu se bucurau să ia sufletul din om. Coana Luxița, femeie chibzuită, energică și inimoasă, pietruise toate ulițele din Cernați, pe cheltuiala ei, adusese doctor în sat, mărise școala, renovase biserica, făcea pomeni de sufletul maică-sii, care-o lăsase orfană la doi ani, și de-al grecoaicei, la care chema și omenea tot satul. În fiecare toamnă, mergea-n pădure cu oamenii și le dădea lemne de foc și de ridicat case. Le zidise cuptor de cărămidă și cuptor de pîine. Le scria și le ducea plîngerii pe la autorități, crezîndu-le țăranilor — că-i vedea zi de zi, fiindcă ea nu ținea nici administrator, nici vătăfi. Le credea că-i ținuse loc de mamă o țarancă: Fira. Le știa toate păsurile, le știa și nu se făcea că nu le știe. Nu-ntîmplător, la 1907, conacul și hambarele ei rămăseseră neatînse. Străbunică-mea, Sulfina, și soră-sa, Fanida, crescuseră pe lîngă domnișoara, adică pe lîngă coana Luxița. Le cununase pe-amîndouă, le botezase copiii și-i plînsese cu ele cînd muriseră mititei, cum mureau pe vremuri copiii. Străbunică-mii, din opt copii îi trăise doar o fată, Simina, bunică-mea, pe care-o dăduseră dup-un băiat zdravăn și harnic, care le mai adusese și el zece pogoane de pămînt. Bunicii mei, Vasile și Simina Dorobanțu, au avut trei copii: pe Dumitru, pe Ion și pe Smaranda. Toți trei se-arătau isteți și buni la carte, învățătorul îi spusese nașei, coanei Luxița, c-ar fi fost păcat de

copiii ăștia să nu meargă mai departe cu-nvățătura. Coana Luxița tăbărise cu gura pe bunicul:

— Mă Vasile, nu vrei să vezi copiii ăștia domni?

— Și cu pământul ce să fac, nașă? Cine să-l muncească?

— De-asta ți-e? Pământ să fie, că s-o găsi cine să-l muncească.

— De ce să nu rămînem noi, țărani, cu țarina și dumneavoastră, boierii, cu cartea?

— Mă Vasile, dacă vezi că seacă un ogor ce-i faci?

— Păi, ce să-i fac?

— Păi nu-i pui gunoi proaspăt și-l îngrași?

— Ba-i pun.

— Așa și cu mintea. A boierilor a cam secat. E nevoie de minte proaspătă. Și zeama de varză o vînturi ca să nu se-mpută. Lumea nu stă pe loc, Vasile. Dă copiii la carte.

— E greu, nașă. Trebui' să ai bani și să mai și cunoști lumea pe la oraș. Eu ce să mai știu? că pe cîmp mi se luminează, pe cîmp mi se-
nnoptează.

— Oi mai pune și eu umărul, că nu m-oi prăpădi așa curînd.

— Ba să păzească bunul Dumnezeu să te prăpădești, nașă!

Și nașa nu se lăsase pînă ce nu-i văzuse pe-ăi doi băieți ai Bunicului, unul — la Școala normală, altul — la Seminarul teologic; fiindcă, mai intelectuali de-așa Bunicul nu se-ndurase să-i facă, în ruptul capului. Venise și rîndul mamei. Domnu-nvățător o lăuda-ntruna.

— Bade Vasile, îi spunea el Bunicului, de cînd sunt eu învățător copil ca fata dumitale n-am văzut! Ce ți-ai fi făcut păcat cu băieții de nu i-ai fi dat la carte, dar ce păcat ți-ai face să n-o dai pe Smaranda.

De-așa ceva Bunicul nici nu voia s-audă. Fată de țărani, frumoasă și cu zestre, și să-nvețe carte! Cît trebuia ca să citească sărbătorile-n călindar, să-nsemne ouăle de pus sub cloșcă și de numărat șirele pe arie știa. Fetei însă-i intrase-n cap să-nvețe. Citea din scoartă-n scoartă manualele fraților ei mai mari și pe-ale nepoților coanei Luxița. În clasa a patra, știa pe dinafară toate declinările și toate conjugările latinești și manualul de franceză pentru clasa-ntîi de liceu. Dar Bunicului puțin îi păsa de latinească și de franțuzească. Avea s-o mai lase cinci-șase ani, să se-nalțe, să joace și ea de două-trei ori în horă, să-nvețe să țeasă-n război velințe și pînză și s-așeze-o oală la foc și pe urmă punea el ochii pe-un flăcău de nădejde care să ducă la greu. într-

o zi, fata luase trei ouă de bibilică — de cîță, cum se spune pe la noi — și cu ele-ntr-o batistă se dusese la curte, la nașa.

[„Pe la noi...” Omul nu-și rupe niciodată toate rădăcinile din suflet. Sînziana e născută, crescută la București, dar pentru ea „la noi” e satul bunicilor și-al străbunicilor ei. De-aș trăi o mie de ani la Cluj, la București, oriunde, „la noi” tot Vuioara ar fi], gîndi Pavel Vlas care, pe măsură ce se desfășura povestea Sînzianei, simțea cum îl învăluie o ceață de tristețe.

— Ce e Smarandă cu tine? o-ntrebăse coana Luxița.

Drept răspuns, fata-i întinsese batista cu ouăle.

Coana Luxița-și învinsese un zîmbet și pusese cu grijă și cu seriozitate oușoarele peștrițe-ntr-o fructieră.

— Dacă mi-ai adus ouăle-astea așa de frumoase, am să-ți dau și eu ceva. Hai cu mine.

Purtînd fetița prin toată casa, coana Luxița o dusese la cămară. De pe-un raft, luase un borcan cu dulceață de chitră și i-l dăduse.

— Ține de la mine, și-ți mulțumesc. Și-acum, spune tu nașei care ți-e oful.

— Nășică, vorbește matale cu taica să mă dea și pe mine la carte. El vrea să mă mărite și eu nu vreau.

Coana Luxița de data asta nu se mai putuse ține: izbucnise-n rîs. Rîdea cu-atîta poftă că, pîn' la urmă, se pusese și fetița pe chicotit. Și țin'te rîs amîndouă!

— Nu-l las eu să te mărite. Pîn' la toamnă-l îmblînzesc eu și te dă la școală.

Pe urmă, coana Luxița o pusese să-i conjuge verbul „aller”, verbul „avoir” și verbul „etre”, o pieptănase frumos și-i împletise două panglici roșii în părul negru, îi dăduse o carte de basme și-o petrecuse pînă la poartă, în care timp o-ntrebăse de toți ai ei și de vecini.

— Nășică, nu mă uita. Că matale ești cucoană mare și te-ascultă.

— Cum să te uit? Vorba-i vorbă.

De Sîn Pietru, coana Luxița se-nființase la școală, la serbare, unde se-adunase tot satul. Adusese o trăsură de cofeturi și de covrigi pentru copii. Mama recitase „Trei, Doamne, și toți trei” atît de frumos că plînsese toată lumea. Toți își amintiseră de cei căzuți pe front, cu patru ani mai înainte. Ce-ți spun eu se petrecea-n 1922. Coana Luxița brusc își adusese-aminte că-n urmă cu doi ani se strînseseră niște bani pentru un monument al eroilor din comună.

— Lisandre, i se adresase ea ca arsă primarului, ce se-aude cu monumentul eroilor?

— Care monument, coană Luxița?

— Cum care? Ȑl pentru care-am dat bani cu toții.

— Păi, să vezi, coană Luxița...

— Lisandre, băiete, eu știam că să iei și de pe viu și de pe mort e-al popilor. Fă bine și pînă-ntr-o lună, ca să nu zici că suntem oameni răi, să fii cu banii pe masă; eu am listele acasă cu ce-a dat fiecare. Să nu zici că nu ți-am spus! Apoi, fără nici o tranziție, Bunicului:

— Ce zici, Vasile, de Smaranda? O faci profesoară? Halal copil!

— N-o stătea dracu-acasă, șoptise Lisandru primarul și oftase-a-nfrățire, odată cu Bunicul, căci amîndurora le stricase cheful coana Luxița, care nu ierta pe nimeni. La vreo două săptămîni de la serbare, Mama păzea vitele pe izlaz. Luase cu ea și-un manual de latină al lui frate-său, Mitru. Răsucind mereu în căpșorul de unsprezece ani „silva-silvae” nu băgase de seamă că o pereche de boi intrase-ntr-o porumbiște din coasta izlazului. Cum ședea ea pe burtă și cu ochii-n carte, deodată se văzuse acoperită de-o umbră amenințătoare. Sărise-n sus.

— Fi-ți-ar cărțile-ale dracu'! zisese Bunicul, căci a lui era umbra, și-o croise peste picioare cu biciușca. Bine e-acu' c-ai lu' Hodorogea mi-au dus boii la gloabă? Bine e? și-o croise din nou cu sete peste picioare. Dumnezeii lor de hîrtoage! Și ridicase opinca-nspre carte. În clipa aceea, Mama s-a azvîrlit cu burta peste foile ei deschise și de-acolo a strigat cu deznădejde:

— Omoară-mă, taică, dar cartea nu mi-o strica.

Bunicul a dat drumul biciuștii în iarbă.

— Ce carte e aia?

— A lu' neica Mitru, de latină.

— Asta ce mai e?

— E mama limbii noastre, a mai căpătat fata inimă.

— Mama limbii noastre! Ia te uită, și limbile au mamă?! Dar tată cine-i e? întrebese Bunicul după un moment de gîndire.

— Nu știu, că nu scrie. Zice numai de mamă.

— îhî! Dacă pe ta-său nu l-o ști...

— Păi ce, pe-al Floarii lu' Vasile îl știe careva, și ea e de la noi din sat...

— Așa e! Și-n limba asta de ziseși sunt vorbe multe?

Mama dăduse afirmativ din cap.

— Multe...

— Îi zice și la „bou” în vreun fel? ori n-avură...

— Îi zice „bos, bovis, bovi, bovem, bos, bove”, recitase mama dintr-o suflare.

— Ia... parcă-l auzi mugind! Da' ce cuvînt lung... Doamne! Și la noi cum s-a scurtat!

Pavel Vlas zîmbea, imaginîndu-și scena petrecută cu peste-o jumătate de veac înainte.

— „Bos-bovis” a hotărît soarta Mamei, în toamnă, Bunicul a dat-o la liceu, că pe ea nu putea s-o facă popă, iar învățătoare nu voise ea să se facă, în ruptul capului.

Opt ani a fost premiantă de onoare a școlii, patru ani studentă strălucită, iar ca bursieră la Paris a uimit Sorbona. S-a măritat cu tata, i-a cununat doctorul Daniel Șerban cu nevastă-sa, Marina, în 1937. A venit războiul. La trei luni de la „Ostași, vă ordon: treceți Prutul!”, în septembrie, Tata, doctorul Șerban, Bunicu-meu, Vasile Dorobanțu, frații Mamei, Dumitru — Mitru, preot în satul Dobrița — și Ion, învățător chiar la Cernați, au plecat pe front. Din neamul nostru, numai Bunicul — Taica, așa-i spuneam noi — s-a mai întors în '43, cu un picior țeapăn. Mitru a lăsat un băiat, Ion n-a lăsat pe nimeni, iar Tata m-a lăsat pe mine. Cînd a plecat Tata pe front, aveam opt luni. Un văr de-al coanei Luxiței era mare de tot în Ministerul de Război. Conu Sică și coana Luța Șerban, ginerele și fata coanei Luxița, părinții profesorului Daniel Șerban și-ai pictorului, toată ziua n-o slăbeau cu gura pe coana Luxița: „Du-te, mamă, du-te, mamă, și roagă-l pe nenea Jorj să-i mobilizeze pe loc”. Și coana Luxița, săraca, și-ar fi călcat pe inimă, deși nu prea-i era drag văru-său, și s-ar fi dus cu săru' mîna la el, dar nenea Daniel și nenea Matei nici n-au vrut s-audă. „Ce, voi ați făcut războiul, voi ați cerut să mergeți pe front?”, striga coana Luța Șerban. „Țăranii și toți care merg pe front crezi că ei au făcut războiul? Crezi că-i întreabă cineva dacă vor să meargă pe front? Ce-o fi cu toată țara românească o fi și cu noi”, ziceau ei. „Mie-mi pasă de voi nu de ce-o fi cu toată țara românească” nu se lăsa convinsă coana Luța. „Ba să-ți pese, mamă, că pînă la urmă orice-ar face-un om, soarta lui e legată de soarta țării lui”. Și s-au dus pe front. Tata și nenea Daniel au fost repartizați la aceeași unitate. În dimineața zilei cînd a murit, Tata i-a spus lui nenea Daniel: „Dănuțule, dacă mor, te

rog să ai grijă de fetele mele. Dacă n-ai fi-nsurat, ți-aș zice s-o iei pe Smaranda de nevestă...”, adăugase el ca să mai îndulcească vorbele de la-nceput, care sunau a prevestire. „Hai, măi Gheorghe, nu mai cobii, că e destul de vesel și-așa”, zisese nenea Daniel. Toată ziua fusese un iad: atac, contra-atac, atac, contra-atac. La apus, lucrurile se liniștiseră. Tata și cu nenea Daniel se duseseră să se-ncredințeze că printre cei declarați morți de brancardieri, nu mai era nimeni viu. Se-aplecau, iar se ridicau. Era liniște. Doar din când în când orăcăia câte-o broască pe malul unei bălți din apropiere. „De ce-or mai fi oamenii ființe raționale dacă rațiunea nu-i ajută să se-nțeleagă și se poartă unii cu alții mai rău decât brutozaurii-ntre ei?”, se-ntrebase Tata cu glas tare. „Fiindcă interesul este o formă evoluată a animalității, iar manifestările cinetice, printre care și omorul, folosite în locul expresiei raționale, le-au rămas de pe vremea când nu descoperiseră limbajul articulat, pe care și astăzi îl folosesc cu multă economie! Ridică mai repede parul decât să deschidă gura. Domnii din guverne — cu parul, iar noi, cetățenii, oile raționale — trimiși la abatoare cu devize-nălțătoare în cap de coloană. Parul hotărăște, nu rațiunea. Îmi spunea Iancu Stein că la ei, la muncă forțată, a ieșit o glumă. Un plutonier îi dă lui Ițic un pat de pușcă-n coaste, iar Ițic zice: „De ce dai, domnu' plotoner, nu poți să-njuri?” „Ce primăvară frumoasă”, a zis Tata și s-a uitat, s-a uitat pe cer la un cârd de cocori. „Primăvara mai mult ca oricând...” Un glonț rătăcit l-a doborât. „Primăvara mai mult ca oricând” au fost ultimele lui cuvinte.

Profesorul Bartolomeu obținuse la București, printr-o intervenție la Ică Antonescu — Mihai Antonescu... Știi cine era Ică Antonescu? i se-adresă Sînziana lui Pavel.

— Am învățat la istorie.

— Cum îți spuneam, profesorul Bartolomeu obținuse aducerea de pe front și mobilizarea pe loc a trei doctori „de o excepțională valoare”, cum îi declarase el: Gheorghe Hangan, Daniel Șerban și Ioan Wagner. Ordinul sosise pe front la două săptămâni după moartea Tatei. Mama i-a făcut un cenotaf, un mormânt gol, la Belu, un cimitir de-aici din București, „în amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front 1907—1942”, așa scrie pe cruce... Taica, bunicu-meu dinspre mamă, se-ntorsese cu un picior țeapăn, îi muriseră pe front feciorii și ginerele... Vitele — rechiziționate pentru front. Bunica ara cum putea cu vacile, ca toate femeile din sat, muncea și făcea pomeni de sufletul

morților. Le făcuseră și ei feciorilor morminte-n cimitir la Cernați, în care-ngropaseră sicrie cu câte un rînd de haine și cu câte-o fotografie a morților. A venit Reforma-nvățămîntului; Mama, din profesoară, s-a văzut dactilografă la „Cauciucul”. Pleca dimineața la cinci jumătate ca să poată ajunge la ora șapte la fabrică, în afara orașului. Eu plecam la școală cu cheia la gît și cînd mă-ntorceam nu-ndrăzneau să descui decît după ce mă-ncredințam că nu m-a urmărit nimeni. Spaima asta mi se trăgea dintr-o zi cînd o familie compusă din tată, mamă, trei copii de mîină și unul în burtă, încercaseră să ne forțeze ușa ca să ne ia casa, o garsonieră dublă în blocul vecin ăstuia-n care stau acum. Sunaseră la ușă. Mama se uitase pe vizetă.

— Pe cine căutați?

— Pe dumneavoastră.

— Pentru ce? întrebese mama.

— Am vrea să vă spunem ceva.

— Spuneți.

— N-ați vrea să deschideți nițel? Cum să vorbim așa prin ușă?!

Mama deschisese fără să tragă lanțul de siguranță. Eu stăteam lipită de ea. Bărbatul și-a-nfipt piciorul în vestibul și-a dat s-o-mpingă pe Mama la o parte cu umărul. Nevasta lăsase copiii lipiți de zidul palierului și stătea și ea-n poziție de atac. Mama i-a tras bărbatului un pumn drept între ochi și-a-mpins cu putere ușa, strivindu-i piciorul. De pe palier, bărbatul o-njura printre dinți pe Mama de toți Dumnezeii, iar femeia o blestema: „Alege-s-ar praful de voi, bestii burghezo-moșierești ce sunteți! Voi stați în palate, și noi în niște magazii”. În vremea asta, bieții copii — cel mai mare să fi tot avut cinci ani — plîngeau toți trei. Eu, lipită de Mama, tremuram atît de tare că nu știu cum nu m-am îmbolnăvit de inimă. În toată hărmălaia aceea, am auzit glasul grav al Mamei, ca venit din altă lume:

- Oameni buni, n-am avut nici moșii, nici fabrici, nici case. Stau cu chirie în casa asta dinainte de război, din '37. Bărbatu-meu era doctor și-a murit pe front. Sunt femeie văduvă cu un copil orfan. Mă scol dimineața la patru și mă-ntorc seara la cinci acasă. Bat la mașină într-o fabrică. Eu știu că nevoia v-a adus în starea asta. Dumneavoastră, într-o zi o să primiți o casă, eu dac-o pierd pe-asta... Femeie dragă, atît cît ai un bărbat lîngă dumneata, ai un sprijin, gîndește-te că eu nu-l mai am”. A urmat un moment de liniște care mie mi s-a părut o veșnicie. „Hai, mă, să mergem, fir-ar a dracu' de viață”, a zis femeia, și-a luat

copiii pe lângă ea și s-au dus. Mama a-nceput să plîngă. N-o mai văzusem niciodată plîngînd. Nici la mormîntul Tatei, nici la al fraților ei, niciodată. Spaima-mi trecuse. Copil așa cum eram, începeam să pricep cînd ceva se frînge-n om. Pricepusem că oamenii de-afară nu erau tîlhari, ci niște biete ființe amărîte, ajunse la capătul puterilor și-al răbdării. Glasul Mamei, drept și curat, ca al omului care spune adevărul, cuvintele puține în care le povestise drama unei vieți îi făcuseră pe oamenii-acea și mai nefericiți. Eram sigură că le venea greu să se uite unul la altul, de rușine. Iar Mama, ființa aceea-nțeleaptă și blîndă, care trebuise să lovească un semen al ei! Cîtă spaimă trebuie să fi fost în sufletul ei. Ce prăbușire dacă plîngea, ea care nu plîngea și nu se plîngea niciodată. S-a așezat pe-un scaun, cu mîinile-n poală, și stătea ca moartă. Vii în ea rămăseseră doar lacrimile care nu se mai opreau. S-a ridicat deodată și s-a dus în baie. Abia respirînd, mi-am lipit urechea de ușa băii. Auzeam un plîns înecat în suspine și-n sughițuri. Deodată, n-am mai auzit nimic. Apoi, ritmic și monoton au început să-mi toarne-n urechi niște cuvinte: „Doamne, de ce ne-ai mai făcut? Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut...” Rostite fără nici o-nvinuire, lipsite chiar și de ton interogativ, ca pornite dintr-o mașinărie stricată care se-nvîrtește-n neștire. M-am culcat pe podea-n fața ușii. Era pentru prima oară-n viață cînd aș fi vrut să mor. Mama a deschis într-un tîrziu ușa, m-a ridicat, m-a mîngîiat și, ca și cînd nimic nu s-ar fi nîtmplat mi-a spus: „Hai nițel prin oraș. Ne mai uităm și noi în dreapta,-n stînga, mai vedem ce s-a adus pe cartele. Poate că ne facem niște rochii frumoase”. Acțiunea se petrecea-n 1951—52. Și-am plecat pe stradă. Mama-n lodenul ei gri, eu într-un pardesiu de lînă seină, croșetat, pe care toată lumea-l admira. Mama avea ambiția să mă-mbrace frumos. Și, cum spuneam, am luat-o fără nici o țintă pe străzi. Mă uitam la oameni și la lucruri cu umilința și cu-mpăcarea celui care-a trecut la un pas de moarte. Eu nu trecusem pe lângă moarte; aflasem însă ce-nsemna să vrei să mori. Din ziua aceea, nu m-am mai uitat niciodată la lume cu ochii cu care mă uitasem pîn-atunci. Se stinsese ceva-n mine și-n schimb se trezise bănuiala unor dureri, a unor amărăciuni, a unor umilințe și, mai ales, a unor urîțenii la care nu mă dusesese pîn-atuncea gîndul.

Pavel se-ntreba cînd își dorise el pentru prima oară moartea. Cînd murise taică-său. De-atunci amărăciuni avusese destule, dar chiar să

moară parcă n-ar mai fi vrut. Se uita la Sînziana și nu găsea nici un cuvînt să-i spună. „Orice i-aș spune, trecutul nu i-l pot schimba și nici amintirile”.

— Pavele, ți se pare curios că ți-am povestit cu atîtea amănunte întîmplarea asta?

— Durata afectivă e alta decît durata reală. O clipă, de multe ori, ține-n sufletul omului mai mult decît întîmplări din ani și ani, puse cap la cap.

— Am o memorie care, profesional, mi-e de mare folos. Citesc o dată un lucru și-ți pot spune și că este pe pagina din stînga sau pe cea din dreapta. O memorie atît de fidelă are însă păcatul că nu operează diferențiat. Păstrează tot. Mă face să simt prea acut trecutul. Trec pe străzi. Mi-aduc aminte stările și gîndurile pe care le-am avut pe fiecare palmă a lor. Memoria mă-nțeapă tot timpul de parc-aș sta pe un recif de corali. Prezentul pentru mine e mereu însoțit, dublat, bruiat de imagini din trecut. Din țepile-acestui recif se-nalță cîteva lame tăioase și nesfîrșit de-nalte. Amintirea pe care ți-am povestit-o face parte dintre ele. Prima dată cînd am simțit dorința să mor.

— Și de-atunci încoace?

— Uneori, m-aș întinde jos să mor, cum zicea Maica, bunică-mea. sunt momente cînd mă simt sătulă de viață; cînd sunt prea obosită și cînd, scăzîndu-mi tonusul, îmi scade și rezistența morală. Mai mult ca orice mă obosește incorectitudinea oamenilor, provenită din versatilitate, din incapacitate, din lene și din inerție. Tot ce este inestetic în comportamentul oamenilor mă deranjează. Dar mă scutur de dorința de-a muri și-mi spun: „Vino-ți în fire: ai doi copii de crescut, pe care liberă și nesilită de nimeni i-ai adus pe lume! N-ai dreptul la tristeți metafizice”. Și mă-nalț de la podea înainte de-a număra pînă la zece. Totul e să nu fii făcut knock out de dorința de-a muri. Altminteri, cred că toți am dori din cînd în cînd să murim. Tu nu?

— Eu oare n-oi face parte din „toți”?

Sînziana se uită-n ochii lui Pavel, apoi lăasă privirea-n jos și o plimbă peste plăcuțele parchetului și printre lujerele stilizate ale covorului.

— Aveam, cred, șase ani, își reluă ea firul amintirilor fără să ridice privirea de jos, cînd am văzut o pisică fătînd. Mă uitam fascinată de suferința ei și de ființele nătînge și oarbe care ieșeau din trupul ei ca niște larve. Mă uitam cu ochi dilatați de curiozitate și de uimire. M-am

uitat pînă s-a sfîrșit. Dup-aceea am vărsat și sufletul din mine și n-am spus nimănui ce văzusem. Și să-ți povestesc și cea mai frumoasă amintire a mea. Cam tot înaintea primului an de școală, eram vara la bunici. O cățea de-a lor, Molda, fătase sub un pătul. Nimeni nu-i văzuse cățeeii. Într-o zi m-am vîrît de-a bușilea pînă la culcușul lor. Era-ntuneric sub pătul, așa că mai mult pe pipăite am adunat cinci mogîldețe, le-am vîrît în traista pe care-o adusesem cu mine și-apoi am tîrît-o cu băgare de seamă în curte, în bătaia soarelui. Mi-am scos fusta și-am așternut-o pe jos. Pe urmă, ușor de parc-aș fi umblat cu niște ouă moi, am răsturnat traista. Cinci rostogoale, pufoase, două albe și trei negre, stăteau amestecate-n fața mea, unul peste altul, cum căzuseră din traistă. Nu-ncercau deloc să se-așeze-n altă „formație”. Le era bine oricum. M-am culcat pe burtă și-am început să mă uit la ei. Nu văzusem niciodată ceva mai frumos. Erau pe cît de lungi pe-atît de lați. Atît de grași că n-aveau gît. Ședeau ca la rugby: trei cu capul spre mine, doi cu coada. M-am uitat în ochii celor trei cu care mă aflam acum bot în bot: șase mărgele de-un cenușiu lăptos care nu știaai dacă te văd sau nu. Cu ochii lor fără privire, cu capetele care făceau una cu trupul, bulzurile-acelea păreau niște zeități ale bunei-stări și-ale mulțumirii de sine. Am căpătat curaj și-am luat unul în mâini și l-am întors cu labele-n sus. Niște labe ca niște pînișoare dospite. Vedeam cum îi curge sîngele prin niște fire-albastre care brăzdau „peisajul” fraged, alb-rozaliu, al burții umflate de lapte. L-am lipit cu burta pe pieptul meu și l-am ținut așa, ca-ntr-un extaz. M-a apucat apoi un fel de frenezie. M-am culcat cu fața-n sus și i-am luat pe toți și i-am așezat pe mine, mi-i puneam pe față, mi-i lipeam de urechi, și-i sărutam, îi sărutam în neștire. Din cînd în cînd, printre rostogoalele pufoase, vedeam petece albastre dintr-un cer fără pată. Eram zdrobită de fericire. Mi se părea că pîn-atunci fusesem oarbă. Și, deodată, mi-era dat să fiu martora unui lucru de-o frumusețe nebănuită. Pentru prima oară, fără să știu să formulez ce simțeam, înțelegeam adîncimea și măreția vieții. Vietățile-acelea mărunte și fericite erau o parte din scînteia vieții. Am adormit lîngă ei. M-a trezit o atingere caldă și umedă. Am crezut la-nceput că plouă. Molda, în picioare, cu puii atîrnați de țîțe, într-un elan matern mă lîngea pe obraz.

„Eu n-am izbutit să-ți dăruiesc fericirea pe care ți-au dăruit-o viețuitoarele-acelea. Tu însă mi-ai dăruit-o, acolo, la țărnul mării. Măcar de-ar fi fost sau de-ar fi careva vrednic...”

— Niciodată n-am mai fost eu fericită ca atunci.

— Poate ai să mai fii, Sînziană.

— Nu cred. În viață, repetabilă e numai durerea, numai ea are „ediții” mereu adăugite și-mbunătățite.

— Replicile importante le-mbraci într-un înveliș ironic sau glumeț. Dar dincolo de „rochița” asta, ca să vorbesc și eu ca tine, mi se pare că văd un sîmbure de pesimism.

— Toate fructele au sîmburii amari. N-ai băgat de seamă? Nu sunt pesimistă, Pavele, dar nu mai am iluzii. Sunt optimistă, dacă accepți că obiectivitatea și luciditatea sunt forme evaluate ale optimismului.

Viața este alcătuită din șesuri, din văi, din piscuri, altfel spus — din platitudine și din rutină, din deprimare și din bucurie; și dintr-un element permanent și obligatoriu: munca. În toate adversitățile și-mpotriva tuturor adversităților, omului îi rămîne acest suport moral: munca. Te rog să mă crezi că nu-ți debitez lozinci, lozinci de femeie care trăiește cu sentimentul eșecului, cum s-ar putea interpreta. Așa cred și așa aș fi crezut, oricare-ar fi fost viața mea. Viața se compune din țevi sparte, din robinete care curg, din tencuieli coșcovite, din plase pe care le cari din piață, din rufe pe care le speli, din coate-n tramvai, dar și din Bach și din Beethoven, din Shakespeare și din Tolstoi, din Eminescu și din Blaga, din Michelangelo și din Țuculescu... Totul e viață. Noi trăim dureri și bucurii, dar mai presus de ele trăim viața. Ceva sacru a cărui rațiune finală n-o cunoaștem sau încă n-o cunoaștem.

— Dacă te-ar întreba cineva cum ai concepe o existență fericită, ce i-ai spune?

Pavel aștepta răspunsul Sînzienii cu emoția cu care aștepți o comunicare foarte importantă.

— N-aș ști ce să-i spun. Să nu crezi că m-ai luat pe nepregătite. Mi-am pus și eu de mult întrebarea asta și-mi mai pun o întrebare: „Ce-aș face eu dacă-ntr-o zi m-aș vedea președinta — că nu găsesc alt titlu — președinta pămîntului?” Hegel spunea că să definești înseamnă să negi, cel puțin parțial. Ca să definesc o existență fericită, în a cărei existență eu nu cred — dar de ce să nu teoretizăm? — aș începe prin câteva negații: „O existență fericită este aceea în care nu există boli cronice, nu există sănătate șubredă, nu există probleme de conștiință insolubile, în care nu există remușcări, în care omului nu-i este urîta meseria pe care-o face, în care omul nu-și duce viața cu semeni

incompatibili lui, deci în care echilibrul existențial nu este stricat de cauze fizice sau psihice”. Dar, după cum vezi, cu definiția asta n-am făcut altceva decât să dăm capra afar' din casă, ca-n banc. Negațiile astea îți arată ce nu este o existență nefericită și nicidecum ce este o existență fericită. Ți-am spus că nu cred în existența existenței fericite. Fericirea este o stare excepțională, cu totul deosebită de mulțumire, de liniște, de orice. Apariția ei meteorică și dispariția ei n-au un caracter programatic. Un om nu-și poate planifica fericirea. El își poate concepe o existență echilibrată. Poate lupta și trebuie să lupte pentru acest echilibru. Multe dezechilibre pornesc din nemulțumirea oamenilor de-a trăi fără fericire. Majoritatea acestor oameni concep fericirea ca pe-un element exterior lor. Ei așteaptă fericirea ca pe-un dar din partea cuiva. O greșeală fundamentală. Fericirea, multă- puțină câtă este, e-n noi și nu ne-o poate da cineva. Cineva nu poate decât să ne-o ia. Asta poate oricine și cu mare succes. Tu cum concepi o existență, hai să-i zicem tot „fericită”?

— Cam ca și tine, doar că eu nu mă știu exprima atât de... „teoretic”. Oricum, o componentă a fericirii e mintea sănătoasă în trup sănătos. E drept că nu se poate pune semnul „egal” între lipsa nenorocirii și fericire. Totuși, eu zic că un bilanț în care nu apar nenorociri, în care echilibrul, cum ziceai tu, nu este stricat, și-n care, ici-colo, mai luminează și câte-o scînteie de fericire poate fi considerat bilanțul unei existențe fericite.

— Teoretic așa pare. Dar important este dacă așa simte cel care-și face bilanțul. Tu ești fericit? iartă-mă că te-ntreb.

— Conform teoriei mele, da.

— Dar „conform” cu ceea ce simți?

Lui Pavel glasul Sînzieniei îi suna cum presupunea că suna glasul unui judecător de instrucție când inculpatul e prins cu fofîrlica.

„Femeia asta, cu mintea rece ca gheața și limpede ca sticla, să mă fi iubit ea pe mine? sau măcar să i se fi părut că mă iubește? Sau poate când sufletul se-ncălzește-n oameniiăștia rașionali, mintea o lasă mai domol? Să faci un copil din flori cu un om care nici nu știe, pare, și poate chiar este, faptă de om exaltat. Cîte căi sunt în sufletul omului, cîte suflete într-un singur trup...”

— Fericirea mea a fost luna aceea. Oamenii mai pot să-și și dea fericire nu numai s-o ia. Cînd am întîlnit-o pe Iulia, eram și eu și ea suflete convalescente. Eu te pierdusem pe tine, ea-și pierduse iubitul.

Murise într-o prăpastie-n Bucegi. Astăzi, nu mi-aș mai închipui viața fără Iulia și cred că nici ea nu și-ar mai închipui-o fără mine. Dar când ne-am cunoscut, fiecare aveam impresia că ne cârpim viața.

„Niciodată nu putem ști ce proporții iau faptele noastre-n viața celuilalt. Răul pe care i l-am făcut rămîne bun-făcut”. Sînziana se-ntristă. Pînă în ziua aceea n-avusese remușcări acute.

— N-am vrut să te-ntristez, Sînziană, dar dacă nu ți-aș fi spus ție oful ăsta, cui să-l fi spus? Nu-ți aduc nici o vină. Ai făcut și tu cum ai crezut că e mai bine. Dar să ne-ntoarcem la fericire, zise el, zîmbind, după o pauză. Tu ești fericită?

— Nici fericită, nici nefericită. Duc o viață echilibrată. sunt și-am fost totdeauna sănătoasă. E-o mare bogăție. Fac o meserie care-mi place, am doi copii normali, sănătoși și chiar frumoși. Echilibrul meu e-asigurat. Neavînd altfel de familie decît copiii, nu sunt obligată să suport pe nimeni care mi-ar putea călca pe nervi. E-adevărat că un adult simte nevoie de afecțiunea unui adult de sex opus. La ultimele cuvinte — spuse, jumătate-n serios, jumătate-n zeflema — dădu din cap ca și cînd ar fi făcut o concesie că le rostise. Uneori, de multe ori, singurătatea asta afectivă și chiar fizică dă o stare de insatisfacție, ca să nu zic de deznădejde. Bipedul uman e făcut să trăiască-n cuplu, îndată ce-mi vin asemenea idei, fac o trecere-n revistă a unor cupluri pe care le cunosc și văd cît de șubredă le e arhitectura. N-ar rezista nici la o bătaie de vînt. N-ar rezista, însă țin. Și parcă țin cu-atît mai mult cu cît sunt mai șubrede. Într-o căsnicie adevărată, reușită, oamenii se despart mult mai ușor: cînd nu mai merge bine se observă numaidecît, pe cînd într-una proastă din croială ce să observi? Căsnicia mea, ca să nu vorbim în abstract, era o căsnicie nepotrivită. Mie însă nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să mă despart: din cauza Măriei, recunosc. Pînă la urmă, unul din noi a avut curajul și-a rupt-o: bărbatu-meu. Pretextul: o mare iubire pentru o femeie remarcabilă. Era un pretext. Cauza adevărată era nepotrivirea dintre noi. în momentul cînd mi-a spus „Trebuie să ne despărțim” nici nu l-am întrebat de ce. I-am spus doar: „Te rog, fă-ți bagajele și pleacă acum, dar chiar acum”. Cred că Alexandru nu se-aștepta la o asemenea reacție din partea mea. A pus-o, bineînțele, pe seama orgoliului jignit. Mai întîi, m-am gîndit la Măria. Vedeam un copil cu sufletul făcut bucăți de-ndoieli și de nedumeriri, copil de părinți divorțați. La gîndul ăsta, m-am întristat dar m-a apucat și furia, îmi venea să-l bat, să-l

zgîrii, să-l scuip și să-l ocărăsc, ca la ușa cortului, pe Alexandru! Dar pînă la treizeci de ani învățasem să mă stăpînesc, din convingere, de nevoie, învățasem și nu m-am dezvățat nici pînă astăzi. Măria — primul gînd. Dar mai eram și eu. Eu ce pierdeam? Situația socială? Nu-mi păsa. O căsnicie proastă e bine să fie desfăcută. Alexandru lua o măsură salubră pentru noi amîndoi. Trebuia să nu-i dau nici pic de timp să se răzgîndească. Pavele, crede-mă, dar crede-mă, nu mi-a părut niciodată rău că m-a lăsat. Cred că o femeie, dacă-și dă osteneala, poate păstra un bărbat; cu o condiție: să-l iubească. Numai dragostea poate inventa mijloace de convingere. Dragostea sau șantajul. Eu nu-l mai iubeam, iar de șantaj — ce să mai vorbim. Mi se pare nedemn din partea cuiva să spună „Dacă mă lași, mă omor”. Mi se pare nedemn să speculezi slăbiciunea omenească. Nu mi-am dat niciodată osteneala nici să cuceresc, nici să păstrez un bărbat.

„Mie-mi spui?”, îi scăpă lui Pavel replica-n gînd.

— M-am hotărît să nici nu mă mai gîndesc la măritat. Dealtfel, drept să-ți spun, cu doi copii, nu mă paște nici o primejdie!

— Sînziană, chiar dacă ai întîlni un om care să-ți placă, dar să-ți placă de-adevăratelea, tot nu te-ai mai mărita?

— Omul ăsta ar trebui nu numai să-mi placă el mie, dar să-i plac și eu lui, iar lui să-i placă și fetele mele. E cam greu să le găsec pe-astea trei la un loc.

— De cînd te-ai despărțit de domnul Bujor chiar nu ți-a plăcut nimeni? Ca să-ncepem cu prima condiție pe care-o pui tu...

— Mi-ai plăcut tu, și mi-au mai plăcut vreo doi bărbați, dar au nevastă, copii, ca mai toți oamenii potriviți ca vîrstă cu mine. M-au cerut de nevastă doi bărbați. Un doctor din provincie, văduv, cu stare, o vedetă în regiunea lui, potrivit ca vîrstă, dar nu-mi plăcea. O deșteptăciune de șmecher, plin de sine, unul dintr-ăia care știu să dea din coate, să dea la o parte, să se-nvîrtească, și să le meargă din plin. Tipul perfect al arivistului. După cum vezi, n-aș fi rupt inima tîrgului. Îmi plac bărbații care dau din mîini, nu din coate. Eu — dacă, să zicem, m-aș mai mărita — m-aș mărita cu un om, nu cu o situație. Aș vrea un bărbat căruia să nu trebuiască să-i fac „bruiaj” moral fiindcă m-aș jena de faptele lui, sau acustic fiindcă ar fi prost ori mitocan. O legătură cu un bărbat, pentru mine, nu este nici concubinajul cu un post și nici terapeutică hormonală. Iartă-mă că vorbesc atît de brutal. Este-o legătură cu un om și mai întîi și obligatoriu — sufletească. N-

am de gînd să fac nici un rabat de calitate, chiar de-ar fi să stau singură cuc pîn' la Ziua de Apoi. Acum doi ani, la un congres, m-a mai cerut un microbiolog francez. Om cumsecade, simpatic, deștept, cineva profesional, dar nu mă atrăgea deloc fizic. Bine că nu l-am iubit, că tot nu m-aș fi măritat cu el. Eu n-aș pleca niciodată din țară. Eu sunt abia a doua generație-ncălțată, cum să plec eu așa departe? Dacă n-ar fi venit războiul, aș mai fi avut poate și astăzi bunici la țară, un unchi preot și-altul învățător, tot la țară, un neam întreg la țară. Pavele, tu, care ești copil de țărani, ai să-nțelegi ce-ți spun eu acum. O durere-a vieții mele, ceva ce simt și nu spun nimănui, e că nu mai am pe nimeni în satele de unde-mi trag obîrșia. Niște morminte-n cimitir, la care-abia de-ajung, o dată pe an, s-aprind o lumînare. sunt sigură că fetele mele n-au s-o mai aprindă nici pe asta. Și mă duc doar la cimitir la Cernați, la neamul Mamei; la bieții mei bunici din Moldova n-am ajuns niciodată, nici măcar nu știu unde e satul lor. Nici Mama nu i-a cunoscut, dar ea cu Tata mergeau în fiecare an la mormintele lor. Eu n-am fost niciodată și poate că n-am s-ajung niciodată la mormintele lor. — Pentru ei n-are nici o importanță...

— Pentru mine are importanță; pentru mine, nu pentru ei. Mormintele sunt puntea spirituală dintre cei vii și trecut. sunt rădăcinile continuității noastre spirituale. Cinstindu-i pe morți, pe tine te cinstești, ideea perpetuării acestei cinstiri. „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta” și, adaug eu, te vor cinsti fiii tăi. La toate sărbătorile, cimitirele noastre sunt pline. O pală de vînt a eternității bate-atunci în sufletul nostru. „Cînd așezări întregi erau arse, pustiite, omului nu-i mai rămînea decît să-și plîngă amărăciunea în fața unui mormînt și tot acolo s-azvîrle sămînța unei flori, sămînța speranței că și pe mormîntul lui avea cineva să verse-o lacrimă și să răsădească o floare, îi rămînea speranța că nu e totul zadarnic. O brumă de speranță. Oare-n fața cîtor morminte, a cîtor vetre arse, a cîtor ogoare pîrjolate o fi stat românul pînă să se prelingă din el bocetul, ca un fir de apă ce urcă din adîncuri spre fața pămîntului, fiindcă acolo nu mai încape?”, se gîndi Sînziana. Pavel se gîndea la mormintele fără semn peste care călcăm în fiecare zi. Morminte cărora nu mai fusese vreme să le pună cineva semn, pe care tot vremea să-l șteargă. Se gîndi la țărani de-acum două mii de ani de prin locurile lui, din Apuseni, peste care năvălise un împărat mare de la Roma, un împărat mare ca toți împărații. Cît or fi plîns țărani aceia. Venise un împărat mare, dintr-o țară-n care trăiau poeți,

gînditori, constructori, dar țărani aceia n-aveau cum și nici cînd să afle de poeți, de gînditori, de constructori; la ei, n-ajungeau decît legiunile și caii. Mai-marii țăranilor își luaseră viața. Omul de rînd nu și ia viața. Supraviețuiește înfrîngerilor, catastrofelor. Duce viața mai departe. Veniseră-apoi cînd unii, cînd alții; iar morminte, cîmpii de morminte, iar lacrimi, iar sămînță de flori și de speranță. Pe urmă, iar venise-un împărat, mare și-acela... Cîte morminte, cîte morminte... Toată țara un cîmp de flori ar trebui să fie pentru cîte oase-odihnesc în ea. „Ș-or fi pe sub pămînturi domn al oaselor ce drepte dorm”. [Cîte oase, oare, s-or fi-ngropat la noi în țarină pînă să răsară din ele vorbele astea?!]

— Unor oameni le e sortit să plîngă-n viață mai mult decît altora. Și unor popoare le e sortit să plîngă mai mult decît altora. Am fost și eu o dată-n Occident, cu bărbatu-meu. Ceva m-a frapat acolo, de la-nceput: că oamenii nu intră-n vorbă unul cu altul nici pe stradă, nici în metrou, nici în tren, nici în autobus, nicăieri. Aproape-n fiecare zi, la noi, în autobus, mai ales cînd stau lîngă cineva mai bătrîn, aud o biografie completă sau, în orice caz, fragmente esențiale dintr-o biografie, aflu pînă și rețete de mîncare, de prăjituri. M-am gîndit la-nceput că deosebirea asta între noi și alții se datorează temperamentului, după cum tipul fizic se datorează climatului, și nu i-am dat mai multă importanță decît faptului că noi avem, mai toți, ochii căprui, iar nemții — albaștri. Pe urmă, am început să mă uit mai atent la ochii oamenilor. La ochii și nu în ochii lor, fiindcă nu te poți uita în ochi care nu te vîd. În nici unii nu se vedea participare, ca-n ochii noștri. Ochii noștri mereu întrebă, ghicesc, încurajează, disprețuiesc. Am început să mă gîndesc că ceva mai adînc decît temperamentul și climatul ne deosebea. Nevoia noastră de-a vorbi unii cu alții, privirea noastră care-o caută pe-a celui de lîngă noi, față de reținerea, de discreția indiferentă a oamenilor acelora, veneau din două mii de ani de istorie diferită. Oamenii noștri, bătuți de ploi, uscați de arșiță, cu așezările făcute scrum, bieți supraviețuitori cărora nu le mai rămînea decît sufletul, căutau alt suflet de om în ochii căruia să se poată uita, căruia să-i spună amărăciunile, cu care să-și îngîne bocetul, care să le ntindă un căuc de apă, o bucată de mămăligă. Suflete de om în căutarea altor suflete. Bunăstarea scutește de bunăvoința altuia; necazul îi înfrățește pe oameni, în timp ce alte nații, care nu știau atîta ce-i nevoia, își făceau case cu zid în preajmă și cu porți ca de cetate,

ca să nu se știe ce-i îndărătul lor, expresie a bunăstării și-a-ncrederii-n sine, noi abia de-ncurcam două-trei nuiele, cu care să despărțim o gospodărie de alta. Sărăcia n-avea taine de păzit. Dormea omul cu coasa alături. A doua zi, ori mergea la câmp ori la vrăjmaș. Și vrăjmașul îi tăia, îi ardea, îi răstigne. Iar cine scăpa, rămânea-nfipt acolo mai departe, cu mormintele lui, cu bocetele lui, cu florile lui... Tăceau amândoi. Sînziana rămăsese cu ochii-n gol, cum rămînea uneori la Institut după ce privea atent o lamă la microscop și se gîndea că, între micro-organismele pe care le vedea ea, dincolo de relațiile învățate din cărți și confirmate-n practică, existau poate legături ascunse, care scăpau percepției noastre pentru că depășeau nivelul înțelegerii noastre. Și tocmai acelea s-ar fi putut să fie cele mai importante.

Pavel se uita la Sînziana de parc-ar fi vrut să-i vadă gîndurile. Privirea ei pierdută-n scrutarea cine-știe-căror amintiri, aerul resemnat și sever, atitudinea de țarancă la fotograf, cu trunchiul înțepenit de spătarul scaunului, cu mîinile una peste alta-n poală, cu picioarele strîns lipite și trase nițel îndărăt, îi aminti de mama, de bunica lui, de femeile vîrstnice din Vuioara, uitîndu-se cu ochi absenți, duminica la horă, de pe scaunele pe care stau aliniat-ntr-o latură, ca niște bătrîni soldați osteniți.

— în 1951 am fost evacuate din blocul în care locuiam. Evacuarea a fost precedată de-atîtea vizite ale Spațiului locativ încît a ajuns să ni se pară ca moartea după o boală incurabilă: o mîntuire... Atîta ne bătea inima de cîte ori suna cineva la ușa noastră, că am înțeles dorința nu mai știu cui, a lui Churchill, dacă nu mă-nșel, ca la ușă să nu-i bată altcineva decît poștașul. Mereu veneau, cu aere misterioase și conspirative care ne băgau în sperieți. În sfîrșit, într-o zi, s-au hotărît. Cum ar fi azi, ne-au anunțat că a doua zi ne evacuează și ne-au evacuat, cu camioane și cu soldați. Cineva a-ntrebat, în toată zarva aceea, pentru ce ne evacua.

— Se ia pentru un „Sovrom”, a catadixit să răspundă careva dintre cei autorizați.

Ulterior, am aflat de la doctorul Rosenthal, singurul care nu fusese evacuat din blocul nostru, am aflat că „Sovromul” renunțase și că blocul fusese dat la populație. În garsoniera noastră stătea un acordeonist. Am înțeles că „Sovromul” nu fusese decît cuvîntul magic care să-nghețe orice-ntrebare. Era vorba de-o priticire a populației.

— Noi plecăm ultimele, i-a șoptit Mamei o funcționară de la Spațiu. Am fost duse-n două cămăruțe mansardate care totalizau 13 metri 60, pe-o străduță centrală, frumoasă și liniștită, strada Cercului.

Cînd ne-am văzut sus, uitîndu-se-ntrebător la Mama dacă putea vorbi față de mine, funcționara ne-a șoptit:

— V-am dat aici că era cel mai bine. Pe cei mai mulți îi duce la pămînt pe jos. Am văzut că ești și dumneata văduvă de război ca și mine, cu copil, ca și mine.

Funcționara m-a sărutat pe creștet, iar Mamei i-a strîns în fugă mîna.

— Să vă dea Dumnezeu numai bine, doamnă, i-a spus Mama, și-am condus-o amîndouă pînă jos.

Camerele noastre dădeau într-un hol în care era-ntuneric beznă fiindcă geamurile ușii, singurele pe unde-ar fi putut pătrunde lumina, erau vopsite violet de pe vremea camuflajului. Din hol, la dreapta, se făcea o cameră, singura din apartament care putea fi numită cameră, nemansardată, cam de douăzeci de metri, în ea locuia o familie Fekete, tată, mamă și-un băiat de optsprezece ani, aduși dintr-un loc luat de un „Sovrom”, dar acela chiar luat de-adevăratalea. Din hol, drept înainte, ajungeai într-un culoar. Din culoar, la dreapta, era o cămăruță de șase metri cu-o bucătărie cam tot pe-atîta, improvizate din fosta baie a apartamentului ca să-ncapă cît mai multe suflete. Cada fusese amplasată în pod. În cămăruța aceea locuia o doamnă Gavrilovici, văduvă de general, cu o fată de douăzeci de ani, Marilena, care doi ani la rînd dăduse examen la Medicină și reușise fără loc. Văzînd că la Facultate nu-ncape, încercase să-și găsească o slujbă, dar nici acolo n-avusese mai mult spor: fiică de general mort pe frontul de Răsărit. Eu eram colegă de școală cu o fată, Crețan Emilia, orfană de război ca și mine. Tată-său, fost coleg de an și de spital cu Tata. Pensia ei era mai mare decît a mea: Tata căzuse în est, tatăl Emiliei — în vest. Iartă-mă, Pavele, că sar așa de la una la alta.

— înțeleg.

— Multe ne-a mai fost nouă dat să-nțelegem... Marilena era tipul de femeie care la bătrînețe n-arată cu mult altfel decît arăta la tinerețe. Ca o mîncare scăzută, cum zice o biochimistă de la noi. Ce mi-e azi, ce mi-e mîine, tot una. Înaltă, cu umeri lați, osoasă, cu carne puțină, cu un mers drept și apăsător, cu gesturi repezi și hotărîte, cu o voce joasă și nițel gîjîită, îmbrăcată mai tot timpul într-un trening, Marilena părea un băiat care, în glumă și-ar fi vîrît două ghemotoace-n sîn și s-ar fi

jucat de-a fata. Părul, creț natural, care-i cădea-ntr-un fel de tirbușoane pe ceafă, și-n zulufi mărunți la tîmple și pe lîngă urechi, era singurul element care-i îndulcea fizionomia aspră și băiețoasă. Fața — prelungă, cu frunte-naltă, cu ochi negri, tivîți cu gene dese și drepte, cu sprîncene foarte coborîte și parcă trase cu linia, cu gură mare cu buzele teșite, cea de sus cu un contur ca un „M” mare de tipar, cu nas lung cu șaua nițel lățită spre vîrf în vînt, cu două cute adînci de la nări pînă-n bărbie — era o față nici frumoasă, nici urîtă, nici de femeie, nici de bărbat, era o față de om. Privirea trează în care nu citeai niciodată mirarea și brazdele-acelea care surpau toată cutezanța chipului erau semnele unei copilării și-ale unei adolescențe fără zîmbet, semnele pe care le lasă poveri prea grele, căzute pe umeri prea tineri; semnele unei coaceri forțate. Rămasă orfană de la doisprezece ani, cu-o mamă bicisnică la trup și la suflet, sătulă s-audă numai of-uri și ah-uri și să vadă lacrimi din orișice, Marilena se hotărîse să ia-n piept toate greutățile și să se considere orfană de-amîndoi părinții și cu un frate mai mic în cîrcă: maică-sa. Cînd terminase Marilena liceul, li se tăiase pensia de pe urma lui taică-său. La Facultate — n-o primeau, slujbă nu găsea. Maică-sa — madame la generale, cum îi zicea Marilena — altă sursă de trai decît vînzarea lucrurilor nu vedea. Crescută la „Notre-Dame”, madame la generale știa franțuzește, știa nemțește, știa să cînte la pian și să brodeze, altceva nimic. N-avusese niciodată nici o meserie și nici nu-și închipuia cum o femeie ar fi putut să-și cîștige singură existența. „Cînd n-om mai avea ce vinde, ce-o să facem?”, o-ntrebase Marilena la cîteva luni după ce li se tăiase pensia și după ce făcuse bășici în tălpi de mers la Talcioac. „Pîn-atunci te măriți tu sau se schimbă lucrurile”. „Și dacă mă mărit, crezi că ăla de m-o lua o să țină două muieri cu mîinile-n sîn? Și dacă nu mă mărit? că de lucruri îți dau în scris că nu se schimbă. Ce facem? punem mîinile pe piept, pișăm pe ochi și așteptăm să murim?” La gîndul ultimei părți a acestei perspective, biata madame la generale plîngea de-ar fi-nduioșat și pietrele. Dar nu pe Marilena. Drept care, Marilena o angajase pe madame la generale sezonieră la triat zarzavaturi în Obor, ceea ce-i asigura cam 200 de lei venit lunar, cînd era de lucru, cartelă de alimente, de-mbrăcăminte și drept de vot. Marilena, după propriile spuse, „optase pentru artele liberale”, ceea ce-n limbaj „Marilena” se traducea printr-un carton, agățat cu sîrmă la poartă, pe care scrisese cu litere albastre rotunde. De cîte ori mi-aduc aminte, îmi

vine să rîd! — scrisese „Cară butelii de Aragaz, face injecții, masaje, coafură, pedichiură, manichiură, croitorie, tricotaje etc. Marilena, scara B, etajul 2 — sunați îndată!”

— Marilena, eu cred că etc-ul ăla ai putea să-l scoți că și-așa e-o enciclopedie ce-ai scris, îi spusese Mama rîzînd.

— Lasă-l, doamnă Hangan, lăsați-l că așa e mai sexy. Să vedeți ce clientelă de boșorogi o să-mi pice.

— Și ce te faci dacă-și fac idei...?

— Le trag o labă de nu se mai scoală.

Avusese dreptate Marilena să lase etc-ul pe carton, că-ntre timp învățase de la Mama să bată și la mașină, iar, pe cont propriu, să repare instalații sanitare, să repare instalații și aparate electrice, ajunsese pe drept cuvînt homo universalis, cum îi zicea Mama.

În timp ce Mama avea 320 de lei salariu lunar și bătea particular pe 40 de bani pagina, în 3 exemplare, Marilena cîștiga cel puțin 600 de lei pe lună cu „artele liberale”; noi, cu pensia de la Tata, abia de reușeam s-o ajungem din urmă. Pavele, atît de prost am mîncat între 1951 și 1955 —56, încît, astăzi, cînd pot să mănînc pe săturate, cred că dac-aș ști că mă fac de 200 de kile și tot nu m-aș opri de la mîncare. Munți de marmeladă am mîncat în anii aceia. Ani în șir n-am știut ce-nseamnă să fii sătul. Macaroane, gris; gris, macaroane; cartofi, ștevie; ștevie, cartofi; mămăligă cu lapte; lapte cu mămăligă, iar cînd vedeam o bucățică de carne o-nghițeam și pe-aceea cu noduri, fiindcă Mama mi-o dădea mie pe toată. Pînă-n 1951, bunicii ne dădeau o jumătate de porc din care-ntindeam cît puteam. Aveam și noi de Crăciun pe masă oală cu sarmale, piftii, caltaboși, tobă — ca tot creștinul. Pe urmă, ne rămînea carne prăjită la oală, slănină, untură, o mai duceam. În '51 pe bunici i-a dus pe Bărăgan, că erau chiaburi. Trebuia să le trimitem noi lor, noi, adică Mama. Zahărul de pe cartelele noastre-ajungea, vorba vine, pentru așa-zisul meu ceai de dimineață, o amestecătură de tei cu mentă, cu mușețel și cu nu mai știu ce buruiană. Prin '52, cred că reapăruse ceaiul. Din porția mea de zahăr în fiecare zi puneam măcar o fărîmiță deoparte pentru bunici. Cînd le făceam pachet cu ce dădea Dumnezeu, le trimiteam și eu economiile mele de zahăr, cam 100-150 de grame. Ca tot omul care mănîncă prost, simțeam nevoia să mănînc mult. Aș fi băut la ceai de-ăla o bute. Dar n-aveam zahăr și-atunci îl îndulceam cu niște bomboane portocalii umplute cu marmeladă — că doar cu ce altceva! — care lăsau pe fundul ceștii un fel de mîzgă de-o

culoare cum nu s-a mai văzut și-n cerul gurii un gust chimic — ceva între eugenat și bariu.

— Trebuie să fi fost o minune, zise Pavel și strîmbă din buze.

— După ce sorbeam minunea asta, cînd mă ridicam în picioare și-ncepeam să umblu, auzeam cum îmi făcea apa-n burtă „gîl-gîl, gîl-gîl”. „Mamă, înseamnă că nu sunt plină ochi că auzi ce valuri fac în burtă”, ziceam eu și-ncepeam amîndouă să rîdem. „Ar trebui să-ți pui în burtă și-o geamandură”, zicea mama. Făceam tot timpul haz, haz de necaz cum facem tot neamul nostru de cînd ne știm. Altfel, am fi pierit demult.

(Sînziana se uita iar fără țintă. De data asta, colțurile gurii i se lăsaseră-n jos și privirea i se-ntunecase, ca atunci cînd citea pe-o lamă la microscop semne de boală.)

— Cred că-n '50, vara, eram cu mama la țară, la bunici — la Bunica, fiindcă Bunicul, Taica, era la pușcărie din '49, că nu putuse da cota. Îi luaseră tot de pe arie, dar cota era cu mult peste ce voia pămîntul să producă. O asesoare ceruse la proces să-l condamne pe Taica la 18 ani, dar judecătorul, judecător de profesie, se sculase cu o față de om bolnav, bolnav de ce-i era dat s-audă, și ceruse ca pedeapsa să fie proporțională cu vina. Cum îți spuneam, eram pe arie cu Maica, bunică-mea adică, și cu Mama. Un tovarăș de la raion și Nae-al lui Coderie, colectorul din sat, asistau la-ncărcatul camioanelor.

— Mă Nae, lasă-ne și nouă barem de-o colivă! zisese Maica; și repetase, cu glasul scăzut — de colivă.

— Ce să fac eu, dadă Simină, dacă nici cota n-ai împlinit-o? răspunsese Nae, și se uitase principial spre tovarășul de la raion, apoi, cu o privire jenată, către noi trei, care stăteam într-o latură a camionului.

Camionul plecase, tovarășul de la raion se-ndreptase-nspre altă parte-a ariei, iar Nae-al lui Coderie îi scria Maicăi chitanța.

— Ce să fac eu, dacă așa sunt dispozițiile? Zisese el și-i întinsese Maicăi chitanța.

În timp ce Maica lega chitanța-ntr-o batistă și-o vîra în sîn, Nae se uita la Mama și la mine.

— Ce mai faci, Smarandă? o-ntrebase el pe Mama, fosta lui colegă de bancă de la primară.

— Trăiesc.

— Nu te-ai mai măritat?

- Nu.

— Și nu ți-e greu fără om? Cumnată-ta, Didina, preoteasa, îl luă pe milițianu' ăla și-o duce mai bine.

— Face fiecare cum poate.

Mama răspundea conștiincios și fără participare la-ntrebările colectorului, iar ea nu-l întreba nimic, nici măcar „Ce mai fac ăi bătrîni, copiii, nevasta?”, întrebări de-astea de circumstanță. Nu-l întreba nimic.

— Smarandă, crezi că mie-mi vine bine să-i iau omului și zoana de pe arie?

Mama tăcea. Maica-și petrecuse testemelul negru, parte peste parte, pe sub bărbie, și-asculta cu palma la gură, cum ascultă țăranul cînd are dubii asupra celor ce-i e dat s-audă.

— Nu-mi vine bine, dar dacă m-au pus... și dac-așa sunt dispozițiile?

— De la cine? întrebuse Mama fără prea multă curiozitate-n glas.

Mai întîi, Nae-al lui Coderie se uitase bănuitor la Mama. Privirea lui voia să spună: „Asta face pe proasta cu mine sau chiar e proastă?”

Văzînd însă că Mama aștepta răspunsul, serioasă, în poziție de drepti, cu gîtu-ncordat, ca un copil scos la lecție, Coderie, cu-o mîină la cingătoare, dregîndu-și mai întîi glasul și uitîndu-se pe sub sprîncene, cu bănuiala nespulberată pe deplin, răspunsese dintr-o suflare, ca la școală:

— De sus.

— Or ști ei ceva, că ei sunt de la țară... zisese Mama uitîndu-se undeva peste cîmp.

— Smarandă, nu mai vorbi așa-n dodii că de... nu e bine.

— Nae, ție ți-e teamă pentru mine c-am vorbit „în dodii” ori ți-e frică pentru tine că m-ai auzit și că te-o spune vreo pasăre a cerului cuiva pe undeva? îl întrebase Mama cu glas blînd și fără pic de ironie.

Colectorul se roșise pînă-n albul ochilor.

— Vezi, Nae, mie nu mi-e frică de tine, ție însă dac-a ajuns să-ți fie frică de mine, înseamnă că ți-e frică și de umbra ta. Să știi că eu te-nțeleg. Și mie mi-e frică, dar cu umbra mea tot mai stau de vorbă.

Păcat de noi!

Mama dăduse din cap a pagubă. Maica, sărmana, parcă-mpietrise cu palma peste gură și cu testemelul ei petrecut ca feșele mumiilor.

— Smarandă, am auzit că nu mai ești profesoară, cică ești „tactilografă” de bați la mașină.

— Da, Nae, așa e.

— La ce ți-a mai folosit să-nveți atîta?...

— Orice ți se poate lua pe lumea asta, zisese Mama, uitîndu-se peste cîmp, dar ce-ai văzut și ce-ai învățat nu. Știi la ce mi-a folosit? să-nțeleg mersul lumii.

Ultimele cuvinte le spusese mai mult pentru sine. Eu o țineam pe Mama strîns de mîină, privindu-l.

- Rămîi cu bine, Nae; sănătate dadei Lisandrei, și lui nea Doe, și Florinei.

— Mergi sănătoasă, îi urase Nae, cu ochii mai mult în pămînt.

— Hai, Maică, acasă, a zis Mama. Le-om face colivă și din arpacaș. O fi aflat el Dumnezeu că grîu nu mai avem.

Am luat-o spre casa bunicilor prin cîmp, pe-o potecă. Era aproape noapte. Cîntau greierii. Maica mergea-n frunte, eu — ultima. Păream cortegiul umil al unui mort sărac și uitat de lume. În viața mea nu m-am simțit mai bătută de Dumnezeu. „Sunt copil orfan, sunt copil orfan”, îmi spuneam mereu, de parcă atunci descoperisem acest adevăr. Nu-l descoperisem atunci, dar atunci începea să mă apese. Acasă, Maica a pus, pe masa joasă de la vatră, mămăliga rece de la prînz, niște ceapă, niște ouă fierte, s-a-nchinat și-a-nceput să mănînce. Eu n-am putut să-nghit nimic. „Mănîncă, mamă, mănîncă... Ce-o să mai vezi în viața ta”, mi-a spus Maica și s-a uitat la mine cu milă. M-am dus în curte și m-am întins pe pămînt cu fața-n sus. Plîngeam fără suspine! Simțeam lacrimile trecîndu-mi pe după urechi, pe ceafă, scurgîndu-se-n țarină. Mi-am adus aminte că-n urmă cu ani, acolo fusesem fericită cînd mă jucasem cu cățeii Moldei. În loc să-mi aducă alinare, amintirea clipei aceleia de fericire m-a făcut să plîng de se zguduia pămîntul sub mine. Atunci, în bătaia soarelui, mă bucurasem; acum, la lumina albastră a stelelor, eram tristă de moarte. Cum mă uitam, printre lacrimi, mi se părea că lumile-acelea depărtate și stinse îmi vesteau un drum fără-ntoarcere. Dacă m-ar fi-ntrebat cineva atunci de ce plîngeam, n-aș fi știut să spun. N-aș ști nici acum să spun. Mă simțeam bătută de Dumnezeu și cu sufletul zdreanță. De cînd eram mică, îmi rămîneau în minte frînturi de cîntece, frînturi de versuri care mă impresionau mai mult, chiar dacă nu prea le-nțelegeam eu sensul. Cum stăteam acolo, una cu pămîntul, mi-au venit în minte niște vorbe dintr-un cîntec: „Amărît ca mine nu-i Decît puiul cucului”. Va să zică mai era cineva amărît ca mine. Bietul pui! „Decît puiul cucului cînd îl

lasă mama lui”. Pe mine, Mama nu mă lăsase. Prin urmare, erau alții și mai amărâți decât mine. Ideea că făceam parte dintr-o întinsă frăție a durerii mi-a adus oarecare liniște. Mi-am adus aminte și două cântece-nvățate la școală, Cucule, pasăre sură și S-a dus cucul de pe-aici.

„S-a dus cucul de pe-aici, Tra la la la la la la și și-a lăsat puii mici, Tra la la la la la la I-a lăsat lîng-o tulpină, Tra la la la la la la Să-i crească mamă străină, Tra la la la la la la”, cântă încet Sînziana.

Ce să fi fost cu bietul cuc, cu cuculeasa adică, să-și lase puii la mila altuia? îmi ziceam eu. Și la păsări erau oameni nenorociți care-și dădeau puii la azil? Viața cucului începea să mă preocupe atît de mult că aproape uitasem de amărăciunile noastre comune. A doua zi, trebuia s-o rog neapărat pe Mama să-mi facă biografia cucului. În ce cântece mai auzisem eu de cuc? Dar în cîte n-auzisem? în toate cântecele pe care le scornise lumea, de cînd dădea colțul ierbii și pîn' la Sîm Pietru. Taci, cuce, nu mai cînta... Auzii cucu' cîntînd și mierliță șuierînd... Cîntecul ăsta-l cîntasem eu la serbarea de sfîrșit de an și făcusem și partea de solo în cor la cîntecul Lui Stalin, slavă să-i înălțăm. (Sînziana cînta din nou foarte-ncet primul vers al cîntecului.) Știam Lui Stalin, slavă... dinainte chiar de-a-l învăța la cor. îl știam de la radio. Primele lui măsuri erau semnalul de pauză la postul de radio București. (De data asta, Sînziana fredona sacadat primele măsuri ale cîntecului.) Pîină-n primăvara lui '53.

— Vrei să mai spui o dată? zise Pavel Vlas, după ce o vreme o privi neîncrezător.

— Pavele, tu chiar nu-ți mai aduci aminte?! O, Doamne, uit mereu că ești mult mai tînăr decât mine. Tu n-ascultai la radio nimic?

— Noi n-aveam radio, nici difuzor. Satul nost' s-a electrificat mai încoace.

— în '44, după Armistițiu, toată lumea fusese obligată să predea aparatele de radio. Predase și mama „Philips”-ul nostru, pe care-l cumpărase cu Tata în '37. în '45, toamna cred, s-au dat înapoi radio-urile. Deși pe bonul de predare erau scrise toate datele, puțină lume și-a mai primit propriul aparat. Radio dăduseși, radio-ți dădeau, ce-atîta vorbă? Mama, om cu frica lui Dumnezeu, dacă nu-și mai găsise aparatul, vruse să plece. Așa-i era ei norocul: să piardă tot. „Cum să pleci, doamnă, fără aparat? Ia-l pe ăsta că-i ăl mai bun, cîntă de școală și morții”, îi spusese funcționarul care elibera aparatele, și-i pusese cu de-a sila-n brațe un „Zerdik” cît toate zilele, care-ocupa jumătate din

apartamentul nostru din Cercului. Pavele, deși nu sunt nici zece ani diferență-ntre noi..., își reluă Sînziana șirul povestirii.

— Șase ani, cinci luni și șapte zile, iar în anii bisecți și opt zile, o-ntrerupse Pavel, cu autoritatea fidelității.

„Doamne, cât oi fi-nsemnat eu pentru omul ăsta... După cinci ani și ține minte...” Sînziana pierduse firul gândurilor. „Ca la sculurile Maicăi, cînd i se-ncurcau la văpsit... Dragii și bunii mei, cum v-ați dus voi toți... toți...”

— Sînziana, lasă trecutul mai apropiat și să ne-ntoarcem la secolele dintre noi: „deși nu sunt nici zece ani diferență-ntre noi...”, îm?

— Acești mai puțin de zece ani sunt mai mult decît un secol. Tu nu-ți dai seama. Nimeni nu-și poate da seama. Oricît ți-ar povesti cineva o experiență de viață, ea nu se poate imagina. Și-apoi nu sunt eu autorul ăla atît de talentat care să știe să zugrăvească o epocă într-așa fel încît să te uiți prin ea ca prin sticlă.

— Las' că nici autorii ăilalți nu se prea omoară să ne pună glaja-n față!

— Pavele, nu-ți poți închipui cât s-a schimbat lumea în douăzeci și ceva de ani. Supersonic!. În '47, strigam pe stradă „Moarte lui Franco!” Jur Eu și alți copii, amestecați și noi printre lume la un miting, încă neștiind să citim ce scria pe pancarte, strigam cît ne țineau bojogii „Moarte lui Frîncu!” Etimologie populară... Tot în '47, în clasa-ntîi, pînă-n Crăciun abia-nvățasem să cîntăm Trăiască regele; după Crăciun, am învățat Imnul Republicii, primul. Din clasa-ntîi pînă-ntr-a patra, am umblat într-un pardesiu făcut dintr-o draperie de pluș verde pe care ne-o dăduse Nașa-mare cadou „Ca să n-ajungeți, mamă, să umblați în curu' gol”. Nu pot să-ți spun, în iarna lui '53, o iarnă cu nămeții cît casa, ce eveniment a fost c-a apărut pe piață margarina. Fetele mele n-ar mîncea nici moarte margarină. Eu, „speriată de bombe”, cum zice Măria, mai mănînc și astăzi, și chiar cu plăcere. S-a schimbat atît de mult lumea, în douăzeci și ceva de ani, dar ce zic eu în douăzeci și ceva... din '65 începeau să treacă 1000 — una mie — de ani. Prin '50, marea, suprema eleganță erau pantofii cu crep. La-nceput se dădeau numai frunțașilor în producție, pe cartelă. Cînd a apărut Mama în Cercului cu pantofi cu crep, dați de-o muncitoare de la ea din fabrică, fiindcă-i făceau bășici, mi-aduc aminte cum a exclamat Marilena: „Doamnă Hangan, călcați pe scîndură putredă, suspectă chestie, că altfel de unde-atîta eleganță?!”

Cînd mergea Marilena la teatru, mama-i împrumuta pantofii cu crep. „Ei?”, zicea Mama cînd se-ntorcea Marilena de la spectacol. „Pîrtie-am făcut! Am zdrobit pe puţin zece inimi!” Am pornit de la seara mea de sub stele şi uite unde-am ajuns! Dacă nu-mi aduceam aminte acum de Marilena uitam unde-am rămas cu povestirea.

— Sub stele.

— Mi-am adus aminte, cîntînd Lui Stalin, slavă... Scrisoarea pe care i-o scrisesem tovarăşului Stalin de-o aniversare, a şaptes'doua cred...

„Tovarăşe Stalin, iubit şi drag, Eu sunt o fetiţă din România. Tatăl meu a murit pe front în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice.

Mama mea munceşte într-o uzină ca să mă crească. Eu am note bune. sunt premiantă. Vreau să ajung utemistă (= consomolistă în U.R.S.S.). Eu aştept să zdrobiţi hidra imperialismului. În dumneavoastră îmi pun toată nădejdea. Dumneavoastră sunteţi părintele copiilor din lumea întreagă. Sărut mîna,

Hangan Sînziana, clasa a IV-a B, şcoala rar...”

Pe chipul şi-n vocea Sînzieni se citeau naivitatea şi buna-credinţă a fetei care, cu aproape treizeci de ani în urmă, scrisese această scrisoare. Lui Pavel îi veni să plîngă.

— Cînd am terminat-o de scris am sărutat-o. O rugasem pe Naşa-mare să-mi dea un plic de hîrtie de mătase, de pe vremuri, scrisesem frumos pe plic, cu litere chirilice adresa: „Tovarăşului Stalin, Corifeu al clasei muncitoare, Kremlin, Moscova”. Mă interesasem la poştă şi cît costau timbrele. I-am citit-o Mamei. (Pavel o privi întrebător.) S-a uitat la mine cum te uiţi tu acum.

— Şi eu cum mă uit?

— Te uiţi ca omul care nu poate pricepe nişte lucruri, fiindcă ele depăşesc înţelegerea lui, depăşesc tiparele după care e-nvăţată mintea lui să gîndească. Fiecare trăim istoria după mintea noastră, deci o percepem diferit. Mama şi cu mine eram martorii aceloraşi fapte. Vîrsta ne făcea să le interpretăm diferit. Să mă-ntorc la scrisoare. Mama o ascultase atent cum asculta orice. Nu spunea nimic, se uita doar la mine cu o curiozitate atît de avidă de parc-ar fi vrut să mă desfacă-n felii subţiri şi să mă-ntindă ca pe-un frotiu de pus la microscop. Oare nu-i plăcea scrisoarea? „Mamă, tu ce zici, Lui o să-i placă? Eu am scris-o din toată inima mea”. „Cred că e cea mai sinceră scrisoare pe care i-a scris-o cineva vreodată”, mi-a spus Mama şi m-a sărutat în creştet ca să dea şi mai mare greutate spuselor ei, credeam

eu. Mulțumită de mine, am sărutat de câteva ori scrisoarea și-am pus-o-n plic la vedere. M-am dus apoi prin hol fiindcă auzisem gura Marilenei. De pe unde mergea să ducă „lumina artelor liberale”, cum zicea ea, Marilena, dacă o omenea cineva cu ceva, o bucățică măcar și tot mi-aducea și mie. De data asta mi-adusesse un sendvici cu telemea. Am rămas în hol să mănînc darul din dar, iar Marilena a intrat la noi să-i dea Mamei raportul despre succesele ei profesionale de peste zi. Ușa camerei noastre era-ntredeschisă. Au vorbit ele ce-au vorbit, apoi, Mama, fără nici un cuvînt, i-a-ntins scrisoarea mea. Mă uitam la Marilena și nici să răsufli nu-mi venea, cu atîta emoție-i așteptam verdictul. Vedeam cum pe măsură ce citea, i se lungește mutra, cum i se lasă colțurile gurii-n jos, aproape să dea dincolo de falcă, și cum i se-ncrețește fruntea, atît holbase ochii și ridicase din sprîncene. A citit-o o dată, de două, de zece ori, cred. Părea uimită și fascinată, într-un tîrziu, a pus scrisoarea-n plic, încet, grijuliu, ca pe-un document de preț, apoi cu un aer meditativ, plin de seriozitate, cu vocea ei joasă, a spus pe un ton grav: „E tragic, doamnă Hangan, e tragic”. Mama i-a făcut un semn din ochi spre ușa deschisă, și-un semn spre gură, echivalent cu o pecete a tăcerii. Marilena, trecînd spre apartamentul ei, m-a-ntrebat cum mi-a plăcut sendviciul și m-a sărutat pe frunte. Mi s-a părut ciudat că și Mama și ea, fără doar să se vorbească, avuseseră aceeași reacție citindu-mi scrisoarea. Vorbele Marilenei îmi trecuseră un fier roșu prin inimă. Ceva obscur se petrecea-n jurul meu, a cărui țesătură mintea mea n-o putea pătrunde. Zile-ntregi nu m-am dezlipit de radio: se citeau scrisorile trimise de copii tovarășului Stalin de ziua lui, de-a șaptezeci și doua aniversare. A mea nu s-a citit, deci nu i-a fost trimisă. Am fost de multe ori dezamăgită-n viața mea, dar nimic nu se compară cu dezamăgirea mea de-atunci. Ascultasem scrisoare cu scrisoare: oricît de expresiv le citeau crainicii și crainicele noastre, scrisorile semănau izbitor între ele, și izbitor cu ce-auzeam noi la școală-n fiecare zi. Scrisoarea mea, bucată ruptă din sufletul meu, nu semăna cu nici una dintre cele citite la radio. Ce socoteam eu mai bun în mine nu făcea-n ochii altora nici două parale. Numai în ochii lor sau pentru că nu făcea de-adevăratele, pe bune? Asta era o-ntrebare care nu-mi dădea pace și pe care nu-ndrăzneau s-o discut cu nimeni. Am plîns mult atunci, am plîns mult cînd a murit Stalin, dar și mai mult am plîns în aprilie 1956, cînd am citit raportul lui Hrușciiov la Congresul XX. în mintea mea, scrisoarea aceea m-aducea-ntr-o

competiție de dimensiuni „cosmice”. Eșecul meu mă pune-n contradicție cu toată omenirea. De când sunt eu pe lume, cel mai important lucru mi s-a părut adevărul. Nu mă interesa ca eu să am neapărat dreptate și să ies deasupra. Mi-aș fi dat însă viața să aflu adevărul: să-l văd undeva pe-o balanță și să nu mă mai pot îndoii. Același lucru l-am simțit în cazul Lilianeii Fodor. Voiam s-o văd pe masa de operație, cu abdomenul deschis pentru adevăr, nu pentru dreptatea mea. Luna aprilie a anului 1956 a-nsemnat pentru mine sfârșitul copilăriei. Cine-ncepe să-nțeleagă mecanismele sociale nu mai e copil.

„Eu oare când am început să-mi dau seama cum umblă roțile mecanismelor astea, care-i mișcarea? Devreme, devreme. Un sat e un microcosm unde îți este mai ușor s-arunci o privire. Vezi toate treptele deodată. Ieși într-o duminică — doar într-una — la muzică și vezi tot cum mișcă-n lume. La oraș, copiii ăștia mai mult șed între patru pereți decât în lume”.

— Cât de ciudat este fluxul memoriei... Simultaneitatea amintirilor îngreunează mult selecția lor. Te simți ca-ntr-o junglă-n care cu greu îți croiești un drum, fiindcă nu știi ce liană să tai mai întâi. Pornisem din seara când plîngeam la lumina stelelor. Parcă ți-aș povesti un vis în vis. într-un târziu, istovită de-atîta amărăciune, de-atîtea gânduri contradictorii, și de-atîta resemnare, am adormit. Ca prin vis, am simțit că mă ridică cineva de jos și pornește undeva cu mine. La un moment dat, am deschis ochii. Eram întinsă-n pat, în odaia bună. Pe peretele din fața mea, ardea o candelă, în stînga ei erau trei fotografii de soldați: Tata și unchiul meu, în ajun de-a pleca pe front. Mama s-a aplecat și m-a învelit cu-o velință. S-a ridicat, s-a uitat la fotografiile, a zis în șoaptă „ferice de voi”, s-a-nchinat și-a ieșit din odaie. De-atîtea ori îmi spusese că viața e un dar sublim de care trebuie să ne bucurăm în fiecare clipă ca și când am fi martorii unui miracol, încît nu-mi venea să cred că moartea ei se putea părea o fericire. Între vis și viață, am început din nou să plîng. într-o clipă mi se dezvăluia toată amărăciunea pe care cu-atîta grijă Mama o-năbușea-n sufletul ei. N-am auzit-o o dată plîngîndu-se. O dată n-am auzit-o spunînd „nu am”. Singura concesie pe care-o făcea lipsei era să-i recunoască existența la optativ: „ne-ar trebui”. Mai mult de-atît nu și-a plecat niciodată capul. În viața atît de modestă pe care-o duceam, de nimic n-avea Mama grijă mai mare decât de spirit: abia aveam după ce bea apă, dar picup

ne-am cumpărat din Talcioac, și discuri: Bach, Partitele, Beethoven, Concertul de vioară și Imperialul și Vivaldi, Anotimpurile. De-atâtea ori le-am ascultat că nu știu cum de nu s-au găurit. Le știu pe dinafară. Știu intrarea fiecărui instrument. Nu e săptămână să nu intru la „Muzica”. De câte ori pot, că nu mă dau banii-afar' din casă, îmi cumpăr câte-un disc; de câte ori pot, îmi cumpăr un album de artă, o carte. Când gătesc, când cos, când spăl, când fac lucruri casnice, ascult sau un disc sau o emisiune la radio.

— Îmbini utilul cu plăcutul, zise Pavel și se uită patern la Sînziana, îndemnînd-o din ochi să continue.

— De câte ori mă vedea posomorîtă, Mama-mi puneă mîna pe frunte și-mi spunea două versuri populare: „Și de supărare multă, Mi-a căzut lumea urîtă!”, și numaidecît dădea drumul picupului, și-nclinîndu-se mă-ntreba: „Ce dorește domnișoara pentru refacerea moralului: Bach, Beethoven, Vivaldi? Când ni se-ntunecă sufletul trebuie să-i aprindem o lumină. Milioane de ani, miliarde s-a zbătut natura pînă să izbutească să ne dea lumini: Bach, Beethoven, Michelangelo, Eminescu, Luchian. Natura a scos din beznă aceste stele de mărimeantîi pentru-a reabilita oricînd ideea de om. Și Atila și Hitler — și alții ca ei — au aparținut și aparțin speciei umane, zonei de umbră a speciei. Când te simți lovit, apăsător de viață, trebuie — mai ales atunci — să-ți îndrepti ochii spre zona solară a speciei: să asculți muzică, să recitești o poezie, să te uiți la un tablou. Dintr-o dată simți cum, de la nivelul rîmei, ființa ta se ridică pe verticala piscului”. Așa spunea Mama. Mi-aduc aminte fiecare vorbă a ei. Vorbea atît de frumos și de clar, se exprima ca un moralist: „O parte din om se conjugă cu verbul a avea, cealaltă parte se conjugă cu verbul a fi; important este ca partea lui a fi să fie măcar egală cu cea a lui a avea. Cei pentru care a fi atîrnă mai mult decît a avea sunt cei care trăiesc pentru a ști, pentru a afla, ceilalți sunt robii obiectelor, robi strict ai materiei. Orizontul lor este mărginit de obiecte ca de-un parapet. Ei suferă de-o incurabilă orbire spirituală”.

— Cîtă dreptate avea! Te uiți la unii oameni și nu-ți vine să crezi cum trec prin viață! Cu ochelari de cal. Numai drumu-nainte — atîta văd: nimic la dreapta, nimic la stînga. Cum să aibă și cum s-ajungă: atîț și nimic altceva. Și-un tablou dacă-l cumpără nu-l iau pentru bucuria de-a-l privi, îl iau pentru că reprezintă o investiție.

— Totuși, între unul care investește într-un tablou și unul care investește-ntr-un kil de aur, eu îl prefer pe ăl cu tabloul. Țasta mai are-o șansă: din cînd în cînd tot o mai arunca și el o privire, oricît de distrată, spre tablou, tot s-o mai strecura și-n mintea lui o rază de lumină. În principiu însă, ai dreptate. Nevasta directorului nostru — ți-o fi spus și Iulia — bate zi de zi Consignația după tablouri: după nume, bine-nțeleș. N-ar intra într-o expoziție, Doamne ferește! Deci, n-o interesează arta, o interesează investiția. N-are suflet de colecționar, are suflet de precupeață. Puțin îi pasă că bărbatu-său e-un adevărat om de știință; dacă banii și renumele lui — că-ți dai seama că e-o vanitoasă — i-ar avea de la indiferent cine, pentru ea ar fi același lucru. S-a măritat cu el dintr-o bine calculată întîmplare: el, om trecut de cincizeci de ani, fără copii, apucat de amokul paternității, ca mulți bărbați la vîrsta asta, fericit că o fiță de douășapte-douășopt de ani îl face tată, a luat-o val-vîrtej de nevastă. Ea, fericită că, din secretară la un notariat, se vedea „doamna profesor”, cu mașină la scară, purtată prin străinătăți, invitată pe la congrese, pe la cocktailuri, pe la ambasade și mai ales cu timp la dispoziție să bată prăvăliile, s-a lăsat făcută mamă fără prea mare cheltuială de convingere din partea lui. Singurul aspect pozitiv al acestei căsătorii e copilul — un băiețel de toată frumusețea și foc de deștept, încolo, cît de bine merge-această afacere, o simte tot Institutul pe pielea lui. Are zile Profesorul, cînd dac-ai zice că e scăpat de la ospiciu ar fi prea puțin. E de o umoare neagră, „negru-nchis”, cum zice Tudor Șerban. Totu-i pute, totul e strîmb, și lucrurile de pe birou le ia și le-așează cu mîna lui și nu pentru că n-ar fi puse cum trebuie, dar pentru că vrea să ne-arate cît e de nemulțumit de noi, că de cine altcineva? Trîntește, pufnește, repede, jignește, se poartă oribil. Țipă la-nceput cu glasul lui obișnuit de bariton, apoi glasul-ncepe să-i tremure, să-i filfîie și să i se subțieze de parcă-l castrează cineva acolo, pe loc. Asta e-o fază. Faza explozivă. Pe urmă, vine faza unei muțenii de zici că e călugăr din ordinul ăla care-și impune canonul tăcerii. Cred că-n faza asta se rușinează de felul ridicol în care se poartă. Apoi, trece printr-o fază normală: este iară omul dinaintea „fericitei și fertilei căsătorii”, semn că Lili și băiatul nu sunt în București. Cu Kolonte, șeful meu de secție, numai de mamă nu s-a-njurat. Se ceartă de zăngănesc geamurile, că nici ungurul nu-i vreun blînd și vreun răbdător. Tudor Șerban — cînd îl vede cu „toată flota-necată” închide ușa și pleacă. L-am nimerit și eu

într-o dispoziție de-astea, că nu e greu. A zbirat și la mine cât îl țineau bojogii: „Acolo, la dumneavoastră la streptococ, e-o porcărie fără seamăn nu semnez nimic, lăsați-mă-n pace!”, și tot așa. În loc să plec, m-am răzimat de tocul ușii și-l ascultam atent ca la cursuri. Și-a descărcat tot sacul și-apoi — credeam eu că numai femeile spun de zece ori același lucru, una după alta — a luat-o de la capăt și-aproape cu-aceleași cuvinte. La un moment dat, epuizat, a tăcut. S-a uitat la mine atît de uimit de parcă pîn-atunci nici n-aș fi fost acolo. Am simțit că mi se rupe sufletul de mila lui. Ce viață infernală trebui' să ducă omu' ăsta ca s-ajungă-n asemenea hal. Nu mi-era frică de el și nici nu-l disprețuiam. Mă gîndeam că probabil așa aș fi ajuns eu dacă Alexandru nu m-ar fi lăsat la vreme, la limita rezistenței mele nervoase. Mă uitam ce putuse face-o căsătorie nepotrivită, chiar încheiată de dragul unei mize capitale cum e un copil, ce putuse face dintr-un om de-o indiscutabilă calitate profesională și chiar umană. În viața lui, omul ăsta nu făcuse un rău cuiva. Ce păcat de el! Uneori, foarte rar, mi se-ntîmplă să gîndesc atît de intens niște lucruri că nu fac nici un efort să nu le traduc în vorbe. Eram atît de frapată-n momentul acela de nefericirea omului ăsta, că nu-mi păsa nici pic că-mi era director: era un biet om amărît, care nu se mai putea controla nervos. „Domnule profesor — i-am spus eu cu un glas de om care vorbește unui alt om, dincolo de clase, de posturi — domnule profesor, îmi pare-atît de rău că sunteți nefericit și vă-nțeleg atît de bine. Ce păcat...” M-am uitat la el și l-am văzut cum își pune palmele-n față ochilor. Fără să mai zic nimic, mi-am luat buletinele de pe biroul lui și-am plecat în vîrful picioarelor. A doua zi, a trimis secretara să-mi ceară buletinele la semnat. Evită de-atunci încoace, sistematic, să mă vadă, însă face tot ce poate să mă promoveze și se interesează tot timpul de soarta mea, încît simt unele suspiciuni la colegii mei față de această bunăvoință teleghidată. Ești singurul om căruia i-am povestit episodul ăsta.

— N-am să-l spun nimănui, zise Pavel închizînd ochii.

— Iar m-am încurcat în „lianele junglei”, dar cum ți-am mai spus — mă ierți că mă repet — viața noastră este-atît de mult alcătuită din viețile altora, că face cu ele un amalgam din care e greu, e imposibil, să mai separi substanțele inițiale, în stare pură. Cît privește memoria și declanșarea amintirilor, cred că numai în literatură se poate vorbi de-o memorie ordonată, care să urmeze niște jaloane logice, explicabile; în

realitate este foarte greu să faci corelarea cauză—efect, în cazul declanșării amintirilor, în orice caz, memoria mi se pare unul dintre cele mai pasionante domenii de studiu pentru psiholog, pentru psihiatru și pentru neurolog. Dacă viața noastră n-ar fi atât de scurtă, m-aș apuca să studiez asiduu și profesional memoria. Dacă m-ai întreba acum de ce-ți povestesc ce-am să-ți povestesc n-aș putea să-ți arăt cu degetul mobilul care mi-a declanșat amintirea asta. Cred, totuși, că nu greșesc dacă-ți spun că mi-a declanșat-o o filiație sufletească, un element comun între Mama și părinții ei. Deși țărani, legați de pământ, robi ai capriciilor vremii, și ei puneau sufletul înaintea materiei, în timpul războiului, li se rechiziționaseră pentru front trei perechi de cai și două perechi de boi. După armistițiu, li se dăduse un cal. Își mai cumpăraseră ei altul. Calul dat de la primărie se-ntorsese de pe front bolnav de epilepsie. De spaimă. Dacă auzea un zgomot neașteptat îl apuca imediat criza. Se zbătea, sărmanul, pe urmă zăcea o vreme ca mort, se ridica și trăgea mai departe la ham, la plug. I-au adus veterinarul, l-au afumat cu ierburi, i-au descântat de sperietură, degeaba. Crizele-astea-l apucau cam la două săptămîni o dată, chiar dacă nu se speria, în rest, muncea mai dihai decît unul sănătos. Cu nădejdea că s-o vindeca, bunicii l-au ținut așa, vreo patru luni. Cînd au pierdut nădejdea, l-au rugat pe jandarmul din sat să-mpuște calul. Zadarnic au vrut niște vecini de-ai lor să-l cumpere, „O căciulă de aur să-mi dai pe el, mă Lache, nu-l vînd. Decît să-l știu că se pătimește-așa — c-o fi la mine, c-o fi la altul — mai bine ar eu în plug. E suflet și el, de ce să pătimească?”, i-a spus Taica vecinului. Cînd am început să judec, calul ăsta mi s-a părut cea mai tristă urmă lăsată de război. Pe bunici i-au dus în Bărăgan. Au plecat din casa lor cu ce-au putut duce-n spinare. Erau mulți, din multe sate, și trebuiau să-ncapă-n cîteva camioane. Cînd am luat eu vacanța-mare, ne-am dus pe la ei să le-ajutăm să-și facă două odăițe de chirpici, că stăteau într-un fel de magazie părăsită. „Sărut mîna, Taică”, am zis și eu și Mama cînd l-am văzut pe Bunicul și ne-am repezit amîndouă să-i sărutăm mîna. „Cum o mai duceți?” „Bogdaproste, bine”, ne-a răspuns el. N-am să uit cît oi trăi răspunsul lui. Poate l-aș fi uitat, dar în toamnă m-am dus cu Mama la teatru, la Năpasta. Cînd se-ntoarce Ion de la ocnă, îl întrebă cineva „Cum fuse, Ioane, la ocnă?” „Bogdaproste, bine!”, zice el. Am început să plîng la replica asta. Mama nu m-a-ntrebat nimic, fiindcă pricepuse apelul din memoria mea, dar Mario Sidalgo,

cu care mersesem la teatru, că el ne invitase, m-a sărutat, mi-a cumpărat sirop și nuga, în pauză, și nu mai știa cum să mă consoleze. Acum, că tot ne aflăm în jungla amintirilor, să-ți spun cine era Mario Sidalgo. Totdeauna vorbim la trecut despre oamenii care nu mai fac parte din viața noastră, chiar dacă ei trăiesc. Când a avut Taica proces de sabotaj — sabotaj însemnând că nu putea-ndeplini cotele stabilite, nici după ce i se lua și pleava din pățul — Mama a-nceput să-i caute-un avocat. S-a dus mai întâi la unul cunoscut de ea, cu nume de avocat bun, fiul cârciumarului din Cernați, cu care se știa de-o viață.

„Smarandă, tata, frate-meu să fie și nu l-aș susține! N-ai să găsești avocat care să se bage la sabotaje. Cum stau eu în barou, să nu mai vorbim, cu inima cât un purice! Procese de sabotaj mi-ar mai trebui!”

„Gicule, mi-am închipuit că pentru un avocat o cauză este ca o teoremă pentru un matematician: o problemă abstractă care-l implică doar convențional și nu real. Să acuzi un avocat că apără un asasin e ca și când ai acuza un actor că interpretează un rol de asasin”.

„Smarandă, asta era înainte, acum simplul fapt că ai accepta să aperi într-un proces de sabotaj este interpretat ca luare de atitudine de partea sabotorului. Azi, nu mai există cauze abstracte. Nu mai acceptă avocații nici măcar din oficiu să fie numiți apărători la sabotaje”.

„Dac-așa stau lucrurile...” Și Mama dăduse să plece. Dar lui Gicu Panțîru-i era și milă și rușine de ea. „Smaranda, știi ce? am să-ncerc să-ți găsec totuși un avocat. Nu-ți promit, dar am să-ncerc. Se numește Mario Sidalgo. Pe el n-o să-l acuze nimeni că ține cu chiaburii! Totul e să vrea”. Și Mario Sidalgo a vrut. Prin Gicu Panțîru i-a fixat Mamei o oră când să meargă la el acasă pentru discutat în amănunt „cauza”. Mama s-a-mbrăcat în fusta neagră și-n bluza croșetată, de bumbac, văpsită-n foi de ceapă, toaleta ei „de gală”, pe mine m-a-mbrăcat în uniformă, ne-am pus pardesiele, adică ea — lodenul gri, iar eu — factotam-ul meu de pluș verde, confecționat din draperia de la Nașa, și-am pornit-o pe jos spre avocatul Mario Sidalgo. Stătea ca la un sfert de ceas de noi, pe strada Mîntuleasa, într-un bloc superb, cu un peron ca de catedrală, cu uși de cristal și de fier forjat la intrare, tot numai marmură colorată, în hol și pe scări, bloc de mare lux. Ușa apartamentului ne-a deschis-o femeia de serviciu, îmbrăcată-n negru, cu bonețică și cu șorțuleț alb scrobbit, ca la marile case. Nu văzusem pîn-atunci și nici de-atunci încoace n-am văzut apartament de bloc mai spațios și mai luxos și-n care să fie-adunate-atîtea lucruri de

preț și așezate cu atît rafinament ca la Mario Sidalgo. Subreta ne-a condus în birou. Am rămas în picioare să ne uităm la un perete plin cu tablouri așezate-n scară, cam de la un metru sub tavan, pînă la-nălțimea pe care-o aveam eu atunci: Monet, Matisse, Marie Laurencin, Modigliani, Aman, Grigorescu, Luchian, Andreescu, Tonitza, Matei Șerban, ce-mi mai aduc eu aminte. Mama se uita la cărți. S-a deschis o ușă. Ne-am întors amîndouă brusc. Am văzut atunci pentru prima și poate pentru ultima oară-n viață ce-nseamnă acel „coup de foudre”, cum zic francezii, sau „l-a pălit dragostea”, cum zicem noi, românii. Domnul Mario Sidalgo stătea răzimat de ușă — i se tăiase răsufierea — cu niște ochi negri nici pironiți, nici țintiți, ci plecați spre Mama ca spre-un drum fără întoarcere. M-a străbătut un fior. Nu mai văzusem niciodată o ființă privind astfel o altă ființă, nu văzusem niciodată ceva trecînd astfel prin aer dintr-o ființă către o altă ființă. Am închis o clipă ochii simțînd că n-aveam voie să privesc lucrul acela fiindcă nu era voie să fie privit. Nu-ndrăzneam nici să respir. Printre gene, m-am uitat din nou la domnul Sidalgo: stătea nemișcat ca sub puterea unui element cosmic. M-am uitat și la Mama: albă la față de parcă fugise toată viața dintr-însa, primea în ochii ei albaștri dilatați privirea aceea cotropitoare, de smoală topită.

— Bună ziua, am auzit într-un tîrziu, cam peste o mie de ani, vocea Mamei, pierită și subțire, ca un fir de ață.

Mario Sidalgo a răspuns fără sunet, lăsînd privirea-n jos. Din clipa aceea, mi-a fost drag, fiindcă din clipa-aceea am știut c-o iubește pe Mama.

— Fetita mea, a zis Mama, arătînd spre mine.

Mario Sidalgo a tresărit. Mi-am dat seama că pînă atunci nu mă văzuse.

— Am și eu două fete, a zis el, învăluindu-mă-ntr-o privire paternă în care mi s-a părut, totuși — ca și-n vocea lui în care vibra sunetul grav al violoncelului și totdeodată se unduia reliefurile catifelate ale flautului — că deslușesc ceva din contrarierea pe care-o simte omul cînd descoperă în cale un obstacol neprevăzut. Înalt, suplu, mișcîndu-se degajat, fără stridențe, armonizîndu-se prin fiecare gest cu ambianța de lux și de rafinament din jur, Mario Sidalgo te făcea să spui de la cea dintîi privire „ce om frumos!”.

În timp ce stătea de vorbă cu Mama, am început să-i privesc amănunțit chipul. Mi-l amintesc atît de bine de parcă acum l-aș avea în față

ochilor. Chipul primei impresii, care pentru mine nu poate fi anihilat de-o mie de ani de impresii succesive, coroborate. Cred neclintit în acest impact între ființe, cum numesc eu prima impresie. E ca și când ai privi un tablou. Nici o judecată a posteriori nu poate șterge adevărul pe care ți-l dezvăluie un tablou când te-ntâlnești cu el prima dată, adevăr incomplet, poate, dar esențial. Părul lui Mario Sidalgo, creț mărunț, ca piperul, era un fel de rocă negru-albăstrie, turnată odată cu craniul, într-atîta păreau de inseparabile unul de altul. Fruntea — cu protuberanțe line, foarte-naltă; nasul — la limita între acvilin și drept; gura — cu tăietură statuară, aspră; bărbia — pătrată și nițel repezită-nainte dădeau o îndrăzneală trufașă chipului destinat parcă să muște din toate fructele vieții și, mai ales, s-azvîrle-ntregii lumi mînușă: „care pe care”, chip tenace, de Rastignac, strigînd Parisului, de sus de pe colina Pere Lachaise: „A nous deux, main-tenant”. Impresia asta ți-o dădea mai ales când ținea privirea plecată, când chipul îi era orb, ca al statuilor. Când te privea n-ai fi știut să spui dacă ochii-i luminau sau îi întunecau chipul. Erau atît de negri că irisul nu se deosebea de pupilă, în fața măslinie, în a cărei ascendență bănuiai sute de generații trăite sub un soare torid, singurele pete de culoare erau albul albăstrui al ochilor și gura de-un roșu neașteptat, de lut ars. În strălucirea crepusculară a ochilor acela defila condiția umană, de la geneză la sfîrșit. Erau momente când ochii lui Mario Sidalgo — cu privirea desprinsă de spațiu și de timp, pierdută, parcă, în contemplarea unui vis cu vechimi și cu-nțelesuri criptice — îl situau într-un teritoriu intangibil, abolindu-i nu numai trufia chipului, abolindu-i întreaga ființă, reducîndu-l la privirea care, întoarsă spre ea însăși, îl restituia integral unei dogme. În ochii lui, o mobilitate de expresie pe care n-o întâlnești nici măcar la un mim, alterna cu nemișcarea pietrelor, în ciuda faptului că era un om comunicativ și apropiat, ochii-aceia-n care ți se părea că vezi caravane pășind tăcut în căutarea Pămîntului Făgăduinței, cu gîndul însoțit doar de melopeea deșertului; în care ți se părea că vezi mîini întinse către cer și guri plecate-n țărîină gemînd funebru la Zidul Plîngerii; în care ți se părea că auzi vaietul străbunilor lui arși în Spania, în autodafe-uri exemplare, țipătul unor ființe de-același sînge cu el arse-n cuptoarele Auschwitz-ului și-n alte locuri de-njosire-a omului; în care, peste toate, sunau monocord și glorios trîmbițele care doborîseră zidurile Ierihonului; în ciuda atîtor stări și idei pe care ți le sugerau, ochii lui Mario Sidalgo trăgeau peste

ființa lui o perdea impenetrabilă. Fiecare privire-a lui părea că-ți dezvăluie doar stratul de deasupra al unei roci, strat ce-ascunde de fapt istoria a milioane de ani. Pînă la Mario Sidalgo, pentru mine și chiar și pentru Mama, ovrei era nenea Iancu Stein, coleg și prieten cu Tata și cu nenea Daniel Șerban, nenea Iancu, în ochii căruia bunătatea și-ngăduința-nvățată de la viață pluteau într-o privire din care nu se ștersese tristețea și umilința ovreiului mărunț, crescut în Dudești de-o mamă văduvă, lenjereasă de mahala, în privirea lui, care te-ndemna să i te adresezi ca unui frate, răzbătea lamento-ul unei întregi rase plîngînd pe ruinele vechiului Ierusalim, pîlpîia o-nțelepciune de mii de ani vechime, înțelepciunea constatării, care parcă-ți șoptea: „Așa a fost, așa este, așa va fi”; în privirea aceasta foarte expresivă și foarte complicată nu țîșniseră însă niciodată fulgerele amenințătoare din ochii profetilor. Nenea Iancu, pentru noi era ca o rudă. Nu făceam nici o deosebire între puținele rude pe care mi le mai lăsase războiul și nenea Iancu. Îi ziceam „săru' mîna” și-l pupam ori de cîte ori ne-ntîlneam. Lui Iancu Stein, proaspăt ieșit de pe băncile Facultății de Medicină, unde fusese bursier, i se păruse o mare cinste, în '36, cînd Ghiță Opran, cîrciumar din gura Oborului, i-o dăduse de nevastă pe Marioara, unul dintre cei opt copii ai lui. Iancu și Marioara se cununaseră la biserica Sfîntul Ioan Moși, avînd ca naș pe Marin Pastramagiu, naș de baștină al neamului Opran. Fusese o nuntă de pomină: cu toată negustorimea românească, armenească și ovreiască, începînd din gura Colentinei și pînă-n Sfîntu' Gheorghe, plus ovreimea din Dudești. Ca mama lui Iancu Stein să nu fie mîhnită că i s-a depărtat copilul de la lege, Ghiță Opran pusese toată negustorimea ovreiască-n picioare să intervină la Comunitate și la rabin, ca s-o cunune pe fiică-sa, creștină, în templul mare din Sfînta Vineri. Trebuie să-ți spun că popa-al nostru nu-i făcuse nici o dificultate lui Iancu Stein să-l cunune creștinește. Nici prin gînd nu-i trecuse să-i ceară să se boteze. De unde, la-nceput, rabinul se-arătase foarte intransigent, cerînd neapărat ca „mireasa” să treacă la mozaism, aflînd că popa-al nostru considera fiu al Domnului pe oricine, iar Ghiță Opran fiind la fel de generos față de rabin ca și față de preotul creștin, tinerii fuseseră cununați și mozaic, avînd ca naș pe Marcel Juster, văr bun al mirelui, cusca Matilda ieșind astfel cu fața curată în cartier. Lui Iancu Stein, nepracticant religios, puțin îi păsa și de unii și de alții. Vrînd însă ca toată lumea să fie mulțumită și plăcîndu-i să respecte tradițiile, mai

ales de dragul bătrînilor, adică de-al maică-sii și de-al Opranilor, în casa lui, de cînd s-a-nsurat el cu Marioara, se sărbătoresc și praznicele creștinești și cele evreiești. Chiar și-acum, cînd bătrînii au murit. Myriam, fata lor, este botezată mozaic, Gheorghe, băiatul, e botezat creștinește. Tot ca să nu se supere nimeni. Menajul Stein este unul dintre cele mai trainice pe care le-am văzut și nu pentru că durează în timp, ci pentru că oamenii ăștia sunt ca două vase comunicante; totul în sunetul lor este la același nivel, la nivelul înțelegerii-adevărate. Cînd s-a simțit în aer că legionarii pregătesc ceea ce s-a numit „rebeliune”, Tata și nenea Daniel s-au sfătuit să-i ascundă pe nenea Iancu și pe Verzeu pînă se limpezesc lucrurile. Cei doi simpatizanți legionari de la ei din spital nu se mulțumeau să le facă tot felul de apropouri grosolane — că nu știu cum să le zic altfel — lui Iancu Stein și lui Titus Verzeu, a cărui nevastă era evreică, ci se-agățau mereu de Tata și de nenea Daniel: „Ce fel de creștini sunteți voi, frate, de țineți cu jidanii?”, îi luase peste picior într-o zi doctorul Caius Pop, pe care l-am avut eu profesor la radiologie-n Facultate. „Ținem cu oamenii, atîta tot”, a zis Tata care era un om tare blînd, după cîte spun toți. „Suntem creștini de-ai lui Isus Cristos — a zis nenea Daniel — iar Isus Cristos, care era ovrei, cum sper că știți, zicea că toți oamenii sunt egali între ei, deși Legea zicea că iudeii sunt neamul ales. Deci, noi suntem creștini de-ai lui Isus Cristos, mai există și altfel de creștini?” „Lasă ironiile, doctore! Nu vă dați seama că ovreii voștri sunt un pericol mondial?”, nu s-a lăsat doctorul Pop. „Dumneata cîți ani ai, domnule doctor?”, l-a-ntrebat Tata pe Pop. „Treizeci și cinci. De ce?” „Treizeci și cinci, zici. Ai trăit treizeci și cinci de ani și n-ai băgat de seamă că ovreii sunt un pericol mondial, și-așa, deodată, ți s-o arătat Sfîntul Duh și te-o luminat?”, a zis Tata cu vorba lui domoală moldovenească. „Domnule doctor — l-a luat și nenea Daniel la refec pe Caius Pop — ce populație are globul?” „Cam două miliarde, chiar ceva mai mult. Dar de ce?”, a răspuns Pop. „Attends que te t'explique! Deci, două miliarde, două miliarde și ceva. Și la miliardele astea, cîți ovrei să fie?” „Vreo zece-unsprezece milioane, cred”, a răspuns Caius Pop, destul de nedumerit, fiindcă nu vedea unde voia s-ajungă nenea Daniel. „Domnule doctor Pop, dacă nouă, arienilor, care suntem măcar 500000000 a ajuns să ne fie frică de ovrei, înseamnă că ceva cu noi nu e-n regulă, nu cu ovreii. E cazul să ne cătăm, cum zice rumînul”, a continuat nenea Daniel. „Sunt zece milioane, dar reprezintă o forță

mondială, țin în mână finanțele lumii”, i-a replicat Pop. „Domnule doctor, când au plecat, acum, hăt, două mii de ani din țara lor, presupun că-ți închipui că-n traista pe care-o purtau pe băț n-aveau milionul de lire sterline, de franci ori de dolari. I-au câștigat după asta”. „Prin înșelătorii”. „Perfect, prin înșelătorii. Și ceilalți financiari, arieni, de exemplu, cum i-au câștigat? Rugându-se la Dumnezeu, și făcând biserici? Să fim serioși, domnule doctor! De ce să fim așa de supărați pe Rotschild de pildă, și n-am fi și pe Krupp, și pe Schneider, care e alsacian, pe Creusot? ca să-ți înșir numai câțiva pe care-i știu și eu. în evul mediu, Carol Quintul — împărat, nu? — se-mprumuta de bani la Fuggeri, bancheri creștini. Și pe urmă, lăsând la o parte considerațiile astea cu caracter abstract, hai să-i luăm pe jidanii noștri, pe ăștia cu care lucrăm cot la cot. De fapt, printre noi e numai unul, Iancu Stein. Că Verzeu e român de-al nostru, deși dumneavoastră ăștia cu „Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer” îl tratați drept jidan prin adopțiune, datorită nevesti-sii. Să-l luăm pe Iancu Stein: orfan de război din 1916, un biet ovrei sărac, ajuns doctor, și doctor bun, fiindcă-a muncit pe brânci. Crezi că are vreo legătură cu finanța mondială? Că reprezintă vreun pericol?” „Un ovrei nu reprezintă singur un pericol, toți ovreii la un loc reprezintă însă, dar voi, filosemiții, refuzați să-nțelegeți lucrul ăsta”. „Domnule doctor — i s-a adresat Tata lui Pop — ce-ai zice să vină-ntr-o zi o nație, ovreii de exemplu, și să zică: Cine, românii? păi ăștia sunt un pericol, ia să-i desființăm!” „Așa ceva nu se poate! Noi suntem un popor, avem o țară, ce, ne comparăm cu ăștia, care-s — azi aici, mâine-n Focșani? Așa ceva nu se poate!” „Ba se poate, domnul doctor. Arbitrarul n-are nici o limită, fiindcă n-are nici o lege, afară de legea bunului-plac și-a celui mai tare — veche de când lumea. Mă miră că dumneata, ardelean, care-oi fi aflat din părinți ce-i aceea asuprire națională, să te dai de partea legionarilor, a românilor ăstora sadea, pe care pe deasupra-i mai cheamă și inski”. „Avem o menire sfântă, indiferent de ce gândesc ovreii și uneltele lor”, le-a răspuns Pop cu un glas de Arhanghel al răzbunării și le-a-ntors spatele Tatei și lui nenea Daniel, în timp ce el se-ndrepta cu pas marțial spre cauzele mari care-l chemau. Nenea Daniel și-a permis să-i strige: „Domnule doctor Caius Pop, Cine scoate sabia, de sabie va pieri! spune sfântul apostol Petru. Vedeți să nu vă-mpuște Antonescu...” După ce i-a-mpușcat Antonescu pe legionari, doctorul Pop venea mereu la nenea Daniel și-i spunea:

„Doctore, dumneata știai ceva”. „Știam, sigur că știam... Știam că, de când e lumea și pământul, dacă-ntinzi prea mult coarda se rupe. Unde-ai mai auzit dumneata, domnule doctor, de două puteri paralele-ntr-un stat? Cum și-nchipuiau legionarii dumitale că ăsta, ofițer de carieră, crescut la cazarmă, o să-i lase să facă ce-i taie capul? — și ce i-a tăiat am văzut cu toții”. „Nimeni nu și-a-nchipuit...” „Ce nu și-a-nchipuit? Când umblați cu pistoalele la brâu v-ați închipuit probabil că o să faceți focuri bengale? Zi bogdaproste, domnule doctor, că profesorul v-a sechestrat în spital și pe dumneata și pe Carabogdan și c-ați rămas doar teoreticieni ai Legiunii. Și să ziceți de-o mie de ori bogdaproste că noi nu suntem atît de puri ca dumneavoastră, legionarii, și că nu vă denunțăm”. Te plictisesc, Pavele?

— Dimpotrivă. Eu despre legionari nu știu decît din cărți. La noi în sat, de-așa ceva nu s-a auzit.

— Iar ce-auzi acum e tot din auzite. De la mine care-abia de mă născusem pe vremea-aceea! îți mai spun cîteva fraze-n legătură cu asta și mă-ntorc la Mario Sidalgo. Profesorul Bartolomeu, directorul spitalului, era un om mîna-de-fier la propriu și la figurat. Când dădea un pumn bine simțit, adormea pacientul pe trei zile. „Domnule profesor, decît să mai umblăm cu eter, mai bine-i trageți dumneavoastră o directă de dreapta”, îi zicea Tata, cînd aveau cîte-un caz care adormea greu. Lui Bartolomeu, care-n viața lui nu făcuse politică, îi erau dragi legionarii ca sarea-n ochi, drept care nu-i slăbea o clipă din colimator. Cu o zi înaintea rebelinuii, a pus pe masă două revolve „Colt”, cu cîte șase gloanțe, și-a consemnat în spital toți doctorii români, cu excepția lui Verzeu. Nenea Daniel Șerban îi ascunsese pe nenea Iancu și pe tanti Marioara care zisese că ea de bărbatu-său nu se desparte „ce i-o fi lui mi-o fi și mie”, îi ascunsese zic, la bunică-sa, la coana Luxița Bantaș, care-i păzea cu arma pe masă și trebuie să-ți spun că lua frunza din zbor coana Luxița, așa ochea. Verzeu, căruia nu i-a plăcut niciodată să se simtă obligat față de cineva, nu s-a lăsat ascuns nici de Tata, nici de nenea Daniel. Bartolomeu le-a ținut tuturor un scurt discurs: „Domnilor, aici în spital eu am nevoie de doctori nu de politicieni. Cine pleacă acum din spital fără voia mea, aici nu mai calcă. Iar dumneavoastră, camarazi, dacă faceți o mișcare sau dacă mă trezesc cu arhanghelii dumneavoastră pe cap, ieșiți de-aici cu picioarele-nainte; să nu ziceți că nu v-am spus”. „Cu ce drept luați aceste măsuri?”, se răstise Carabogdan, căruia îi

sărea ușor muștarul. „Cu-același drept cu care băgați voi lumea-n sperieți”. „Noi avem să instaurăm o etică nouă”. „Perfect! Dacă-o instaurați n-aveți ce pierde că stați două-trei zile interni în spital. Ne puteți împușca și după. Dacă nu vă iese pasiența o să-mi aprindeți lumânări la amândoi arhanghelii și pe la alți sfinți că nu v-am dat drumul cu haita”. După rebeliune, Carabogdan și cu Pop se jurau pe toți sfinții — alții decît cei doi arhangheli — că ei habar n-avuseseră de-așa ceva și că ei n-ar fi tras în suflet de om o mie de pistoale să fi avut în mîină. Poate că așa era. „Acum, după ce-a murit țiganul puteți spune și că era alb”, zisese profesorul Bartolomeu și se purtase cu ei ca și cînd nimic nu s-ar fi-ntîmplat. Cînd a-nceput războiul, și Carabogdan și Pop, ca majoritatea legionarilor, au fost trimiși disciplinar pe front, în linia-ntîi. Carabogdan a murit, iar Pop, cu ideologia total renovată, s-a-ntors cu diviziile „Tudor Vladimirescu”. De cîte ori cineva-l zgîndărea pe nenea Iancu să facă ceva-mpotriva ticălosului de legionar, el răspundea invariabil: „Ce să am cu el? A omorît pe cineva? N-a omorît! Să-i fac proces pentru delict de opinie în trecut? Ce-i mai bine: un fost legionar în minus dar și-un doctor în minus? Nu-i mai bine s-avem un doctor în plus?” „Uiți că legionarii țiau omorît vărul?” Că legionarii-l omorîseră pe bietul Marcel Juster, la care nenea Iancu ținea ca la un frate. „Cum să uit? Dar dacă nu iertăm, atunci n-o mai terminăm niciodată”. Cînd am fost cu Alexandru la Paris, printre alte locuri, am văzut, în spatele catedralei Notre-Dame, monumentul închinat francezilor uciși de nazism, Memorialul martirilor deportării. Tu ai fost la Paris?

— Am fost — acum un an, trei zile — atît cît să las un pacient, un turist francez care s-a-mbolnăvit în trecere prin Cluj.

— Deci, nu-ți spun lucruri știute. Presupun că n-ai văzut acest cenotaf. Este ca un cavou, subteran, în niște urne se află cenușă adusă din toate lagărele de concentrare naziste. E și-un mormînt al „deportatului necunoscut”, la pragul unei galerii lungi și-nguste, în ai cărei pereți sunt încrustate 200 000 de pietricele simbolizînd numărul victimelor. La intrare scie: „Pardonne, mais n'oubliez pas!”.

Pavel Vlas avu expresia omului care primește o lovitură la plex.

— De cîte ori mi-aduc aminte, mă trec fiori. Am văzut multe monumente, multe frumuseți, dar nimic nu m-a izbit așa cum m-a izbit măreția simplă, izvorîită dintr-o mare durere, a acestui „memorial”,

măreția lui și morala inscripției de la intrare. Morala lui nenea Iancu — morala unei înalte-nțelepciuni, care e peste tot aceeași. A lui nenea Iancu, evreu român, a francezilor francezi, a lui bunicu-meu, Taica, țaran român. „Eu tot am avut noroc — spunea Taica despre timpul petrecut în pușcărie ca sabotor — c-am fost trecut la drepți-comuni și mă scoteau la muncă. Dacă n-ar fi fost doi gardieni, negri la suflet, care izbeau în tine cu bocancul când te vedeau că-ți tragi nițel sufletul, am fi dus-o cum am fi dus-o”. „Taică, dacă ți-ar sta-n putere să le faci vreodată ceva ăstora doi, ce le-ai face?” „Eu? nimic. Să le facă Dumnezeu! Orice le-aș face eu, bocancii pe care mi i-au cărat în burtă nu-i pot lua-napoi”. Mama spunea că dragostea de oameni e ca sănătatea — starea firească a omului, iar ura e ca boala — o stare sufletească de care mori dacă n-o vindeci. După mine, nu există ceva mai odios în lume decât să-mprăștii ura. Ura și focul trebuie înăbușite din primul moment, altfel, în urma lor rămîne cenușa. Eu am trăit totdeauna printre oameni blînzi și cu iubire de oameni. Altfel cred că nici unul n-am fi scăpat cu viață din locuința noastră „stil Biedercoșciug-meier” din Cercului, cum zicea Marilena. De-asta n-am putut să mă adaptez în căsnicia cu Alexandru. Când ura Alexandru pe cineva, de zece ori dacă l-ar fi văzut mort și nu i-ar fi fost de-ajuns. Puținii oameni care-nsemnaseră ceva-n viața mea, pînă la el, erau ca Mama, ca nenea Daniel, ca nenea Iancu. Am ajuns să-ți vorbesc despre nenea Iancu, pornind de la Mario Sidalgo. Pînă la Mario Sidalgo, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, pe care-l consideram și-l consider ca pe-o rudă. Deși-mpovărat de-o familie grea: doi copii, nevastă fără slujbă, trei părinți, maică-sa și Opranii, tanti Surica, sora maică-sii, mama lui Marcel Juster, cel omorît de legionari — tanti Surica deși avea garsoniera ei, la ei își făcea veacul — ăștia „permanenți”, și de toată liota de neamuri ale Marioarei, care deblocați, care comprimați, care naționalizați, cum era pe-atunci, că la masă la nenea Iancu, nu-ți exagerez, dar mîncau pe puțin zece-douăsprezece suflete pe zi, deși cu-atîta gloată pe cap, nu era sărbătoare să nu ne invite și pe noi la masă și să nu ne dea și-n traistă la plecare. Iar pe nenea Daniel Șerban, frate dacă i-ar fi fost și nu l-ar fi iubit mai mult. Prin '48—'49, cred, a venit legea cu aurul, cu monedele de aur. Doctorul, actualmente profesor Serafiotti, cumnatul lui nenea Daniel Șerban, a fost arestat pentru aur. Nenea Daniel i-a sfătuit, pe soră-sa, Marie-Jeanne, și pe cumnatu-său, Serafiotti, să

predea aurul, și Serafiotti l-ar fi predat, nu pentru că nu i-ar fi părut rău după el, dar pentru că nu-i plăcea să-nalce legea. A fost însă imposibil s-o convingă pe nevastă-sa, pe sora lui nenea Daniel, care nu seamănă cu frații ei, cu Daniel și cu Matei, cum nu seamănă o găină cu — ce să zic? — cu un măr. Lăcomia fiind mai tare decât prudența, pîn' la urmă, Serafiotti e arestat, aurul găsit. „Cît m-a bătut cumnatu-meu la cap să-l predau și nu l-am predat”, i-a scăpat doctorului Serafiotti la o anchetă. „A, va să zică mai știa cineva!” Și „cineva”, care-a recunoscut, fără nici o sfială, că știa de existența aurului, neștiindu-i însă ascunzătoarea, a primit cinci ani pentru omisiune de denunț, iar Serafiotti — șaptesprezece ani. Ca să-și salveze prietenul și, totodată, și pe cumnatul prietenului, cu care n-avea nici un aliș-veliș, dar despre care-avea o-naltă părere, profesional, numai la O. N. U. nu s-a dus și n-a scris memorii nenea Iancu. El și profesorul Pandele atît au umblat și-au bătut pe la toate ușile și-au arătat ce chirurghi valoroși erau condamnații că, pînă la urmă, le-au obținut revizuirea procesului și eliberarea după numai un an și șapte luni. — Numai!...

— Față de șaptespe' sau de cinci, era o prăjitură.

— Halal prăjitură!

— Dacă-ți spun că între 1950 și anul de grație-n care ne aflăm au trecut o mie, una mie ani să știi că nu mint. Mi-am mai adus aminte ceva. Prin '54, cred, i s-a propus lui nenea Iancu să ia locul lui Cornel Lăceanu, ca șef de secție. Cel mai înfocat susținător al lui nenea Iancu era un subaltern al lui Lăceanu, un doctor Stoian, care tot trăgea sforile pe la Minister în defavoarea lui Lăceanu. „De ce să-i iau eu locul lui Lăceanu?” „E fiu de mari negustori”. „Și ce-i cu asta?” „Tocmai dumneavoastră, care-ați suferit atît de pe urma fostului regim, de pe urma legionarilor și-a lui Antonescu care vă puneau să măturați străzile, tocmai dumneavoastră să nu vreți să-nlocuiți pe cineva cu o asemenea origine?” „Domnule doctor Stoian, mata ești ovrei?” „Nu, dar de ce?” „Atunci de ce lupți atît să schimbi un român cu un ovrei? îm? Nu te mai înduioșa atîta de soarta mea. Crezi că trei ani pe front, cîți a stat doctorul Lăceanu, au fost mai buni decât măturatul străzii? Și pe el l-a trimis pe front tot Antonescu, iar pe mine mai bine că m-a trimis la măturat decât la Auschwitz. Eu nu-i iau locul lui Lăceanu. E un doctor cum ar fi bine s-avem mai mulți. Dacă tot vreți un șef ovrei, mai sunt doi doctori ovrei în secție, la revedere”.

Deci, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, ovreică era fosta colegă de școală a mamei, Ruth Isacsohn, care-și schimbase numele-n Mușat, profesoară de germană. Mărunțică, plinuță, cu o frunte frumoasă, cu ochi melancolici, verzui, foarte frumoși, cu o gură ca de știucă. Vorbea cu un „r”, pe care un milion să-mi dai că nu l-aș putea pronunța. Fusese cooptată într-o comisie de cenzurare a autorilor și-a cărților. Într-o zi, pe când nu ajunsesem în Cercului, ne trezim cu ea la noi. Fată de farmacist, plină de bijuterii și de blănuri, umbla-n loden. „De ce umbli-n zdreanța asta de loden, Ruth? - a-ntrebat-o Mama — ce, ți s-au rupt blănurile?” „Tu de ce umbli?” „Eu umblu că n-am altceva”. „Și dac-ai avea ce-ai face?” „Le-aș purta, că doar nu le-aș lăsa-n dulap să le mănînce moliile — i-a răspuns Mama — dar eu te-ntreb pe tine, care le ai, de ce nu le porți?” „Cum să le port? Toată lumea umblă așa modest îmbrăcată și eu să umblu-n blănuri?” „Lumea aia care umblă nu are”. „Știi, Smarandă, acum moda e să nu ai, de ce să se vadă că eu am? nu vreau să ofensez pe nimeni”. „Ei, dacă-i așa, dacă-i o chestiune psihologică la mijloc, lucrurile se schimbă...”, o luase Mama în glumă. „Dar să lăsăm lodenul și să vorbim lucruri serioase. Tu știi că eu țin la tine și știi cât de rău mi-a părut când n-ai mai fost în învățămînt. Acum vreau să-ți fac un bine : te sfătuiesc să scoți din bibliotecă niște cărți care nu sunt așa cum trebuie. Ți-am adus aici o listă”. „Ruth, tu vorbești serios? E vreo dispoziție ca oamenii, în biblioteca lor, de-acasă de la ei, să facă epurări?”, a-ntrebat-o Mama, albă la față. „Așa o dispoziție nu e, dar e mai bine, crede-mă”. „Și ce să fac cu cărțile-astea?” „Să le pui pe foc”. „Să le pun pe foc...?!” Și Mama citea-n gînd lista epuraților, iar din cînd în cînd era atît de uimită încît striga cîte-un nume ca și cînd nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor: „Eminescu, orice ediție dinainte de '44... Goga, Kant... Rebreanu...” îți citez doar cîteva dintre exclamațiile Mamei, că lista o păstrez și-acum în bibliotecă, așa că dacă te interesează... „Să știi că-n marile biblioteci publice s-a și scos ce n-a fost bun”. „Și unde sunt cărțile astea acum?”, a-ntrebat-o Mama, cu un ton de parc-ar fi-ntrebat unde se află depus corpul unui defunct. „Majoritatea, în pivniță la cinematograful Mătășari, iar altele la fosta Mociornița, se face focul la cazane cu ele, asta ce știu eu”. „Focul la cazane... Cîți inchizitori s-or răsuci-n mormînt de plăcere-acum, iar duhul lui Savonarola cred că mustăcește de fericire...” „Smarandă, nu mai vorbi așa”, a zis Ruth în șoaptă și s-a uitat prudent împrejur. „De ce, Ruth? Mie nu mi-e frică

de tine și nici de fata mea. Nici ție nu trebuie să-ți fie frică de noi. Altcineva nu e la noi în casă. Înțeleg gestul tău și-ți mulțumesc că te-ai gândit la mine, dar eu cărți pe foc, nesilită de nimeni, nu pun”. „Să nu-ți pară rău”. „Sper să n-am ocazia. Mai bine spune-mi ce mai fac părinții tăi, ce face Adolf, ce-ți face băiatul...” A doua zi, întorcându-se de la slujbă, Mama a trecut prin față pe la „Dîmbovița”, fosta „Mociornița”. încă mai erau cărți în curte. Un muncitor se-nvîrtea pe-acolo cu diverse treburi. Mama i-a cerut voie să ia cîteva cărți „pentru aprins focul”. „Ia, cucoană, că pentru foc sunt, și-avem peste-un vagon!” Și-așa se face că-n biblioteca noastră se află Kant în ediție originală, Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul, de Bălcescu, o antologie de poezie franceză, apărută pînă-n Revoluție, cea din '789, ceva rarism, Creangă, în ediția Kirileanu, mă rog tot ce-a putut ciuguli Mama de pe marginile unui morman cît casa, pe care nu te puteai urca. Deci, bunăvoința arătată de Ruth ne-a-mbogățit biblioteca! De cîte ori venea pe la noi, Ruth îmi aducea cîte ceva: ciocolată, cacao, venite în cîte un pachet de pe la niște neamuri de-ale ei, plecate din țară în '45. „Cînd știi că vin de la capitaliști nu-mi vine să le mîncîc”, zicea Ruth. „Dă-le-ncoace — zicea Mama — ura noastră față de capitaliști nu merge chiar pîn-acolo încît să nu le mîncăm ciocolata!” La un moment dat, Ruth i-a spus Mamei că ea nu mai poate duce viața dinainte: trăiam o epocă revoluționară, ea nu mai accepta atmosfera stătută de pînă atunci. „Și ce vrei, Ruth, să faci?” „Să-mi schimb felul de-a trăi, potrivit cu vederile mele”. „Bun, asta am înțeles. Dar practic ce vrei să faci?” „Mai întîi, trebuie să-ți spun că eu nu mai pot trăi cu Adolf”. „De ce, dragă?” „Este un intelectual fără orizont!” „Da' ce face bietul om de i-a pierit așa, deodată, orizontul?” „Nu-nțelege că o femeie trebuie să fie independentă, să lupte pentru o viață liberă, să se afirme profesional, politic, social, în sfîrșit!” „Și el ce face, te-mpiedică să-ți realizezi idealul?” „Doar ce-l auzi: Iar ședință? Ai să-ți turtești curu' de-atîtea ședințe! Ce, tu nu mai ai casă, nu mai ai masă, nu mai ai copil?” „Pîn-acum, zău că sunt de-acord cu el!”. „Tu poți să fii, eu nu mai pot! E-un bărbat fără orizont!” „Ruth, spune tu drept, tu ți-ai găsit pe cineva!” „Asta așa-i! Dar să știi că dacă Adolf nu era așa un șobolan, care să ducă așa o viață stupidă, asta nu se-ntîmpla. N-are pic de orizont, dacă-ți spun!” „Ruth, chestiile astea cu bărbații și cu femeile s-au întîmplat de cînd lumea și pămîntul, și-nainte de orizont. Cînd, într-o căsnicie, unul din soți își

găsește pe cineva, ăl de-acasă sau a de-acasă, dintr-odată se umple de toate defectele, ca de bube-dulci. Totul e să ai răbdare și lucrurile se reechilibrează: vezi că și zeul nou are defecte, vezi și că vechitura de-acasă are calități și, una peste alta, ajungi de multe ori la concluzia că vechitura e mai bună decât prospătura”. „Ce știi tu, Smarandă!? Să nu-ți închipui că e ceva senzual”. „Vai, cum să-mi închipui?!” „Este ceva ideologic Vreau să mă rup complet de clasa mea. Am găsit un om care mă-nțelege, un om care luptă de-o viață, care vrea să mă schimb, să lupt alături de el pentru o viață nouă. Este ceva mai profund decât crezi”. „El ce este?” „Este strungar, dar acum e antrenat mai mult în munca politică”. „Și ce vîrstă are?” „Patruzeci și unu de ani”. „Și el nu e-nsurat, n-are copii?” „Are două fete măritate, iar nevasta e cineva care nu-i corespunde absolut, dar absolut deloc”. „Nu-i mai corespunde, așa cum nici ție nu-ți mai corespunde Adolf”. „Smarandă, văd că tu mă iei peste picior”. „Ruth, pe el, cum zici că-l cheamă?” „Vasile Volintiru”. „O! De la Capitală? Aha! Eu pe el îl înțeleg mai bine. S-a văzut brusc undeva unde o biată nevestă muncită, uzată, nu i se mai potrivește, sau, cum se spune-acum, nu-i mai corespunde, cum nu se potrivește o haină veche într-o locuință nouă. Cum să-i mai corespundă lui o femeie simplă, gospodină și mamă de copii, cînd o intelectuală ca tine, îmbrăcată-n loden dar cu lenjerie de mătase naturală și parfumată cu parfumuri franțuzești, cînd o cucoană ca tine cade lată-n fața lui? Nu mă mir de el. Mă mir de tine. O vreme, cît o să vă iubiți, tu ai să uiți că el a fost strungar și el are să uite că tu ești intelectuală. Pe orizontală se uită multe lucruri. Dar oamenii mai stau și vertical. Și n-are să treacă multă vreme, și-n timp ce tovarășul Vasile Volintiru are să uite probabil, mai departe că tu ești intelectuală, tu ai să-ți aduci aminte tot mai des că el nu este intelectual”. „În timp ce el are să mă ridice la nivelul lui ideologic, eu am să-l ridic la nivelul meu intelectual”. „Vorbești de-aceste două niveluri de parc-ai vorbi de două cărămizi atîrnate de frînghia unui scripete. Simplifici prea mult lucrurile, Ruth. Și cu morala proletară cum rămîne?” „Ne-am gîndit, n-avea grijă”. „Eu n-am...” „Vom expune foarte cinstit cazul nostru. Să știi că nu e primul. S-a-ntîmplat cu încă niște tovarăși cu munci foarte importante”. „Nu mă-ndoiesc. Juridic, social, totul se rezolvă pînă la urmă și-ntotdeauna de partea celui mai tare; uman, strict uman e mai complicat însă...” „Tu ce-ai face-n locul meu, Smarandă?” „Daniel Șerban are-o vorbă: amorul și gripa se tratează cu

patul" Pavel Vlas începu să rîdă.

— Mai spune-o dată, Sînziană.

— Amorul și gripa se tratează cu patul. La replica asta, Ruth sărise-n sus. „Numai asta vezi tu-n dragoste, cum se poate un om atît de elevat ca tine, Smarandă?!”. „Ușurel, ușurel. Nu făceam altceva decît să-ți transmit din observația pe viu a cuiva care, crede-mă, știe ce spune, în concluzie, Ruth, fiindcă ziceai că numai asta văd eu în dragoste, nu numai asta dar și asta, și orice om normal vede la fel. Deci, tratează-te de-acest amor ca la gripă”. „Noi nu putem face așa ceva. Și eu și Sili — așa-i spun eu — suntem niște oameni cinstiți”. „Cine zice că nu sunteți cinstiți? Să știi, Ruth, că dac-ai să-mi spui că nu te-ai culcat cu tovarășul Vasile Volintiru — cu Sili, cum îi spui tu — n-am să te cred”. „Nici n-am spus așa ceva”, și Ruth s-a-nroșit pînă-n albul ochilor. „Și dacă tot ați făcut-o, de ce n-ați mai face-o pînă vă mai răcoriți?” „Dar nu e cinstit; ne iubim și nu vrem s-o facem pe sub ascuns”. „Dar ați mai făcut-o, e vorba de cantitate nu de calitate. Și crezi că e mai cinstit să lași o nevestă după douăzeci și ceva de ani de căsătorie — presupun, fiindcă muncitorii și țărani se-nsoară de tineri de tot — și tu să lași un bărbat cu un copil, decît să te iubești un timp clandestin cu cineva cu care te-ai mai iubit?” „Smarandă, între noi nu-i vorba de-o aventură, e vorba de marea dragoste a vieții noastre pentru amîndoi, nu putem trăi unul fără altul”. „Ba puteți, Ruth, dar nu vreți să puteți”. „Înseamnă că tu nu știi ce-i aceea o pasiune”. „N-oi ști... Ți-am spus și eu o părere. Mă gîndesc la nevasta lui și la copilul tău”. Învățată de toată viața să aibă tot ce-și dorea, bine-nțeleasă că Ruth s-a arătat imună la lecția de morală pragmatică a Mamei și, de vreme ce dorința ei, motivată de-un elan ideologic atît de pur, îl cerea-n momentul acela pe tovarășul Vasile Volintiru, care pe lîngă faptul că era „corespunzător” tuturor idealurilor ei, mai era și-ntr-o ascensiune vertiginoasă, lucrurile au luat calea legalității și-a legalizării relațiilor dintre ei: după ce și-au expus cazul la forurile superioare, s-au adresat justiției să-i despartă pe fiecare de necorespunzătorul său, vreme în care Ruth se mutase cu locuința la tovarășul Volintiru, iar cu slujba la o editură, pe post de șef de secție.

În vremea asta, consecventă în păreri, urmărind riguros lista autorilor epurați, la alcătuirea căreia participase, golea substanțial biblioteca farmaciștilor Isacsohn, părinții ei, care, considerînd că ceva era-ntr-o gravă neregulă cu unicul lor copil, o lăsau să facă ce vrea, ei depunînd

o cerere de plecare definitivă din țară; băga groaza-n editura unde lucra; îl iubea cu tot atîta pasiune pe tovarășul Vasile Volintiru, căruia-i găsea pe zi ce trecea tot mai multe virtuți; dădea pe la noi și ne informa de mersul divorțurilor lor, aducîndu-ne totodată mostre din ura ei împotriva capitalismului: ciocolată, cacao, cîte-un săpun fin și, cînd ura era mai acerbă, cîte-un ciorap nylon, cîte-un chiloțel, plîngîndu-se de „burghezii” ei de părinți și de „porcul” de Adolf care, pe lîngă una și-alta, mai și făcuse cerere de plecare pentru el și pentru copil. „Nu-l credeam așa de putred. Face-așa o porcărie numai ca să mă saboteze pe mine, fiindcă e gelos că eu mă realizez, iar el rămîne-un farmacist și-atîta tot”. „Rămîne ce era și ce-o să fie-n-totdeauna”. „Eu știu că tu-l simpatizezi”. „Totdeauna mi-a plăcut Adolf: cult, deștept, fin, educat, un bărbat cum și-ar dori orice femeie”. „Un mototol...” E drept că nu suferea comparație cu tovarășul Volintiru, care scotea flăcări pe nări: negru-măslină, cu niște ochi de te băgau în boală, înalt și spătos, „bun de prăsilă”, cum zicea Mama, și care mai era și-nfipt de nu-i stătea nimeni împotriva. Și, deodată, Ruth a dispărut, n-a mai venit pe la noi vreo șase luni, cred. Am aflat, cu totul întîmplător, că bărbatul, copilul și părinții ei plecaseră. Și-a făcut din nou apariția. Ruth era veselă și nu-i mai tăcea gura de-ncîntare: fusese cu tovarășul Volintiru, „soțul meu”, într-o misiune-n străinătate, unde și lăsase probabil lodenul în schimbul unei superbe haine de antilopă moarată și moale ca un fund de copil mic. Ne adusese și nouă niște „chiloței” ca spuma, un „parfumel” și niște batoane de ciocolată braziliană cu arahide, că-mi lasă gura apă și-acum, cînd mi-aduc aminte. „Este-o jale să vezi pe de-o parte o bogăție de să-ți taie răsuflarea, și pe de-altă parte să știi că e-o mizerie...”, ne spunea Ruth, în concluzie, despre vizita ei în Occident.

Eu, care nu văzusem niciodată bogăție de să-ți taie răsuflarea, o ascultam cu gura căscată și-nțelegeam perfect ura ei înverșunată față de capitalism, căruia-i făcuse mărunta concesie să-i poarte o haină și chiar să-i mănînce ciocolata, adusă ce-i drept, de ea și de tovarășul Volintiru, și nu trimisă de neamuri. Ruth era din ce în ce mai ocupată la editura unde-avea un program mult mai încărcat decît în învățămînt. Se mai repezea doar din cînd în cînd pe la noi. Copil cum eram, am remarcat totuși că-n relatările ei, Rudy, fiu-său, Adolf, care, aflîndu-se departe, încetase să mai fie „așa un șobolan lipsit de orizont”, și părinții ei, farmaciștii Isacsohn, care-ncetaseră și dînșii să mai fie

„burghezii-mpuțiți și mărginiți” din care nu-i mai scotea la-nceput și la care Mama o repezea totdeauna, redeveniseră „mami” și „tati”, „oameni așezați și cumpătați”, cum dealtfel fuseseră totdeauna; deci Rudy, Adolf, mami și tati își recăpătau tot mai mult drepturile în relatările ei, în detrimentul tovarășului Vasile Volintiru. „Abia avem timp să ne mai vedem, atît suntem de ocupați amîndoi”, spunea Ruth, rezumîndu-ne viața ei conjugală. Vrînd să ne vină-n ajutor, o prezentase pe Mama la ea la editură. Mama dăduse probe de traducere din greacă, din latină, din franceză și din engleză și o probă de dactilografie. Toate fuseseră considerate excelente, însă de tradus nu prea aveau ce să-i dea „pentru moment”, în schimb aveau nevoie permanent de-o dactilografă „externă”, mai ales de calitatea ei. Așa a ajuns Mama în „circuitul” editorial și scriitoricesc, putînd să se retragă din postul de dactilografă de la „Cauciucul” și să economisească trei ore pe care le petrecea zilnic în tramvaie, de-acasă la fabrică și de la fabrică acasă. „Ruth, să-ți dea Dumnezeu sănătate, că mare bine mi-ai făcut!”, i-a spus Mama, într-o zi. Ruth, în loc să protesteze și să-i spună retrogradă, fiindcă folosea asemenea expresii înapoiate, citind un personaj atît de desuet ca Dumnezeu, i-a răspuns, spre surprinderea noastră: „Să-mi dea, că am nevoie!...”, și s-a uitat la Mama cu ochii ei frumoși aproape plini de lacrimi. Ruth era un tip fizic pe care tristețea-l înfrumuseța, spre deosebire de majoritatea oamenilor. Ochii ei, de-o culoare greu de definit, un amestec de-albastru, de verde și de cenușiu, cum erau străbătuți de-o undă de-amărăciune, cum căpătau o strălucire de cristal șlefuit și dădeau atîta frumusețe chipului că-i uitai gura de știucă plină de dinți albi și strălucitori dar lungi ca de cal. În momentele-acelea îi înțelegeai pe bărbații care se-ndrăgosteau de ea. Toată făptura ei căpăta ceva pufos, duios și-ademenitor. „Ruth, ce e cu tine?”, a-ntrebat-o Mama, cu vocea ei blîndă și maternă. „Ei, ce să fie? Ai să zici că nu știu ce vreau și că sunt nestatornică, dar nu sunt deloc fericită!” „Ruth, nu-l mai iubești pe soțul tău?” „Îl iubesc, dar nu-i ce m-am așteptat”. Ne-am dat seama că-i părea rău că-i scăpaseră ultimele cuvinte. „Te roade dorul de copil”, i-a spus Mama, ca și cînd nici n-ar fi auzit ultima parte a frazei care-l privea pe Volintiru. „Mai ales...”, și Ruth s-a uitat pierdut, cu ochi duioși de parcă mîngîia o siluetă depărtată. „Smarandă, tu ce-ai face-n locul meu?” „Locul unei mame este alături de copilul ei”, i-a răspuns Mama pe-un ton generalizator. „Și cum să fac?”, a-ntrebat-o Ruth, cu sufletul la gură,

ca și când Mama, din gura căreia auzise ceea ce, evident, voia s-audă, ca și când Mama i-ar fi putut oferi pe loc rezolvarea unei situații care nu era deloc simplă. „Asta nu mai știi”. „Smarandă, tu ești singurul om sincer cu mine, singurul om care nu se ferește de mine, singurul om care se uită la mine ca pe vremea când nu eram altceva decât Ruth, fata farmaciștilor Isacsohn. Ce-ai face tu în locul meu?” „Nu este vorba numai despre ce-aș face eu în locul tău, este vorba mai ales despre ce se poate face în așa fel ca nimeni să nu iasă prea boțit. Mai întâi, trebuie să discuți cu soțul tău și să-i pui lui întrebarea pe care mi-ai pus-o mie”. „Exclus!” „Cred că te-nșeli asupra lui”. „N-ar fi prima dată că mă-nșel în viață”, a răspuns Ruth, cu un aer enigmatic. „Anumite lucruri cu el nu pot fi discutate, fiindcă nu le poate-nțelege”. „Un om care-a trecut prin câte-a trecut el, cred că poate-nțelege că o mamă nu poate trăi fără copilul ei”. „Din moment ce-am ales între copil și el..., el consideră capitolul încheiat”. „Cît trăim nu putem ști de la-nceput ce e-ncheiat și ce nu. Crezi că Adolf, cu care n-ai să-mi spui că nu poți discuta orice, crezi că Adolf n-ar accepta să-ți trimită copilul?” „Niciodată. Mai bine mi-ar da viața decât copilul”. „Mai fă un copil”. „Ei!” „Cînd o femeie iubește un bărbat simte nevoia să facă un copil cu el, cum de tu nu simți nevoia asta?” „Tu oare ai simțit pentru mine vreo clipă nevoia asta”, o-ntrebă Pavel în gînd pe Sînziana și-nchise ochii. Îi deschise iară spre-a urmări mai bine pe chipul Sînzieniei, filmul fetei farmaciștilor Isacsohn, Ruth Mușat-Kahn-Volintiru, „La treizeci și opt de ani?”. „Și la cinzeci, Ruth, știi ce cred eu? Cred că pasiunea ta pentru tovarășul Vasile Volintiru a trecut și, odată cu ea, și pasiunea ta pentru o viață nouă, încet-încet, începi să tînjești după Ruth, fata farmaciștilor Isacsohn, și după ce-ar fi putut ea să fie dacă rămînea neabătut fata lor”. „Deșteaptă ești tu, Smarandă!”, a exclamat Ruth, cu admirație-n glas și-n ochii ei frumoși. „Dacă-i așa, Ruth, sunt sigură, absolut sigură, că ai să găsești soluția”, și Mama s-a uitat fix în ochii ei, iar Ruth și-a plecat privirea a-ncuviințare. Și Ruth a găsit într-adevăr singură soluția... — Ce-a făcut? Tu ce crezi?

— Ce să cred? Nu știu, că nu mă duce mintea așa departe. Eu, cum să-ți spun, nu sunt fata farmaciștilor Isacsohn.

— Asta, ce-i drept! Deși Mama o vedea măcar o dată pe săptămînă cînd trecea să ducă și să ia material de la editură, Ruth nu i-a spus că avea să fie trimisă-n străinătate pentru niște achiziții, pentru niște

contracte, cam așa ceva. Ulterior, am aflat că-și îndeplinesc scrupulos misiunea, că restituise telegrafic Ministerului niște bani pe care nu-i cheltuise, trimițând în același timp o listă foarte conștiincioasă a tuturor cheltuielilor făcute, precum și contractele încheiate, împreună, totodată, cu o scrisoare în care explica de ce nu se mai întorcea în țară. Trimisese o asemenea scrisoare forurilor de care depindea tovarășul Volintiru, arătând că el era străin de-această hotărîre a ei și, bine-nțeleș, o scrisoare lui, personal. Deși era evident cît de străin fusese el de-această hotărîre, ponoase trăsese destule. O vreme nu s-a mai auzit nimic despre el. După-aceea, revenind la nivelul dinainte, găsise repede o succesoare pentru Ruth, în persoana unei farmacistice cu care — deși de origine țărănească farmacista — n-avusese mai mult noroc, căci, la trei ani de la căsătorie, fără să scrie nici o scrisoare de justificare nicăieri, a rămas și ea nișel în Elveția. Dar, mă rog, asta-i altă poveste. La editură, în momentul cînd s-a știut că Ruth — căreia pîn-atunci se spunea cu un ton de-naltă deferență, „tovarășa Volintiru” și nu se uita să se adauge către persoanele care n-o cunoșteau, „știți, soția tovarășului Volintiru”, făcîndu-se și semn în sus cu mîna și cu capul, spre a se mima poziția tovarășului Volintiru — cînd s-a știut că nu se mai întoarce, dintr-odată, Ruth a devenit, printre dinți și-ntre patru pîn' la șase ochi, „jidoafcă-mpuțită”, căreia i se aplicau cristoșii, dumnezeii și grijaniile ținute cu-atîta grijă-n gușă pîn-atunci; și fiindcă pe vremea aceea se căutau țapi ispășitori în rîndul relațiilor celui fugit — de la mic la mare și, mai ales, la mic — brusc, Mama, protejata transfugei, nu mai primise nimic de lucru de la editură. Noroc că Mama-și făcuse o clientelă de prozatori, care scriau lungi romane despre industrializare și despre socializarea agriculturii, ceea ce, împreună cu mărtișoarele, cu florile de mătase și cu felicitările confecționate-n cadrul artelor liberale ne ajutau să supraviețuim. Mama a cerut totuși să fie primită de directorul editurii, tovarășul Truță, fără să spere nimic de la această-ntrevedere. Mama avea un principiu, pe care mi l-a transmis și mie, și anume că adevărul e cea mai bună minciună; în consecință, să vorbești deschis cu oamenii, să nu-ncerci să prostești pe nimeni. Conform acestui principiu și al celui de-a nu abuza de timpul altuia, Mama i-a ținut tovarășului director Truță cam următorul discurs: „Tovarășe director, vă rog să-mi acordați cinci minute. Mă numesc Smaranda Hangan. sunt fiică de țărani declarați chiaburi. Acestor țărani le-au murit doi feciori pe front. Afară

de mine, nu mai au pe nimeni în lumea asta. Bărbatul meu, doctorul Gheorghe Hangan, a murit pe frontul de răsărit, lăsându-mă văduvă, cu un copil. sunt doctor în litere și-n filosofie. Am fost profesoară de latină și de greacă. La Reforma învățămîntului, catedra mea s-a desființat prin scoaterea latinei din școli. Am fost repartizată la nouăzeci de kilometri de București, ca profesoară de dexterități, încercările mele de-a-mi găsi în București o slujbă în domeniul intelectual au eșuat din cauza originii mele sociale — fiică de chiaburi, origine agravată de faptul că bărbatul meu a murit pe frontul de Răsărit. Acestea fiind datele, am profitat de faptul că știam să bat la mașină și mi-am găsit un post de dactilografă la uzina Cauciucul, unde-am lucrat pînă acum un an. Drumul casă — uzină, uzină — casă îmi lua minimum trei ore pe zi. Ruth Volintiru, ajunsă șef de redacție în editura dumneavoastră, s-a gîndit la mine, colega ei de bancă din liceu și colega ei de Facultate. S-a gîndit să-mi ușureze viața dîndu-mi să bat la mașină, ca dactilografă externă, pentru editura dumneavoastră, după ce mai întîi am dat probe nu numai de dactilografie ci și de traducere din greacă, din latină, din engleză și din franceză. Aceste probe au fost considerate excelente. Cum, pentru moment nu era nimic de tradus pentru mine, mi s-a dat să bat la mașină. După trei luni de colaborare cu editura dumneavoastră, am renunțat la postul meu de la uzina Cauciucul, fiindcă nu mai puteam face față și-acolo și la editură. Vreau să vă spun că probele date, scuzați-mi lipsa de modestie, erau într-adevăr excelente și nu declarate astfel doar de dragul tovarășei Volintiru”. „Fostei tovarășe...”, zisese directorul zîmbind. „Fostei tovarășe”, reluase Mama. „îmi dau perfect seama că dacă nu m-aș fi bucurat de sprijinul ei, oricît de bune-ar fi fost probele mele, editura dumneavoastră nu mi-ar fi dat de lucru, în tot acest an, de cînd lucrez pentru editura dumneavoastră, am primit mereu elogii pentru munca mea. Ruth Volintiru pleacă-n străinătate, iar tovarășa Zamfir, succesoarea ei, întrerupe colaborarea cu mine brusc, în chip de represalii în contumacie față de Ruth Volintiru. O bună vorbă românească ar zice: unde dai și unde crapă. Mi s-a dat a-nțelege că această-nterupere se datorește unui ordin de sus. Am venit la dumneavoastră ca să văd cît de importantă sunt eu și cît de de sus vine mazilirea mea. în zilele noastre, cînd se spune de sus, se spune cu un ton care te face să-nțelegi că ai de-a face cu o imanență, cu o forță implacabilă și obscură cu care tu, biet muritor, nu poți comunica. Am

venit la dumneavoastră ca să aflu dacă faceți parte din această imanență”. „De fapt, ce vreți dumneavoastră de la mine?”, o-ntrebase directorul, pe-un ton bănuitor, în timp ce se ridica-n picioare, înțelegînd că-ntrevederea s-a sfîrșit. Uitîndu-se la ceas, Mama i-a spus: „Cele cinci minute abia acum se sfîrșesc, tovarășe director. Ce vreau eu de la dumneavoastră? Bucata de pîine căpătată cu ajutorul fostei tovarășe Volintiru și pierdută cu ajutorul actualei tovarășe Zamfir: dacă puteți și mai ales dacă vreți, vă rog să-mi dați înapoi această bucată de pîine”. „Știți, noi nu putem da pîine la toată lumea, și sunt și-atîtea considerente... e greu să dai pîine la toată lumea”, a zis directorul. „Tovarășe director, un evreu n-ar fi spus asta niciodată altui evreu. Vă mulțumesc, bună ziua!” Și Mama a plecat brusc, spre a nu depăși cele cinci minute răpite din timpul unui director. Care nu ne-a fost mirarea cînd, peste o lună de la această-ntrevedere, tovarășa Zamfir a chemat-o pe Mama să-i dea din nou de lucru, tratînd-o ca pe-un ou moale, scuzîndu-se pentru că ea fusese executantul greșelii care se făcuse „căci, știți, se mai fac și greșeli”. Mama și-a dat seama că de la director se trăgea tot binele, dar nu-nțelegea atitudinea spășită, „remușcată”, a tovarășei Zamfir și tonul ei de-o deferență unsuroasă. O redactoare i-a suflat că directorul dăduse a-nțelege că Mama avea pe cineva sus. Mama

izbucnise-n rîs: „Doctor în litere și-n filosofie,,magna cum laude, și trebuie să am pe cineva sus ca să pot bate la mașină...?!”, dar redactorea nu fusese convinsă de absența cuiva sus în viața Mamei și crezuse că Mama juca doar teatru, spre derutare. Fără să se mai anunțe prin secretară, Mama a bătut la ușa directorului și i-a spus „Vă mulțumesc!”. „Eu vă mulțumesc”, i-a spus el sărutîndu-i mîna și conducînd-o pînă la ieșire. Un an, Ruth n-a dat nici un semn de viață. După un an, am primit o lungă scrisoare de la ea, din Canada, și-un pachet de Crăciun cu două pulovere, cu două fuste de tergal, cu cafea, ciocolată, cacao, ceai și săpunuri. „De la mine puțin, de la Dumnezeu mult”, spunea ea în legătură cu darurile trimise.

Trebuie să știi că pe vremea-aceea fustele de tergal plisate erau culmea eleganței. Ne povestea toate-avatururile ei: se-mpăcase cu Adolf, își găsisese slujbă; Rudy, „să fie sănătos”, învăța foarte bine, părinții ei rămăseseră-n Israel, unde-și deschiseseră farmacie. „Vă sărut și vă doresc bine cît îmi doresc și mie și, dacă nu te-ncurcă, dragă

Smarandă, mare bucurie mi-ai face să-mi scrii”, așa încheia Ruth scrisoarea.

Mișcată de fidelitatea cu care Ruth ne scria, ținându-ne la curent cu nîmplările mici și mari ale existenței ei, neuitînd nici un Crăciun fără un pachet cît de mic, Mama i-a scris toată viața. De trei ori s-a dus în Israel să-și vadă părinții, de trei ori a trecut Ruth să ne vadă și pe noi. Era-ngrijită, cochetă, plină de bijuterii, dar nu mai avea nimic din exuberanța și din veselia de-altădată.

Mama, cu toată viața ei de lipsuri și de muncă, în care din douăzeci și patru de ore cît are ziua nu cred că dormea cinci, părea cu cel puțin zece ani mai tînără decît Ruth. Ultima dată a fost în țară în luna cînd a murit Mama. Părinții-i muriseră, Adolf murise, Rudy — cu nevasta și cu copiii lui, nevastă canadiană și copii canadieni.

„Smarandă, în Canada nimic nu e ca la noi. La noi, copiii merg la părinți și părinții la copii oricînd, nu doar la sărbători, cu invitație. Atît sunt de singură și fără nici un rost. Stau de-o viață aici și n-am o singură prietenă ca tine la care să-mi descarc sufletul. Și la o prietenă, aici tot cu invitație te duci, nu ca la noi. Noroc că-i o comunitate românească destul de mare la Montreal. De cînd am îmbătrînit și nu mai am ce face cu timpul, mă duc în fiecare duminică la biserica românească, mai schimb și eu o vorbă. Cînd mă gîndesc la viața mea, una peste alta, mi se pare totul o păcăleală”.

Cînd am condus-o ultima oară pe Ruth la aeroport, sărutîndu-se, la despărțire, și ea și Mama, au izbucnit în plîns. „Măcar de ne-am mai vedea, Smarandă”, și nu s-au mai văzut. Scrisoarea prin care eu o anunțam pe Ruth de moartea Mamei cred c-a făcut cruce pe drum cu cea prin care-mi anunța Rudy moartea maică-sii, Ruth. Au murit la două zile una de alta. „Mamă, ce prețuiești tu la Ruth, că mie mi se pare foarte superficială?” „Prețuiesc ceea ce trebuie să prețuiești la un om: ce are bun. Mai întîi nu e superficială: este o fire exaltată, lucru rar la ovrei, care sunt oameni foarte cumpătați. Multă lume a suspectat-o de ipocrizie, iar tu o suspectezi de superficialitate. E numai exaltată, victimă a propriei firi”. „Și exaltarea asta cum o tolerezi, tu, un monument de echilibru?” „O tolerez, fiindcă e compensată de-o iubire adevărată, pe care Ruth o are pentru mine de cînd ne știm. De data asta, Ruth este fiica rasei sale: are vocația prieteniei”. Pavele, de cinci ani n-am mai vorbit amîndoi, iar acum mi-e și rușine de cît am sporovăit, îți spun atîtea lucruri care n-au de ce să

te intereseze. Când îți povestești viața nu faci însă o selecție artistică, selecția personajelor și-a momentelor-cheie, cum face, sau cum trebuie să facă, un romancier când povestește o existență. Nu disciplinezi evocarea, îți spui și tu viața...

— Nu trebuie să disciplinezi nimic; toate-nîmplările și toate personajele pe care memoria le scoate la suprafață când ne povestim viața, toate au un tîlc. Prin fața mea, de când te-ascult, au trecut fapte și oameni care la vremea lor au însemnat ceva pentru tine, a trecut deci o parte din tine, partea din noi pe care ne-o fac alții. A trecut prin fața mea o epocă pe care eram prea mic ca s-o-nțeleg.

— Nici eu nu sunt ceea ce se cheamă un mare martor al acelei epoci. Sunt un martor minor și nu numai din cauza vârstei pe care-o aveam, ci pentru că n-aveam acces decît la evenimentele omului de rînd. Sunt deci un martor minor al unei epoci majore și grave.

— Uneori un amănunt dezvăluit de-un martor minor luminează un proces mai mult decît toți martorii la un loc. Aveai acces doar la evenimentele omului de rînd. Cred că-ntr-un proces istoric — cel mai important este omul de rînd. El suportă istoria. Lui i se reproșează că n-o înțelege — când ea este de neînțeles; și tot lui i se explică apoi că avea dreptate să n-o înțeleagă atunci — când ea se petrecea. Este ciudat cum fiecare moment istoric se crede absolut și infailibil, cum crede că trebuie să anihileze tot ce-a fost înainte și cum crede că viitorul nu poate fi altceva decît transformarea sa, a momentului dat, într-un perpetuum mobile.

— Pentru că de multe ori cei care au acces la eveniment, de pe altă poziție decît a omului de rînd, se auto-absolutizează: nu pot concepe realitatea în afara propriei concepții, și-n loc să se adapteze ei la realitate, adaptează realitatea după ei. Și omul de rînd are tendința să absolutizeze momentul istoric. Imaginația lui, de fapt, nu poate concepe viitorul. Pentru omul care-n '50—'53 umbla-n loden, lodenul era haina pe care imaginația lui n-o mai putea dezbrăca. Imaginația lui nu concepea că peste douăzeci-douăzeci și ceva de ani aveau s-apară „buticile”, că lumea avea să aibă de mîncare atît încît să-și permită să țină cîini cu pedigree, că avea să-și poată permite lucruri care să depășească necesarul, că-n locul guvernantei abolite, avea să apară profesorul de limbi străine, meditatorul. Eu una trebuie să-ți spun că nu-mi puteam imagina aceste lucruri. Imaginația omului — deși fără limite, psihologic vorbind — este limitată istoric. Omul se lasă

copleșit de moment. Foarte explicabil: într-o viață limitată în timp, gândul la limite este permanent. Privim deci acea față pe care viața ne-o prezintă la un moment dat.

— Iar tu-mi prezinți fețele pe care ți le-a arătat viața la anumite momente, cu acele ființe care făceau parte din ele. Să știi că nu l-am uitat pe Mario Sidalgo.

- Pentru mine, pînă la Mario Sidalgo, ovrei era...

- Cine mai era?

— Ovrei erau și Berta, Sandu și Marcel Haimovici, de la etajul 1, din casa noastră din Cercului. Sandu făcuse liceul comercial și-apoi preluase prăvălia lui taică-său, „șepci, pălării, umbrele și uniforme școlare”, de pe Șelari. Berta învățase la Notre-Dame, apoi se-apucase de meseria maică-sii: pălării, bascuri, corsete, într-o prăvălioară cochetă, ușă-n ușă cu prăvălia lui Sandu. Bătrînii Haimovici, părinții lui Sandu, se-aveau bine cu toți vecinii de prăvălie, dar mai ales cu Herșcovicii, părinții Bertei, cu care erau în vizită, cu care petreceau sărbătorile, cu care mergeau la iarbă verde, Haimovicii simțindu-se foarte onorați de prietenia familiei Herșcovici, fiindcă madam Herșcovici era ovreică spaniolă, dintr-un neam nobil, silită de lipsa de zestre să se mezalieze cu Herșcovici, evreu galițian. Degeaba te uiți tu așa, Pavele; habar n-ai ce-nseamnă asta. Asta ar veni cum pe vremuri o fată de grof, o grofiță, ar fi luat un moroșan de-al vostru. Amîndouă familiile nutreau în secret speranța că, ajunși mari, copiii, Sandu și Berta, pe numele ei adevărat Adal-berta, să se placă, ceea ce, întîmplîndu-se, Sandu și Berta se căsătoriseră foarte tineri, și-l aduseseră pe lume pe Marcel. Sandu și Berta alcătuiau cuplul tip al evreilor de mijloc. El, blonduț, grăsuliu, cu turu' cam în vine, simpatic și binevoitor, cu geanta plină de bancuri, cum zicea Mama, cu talent de-a face bani din piatră-seacă, devotat familiei, ca orice adevărat soț evreu.

— Există și alții, care nu sunt „adevărați”?

— Cum să nu! Eu nu credeam — pînă la Cora Breck, colega mea de laborator, pe care-o bătea bărbatul, iar cînd s-au despărțit i-a oprit nu numai toate lucrurile de zestre de la părinții ei, dar și rochiile și pantofii și ciorapii; și ca să plătească pensia alimentară a copilului, de trei ori a trebuit să-l dea-n judecată.

— Bun băiat!

— Grija lui Sandu era s-o știe pe Berta mulțumită. „Mamă, ce-ai mai vrea tu?”, era-ntrebarea pe care nu obosea să i-o pună de cîteva ori pe zi. „Mamă, cred c-ar fi cazul să mergi din nou la coafor. Lasă că spăl eu vasele ca să nu-ți strici unghiile... Să ne interesăm de-o broșă, că pe-asta prea ai purtat-o”. Să nu-ți închipui că broșa pe care „prea” o purtase era vreuna de la tinichigerie, cum zice fiemea a mare, era măcar cu cîteva briențele. Berta era aproape cu un cap mai înaltă decît Sandu, avea nas cîrn și destul de borcănat, buze cărnoase și răsfrînte și-un fel de gîrbiță sub bărbie, ceea ce-o făcea să pară fără gît — moștenire din ramura galițiană a familiei — obligînd-o să poarte decolteuri en cceur, încît i se vedea tot timpul cîte-o dantelă fină de la furou sau de la sutienul care-adăpostea doi sîni generoși. Avea talia subțire și șoldurile prea sus și prea proeminente, picioare frumoase, cu o linie tihnită, încălțate în cei mai frumoși ciorapi și-n cei mai frumoși pantofi pe care i-am văzut eu vreodată. Berta umbla totdeauna ca scoasă din cutie. Coafată, manichiurată, masată, fardată, îmbrăcată impecabil, purtîndu-și haina de astrahan și haina de petit-gris în timp ce Ruth umbla-n loden și-și ținea blănurile la naftalină. „Nu le-am furat de la nimeni, am muncit pe ele”, spunea Berta, mergînd țanțoș și mîngîindu-și hainele cu degetele ei frumoase și pline de inele.

În casă, Haimovicii aveau mobile moderne, solide, covoare persane, argintărie, o „natură moartă” în sufragerie, un nud în dormitor — care nu era pictură de gang — o bibliotecă de cel puțin trei mii de cărți, majoritatea romane. O parte a bibliotecii, poezii și biografiile de mari muzicieni, reprezentau gustul lui Marcel. Argintăria, un covor de rugăciune de Kechan, precum și un superb sfeșnic ritual, de argint, cu șapte brațe, reprezentau elementele spaniole aduse de puțina Zestre a doamnei Herșcovici. Singurul element spaniol moștenit de Berta în propria făptură erau ochii aproape negri, plini de visarea unui întreg orient feminin al cărui singur element de exprimare, mii de ani, fusese doar privirea, în schimb, Marcel părea ieșit doar din ramura spaniolă a familiei. Semăna leit cu bunică-sa, doamna Herșcovici, înalt, subțire, cu o figură prelungă, distinsă și distantă, un portret ieșit din penelul lui El Greco. De mic îi plăcuse să cînte la pian. La sugestia bunicii spaniole, de la-nceput Marcel avusese, pe etape, cei mai buni profesori de pian din București. Era momentul ca din neamuri și neamuri de negustori să răsară un intelectual și anume un mare artist.

— Marcel Haimovici, pianistul american, el e?

— Chiar el! Așa cum în fața lui Sandu nimic nu era prea bun și prea frumos pentru Berta și-așa cum Berta nu făcea decît ce știa că-i place lui Sandu, așa nu știau amîndoi ce să facă pentru copil, „ca să aibă fericire, liniște și ca să poată studia”. În timpul cît exersa Marcel la pian, nimeni nu sufla-n casă. „Știți cum e la noi, fetelor!”, ne spuneau-ntr-o zi Berta — fetele fiind Marilena, Mama și cu mine. „Știți cum e la noi? O familie are, să zicem, cu mic-cu mare, douăzeci de inși. Aștia muncesc din zori și pînă-n noapte, care cu un mic gheșeft, care cu o mică negustorie, care cu o mică slujbă, păcălesc, sunt păcăliți, umblă prost îmbrăcați, își iau de la gură, și pentru ce? Pentru ca unul dintre ei, ce-a dat mai bun neamul lor, să poată să gîndească fără griji și să se facă rabin”.

Sandu și Berta n-aveau nevoie să-și ia de la gură pentru ca Marcel s-ajungă pianist, dar pentru asta munceau din zori și pînă-n noapte și dac-ar fi fost nevoie ar fi muncit și noaptea, și-ar fi luat de la gură, ar fi mers în zdrențe, ei care puneau atîta preț pe haine, ca pe-un element social esențial, numai ca băiatul lor s-ajungă ce credeau că merita s-ajungă și mai ales ce-și puseseră ei în gînd să-l facă s-ajungă. Evlavia lor — mici negustori din neam în neam, oameni atît de legați de sfera materială — evlavia lor față de talent, acest element de sublimare spirituală, era impresionantă. Desăvîrșirea intelectuală a lui Marcel era scopul vieții lor: Mama-i dădea lecții de engleză, de franceză, de latină și de greacă, ultimele două pentru că Mama le spusese că un învățămînt cu adevărat umanist, cel puțin de tip european, nu putea ignora sursele culturii europene. La cîteva zile după ce ne mutasem în Cercului, Mama s-a oprit din bătut la mașină ca s-audă mai bine sunetele unei „poloneze” de Chopin, care-ajungeau în surdină de undeva de pe-aproape. „Ce frumos cîntă”. A doua zi, întorcîndu-se de la slujbă, Mama s-a-ntîlnit pe scară cu Berta și cu Sandu. „Bună ziua”, a zis Mama. „Doamnă, la dumneavoastră-n casă se cîntă la pian?”, i s-a adresat ea Bertei. „V-a deranjat cumva?”, a-ntrebat Berta îngrijorată. „O, nu! V-aș ruga un singur lucru: cît mai e cald, cînd cîntă cine cîntă, să lase fereastra deschisă s-auzim și noi, eu și cu fetița mea”. Chipul soților Haimovici s-a luminat și noi am fost „adoptate” din clipa aceea. Cineva care prețuia ce făcea Marcel nu putea fi decît om sensibil și cu educație. Ceea ce-i impresionase de-asemenea profund în favoarea noastră pe Sandu și pe Berta, cuplu care ca-ntreaga lor rasă, minoritară și-mprăștiată-n toate colțurile lumii, pune preț pe

celula inițială a solidarității — familia — era faptul, considerat pe drept o mare nefericire, că Mama era văduvă cu un copil. „Mamă, de ce crezi tu că ne simpatizează pe noi atît de mult Berta și cu Sandu?” „Pentru că sunt rasă veche care se pricepe la calitate. Din cîteva vorbe știu să cîntărească omul și să-ți spună cîte parale face. Ei știu să prețuiască plăcerile materiale și comoditățile vieții la fel de bine ca și plăcerile spirituale. Apreciază o masă bună oferită de cineva, dar și mai mult conversația unui om, înțelegînd prin asta ceea ce vorba reușește să redea din mintea și din sufletul unui om. La paritate de condiție social-materială, evreul trăiește, știe să trăiască mai bine decît românul, în casa unui negustor român n-ai să vezi bibliotecă, dar Sandu și Berta au bibliotecă, iar Berta se uită măcar o dată pe zi-n Larousse ca să afle tot ce nu știe”.

Mama era consultantul științific permanent al Bertei. Nimic nu făcea, nimic nu cumpăra Berta fără s-o-ntrebe pe Mama. Așa a ajuns casa Bertei plină de cele mai frumoase mobile stil, de cele mai orientale covoare, caseta ei de bijuterii plină de piese de valoare istorică, pereții plini de Matei Șerban și de alții ca el, care, considerați decadenti în anii aceia, vindeau pe nimic ca să-și țină zilele. La toate sărbătorile, ne invitau la masă, mîndrindu-se cu Mama, „prietena noastră”, care făcea o profundă impresie asupra comunității; pînă și-asupra doamnei Herșcovici: ea ne făcea pe Mama, și, scuză-mă că mă laud, și pe mine „frumoase și distinse ca niște spaniole”. În ajunul cîte unui examen, cînd Marcel făcea ultima repetiție, Mama cu mine — și, uneori, și cu Marilena — îl ascultam stînd în fotolii, emoționate, alături de Berta, de Sandu și de bunica lui spaniolă. Berta și cu Sandu erau de două ori emoționați: mai întîi, fiindcă Marcel cînta, în al doilea rînd, pentru că așteptau verdictul Mamei, care pentru ei era mai important decît ce-ar fi spus tot Conservatorul la un loc. Cînd ne-a cîntat o dată Marcel Imperialul, ultimul acord se stinsese demult, iar Mama rămăsese nemișcată în fotoliu. Marcel s-a uitat întrebător la ea, iar Berta a-ntrebat-o neliniștită: „Ce zici?” „Cînd ai să fii celebru, Marcele, am să mă pot lăuda c-am avut privilegiul să fiu auditorul tău privat: Eu l-am auzit la el acasă pe marele Marcel Haimovici, cînd era doar Haimovici Marcel, student la Conservator, și-am știut de-atunci că este un mare artist. Mă simt astăzi cum cred că se simțea Ludovic al II-lea al Bavariei cînd se cînta Wagner doar pentru el, într-o Operă goală, îți mulțumesc din suflet pentru înălțarea estetică pe care-o trăiesc cînd te-

ascult. Să ai parte să faci cât mai mulți oameni fericiți”. Și urarea Mamei s-a-implinit. Nu este colț al lumii unde lumina acestui talent excepțional să nu fi ajuns, într-un turneu, s-a-nsurat cu o americană, o mare cântăreață de negro spiritual. În '60, Sandu și cu Berta s-au dus definitiv la copil. Am un vraf de cărți poștale ilustrate pe care ni le trimitea și pe care mi le trimite și-acum mie Marcel din toată lumea, în culmea gloriei, găsea câteva momente în care să-și aducă aminte de modestele lui auditoare private din Cercului, care-l ascultau cu evlavie și cu iubire. Berta și cu Sandu ne scriau scrisori care, pe de-o parte, debordau de mândrie pentru succesele lui Marcel, pe de altă parte, se lamentau pe urmele unui trecut modest și pașnic când duseseră o viață cu adevărat tihnită în micul nostru falanster din Cercului, între prieteni adevărați. În anul când a murit Mama, i-au trimis o invitație și bani de drum la bancă. I-a sosit pașaportul la două săptămîni după moarte. Anul ăsta a murit mai întîi Berta, iar la două luni după ea, și Sandu. N-a putut trăi fără ea. Marcel le-a ridicat un monument superb aici în cimitir, unde ar fi vrut ei de fapt să odihnească. M-a invitat la concertele lui și la dezvelirea monumentului: „în amintirea minunaților mei părinți Sandu și Berta Haimovici”. Apoi, ne-am dus la Belu fiindcă a vrut să pună o jerbă de flori pe mormîntul Mamei. „în amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front, 1907—1942”, iar dedesubt, „Smaranda Hangan, 1912—1974”. înainte de-a pleca de la mormînt, Marcel și-a trecut degetele peste numele Mamei. „Smaranda Hangan, cel mai demn și mai exemplar om pe care l-am cunoscut”. Ochii lui cenușii, coborîți din El Greco, petreceau la orizont un șir de nori alburii ce se mișcau încet, ca un convoi de umbre obosite de-atîta umblet prin lume și prin timp. Am ajuns la Mario Sidalgo. De fapt, ne-am întors la el. Mario Sidalgo, după cum ai înțeles, s-a-ndrăgostit de Mama de la prima vedere. Venea-n fiecare zi-n vastul nostru apartament de treișpe metri mansardați, distribuiți în două-ncăperi, „stil Bieder-sicriu-meier”, sau „cosciug”, vorba Marilenei. Atîtea flori cîte-a văzut într-un an casa din Cercului cred că nu văzuse de cînd era ea pe lume, iar eu atîtea bunătăți — sigur niciodată „Nu pot să primesc atîtea daruri, Mario”, îi spunea Mama. „Pentru mine, cea mai mare bucurie este să-ți fac daruri, mă simt ca și cînd aș aduce ofrande unui zeu de neînduplecat”. Subiectul lor preferat de discuție era cultura: literatură, plastică, muzică. Vorbeau nestingheriți în fața mea, a Marilenei, a lui nenea

Daniel, care venea destul de des pe la noi și care se retrăgea repede când îl găsea pe Mario, gândindu-se să nu fie inoportun, în conversațiile lor, se făceau aluzii la trecutul mai depărtat, mai apropiat, și la prezent. Fără ca Mario Sidalgo să ne fi povestit viața lui și-a familiei lui cum și-o povestesc eu și pe-a mea, am înțeles că se căsătorise cu nevastă-sa, Rachela, o ființă plină de calitate, nu numai din plăcere, ci fiindcă această căsătorie reprezentase alianța între două familii evreiești de vază, între familia Sidalgo, vechi neam de bancheri spanioli, cu ncrengături în toată lumea, și familia Bernstein, familie galițiană de veche tradiție intelectuală, care dăduse rabini, matematicieni, fizicieni, medici de renume, neam la fel de vestit în ramura galițiană, ca neamul Sidalgo în cea spaniolă. Căsătoriile între ritul sefard și cel askenazit erau considerate de spanioli o mezalianță mai mare chiar decât căsătoriile cu creștinii. Anul căsătoriei lui Mario și-a Rachelei fusese un an de răscruce pentru întreaga lor rasă și pentru omenire: anul 1939. Comunitatea, pentru exterior și mai ales pentru ea însăși, trebuia să se-arate unită. Unitatea aceasta avea nevoie nu de vorbe, ci de exemple, prin faptă. Căsătoria tânărului Sidalgo cu tânăra Bernstein făcea parte dintre aceste exemple programatice. Sidalgo-tatăl, don Enrique — cum îi spunea familia și tot high-life-ul — bancher, om cu simțul situației, se lăsase ușor convins de rabinul sefard de necesitatea acestei căsătorii. Cel mai greu de convins era dona Clara, soția lui don Enrique, vestită pentru frumusețea ei care, spuneau gurile-rele, fusese înaintea căsătoriei cu don Enrique, omagiată de doi regi. După ce ascultase pledoaria soțului ei, în favoarea acelei mezalianțe, își pusese evantaiul pe masă și rostise, pe-un ton de amară constatare: „În ce hal a ajuns omenirea, dacă trebuie să coborâm în mahala să ne luăm partenerii de viață, de dragul unității!” Până la urmă, acceptase această căsătorie, neîncetînd însă nici o clipă să se poarte ca o regină în exil, deci de nu-i puteai ajunge nici cu prăjina la nas. Rachela, fiica doctorului și-a doctoriței Bernstein, doctoriță ea însăși, energică și-ntreprinzătoare, luase cu nădejde-n mînă frîul casei și, ca orice soție evreică, începuse prin a-și îndeplini datoria față de specie și față de neam: făcuse la iuțeală două fete, amîndouă frumoase, una de-un brun diavolesc, părăind străină de orice participare a familiei Bernstein, alta avînd trăsăturile distante, statuare, ale familiei Sidalgo, dar coloritul Bernsteinilor: piele albă, ochi albaștri, păr blond, care-i îndulcea aspectul statuar, ducîndu-te cu

gîndul mai mult spre pictura impresionistă. Cele două frumuseți de nepoate înmuiaseră inima doniei Clara, consolînd-o de mezalianța făcută de unicul ei fiu, dar lăsînd-o la fel de-mpietrită în privința instrumentului mezalianței, noră-sa, Rachela, care, ce-i drept, nu-și dădea nici o osteneală să-i fie soacrei pe plac și nici chiar propriului bărbat. Rachela avea cîteva jaloane-n viață: copiii, profesia și, mai presus de orice, plăcerea. Sîmbăta și duminica nu accepta să și-o petreacă altfel decît la munte sau la vreun tîmbălău cu dans, în timp ce Mario ar fi-nțeles ca, după hărțuiala unei săptămîni, momentele de răgaz să le petreacă-n sînul familiei. După ce noutatea amorului conjugal se mai ofilise, Rachela nu se dădea-n lături de la aventuri erotice, considerînd amorul tinerețe și înnoire a sufletului și-a trupului și nefăcînd cine-știe-ce eforturi de discreție pentru acoperirea efectelor acestei etici. Mario se-arătase foarte indulgent față de firea ei, ținînd seamă că, deși se plăcuseră și nu se căsătoriseră-mpotriva voinței lor, nici unul nu-l alesese pe celălalt. Toată lumea știa că nu are cui să reproșeze această căsătorie impusă de-o conjunctură istorică. „Numai lui Hitler i-o pot reproșa, este hijo de puta”, zisese-ntr-o zi dona Clara, excedată de purtările noră-sii. Deși nu-i făcea nici o plăcere să se amestece-n vreun fel în menajul lui fiu-său, într-o zi, totuși, nu putuse răbda să nu-i atragă atenția, foarte politicoș, noră-sii, că se cam întrecea cu gluma.

„Dumneata vorbești, dona Clara? Ai uitat de ăia doi regi? S-au schimbat vremurile: de unde să găsec eu regi? Acum, dacă m-am măritat și v-am mezaliat, să-mi pun cenușă-n cap, sau să trec la creștinism și să mă călugăresc?” Și făcîndu-i golănește semn de rămas-bun cu mîna, Rachela-și luase de fapt adio de la soacră-sa care, îndată ce-și revenise din șoc, luase hotărîrea să nu-și mai vadă nora-n veci de veci, spre lipsa totală de regret a acesteia. Tocmai cînd Mario o anunțase că vrea să divorțeze, considerînd că se umpluse paharul, se naționalizaseră și laboratoarele medicale, deci și cel al doctorilor Bernstein, lovitură mult mai grea pentru Rachela decît amenințarea cu divorțul. Primise vestea dată de Mario ca pe cea mai banală știre. „Crezi că mult îmi pasă de-un căcat de divorț? Praf m-ai făcut, ce să spun! Mie-mi pasă că ne-au luat ăștia laboratorul. Să știi că eu plec. Eu cu un salariu chior nu pot trăi”. Mario se mutase la părinții lui, iar Rachela, împreună cu părinții ei, depusese actele de plecare, spunîndu-i lui Mario că dacă nu-i dădea fetele nu admitea să divorțeze și pe

deasupra avea să-i facă niște zile de-avea s-o roage să ia fetele și să se ducă și la mama-dracului numai să scape de ea. Știind-o-n stare să se țină de cuvânt, și-n bine și-n rău, Mario-i dăduse consimțământul să ia fetele.

„Îți lăsăm moștenire și partea noastră de construire a socialismului”, îi spusese Rachela lui Mario la despărțire, la aeroport. Când l-am cunoscut noi pe Mario, nevasta și fetele-i erau plecate de-un an. Mario voia să se-nsoare cu Mama și să plecăm din țară. Considerînd că eram destul de mare ca să-nțeleg o discuție de principiu și neavînd secrete față de mine, Mama nu s-a sfiit să vorbească deschis cu Mario despre acest proiect pe care ea de la-nceput îl respinsese. „Ce pierzi, Smaranda? Mașina de scris? Ți-e teamă că dincolo n-ai să poți avea o situație atît de strălucită ca aici: doctor în litere și-n filosofie n-ai să reușești performanța de-a găsi un post de dactilografă? Sau poate n-ai să mai găsești un apartament atît de confortabil ca ăsta din Cercului, stil Bieder-sicriu-Meier? Părinții...?! Părinții, sărmanii, firesc e să moară înaintea copiilor. La anii care vor urma după ce ei n-au să mai fie nu te gîndești? La Sînziana nu te gîndești? Nu crezi că e preferabil să trăiască-ntr-un loc cu un nivel economic mult mai ridicat decît cel de-aici? Pe bieții tăi părinți, în Bărăgan unde sunt dislocați, i-ai putea ajuta mai mult de-acolo decît îi ajuți de-aici. Eu să știi că mă fac forte să-i scot și pe ei dacă vrei”. La ultima frază a lui Mario, Mama a izbucnit în rîs. „Ce copil ești, Mario! Țăran român emigrant! Mă gîndesc ce ochi ar holba amîndoi, săracii, cînd ar auzi așa ceva! Transilvănenii emigrau doar de răul împăratului și toți cu gînd să se-ntoarcă așa cum au și făcut cei mai mulți. Pe la noi, unde nu era și persecuție națională, oamenii n-au plecat niciodată. Au stat în bordeie, cu bășică de porc în loc de geam, dar n-au plecat. Au venit fanarioții, simbriași oarecare ai înaltei Porți, care la noi erau toți principii și se trăgeau direct din împărații bizantini și din coapsa lui Jupiter, și blînzi și buni, iubitori de popor străin și puși pe căpătuială, numai sufletul îl mai lăsau în rumîn. Și s-au mai băjenit oamenii, s-au mai răsculat — dar n-au plecat. Țăranul e legat de pămînt”. „Pe ei de ce nu-i întrebă ce cred?” „Nu vreau să-și reproșeze că pentru ei refuz să fiu iar femeie măritată, cu cruce de voinic la casă, cum zicem noi. De cîte ori m-ar vedea ar spune offînd: De dragul nostru n-ai plecat cu domnul care te-a cerut și ruginești pe lîngă noi în loc să fi fost cocoană. Nu le spun fiindcă sunt și-așa destul de amărîți ca să mai aibă și-un motiv de auto-

învinuire. Pentru ei dac-aș pleca aș fi ca și moartă”. „Îți repet, că mai mult i-ai ajutat de-acolo decât de-aici”. „Material, așa e. Dar ei au nevoie de mine-aici; pentru ei altă durere mai mare decât să mă știe că vreau să plec n-ar fi. Mario, e foarte greu să-ți închipui ce-nseamnă locul pentru omul care o viață, și tot neamul lui cel adormit, nu s-a uitat decât pe cer și-n pământ. Cine n-a dat cu sapa-n brazdă nu poate-nțelege. Dac-ai rămîne aici, m-aș mărita cu tine, deși părinții tăi ar considera că faci o mezalianță mai gravă chiar decât prima. Uiți cum ți-a spus mama ta când pusesese ochii, mai demult, pe-o prințesă Brîncoveanu: Când Dumnezeu te-a binecuvîntat să faci parte din neamul ales n-ai voie să nesocotești darul Său neprețuit și să te-amesteci. La noi, un proverb zice să-ți iei petic din gunoiul tău. Părinții mei, țărani, care-abia știu să scrie și să citească, s-ar bucura să mă mărit cu cineva de prin partea locului nostru, cu om cunoscut, însă n-ar avea nimic împotriva să mă mărit cu tine. Ei n-au idei nici de rasă, nici de clasă, deși sunt declarați elemente primejdioase și ținuți în rezervație. Consideră că tot ce se-ntîmplă face parte din soarta lor. Mi-aduc aminte o convorbire a lui Malraux cu doi deținuți dintr-un lagăr de concentrare — ei fiind printre cei cîțiva supraviețuitori din lagărul acela. Unul era preot. Malraux îl întreabă ce concluzii trage despre om, el care-a vegheat atîția oameni pe patul morții, care-a ascultat atîtea spovedanii: (n'y a pas de grands hommes), răspunde preotul. O frază scurtă și simplă care-nfățișează omul la adevăratele lui dimensiuni, frază care exprimă starea întregii umanități: imperfecțiunea. Pe-al doilea, Malraux îl întreabă care-a fost secretul lor, al celor cîțiva supraviețuitori, de-a scăpa cu viață din lagărul acela, mai crîncen decât toate celelalte. (Secretul? Secretul de-a fi considerat lagărul parte a destinului nostru. Cine-avea permanent sentimentul revoltei față de nedreptatea care ni se făcea și nu accepta această nedreptate ca făcînd parte din destinul său individual a murit)”. „Bine, dar ăsta e defetism curat!”, a zis Mario. „Așa crezi? Nu e defetism, e psihologia omului care, neavînd de-ales, se-ncăpățînează, totuși, să trăiască”. „Smaranda, pe măsură ce stau de vorbă cu tine, îmi dau seama de implicațiile ancestrale din Miorița, acest rezumat al psihologiei românului. Resemnarea în fața destinului. Când am citit prima oară Miorița, m-a cuprins un sentiment de revoltă: deși avertizat de complotul celor doi baci, baciul moldovean așteaptă cu mîinile-ncruciate să fie omorît și nu găsește altceva mai bun decât să-și facă

un testament de-o mare frumusețe, cosmic, dar expresie a neputinței, a abuliei pe plan logic”. „Pe plan logic...! Cei doi baci criminali sunt materializarea destinului. Baciul acela abulic își dă seama că are de-a face cu o forță mult deasupra puterilor lui, forță pe care-o privește cu totală detașare și cu melancolică resemnare. El este descendentul unui lung șir de stoici. Marcus Aurelius ar fi făcut la fel ca baciul nostru. Baciul ucis este descendentul acelor daci care, înfrinți de romani — destinul — renunță la viață; au orgoliul de-a sfida destinul, un orgoliu care oricând poate fi considerat defetism. Azi, când cel mai bine e să fii copil găsit și chiar popor găsit, suntem prezentați în manualele de istorie ca un fel de hibrid ieșit din tot felul de siluiri succesive. Acest episod esențial din istoria noastră — impactul daci-romani — e repede expedit”. „Trăim sub semnul internaționalismului proletar!” „Pe care originea popoarelor n-are de ce să-l destrame. O viață am fost siliți de mprejurări să probăm cu documente cine suntem, de unde ne tragem și că nu eram de pripas în această țară. Latiniștii și-au închinat știința și existența acestei demonstrații. Azi, ea nu mai are nici o importanță sau, mai bine zis, nu i se mai dă nici o importanță. S-ar putea să vină o vreme când să n-avem destule mâini cu care să fim siliți să dezgropăm iară un trecut demonstrator al originii noastre”. „Viitorul este imprevizibil, așa că totul se poate”. „A-nceput și trecutul să fie imprevizibil!” „Totuși, prezentul este un reper care nu poate fi ignorat, în numele acestui reper vreau să plecăm”. „Mario, cunosc perfect acest reper. Dac-aș pleca, pe bună dreptate s-ar putea spune că nu pierd nimic: mașina de scris, emblemă a unei cariere curmate, o casă în care nu se poate spune că trăim ci că nu murim, un trai, mult spus modest. Prietena mea Berta Haimovici avea o vorbă. (La noi — zicea Berta — o familie de douăzeci de inși robotește care cu un mic gheșeft, care cu o mică negustorie, care cu o mică slujbă, douăzeci de inși robotesc pentru ca unul din neam să poată gândi, fără griji, și să se facă rabin). Ai să te-ntrebi ce legătură are rabinul cu mine. Eu sunt rabinul unui neam... de țărani care de două mii de ani au tras la plug ca eu să gândesc. Nu mai sunt profesoară, sunt dactilografă, am fost dată afară din casă și mutată-ntr-un sicriu aerian, părinților numai sufletul li s-a mai lăsat, dar în ciuda tuturor acestor avataruri eu gândesc. Știu că pentru-o glumă pe care-o spui sau pe care-o ascuți și omiți s-o relatezi unde trebuie poți înfunda ani mulți pușcăria, știu că-n pușcării sunt oameni de nouăzeci de ani, fiindcă au fost, acum cincizeci de ani,

miniștri, criteriul fiind monitoarele oficiale despuiate alfabetic pe ultimii cincizeci de ani, știu că cea mai privilegiată stare a momentului e să fii mort — și mort demult, ca să nu mai poți fi dezgropat — știu și ce mănînc, și ce beau, și ce vorbesc, și ce tac, dar gîndesc. Neamul meu, prin mine, a ajuns să gîndească. Aici a ajuns să gîndească, aici trebuie să gîndească. Cu ce știu și cu ce pot, știu că-n altă parte aș putea fi din nou profesoară. Știu, de asemenea, că viața mea e prea scurtă și prea-mpovărată ca eu să mai apuc să-mi cîștig pîinea altfel decît bătînd la mașină. Ai să mă-ntrebi ce-aștept și ce sper? Eu nici n-aștept, nici nu sper să vină americanii. Sper doar să ne vindecăm de bolile copilăriei. Și-n vremea asta am să gîndesc. Din neamul de clăcași ai lu' Dorobanțu ajunseseră trei inși să gîndească: frații mei și cu mine. Ei nu mai sunt, am rămas doar eu, rod a două mii de ani de tras cu plugul... Ca să schimbăm, acum, întîia oară, Sapa-n condei și brazda-n călimară, Bătrînii-au adunat, printre plāvani, Sudoarea muncii sutelor de ani, cum zice un poet pus la index astăzi, pentru citirea căruia au fost dați afară studenți din Facultate. Poezia putrefacției și putrefacția poeziei. Orice epocă de mari transformări aduce la-nceput cu sine fenomenul negării. Dar nimic nu e veșnic pe lume. Iar mai schimbător decît sufletul omului, decît concepțiile sale și decît vremea nu e nimic”. „Decît vremurile! Mi se pare atît de ciudat că un om respinge cu-atîta tenacitate bunăstarea și siguranța materială și chiar spirituală. Perseverența ta mă nedumerește atît de mult: să refuzi să-ntinzi doar mîna ca să-ți schimbi în bine existența...” „Eu sunt baciul care se pleacă-n fața soartei. Această schimbare — nu avantajoasă, ci strălucit de avantajoasă — m-ar rupe de spiritualitatea din mine, de drumul lung și-anevoios a două mii de ani. Oricine ar putea spune: (Cucoană, abia ai după ce bea apă și de spiritualitate-ți arde?!). 99 999 de oameni la suta de mii ar gîndi așa. Dar unu la suta de mii sunt sigură că gîndește ca mine, că pune ideea mai presus de materie, în ce situație disperată trebuie să fie un om ca să hotărască să-și părăsească țara! în situația în care-ajunge omul care-și pune capăt zilelor. Cîtă tristețe să vrei să-ți ucizi sufletul sau și sufletul și trupul deodată! Atîta vreme cît nu vreau să plec din țara mea înseamnă că nu mi-a intrat disperarea-n oase, înseamnă că vigoarea țărănească nu m-a părăsit, că umbra baciului moldovean se mai plimbă meditativ prin gîndurile mele. Te rog să mă ierți, Mario, pentru această incursiune în sufletul meu; ești singurul om în fața căruia o fac, fiindcă știu că poți

înțelege ce spun”. Știu că Mama s-a uitat cu o privire pătrunzătoare la mine și la Mario. Mario i-a sărutat mâna și și-a lipit o clipă obrazul de ea. „Nici dacă părinții tăi n-ar exista n-ai merge cu mine?” „Nici! Dar tu, dacă n-ai avea acolo fetele, tot ai pleca?” „Tot. Aici, totul duce spre nivelare, iar mie mi-e foarte greu s-o suport. Ce-i poate oferi unui avocat un regim al egalizării claselor? Furturi din avutul obștesc; divorțuri în care se-mparte un dormitor, o sufragerie, un covor, trei carpete; procese pentru o pensie alimentară! Și-apoi, mi-e un dor nebun să călătoresc. Pentru asta am nevoie de bani: și de bani mulți. sunt învățat cu un nivel de viață pe care l-ai văzut, cu o ambianță la care nu vreau să renunț. Avem o singură viață, Smaranda, una singură!” Când a spus aceste cuvinte, a luat-o pe Mama de umeri și, imobilizînd-o, i-a străpuns ochii cu privirea lui neagră, și tăioasă ca o sentință. „Străbunii tăi au rezumat atitudinea mea într-o maximă: (ubi bene, ibi patria)”. „Erau un neam de invadatori și trebuia să le justifice legionarilor pe care-i cantonau la mii de leghe de țara lor, de ce-i implantau acolo: pentru că și acolo era bine. Acolo era bine și, de vreme ce oriunde puteai înfige însemnele Romei — P. Q. R. — oriunde erai pe teritoriu roman. Ubi bene, ibi patria, care-l scotea din sărite pe Cicero, era o maximă de mare utilitate politică, o maximă necesară unei armate în permanent marș cotropitor. Pe plan strict psihologic, ea reprezintă ridicarea hedonismului la nivel de ideologie și este la fel de bine maxima peregrinului”. „Mă disprețuiești pentru a-mi fi luat drept călăuză-n viață această maximă?” „Două mari dureri am avut în viață: războiul mi-a luat bărbatul și doi frați, pacea mi-a azvîrlit părinții din locul unde neam de neamul lor s-au născut, au trăit și s-au îngropat, mi i-a azvîrlit ca pe-o buruiană răufăcătoare, la sute de kilometri de vatra lor. Dacă te-aș disprețui, Mario, pe tine, pe care te iubesc, ar fi și asta o mare durere”. „Nu mi-ai spus niciodată pînă acum că mă iubești!”, a rostit Mario, uitînd cu desăvîrșire de prezența mea. „Nu ți-am spus, fiindcă știai”. „Și dacă mă iubești, cum poți să nu mergi cu mine?!” „Pentru că, după părerea mea, concepția de viață a unui om se situează mai presus de iubire. Ideea unui om despre țara lui — conceptul de țară cum se spune-acum — face parte, pentru unii oameni, nu dintr-o vorbărie sterilă și umflată care te saltă în niște posturi de unde ți-e foarte ușor să-ți alegi altă țară sau dacă-i faci ăsteia unde te-ai născut onoarea să mai rămîi în ea, este fiindcă nu poți avea-n altă parte osul suculent pe care ți-l oferă proștii de-aici; ideea

asta face parte — pentru o categorie din ce în ce mai rarită, pentru un fel de ornitorinci — dintr-o concepție de viață care nu se expune de la tribună și nu e-nsoțită de bătăi cu pumnul-n piept, nici de onoruri și nici de salarii personale, care ține de profunzimea ființei lor, face parte, dacă vrei, din incapacitatea lor de-a uita istoria și de-a se lepăda de ea. Țara asta îmi este datoare carnea cu care, de mii de ani, îi îngrașă brazda neamul meu. Iar eu sunt datoare tuturor oaselor din neamul meu îngropate-n pământul țării ăsteia. Nu vreau să merg undeva unde, pe bună dreptate, n-aș avea de ce să cârtesc, n-aș avea în numele cărei vechimi să cer vreun drept: decît dreptul la milă. Mario, nu vreau să fiu străină și minoritară. Dacă tu nu poți să-nțelegi asta, nimeni nu poate să-nțeleagă! Te rog să mă ierți că-ncep să devin patetică, eu care am oroare de vorbe mari, dar dacă nu-ți spun acum tot ce am să-ți spun, pentru ca între noi să nu rămînă zone de umbră, n-am să-ți mai spun niciodată. Te rog să mă ierți și pentru că-ți spun lucruri pe care le știi, dar cred că nu știm niciodată de-ajuns niște lucruri pentru ca să fie de prisos să le repetăm. Te-ai gîndit că te-aș putea disprețui fiindcă avem păreri deosebite despre viață, înțelegerea semenului este condiția omului evoluat. Avem dreptul să fim intoleranți doar față de oamenii și de ideile care seamănă vrajba și germenii crimei. Cu ce drept aș judeca și aș condamna concepția ta de viață? Cui îi face ea vreun rău? Romanii — fiindcă de-acolo-ncepe, oricît ar părea de bizar, povestea noastră — pe noi ne-au învins, ne-au învins de vreme ce vorbim o limbă care se trage din latină: între noi — printre noi înțelegîndu-i pe daci — și legiunile romane s-a produs o fuziune. Cine-a refuzat să se-amestece cu ei s-a sinucis, o parte au fost duși la Roma să defileze-n cortegiul triumfal și să fie, mai departe, sclavi, iar cei mulți au rămas pe loc, i-au asimilat pe romani și s-au asimilat lor. Momentul impactului între străbunii noștri învinși și cei învingători a fost immortalizat pe columna ridicată de Traian de drag că mai cucerise un popor. Și l-a cucerit într-adevăr de vreme ce noi vorbim un derivat al latinei. Cu voi, lucrurile n-au mers la fel. Titus a dărîmat Ierusalimul. Ceea ce n-au reușit romanii să dărîme în voi a fost dorința de-a nu vă amesteca. Romanii n-au reușit să vă asimileze, fiindcă n-ați vrut să vă asimilați. Se spune că-nvingîndu-i pe greci, de fapt, învingătorii, romanii, au fost învinși. Toată lumea bună vorbea grecește la Roma. Cînd este ucis, Cezar i se adresează grecește lui Brutus: (kai si teknon i) (Și tu, fiul meu?!). Cel puțin așa pretinde

Suetoniu. Grecii i-au înfrînt pe romani prin rafinament, arta romană fiind epigonul celei grecești, Atena imprimînd moda claselor de sus de la Roma. Dar aceasta era doar o cochetărie între forță și spirit, înfrîngerea definitivă a Romei avea să vină însă din altă parte: dintr-o provincie — cît un vîrf de ac — din Asia Minor, în ziua cînd Pontius Pilat — din ipocrizia invadatorului de-a da, din cînd în cînd, celui invadat iluzia libertății, în lucruri cu totul mărunte — lasă să fie trimis la moarte, în locul unui tîlhar, un om care n-avea altă vină decît delictul de opinie față de propria lege, Pontius Pilat, spălîndu-se inutil pe mîini, semna capitularea Romei. Imperiul capitula în fața unui nevinovat ucis pentru delict de opinie față de legea neamului său, nevinovat ce devenea martirul spre-a cărui cruce avea să-și îndrepte privirea întregul imperiu, la ale cărui picioare, bătute-n cuie, avea să se prosterne secole de-a rîndul o lume-ntreagă, în numele căruia, deși profet al dreptății și-al iubirii, succesiunea Romei avea să ucidă și să-mpileze. Refuzînd să se-asimileze romanilor, Iudeea era desființată, poporul ei — condamnat la peregrinare. Iudeea era-nfrîntă teritorial. Ea însă începea din acel moment să scrie un nou testament, eretic față de dogmă, testamentul lumii non-iudaice. La Roma, care o-nfrînsese teritorial, cel mai mare monument al noii legi avea să proclame patron al romanității un pescar iudeu, ucenic al Profetului ucis: apostolul Petru, în ziua cînd creștinismul este recunoscut religie de stat a Imperiului, Roma este definitiv înfrîntă de mărunta provincie din Asia Minor. Bazilica Sfîntului Petru se-nălța, în numele noii legi, ca un imens gest de penitență față de vechea lege, al cărei templu din Ierusalim fusese făcut scrum de Titus. În numele noului profet, pe care Iudeea îl născuse, de cîte ori era nevoie de-o diversiune, începea o prigoană-mpotriva peregrinilor conservatori, a celor de vechea lege. Iar peregrinilor le rămînea să urmeze legea milenară a celui strîns cu ușa de-mprejurări: să-și schimbe locul; să strîngă, să strîngă și iar să strîngă bunuri care să-ncapă într-o traistă, ba chiar într-o batistă și care să circule oriunde și oricînd. Un trai bun dar lipsit de opulență, de-acele elemente exterioare care-atrag atenția și stîrnesc invidia, și săculețul neștiut de nimeni; de aici, disimularea față de oricine nu era familie, o viață pentru ochiul atent al vecinului, alta văzută doar de pereții casei — și cu prudență și față de-aceia, că și ei au ochi și urechi. Un neam dispersat, hotărît cu încăpățînare să supraviețuiască dincolo de eșecul teritorial, trebuia să respecte cu sfințenie niște legi:

unitatea în ciuda dispersării; puterea bănească; și puritatea rasei. Majestățile lor Catolice, regii Spaniei, când voiau să-i despoaie pe eretici, îi ardeau pe rug; țarii au descoperit pogromurile. S-a inventat și ghettoul. Oare altă rasă, care-ar fi fost la fel de prigonită, care-ar fi trăit mereu cu spaima-n suflet, n-ar fi devenit la fel de disimulată, la fel de bănuitoare? Bine-nțeles. Noi toți, de orice rasă am fi, suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru. Cît trebuie să fi suferit neamul vostru dac-ați devenit atât de suspicioși încît cînd cineva atacă un singur individ din neam, fără nici o implicație rasială, vi se pare că acel cineva este dușmanul întregului neam?! Cît trebuie să fi suferit! Mario, multă lume învață istorie, puțină lume o-nțelege! Fiecare neam își știe — și, mai ales, ar trebui să-și știe — istoria. Te rog să nu te superi că am făcut incursiunea asta în istoria neamului tău, așa cum înțeleg eu această istorie: poate că felul în care o-nțeleg ți se pare simplist, dar, oricum, el pornește de pe poziția omului care face și el parte dintr-un neam pe care nu l-a prea răsfățat istoria”. „Ce spune un neam despre sine este foarte important, dar ce spune un străin despre același neam aduce o lumină nouă și-i îmbogățește cunoașterea. Ai dreptate cînd spui că fiecare dintre noi suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru, în sufletele noastre se văd cicatricile și diformitățile lăsate de istorie, căci (bietul om e sub vremi și nu vremile sub om), cum zice cronicarul. Mă surprinde însă cît te-a preocupat problema evreiască, fiindcă cine-ajunge s-o-nțeleagă așa cum o-nțelegi tu, n-a ajuns întîmplător”. „Mario, poporul român e-un popor bun și primitiv. Cine-a venit la noi n-a mai plecat. Eu, ca fiică de țărani munteni, n-aveam nici habar să fac vreo deosebire între noi, românii, și vreun neam trăitor pe pămîntul românesc. La noi, în sat, erau doi grădinari bulgari și-un grădinar sîrb. Părinții mei ni-i dădeau mereu de exemplu pe nea Ivenco, pe nea Petco și pe nea Ivo, ca pe niște oameni pricepuți și cinstiți. Fiind vecini cu noi, părinții mei îi poșteau la masă la toate sărbătorile, la toate cumetriile, Mama le ducea totdeauna pomană, iar pe noi, copiii, ne distra să-nvățăm cîteva cuvinte bulgărești și sîrbești, pe care le tot intercalam între cele românești cînd se aflau de față copii care nu erau atât de învățați ca noi. La liceu, am stat în bancă tot timpul cu Ruth Isacsohn, despre care ți-am vorbit. Aproape-n toate duminicile, mă invita la ei la masă. De cîte ori veneam din vacanță, printre proviziile de școală, Maica pregătea un coș cu o pasăre grasă tăiată, cu ouă, cu brînză, cu unt și cu o pîine-n țăst pentru doamna și

pentru domnul farmacist, părinții lui Ruth, și Taica trecea totdeauna să-i salute și să le mulțumească pentru bunăvoința pe care mi-o arătau. Trebuie să-ți spun că habar n-aveam de vreo problemă națională. Mi se părea că eram toți absolut la fel de bine-ncadrați în peisaj și că-ntre noi nu e nici o deosebire, cum nici nu era. Și-n calmul ăsta, în care oamenii se considerau cu toții făpturi egale-n fața lui Dumnezeu, a apărut nazismul cu derivatele lui. Era nevoie de-o diversiune de mare amploare care trebuia fundamentată teoretic, a cărei aplicare trebuia făcută metodic, la scară mare, cu acuratețe. Așa au apărut lagărele de concentrare. Așa, în România, care nu era nici pe departe atât de metodică, dar nici atât de crudă ca modelul ei, pentru evrei a fost creată o formă de umilire: munca forțată. Era prima oară când noi, cei din Regat, aveam șocul problemei naționale, un șoc provocat, impus. Nici eu, nici Gheorghe, nici prietenii noștri, Daniel și Matei Șerban, nu ne-am lepădat de Iancu Stein, prietenul nostru: iar eu, de Ruth, colega mea, nu m-am lepădat niciodată și n-am făcut nici o taină din faptul ăsta, nici măcar pe vremea legionarilor. Momentul acela, al creării unei false probleme naționale, a fost momentul când am început să mă gândesc la problema evreiască, în țara asta, erau atîția oameni de alte nații decît românii; voi, pentru mine, erați însă minoritatea cea mai demnă de interes, cu cel mai complicat trecut, cu cea mai complexă și mai tulburătoare psihologie: plini de complexe de superioritate și de inferioritate-n același timp, avizi de-a vă asimila, avizi de-a vă amesteca sîngele cu nații mai noi, mai brutale și mai viguroase fizic; și-n același timp, conservatori, închiși în propria castă și temători de amestec; dornici să prindeți rădăcini într-un loc și-n același timp cu un nestins dor de ducă; voi erați cei mai tulburători, fiindcă nu erați o minoritate doar printre noi, erați o minoritate a lumii-ntregi, fiecare țară avea evreii pe care-i merita — cum spunea Nathan der Weise — fiindcă oricît de-nchiși în voi și-ntre voi ați fi trăit, primeați și pecetea neamului în sînul căruia trăiați. În 1916, toți cetățenii români apți de armată merseseră pe front, fără nici o discriminare. Tatăl lui Iancu Stein a murit în 1916: ostaș român, căzut pe front. Dacă o nație vrea să asimileze minoritățile naționale existente-n sînul ei trebuie să nu facă nici o deosebire între cetățenii ei. Venirea lui Hitler la putere era primul mare moment de discriminare în sînul popoarelor. Războiul a trecut, nazismul și derivatele lui au fost înfrînte. Ceva s-a schimbat însă în psihologia oamenilor. De pildă, eu,

Daniel și Marina Șerban, care suntem prieteni ca frații cu Iancu Stein, simțim cum ceva, mărunț în aparență, s-a schimbat în comportamentul nostru față de Iancu”. „Ce anume?”, întrebă Mario cu aviditate. „Înainte de '39, între noi — prin noi înțelegându-i pe Iancu și pe Marioara, nevastă-sa, pe Daniel și pe Marina, pe Gheorghe și pe mine — era o adevărată-ntrecere: cine spunea cea mai bună anecdotă, banc cum se spune acum, cu ovrei. Astăzi, fără să ne fi vorbit între noi, nici eu, nici Daniel, nici Marina nu mai spunem nici un banc cu ovrei în fața lui Iancu, așteptăm să ne spună el nouă și el ne spune mereu”. „De ce? Aveți impresia că s-ar supăra? Din câte mi l-ai descris, pare un tip spiritual, în stare să treacă peste-asemenea lucruri”. „Nu e vorba de el, e vorba de noi. Deși ne numărăm printre cei care-au luat atitudine de partea evreilor în vremea prigoanei, avem un sentiment ciudat al culpei”. „Culpă? De ce?” „Mario, dacă poporul tău într-o zi ar face o nedreptate altui popor, tu, care n-ai avea nici o vină, totuși nu te-ai simți deloc, dar deloc vinovat, într-o zonă obscură a spiritului, la limita între logică și sentimente?” „Cred că da. Înțeleg acest sentiment al vostru, de oameni cinstiți. După '44, majoritatea dintre noi s-au repezit în ideologie și-n posturi. Să știi că și eu simțeam o jenă — la limita dintre logică și sentimente, cum spui tu — pentru acest fapt iar jena mea a crescut proporțional cu numărul celor care pleacă. Poate-ai să mă-ntrebi: Atunci de ce pleci și tu?”. „Mario, spui că v-ați repezit în ideologie și-n posturi. Un om care-a trecut printr-o mare spaimă, o vreme are un comportament destul de ciudat, dacă n-ai ține seama de spaima prin care-a trecut. Mie nu mi se pare nefiresc ca niște oameni care-au fost atîția ani înspăimîntați și umiliți, pe lîngă spaima și umilințele a două mii de ani de peregrinări, în clipa cînd își pot reveni din spaimă și din umilire să fie cuprinși de-un elan, de-o dorință, de-o exuberanță, de-un fel de beție de-a vrea să arate cine sunt și ce pot. Mîntea voastră mobilă și ascuțită, în stare să creeze sisteme filozofice, să asimileze și să explice sisteme filozofice, se avîntă într-o ideologie față de care românii se arătau reticenți. Această ideologie era echivalentă pentru voi cu trîmbițele care dărimaseră zidurile Ierihonului, ea vă mîntuise de nazism. Posturile nu le-ați luat singuri: ele v-au fost date; vi le dădeam noi, din acel sentiment de culpă despre care ți-am vorbit. Atîția ani de spaimă și de umilire trebuiau plătiți într-un fel”. „Dacă toată lumea ar gîndi ca tine...” „Mario, nimic pe lume nu e mai simplu și mai simplist decît să fii anti-ceva ca lăutarii

după ureche, fără un fundament logic, logica supremă fiind de tipul: Nu vorbesc cu tine, ofticosule! Multă lume citește istorie, toată lumea trăiește istoria, puțină o-nțelege. Un om nu poate fi considerat doar la un moment dat al existenței lui. Nici un popor nu poate fi judecat suspendat într-un singur punct al istoriei lui. Despre noi, românii, câți nu spun că suntem ca trestia? fără să se gândească ce s-ar fi-ntîmplat dac-am fi fost rigizi ca stejarul. Dacă popoare ca voi și ca noi mai sunt în viață — sunt pentru că sunt așa cum sunt. suntem prea intransigenți când îi judecăm pe alții și prea concesivi când ne judecăm pe noi înșine. Eu am înțeles istoria poporului nostru, am înțeles-o totdeauna, iar ce-nseamnă să ți se lipească o etichetă înțeleg din ce în ce mai bine, înțeleg din ce în ce mai bine ce-nseamnă să fii minoritar, iar la mine e și mai trist: să fii considerat minoritar în propria nație — chiaburdușman de clasă”. „Lucrurile nu stau pe loc, Smaranda. În câțiva ani, n-o să mai fie-așa”. „(Les revolutions qui viennent tont venger / Font un bien eternei dans leur mal passager), zice poetul. Numai că, vezi, cum pe bună dreptate spuneai tu, avem doar o viață și de multe ori ea nu-i atât de lungă încât s apucăm să vedem toată desfășurarea unui proces istoric. Mi-e teamă că pînă să se revină asupra unor exagerări — cum vor fi numite cele ce se-ntîmplă acum — părinții mei au să moară, departe de casa lor printre străini. Degeaba-i mai dai cuiva după moarte cal de ginere, cum spune-o vorbă...” „Smaranda, vrei să rămîn?” „Aș fi vrut să rămîi dacă n-ai fi avut niciodată gîndul să pleci. Cum aș putea să-mi iau răspunderea de-a te face să alegi ceva numai pentru că acel ceva este ceea ce-am ales eu? Nimeni n-are dreptul să aleagă pentru altul, oricît l-ar iubi”. „Și-n sinea ta nu-mi dai dreptate?” „Odată, la un rabin, vestit pentru nțelepciunea cu care judeca pricinile și cu care-mpărțea dreptatea, se duce și Ițic să asiste la o judecată, îl ascultă rabinul pe-ntîiul împricinat, se gîndește și zice: Ai dreptate!; îl ascultă și pe-al doilea-mpricinat, se gîndește și zice: Și tu ai dreptate! (Rabi — zice-atuncea Ițic al nostru — dar nu se poate să aibă și unul și altul dreptate!). (Și tu ai dreptate!), îi spune rabi lui Ițic”.

— Pavele, n-ai adormit?

— Cum s-adorm?

— Ți-am spus povestea asta fiindc-am simțit nevoia să-l evoc pe Mario cuiva. E, cred, singurul bărbat pe care l-a iubit Mama, singurul în afară de Tata. La cîteva luni după ce Mario a plecat, nenea Daniel i-a spus într-o zi Mamei: „Am crezut, la un

moment dat, că ai să te măriți cu Mario Sidalgo. De ce v-ai despărțit?” „Din motive ideologice”. „De când faci tu politică?” „De două mii de ani, pe puțin, tot neamul meu cel viu și cel adormit face politică și eu la fel ca ei: stăm aici”, i-a răspuns Mama, și-a făcut semn cu mîna spre pămînt. Cînd m-a cerut pe mine de nevastă francezul despre care ți-am vorbit, am întrebat-o pe Mama: „Ce-ai zice, Mamă, să mă mărit cu franțuzelul?”, ca să văd ce zice și mai ales ca să aflu ce se petrece-n sufletul ei în legătură cu Mario. „Tu faci cum crezi, dar dacă mă-ntrebi ce cred eu... Eu cred că nu e bine să te măriți cu un om necunoscut, mai ales cînd e și străin, pentru că tu nu faci parte dintre femeile-acelea care nu se mărită cu un bărbat, ci cu un pașaport și cu o țară; tu ești un om cinstit, nu o tînără de virtute categoria pană, din acel lot care se-auto-exportă, spre fericirea unor bărbați naivi de prin alte părți. Și-nainte de război pleca lumea din țară să-și încerce norocul în altă parte, dar nu se rupeau punțile ca acum. Acum, o asemenea plecare e-un drum fără-ntoarcere, e-o hotărîre prea gravă ca să fie luată la repezeală. De fapt, știu că n-ai nici un gînd să te măriți cu franțuzelul; vrei doar să mă-ncerci. N-am plecat noi de-aici acum douăzeci și ceva de ani! Cum ai să pleci tu, acum?! Bat la mașină de peste-un sfert de veac, pentru ca fata mea să fie intelectuală: a doua generație de intelectuali din neamul nostru. Tu știi ce-nseamnă asta: crezi că ei, acolo, ar înțelege? Pentru ideea asta, eu n-am plecat de-aici cu un om pe care-l iubeam; mi-ar fi atît de greu să știu că fata mea pleacă de-aici cu un om pe care nici măcar nu-l iubește. Tot ce-am făcut în anii ăștia mi s-ar părea inutil dacă tu n-ai fi-nțeles esența acestui efort, ca să nu-l numesc sacrificiu”. M-a sărutat pe frunte și-a adăugat, zîmbind: „Tradu-i cum te pricepi mai bine, vorba noastră: Ia-ți petic din gunoiul tău!, și-o să-nțeleagă”. Mario a plecat, viața noastră s-a redus din nou la micul falanster din care plecaseră și Haimovicii. Mama — cu mașina ei de scris, eu — cu școala, doamna Gavrilovici — cu zarzavaturile-n Obor, Marilena — cu „artele liberale”, familia Fekete, tată, mamă, copil, cei mari — cu slujba, iar băiatul — cu Facultatea, aproape că nu-i vedeam. Seara, Marilena venea la noi, la „lecția de cultură generală”, cum zicea ea, ora cînd Mama mă-nvăța greaca, latina și engleza, urmată de „colocvii libere”, cînd

Marilena și cu mine o-ntrebam și ea ne răspundea, ore când ne vorbea despre muzica pe care-o ascultam la radio, ore când puneam la picup discurile cumpărate din Talcioac, când Mama ne-nvăța că, pe lângă bucuriile materiale-ale vieții — care nu erau de disprețuit, dar care nu fuseseră, nu erau și poate multă vreme n-aveau să fie la-ndemîna tuturor — erau bucurii pe care niște ființe alese le dăruiseră lumii-ntregi. Mi-l închipuiam pe Johann Sebastian Bach cîntînd singur într-o catedrală pustie și transcriind pe portativ fructele geniului său pentru a le trimite în aer peste veacuri pînă la mansarda noastră; mi-l închipuiam pe Beethoven, chinuit de surzenie, chinuit de geniul care nu-i dădea pace pînă ce nu se vedea transpus într-un fluviu de sunete care să se reverse peste omenire, și-mi trecea prin minte că un gînd al lui măcar, o notă ne erau adresate nouă, trimise către-o mansardă. Atunci, în Cercului, am înțeles că, în jocurile ei incalculabile, natura organiza la fel de riguros materia și spiritul. Zbuciumul prin care trecuse materia pînă să ajungă la formele definite-ale speciilor poate fi egalat numai de cel prin care trecuse pentru ca, în lumea rațională, să creeze geniul. S-au năruit și se vor nărui civilizații, cultura însă e ceea ce supraviețuiește civilizațiilor materiale, iar ea va fi etern însemnată de pecetea geniului. Pavele, aș fi vrut să am o cultură umanistă profundă, metodică. Am și eu din cît am tras cu urechea la Mama; ce-am reținut din conversație. Tu știi ce grea e Facultatea noastră și ce grea ni-i meseria. Și-apoi, când ajungi să-ți câștigi singur existența... Și s-o mai câștigi și pe-a altora — e mai greu s-o mai iei metodic, ca la școală, sau cum ar trebui să fie la școală, și să-nveți ce n-ai învățat când ar fi fost vremea de-nvățat. De cîte ori citesc o carte cu mai multe trimiteri, cu mai multe aluzii — la cultură, evident - simt cît de precară este instrucția mea, dar nu mă las pînă nu-nțeleg tot: mă uit prin enciclopedii, îl mai întreb pe nenea Daniel, îl mai întreb pe nenea Matei, pe nenea Iancu. Deci, despre-o cultură temeinică, metodică, nu poate fi vorba, în ceea ce mă privește. sunt un medic oarecare și nicidecum un om de cultură. Un lucru însă a reușit să facă Mama din mine și să fac și eu din mine: un om care are-o mentalitate de om de cultură: respect pe cel care-o creează, respect pe cel care-o răspîndește, respect pe cel care-o respectă. De cînd e lumea și pămîntul,

există o categorie sufletească de oameni puși pe căpătuială, pentru care banul e mai presus de orice, e singura valoare-n care cred și căreia i se-nchină, pentru că — ce e drept nu-i păcat! — banul e cel mai bun prieten, cel mai bun protector, el n-are miros și deschide toate ușile. Și cum omul — spre deosebire de animale, mănîncă mai mult decît pentru a-și astîmpăra foamea, bea mai mult decît pentru a-și astîmpăra setea, face amor nu numai pentru a-și reproduce specia, ucide cu premeditare fără să-și mănînce victima — acumulează mai mult decît ar avea nevoie chiar pentru un trai îmbelșugat, e rapace pentru că acumularea îi dă senzația de siguranță și de superioritate asupra altuia. Asta dovedește cît de puțin evoluează mentalitatea oamenilor. Printre acești cumularzi de bunuri materiale sunt unii care-au trecut prin război, prin bombardamente, prin cutremure, prin revoluție, prin tot ceea ce-ți demonstrează că poți pierde totul într-o clipă, și n-au învățat nimic. Mereu sunt pline Ziarele de milionari care nici măcar n-au ce face cu milioanele, fiindcă-ntr-un regim socialist investițiile particularilor sunt limitate. Și cîți milionari or fi pe care nu-i știm, pe care nu-i publică ziarele! Un milion! — nici măcar n-am calculat de cîte ori încape salariul meu într-un milion. Știu doar că salariul meu este de două ori cît al unei femei de serviciu și-n cel mai fericit caz cît bacșișul lunar al unei manichiuriste!

— Din păcate, milionari sunt și printre medici!

— Pavele, jur că n-am primit, cît am lucrat în spital, un leu de la nimeni. Primeam flori, am primit de două ori cîte o cutie de bomboane și, o singură dată, o sticlă de șampanie de la fratele unei colege de grupă, care mi-a spus că dacă n-o primesc dă cu ea de pămînt în fața mea. Din bomboane, am tratat pe toată lumea, iar șampania am băut-o seara, la gardă, cu asistentele.

— Cred că pentru asta colegii nu te iubeau cu pasiune.

— Ți-nchipui Cînd iubiții mei șefi, Verzeu și Voicu Marin, m-au mătrășit de la chirurgie, nenea Iancu Stein m-a luat pe după umăr și mi-a spus: „Ce-ți trebuie ție chirurgie? Ca să-ți bată mereu inima pentru fiecare om pe care-l operezi? Peste tot e concurență, dar la chirurgie — mai mare ca oriunde. Măcar dac-ai lua bani! Dar dacă tot ai făcut legămînt de sărăcie, ca mine și ca nean-tău Daniel, măcar alege și tu ceva mai odihnitor. Nu vezi cum se uită toți la Daniel și la

mine, ca la niște debili mintal: profesori, oameni bătrâni, fără casă, fără mașină, fără vilă, spune și tu, doi idioți bătrâni! De ce să strici tu socotelile la atîta lume care-i pusă pe treabă: care-pe-care și cît-pe-cît?!” Mă gîndeam cîtă vreme am să rezist legămîntului de sărăcie, cît aveam să rezist ispitei de-a primi plicul care mi se-ntindea. Mă gîndeam și mă temeam că, într-o zi, înainte de chenzină, cu punga debilă și cu moralul scăzut nu numai din cauza pungii anemiata ci dintr-o mie de alte cauze, mi-era teamă că-ntr-o zi de asta de „avitaminoză” pecuniară și spirituală să nu iau plicul care mi se-ntindea, fiindcă primul plic conta, restul aveau să vină de la sine. Excomunicarea mea din parohia lui Verzeu îmi rezolva o problemă de conștiință, gravă ca orice problemă de conștiință pentru cel care are conștiință: mă scutea de tentație. Doctorul Staicu și cu mine eram singurii care nu primeam bani și nici echivalentele lor. I-am spus o dată lui Staicu: „Domnule doctor, cum de nu luați bani, nu vă tentează?” „Ba mă tentează-al dracu', dar vreau să nu mi se poată reproșa nimic. Pe omul curat nu-l ai cu nimic la mînă” „Deci, această atitudine face parte din planul dumneavoastră de mărire?” „Dacă vrei... Uîți că sunt secretar de partid?” „Spitalul ăsta a mai avut secretari de partid și luau, mulțumesc lui Dumnezeu, cu-amîndouă mîinile” „Era momentul să vină unul care să nu mai ia. Dar tu de ce nu iei? Din cauza mea? De mine să nu te sfiești: ia — dacă-așa-ți cere metabolismul”. „Eu nu iau din principiu. Un om e destul de nefericit că e bolnav. Să-i mai iei și banii...” „Printre nefericiții ăștia ai tăi sunt unii de le-aș lua și măselele. Le-aș lua cincizeci de mii pentru-o apendicită, paștile mamei lor de tîlhari! Dintr-ăștia, unu' măcar nu operezi! îi trimit la Georgescu, la Avramescu, la Oprișan...” „Care le iau două-trei-patru mii — ca la toată lumea!” Cînd te gîndești cîte plocoane primesc unii tovarăși, oploșiți prin posturi, cît cîștigă, prin muncă „cinstită”, niște responsabili, zău că le-ai lua cinzeci de mii de-o apendicită, tu, chirurg care n-ai nici trei mii pe lună!

— Eu, ca unul mai mărunț ce stă și se uită, am început să-mpart breasla noastră-n specii...

- Și-n încregături.

— Rara avis in terris: mai întîi, cei care nu iau, Zise Pavel îndoind degetul mare de la mîna stîngă.

— Noi, pe-aici pe la București, le spunem „ornitorinci”, deci, „fosile vii — monumente-ale naturii”.

— Apoi, destul de rari și-aceia, avis semi-rara, cei care te-ngrijesc la fel de bine și dacă le dai și dacă nu le dai. Din această specie, se detașează o-ncrengătură specială: a celor care iau de la cei care au și dau celor care nu au, care merg să vadă pacienți un' ș-a luat dracu' noapte bună, fără un creițar, ducînd de multe ori și medicamente, pe care le plătesc din banii celor care au. Apoi, genul comun, avis vulgaris, care nici nu se uită la tine dacă nu dai.

— Pavele, eu fac parte acum din încrengătura celor care și dac-ar vrea tot n-ar avea de unde lua, deci, pot să judec ca și cînd aș fi complet afară din cauză. Dealtfel, să știi că sunt destui practicieni, nu dintre cei mai buni, care se uită la laborator și la cercetare ca la niște deșeuri ale medicinei, ca la unii care sunt acolo fiindcă n-ar fi fost buni în altă parte, ei neavînd în vedere că, pe lîngă unii care sunt mediocri și-azvîrliți acolo de soartă, în laborator sunt oameni care caută cu pasiune, unii — cu disperare, acei puțini și aleși, de la care țîșnește rar și avar lumina, ca-n absolut toate domeniile de-activitate umană. Eu, deci, pot judeca fără părtinire, ca unul din afară. Dacă mîine aș avea nevoie de-un doctor, de-un chirurg mai ales, nu mi-ar face mie, pacient, nici o plăcere să știu că doctorul vine la spital după ce-a așteptat o jumătate de oră un mijloc de locomoție-n comun, într-un picior pe scara vehiculului, ținîndu-se ca vai-de-lume cu o mîină de-o bară de care te-agăți în urma unei selecții naturale nemiloase — fiindcă dacă nu dai, tare și cu forță, din coate, și nu-i dai la o parte pe cei slabi, n-ai nici o șansă — călcat pe picioare, cu mîinile-nțepenite, cu o dispoziție să nu mai vorbim! Eu, pacient, vreau un doctor care să vină la slujba lui cu mașina, vreau să vină odihnit și bine-dispus și nu făcut Dunăre pe lume și pe viață, încît, cînd dă cu ochii de tine să-și zică: „Și dacă moare, parcă ce pierde?”, avînd încă-n urechi replici de felul: „Unde mă-ta te-mpingi, boule, ce, ești chior?!” sau „Dacă nu-ți place, de ce nu-ți iei mașină mică?”, replici care nu sporesc buna-dispoziție-a nimănui, dar care nu trebuie să scadă moralul unui om al cărui obiect de muncă e viața oamenilor. Doresc un medic care să fie abonat la cît mai multe publicații de specialitate, pe care să le poată citi liniștit acasă, în pijama și-n papuci, și nu pe-apucate, de la biblioteca spitalului, dacă-n mod fericit biblioteca este abonată la așa ceva; doresc un medic care să-și permită să-și cumpere un tablou peste care să-i fie drag să-și plimbe ochii dimineața cînd se scoală, cu cîteva obiecte frumoase-n casă, cu un spațiu al lui și numai al lui, în care să

nu dea buzna aci copiii, aci soacra, aci nevasta; doresc, pe scurt, un medic care să-și poată permite, dacă-mi dai voie, ceva mai mult decât îi oferă un salariu pînă-n trei mii, cînd ajunge la primariat! Asta nuseamnă că-i scuz pe cei care se tocnesc ca la piață, la tarabă, și care zic că dacă n-ai bani de ce dracu' mai vrei să trăiești!

— Sînziană, și crezi că dacă idealul tău pecuniar, în ceea ce privește meseria noastră, ar fi atins, lăcomia ar fi stăvilită? Crezi?

— Stăvilită — nu, limitată — da. Ar fi mai mulți cei cu procese de conștiință.

— Nu crezi că ești prea optimistă?

— S-ar putea. Un lucru știu: nu-i poți cere omului dacă nu-i dai ceva-n schimb. Vorbim în abstract, la modul supozitiei, în orice caz, dacă printre medici or exista milionari, să știi că-mi sunt oricum mai dragi decât responsabilii-milionari. În milionul doctorului, văd cadavrele pe care le-a disecat, nopțile pe care nu le-a dormit, sufletul care i-a stat la gură ca atîția pacienți să nu și-l dea pe-al lor, un efort ne'ncetat de-a-nvăța, de-a aplica, o muncă în care se macină trupul și sufletul și care acoperă pe drept o parte din milionul acela, în milionul responsabilului și-al altora, văd numai un animal viclean care stă la pîndă cu gușanfoiată și cu ceafa-ncordată, cu ochii micșorați și cu urechea ciulită după plească, după tras pe sfoară, după pus călcîiul pe grumazul altuia și lipsa totală de respect pentru cel care nu are — asta văd. Medicul e-o ființă necesară și utilă. Chiar dacă e lacom fiindcă așa-i e specia, fără el viața nu e-n siguranță. Responsabilul și insul oploșit în posturi, ca găina-n grămadă, este-o excrescență, un neg, un lipom. La modestele mele pretenții, dac-aș avea două mii pe lună mai mult, cred că mi-aș lungi viața. N-ar mai trebui să fac slalomul pecuniar pe care-l fac, mai ales înaintea chenzinei. Să știi că așa cum trăiesc n-aș schimba însă viața mea pe-a nimănui. Trec prin viață cu gîndul la niște valori autentice și nu la niște strasuri sociale. Mă gîndesc la meseria mea, la copiii mei, cum să fac niște oameni din ei și nu niște pipițe, mă gîndesc la tainele și la rosturile-adînci ale vieții și-ale lumii, trăiesc pentru a ști și nu pentru a avea. (Unii oameni se conjugă cu verbul „a fi”, alții cu „a avea”), zicea Mama. Eu am ales definitiv pe a fi. Cînd Mama se uita cîteodată pe fereastră, o-ntrebam: „La ce te uiți, Mamă?”. „La vreme — cum trece; îi măsor pasul”; și cînd spunea cuvintele astea, pe chipul ei apărea o expresie de-o liniște, de o-nțelegere și de o-nțelepciune atemporală, vedeai întipărită pe chipul ei

înțelegerea vieții. Cel mai minunat dar pe care ni l-a dat natura e gândirea. Păcat că acordăm atât de puțin timp acestei esențe a ființei noastre. Când înțelegi viața, rosturile ei adânci, parcă te-ai afla pe-o stîncă de-o înălțime incomensurabilă, de unde privești nu cu superioritate, ci cu liniște, acea liniște-n care toate vanitățile s-au stins. Mama a fost omul cel mai senin, cel mai profund pe care l-am cunoscut, și să știi că viața mi-a făcut parte ca-n apropierea mea, a sufletului meu, să fie oameni adevărați, care n-aveau, deci, nimic de-a face cu superficialitatea. Mi-aduc aminte de Bunică-mea. „Maică — am întrebat-o eu într-o zi, după ce murise Bunicul — Maică, spune când ți-a fost dumatăle cel mai greu în viață? afară de moartea feciorilor și-a Taicăi”. „Cînd ne-au luat boii”. „Bine, dar vi-i luase și-n timpul războiului...” „Ni-i luase, maică, da' atunci era altceva. Cînd ne-au luat boii, am simțit că mi se rupe ceva aici (și Bunica arăta cu mîna-n capul pieptului), atunci am știut că s-a schimbat lumea și că vremea noastră s-a dus, a lu' bîtu-tău și-a mea. Ne trecuse rîndul”; și cînd spunea cuvintele-astea, pe chipul Maicăi se citea expresia unei resemnări pornite din înțelegere. Pentru ea, boii erau elementul esențial care lega sufletul ei de glie, simbolul întregii ei păreri despre lume. La doi ani după ce-i dusesese-n Bărăgan, Bunicul a murit. S-a ntors de la fermă, unde lucra cu ziua, s-a spălat în mare grabă, s-a mbrăcat cu țoalele de moarte și-a strigat-o pe Bunica: „Simina, aprinde-mi lumînarea că mor”. Și a murit. Mama n-a reușit să obțină autorizația de-a-l transporta-n satul lor; aveau domiciliu obligatoriu, vii sau morți. L-au îngropat în cimitirul din satul vecin cu mărunta așezare de chirpici încropită de cei cu domiciliu obligatoriu, în curtea Bunicii s-a strîns nu numai lumea din mărunta lor așezare, venit fiecare cu scăunelul cu trei picioare, cu strachina, cu lingura și cu bocceaua lui cu merinde de-acasă, dar și lume multă din satul vecin, fiecare cu cîte o boccea sau cu cîte o traistă-n mîna, afară de ce-adusesese fiecare cînd venise cu lumînare la mort. De la oraș, venise nenea Daniel cu toți ai lui și cu Nașa-mare, cu bunică-sa, nenea Iancu Stein cu nevasta și cu copiii. Eram cu toții așezați la mese joase ori improvizate din scînduri. Era o zi frumoasă de septembrie. Preotul terminase de binecuvîntat bucatele și se-așezase și el în capul unei mese improvizate, în momentul de liniște care se-așternuse, cînd nimeni nu-ndrăznea încă nici să vorbească, nici să mănînce, am auzit deodată glasul Bunicii, care stătea-n picioare-n spatele preotului, un

glas trist, dar limpede și hotărât: „Vă mulțumesc, oameni buni, c-ați venit. Să vă fie primit tot ce i-ați adus de l-am îngropat și pe el creștinește, nu ca pe-un câine de pripas. Să vă fie primit!” Apoi, fără nici o tranziție, a luat o sticlă de rachiu și-a-nceput să toarne mesenilor. Zadarnic am rugat-o pe Bunica să vină la noi, la oraș. Când ne-am despărțit, ne-a privit cu tristețea ei înaltă și senină, și ne-a spus ca să ne mîngîie: „S-a dus la locul lui. Acum i-a fost rîndul”. După moartea Bunicului, „reconsiderîndu-se” situația chiaburilor, li s-a dat voie să se-ntoarcă pe la casele lor. Bunica ne-a spus că pînă nu-mplinește Bunicul șapte ani ea nu pleacă din Bărăgan, pînă ce nu-i putea dezgropa oasele și nu i le putea duce la Cernați. Șapte ani a mai rămas Bunica-n Bărăgan. Muncea la fermă de dimineța pînă seara și nu mîncea decît buruieni; seara, se culca odată cu găinile ca să nu ardă lampa. Creștea cîteva găini, un porc — și vindea tot, dar absolut tot, ea trăind ca o schimnică. Vindea și ce-i trimiteam noi: marmeladă, biscuiți, zahăr, ulei — că și noi de unde era să-i trimitem?! „Maică, ai să mori de foame”, i-a spus Mama într-o zi, îngrijorată. „Am să mor cînd mi-o veni rîndul, maică. Zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate”. După șapte ani, am înțeles de ce se pedepsea Bunica astfel: după șapte ani, și-a cumpărat car cu boi, a dezgropat oasele Bunicului, le-a pus într-un sicriu, le-a urcat în car, și-a pus într-o lădiță puținul ei avut — trei saci de făină pe care și-o luase ani de zile de la gură și-un sac de colaci alături cu sicriul — și a pornit-o, într-o zi de septembrie, din inima Bărăganului spre Cernați. Pe unde trecea, bărbații se descopereau, femeile-și făceau cruce, iar ea desfăcea sacul cu colaci mereu înprospătați și zicea: „Luați, oameni buni. Să fie de sufletul robului lui Dumnezeu — Vasile”. Se oprea-n cîte-un sat, păștea boii și ruga cîte-un gospodar s-o lase și pe ea să frămînte și să coacă un cuptor de colaci de sufletul celui pe care-l ducea din străini la locul lui din neam de neam. O chemau oamenii la masa lor și pe lîngă colacii făcuți de Bunica dădea fiecare cîte ceva de sufletul morților lui și toți se uitau la Bunica și ziceau: „Brava dumitale, dadă, că duci omul să hodinească la locul lui”. „Mi-o fi destul că doi feciori și-un ginere sunt îngropați în țară străină că, dac-aș fi știut unde să mă duc, mă duceam și după oasele lor de le-aduceam. Ce să facem, dac-așa au fost timpurile...” Șapte zile au bătut drumurile oasele Bunicului pînă s-ajungă-n satul lor. Mama și cu mine îi așteptam pe Bunicul și pe Bunica, așa cum ne spusese ea, într-o duminică, la biserică. Noi

venisem de sîmbătă și cu doi fini săpasem groapa la cimitir. Cînd s-a sfîrșit slujba și-am ieșit cu toții din biserică, Bunica ședea-n tindă, iar carul cu boii-njugăți, trași la umbră, în marginea drumului. „Bine te-am găsit, părinte”, i-a zis Maica preotului și i-a sărutat mîna. „Bine-ai venit, Simină”, a răspuns el și-a dat cu tristețe din cap. Mama și cu mine i-am sărutat mîna Bunicii și ne-am dat deoparte, fiindcă toată lumea din biserică se strînsese-n jurul ei. „Simină, Simină!”, ziceau femeile mai bătrîne, o sărutau și-apoi plîngeau, fără nici un sunet, cu mîna la gură. „Săru' mîna, nașă”, „săru' mîna, dadă”, ziceau altele mai tinere, și-i sărutau mîna. „Părinte Vasile, să-i facem acuma slujba și să-l ducem la loc”, a zis Bunica.

Șase bărbați au adus sicriul în tindă, Mama și cu mine am împărțit batiste și lumînări. Am urcat din nou sicriul în car și-am pornit-o spre cimitir. Bunica și noi două mergeam în spatele carului, plîngînd tăcut trecutul, iar pe Bunicul doar ca pe o parte din trecut. La groapă, dintr-odată, la ultimele cuvinte ale preotului, toate femeile au început să se jelească. Toate jelaniile, dar absolut toate, povesteau viața Bunicului și-a neamului său, apoi fiecare-și povestea propria viață, rugîndu-l pe Bunicul să ducă veste celor duși din neam de cele pe care le-ndurau cei de pe pămînt. Mi-a atras atenția un bocet domol, abia șoptit: „Vasile, Vasile, spune-i lu' Dumitru că ne-a luat și locu' din deal, spune-i c-alde Ion și-alde Gelu s-au dus, maică, la oraș, la fabrică, dup-o pîine și ei, și mie mi-a căzut gardu' și n-are cin' să mi-l mai ridice și mi-a mai murit și porcu', vai și-amar de sufletu' meu. Așa e cînd nu mai e om la casă. Spune-i, Vasile, că nu mai am nici dinți în gură. La ce-oi mai trăi pe pămîntu' ăsta?” Și la aceste ultime cuvinte, s-a uitat blînd și senin în ochii mei, cu niște ochi albaștri, curați, cu o privire nedumerită și umilă. „Maică, maică — mi s-a adresat ea mie — multe mai are omul de pătimit pe pămîntu' ăsta! De ce-o fi avînd omul atîtea de pătimit?...” Și iar s-a uitat în ochii mei, bătrîna aia din sat, pe care n-o știam, s-a uitat cu privirea-aceea albastră, orfană și nedumerită.

Noi am rămas pînă ce s-a azvîrlit ultima lopată de pămînt peste Bunicul. Bunica s-a uitat în pămîntul care pecetluia trecerea prin lume a Bunicului. „Te-am adus acasă, omule, acuma pot să-nchid ochii”. Maica a rămas în satul lor pînă la moarte. În casa lor se făcuse grădinița. I s-a dat și ei o odăiță, fosta bucătărie de vară și grajdul, fiindcă la boi nu voia să renunțe. Erau mîndria ei. „Nouă ani am

muncit pe boii ăștia. Am plecat din sat cu camionul dar ne-am întors cu carul, ca niște oameni așezați, așa, maică...” îmi explica ea mie și dădea din cap. În mișcarea aceea, pe care-o face atît de des țăranul, mi se părea că văd înșirîndu-se-ntr-un lung cortegiu cel puțin două mii de ani de istorie scrisă și, mai ales, nescrisă. Mișcarea aceea prin care țăranul exprimă constatarea n-a fost înregistrată de nici un cronicar, de nici o carte de istorie, iar ea este mișcarea-cheie care, printr-o cinetică esențială, de-o clipă, rezumă mii, milioane de file de istorie. Bunica muncea la gospodărie, la colectiv, „cu atelajul”, cum se spune, și, cît o mai lăsașu puterile, pe la plivit și pe lîngă casă, deși avea vîrsta de pensie și-ar fi putut primi cei o sută cincizeci de lei pe lună. Muncea atît cît să aibă ce mînca. Îndată ce-și termina treburile, stătea pe bancă, la poartă, cu trunchiul drept, cu picioarele strîns lipite, cu mîinile-n poală, ca țăranul la fotograf. După ce Maica se-ntorse-n sat, ne mutaserăm și noi, Mama și cu mine, într-o garsonieră dublă, în blocul de-alături. Tanti Surica Juster, mătușa lui nenea Iancu Stein, ne luase-n spațiul ei — asta, prima mișcare; apoi, trecuse contractul pe numele Mamei — a doua mișcare. Trebui' să-ți spun că pentru „mișcările” astea, atît de puține la număr, Mama și nenea Iancu făcuseră bășici în tălpi. Surica, sărmana, avea o boală de circulație. Șase luni a fost paralizată de ambele picioare. Nenea Iancu îi angajase o infirmieră care nu făcea mai nimic, așa că Mama-i dăduse papucii, și noi două vedeam de Surica. Șase luni astea cît a trăit așa, sărmana, mi s-au părut șase mii de ani. Știam că avea să moară-n curînd și-am fi vrut să facem orice ca viața să i se pară mai ușoară. Suporta cu-atîta răbdare, cu-atîta-nțelepciune și cu-atîta resemnare boala că ți se rupea și mai rău sufletul de ea. O dată nu se plîngea. De cîte ori însă avea nevoie de ploscă, o podideau lacrimile. „De ce să mai trăiască un om dac-a ajuns în halul ăsta? Și de ce să-l lași să se chinuie fără nici o speranță? Nu mai bine să-i faci o injecție și să nu mai sufere nici el, nici cei din jur? Mă gîndesc la voi și la biata Marioara, să fiți sănătoase, ce are și ea cu bietul taică-său, dar el cel puțin îi e tată, dar voi, săracele, de ce să pătimiți cu mine? Pentru o nenorocită de cameră?! În fiecare seară, mă rog să mă strîngă Dumnezeu mai repede, iar vouă să vă dea o viață ușoară și cînd o să muriți, asta peste o sută de ani, să muriți sănătoase, nu ca mine!” „Tanti Surica, zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate, și bolile, și necazurile și bucuriile”, îi spunea Mama, cu vocea ei liniștitoare, și-o mîngîia pe frunte. Biata bătrînă mișca din cap, semn

că pricepea această rațiune mai presus de puterile omului, căreia de-i zici Dumnezeu, de-i zici soartă ori de-i zici natură tot atîta e. În ultimele două săptămîni de viață, perfect conștientă, tanti Surica a refuzat să mai mănînce. Mama i-a spus lui nenea Iancu, propunîndu-i să-i facă niște perfuzii. „S-o lăsăm în pace. De ce să faci cu de-a sila un om să trăiască dacă lui i s-a urît, pe bună dreptate, să mai trăiască? Eu cred că-i mare păcat să prelungești viața unui cadavru”, a zis nenea Iancu. Surica s-a stins încet, cu pîlpîiri domoale. „Dumnezeu să aibă grijă de voi și să vă răsplătească pentru cît bine mi-ați făcut”. Astea i-au fost ultimele cuvinte.

— Sărmana!

— Din ziua cînd îl omorîseră legionarii pe Marcel, viața ei nu mai avusese nici un rost, ca viața oricărei mame care n-are decît un singur copil și care nu trăiește decît pentru-acel copil și prin el. Și, totuși, ca atîția oameni simpli, care consideră viața un principiu sacru, Surica trăise mai departe fără să cîrtească împotriva vieții, fără să se lamenteze, plîngînd doar pe-ascuns, iar de față cu lumea, purtîndu-se ca toți oamenii. Mergea zilnic la cimitir, la mormîntul lui Marcel, lucra-n prăvălioara ei din Dudești, vorbea cu oamenii, se interesa de mersul lumii, deși pentru ea totul era egal, umbla curată, îmbrăcată cuviincios, iar din ce cîștiga dădea la nevoiași. Dădea bani, haine și mai ales mîncare. Pînă ce-mbătrînise și-și făcea veacul mai mult pe la nenea Iancu și pe la soră-sa, Matilda, la ea-n bucătărie nu se terminau oalele de pe plită. „De cînd nu mai e Marcel - mi-a spus ea, într-o zi - am trăit pentru că trebuie și m-am gîndit să fac bine, cît pot, ca să treacă vremea mai ușor și ca să am și eu un rost pe lume”. Să ai un rost pe lume... Să-ți motivezi existența față de alții, dar mai ales față de tine însuți. Unui copil orfan gîndul ăsta-i încolțește-n minte mai devreme decît copilului cu-amîndoi părinții. Deși noi, Mama Și cu mine, eram devotate Suricai și n-arătam prin nici o vorbă, prin nici un gest ori măcar prin vreo privire cît eram de-mpovărate de biata ei viață, și nici măcar între noi nu făceam vreo aluzie, moartea Suricai mi s-a părut o dublă mîntuire: pentru ea și pentru noi. Dispariția ei ne-aducea o dilatare a spațiului și-a timpului din jurul nostru și din noi. Cînd vezi cît de adaptabil este omul, cît de cameleonic la bine și la rău, oscilezi între două atitudini: să rămîi mut de admirație sau mut de groază în fața acestei lipse de limite. Relativitatea mi se pare un lucru tulburător: să nu poți stabili un criteriu absolut de judecată,

independent de ce este la dreapta, la stînga, în față, în spate, în sus, în jos, un criteriu care să se poată dispensa de-un reper. Nimic nu este absolut bun sau absolut rău. După moartea Suricăi, viața noastră părea un paradis dacă o raportai la purgatoriul prin care trecusem. Paradisul ăsta îmi lăsa timp de gîndit. Oricît de devotate-i fusesem noi Suricăi, eram sigură că și-ar fi dorit ca ultima strîngere de mîna înainte de-a trece dincolo să fi fost a copilului ei sau măcar a cuiva apropiat, a unei rude de sînge. Gîndul la viața ei mă tulbura, îmi dădea o spaimă a singurătății. Singurătatea mi se părea o vietate posacă și vicleană care te pîndește și te-nhață cu mii de tentacule, înglobîndu-te, sugîndu-te într-o imensă masă vîscoasă, din care, apoi, nici viu nici mort, te proiectează pe-o pînză, vîscoasă și-aceea, din care nu mai ai putere să te smulgi, rămînînd acolo, muscă imensă și goală, etalată pe pînza unui păianjen necruțător. Cred că și-n sufletul Mamei bîntuia, din cînd în cînd, spaima singurătății: așa se-ntîmpla totdeauna cînd pleacă unul dintre noi, lăsînd spațiu și timp în urma lui. În seara cînd s-au dat rezultatele de la admitere — admiterea la Facultate — stăteam la masă-n bucătărie, față-n față, Mama și cu mine. „Dac-am să trăiesc să-ți cresc și copiii...”, a zis Mama, și-n privirea ei mi s-a părut că se răsuceau două fire: al temerii și-al speranței. La o săptămînă după examen, fetele din clasa noastră, cele care luaseră examenul de admitere, au hotărît să dea o petrecere, la Alina Gherghișan, care stătea-ntr-o vilă, cu o curte splendidă. Fiecare fată trebuia s-aducă un băiat și s-aducă ceva de mîncare. Eu am dus cred cel mai mult de mîncare: trei zile am copt la saleuri și la cornulețe. În schimb, m-am dus fără nici un băiat. Eu n-aveam nici un „flirt”, n-aveam frați, iar singurii mei prieteni, Tudor și Mihai Șerban, singurii pe care i-aș fi putut ruga să facă o seară pe cavalerii servanți, nu-și puteau supăra prietenele. Deși nu pot spune c-aș fi rezemat zidurile la petrecere și că n-aș fi dansat, m-am simțit totuși singură-cuc. De fapt, cel mai mult am dansat cu „frații”, căci din penurie de „flirt” — ca și mine — două fete și-aduseseră frații. La patru dimineața, cînd s-a spart petrecerea, am fost condusă de-un frate și de-o soră. Pe drum, îmi venea să rîd. „Parcă sunt din Oastea Domnului”, îmi ziceam în gînd, uitîndu-mă la Virginia Aznavurian și la frate-său, negri-tăciune, cu un păr rebel și creț, cu guri mari, buzați, coroiți și cu ochelari, două ciori vigilente care păzeau benevol o pasăre alburie, de care n-avea nici dracu' nevoie: aia eram eu.

„Cum a putut fi vreodată o vreme când să nu fi avut nimeni nevoie de tine? Azi, atîția avem nevoie de tine, și doctorul Șerban și doctorul Murgu...”, se gîndi Pavel și se uită la Sînziana, pe fața căreia se vedea ceva din zîmbetul pe jumătate pișicher, pe jumătate melancolic al tinerei domnișoare Hangan care, deși demoralizată din „penurie de flirt”, avea destul umor ca să-și analizeze situația și starea de spirit. — Cred că la petrecerea aceea am intrat în panică: să nu rămîn fată bătrînă.

— La optsprezece ani...

— La nouăsprezece! Vezi, fiecare fată care venise cu băiatul ei avea un aer de om împlinit, așezat, ceva care te făcea să te gîndești la un confort material și moral. Atunci, am început să-mi privesc critic viața: o-nțelegeam, o și aprobam, dar ea trebuia schimbată. Eu, o copilă, iubisem un adult, respingînd dragostea unui băiat de vîrsta mea „Da, nene Daniel, așa era!”. Venise timpul să-mi găsesc pe cineva potrivit cu vîrsta mea și nu doar pentru un amor juvenil, trecător, ci pe cineva cu care să mă mărit și cu care să fac la iuțeală niște copii, pe care să-l și iubesc și care să mă iubească, trebuie să-ți spun! Eu nu voiam doar să mă căpătuiesc, eu voiam tot. Săraca de mine! în viața mea nu m-am simțit mai bătrînă și mai fără nici un Dumnezeu ca atunci. În această dispoziție de spirit m-a aflat domnul Alexandru Bujor. Eram în vacanță la mare, la Costinești, la coana Leana, unde mergeam al cincilea an, într-o odăiță cu pămînt pe jos, dar curată și cu pat bun, cu somieră, cu o „Răpire din serai” plușată, pe-un perete (luată cu mari sacrificii de la vaporeni), cu un covor cu flori pe margini și cu căprioară-n mijloc, pe peretele de care era lipit patul, „ca să nu tragă”; iar pe peretele de la răsărit, cu o așa-zisă icoană, o poză de-alea-n culori de-ți strepezeau dinții, înrămată-n auriu, înfățișînd Sfînta Familie: un bărbat între două vîrste, mai mult către a doua, cu barbă căruntă, îmbrăcat în ceva intermediar între fustă și anteriu, cu aureolă portocalie, uitîndu-se cu-o privire miloagă la Sfînta Fecioară, dolofană, cîrnă, cu bust opulent — pus în valoare de-un decolteu rotund — tricotînd (așa cum auzi!), calm, cu două andrele, ceva vișiniu, ținînd ordonat ghebele de lîniță sau de alt produs într-un coșuleț de nuiele, urmărind cu o privire ovină un bașibuzuc ca de trei ani, umflat cu țeava, tot numai cute, numai guși, demn de mama lui, cu părțile rușinoase acoperite pudic de-un scutec în triunghi, așezat ca-n manualele de puericultură și-nnodat cu fundiță-n față. Mă aflu,

deci, în decorul tipic al odăii bune tip-litoral. Mama urma să vină peste zece zile, după ce termina de făcut curățenie mare în noua noastră locuință. Printre puținele lucruri pe care mi le-am luat cu mine la Costinești se afla și-o copie bătută la mașină, împreună cu manuscrisul unui roman al lui Alexandru Bujor, „Amiază”. Alexandru Bujor stătea la Eforie, la hotel, și urma să mă caute în primele zile, ca să-și ia romanul pe care i-l bătuse Mama la mașină. În ultima clasă de liceu, printre lecturile obligatorii la literatură română avusesem și romanul „Arșiță”, de Alexandru Bujor.

— Primul lui roman, nu?

— Exact. Mama-i bătuse la mașină tot ce scrisese, îi citisem cărțile, îl admiram, dar nu-l văzusem niciodată, nici măcar în poză. Trecuseră patru zile de când mă aflam la Costinești și Alexandru Bujor nu se arăta. Când plecam la plajă lăsam scris coanei Leana în ce punct puteam fi găsită: în dreapta chioșcului de răcoritoare, privind dinspre șosea. „Tot nu m-a căutat domnu-acela, coană Leană?” „Tot nu te-a căutat!” Simțeam cum m-apucau un fel de draci. Parcă eram la arest: afară de două-trei ore de plajă, nu-ndrăzneam să mă mișc de sub dudul din curtea coanei Leana. Două fete din curtea vecină, studente la franceză, cu care mergeam la plajă și cărora le povestisem de ce stăteam ca un câine de pază, nemișcată sub dud, mă-ntrebau dimineața, când ne vedeam, și seara, când ele se-ntorceau de la plimbare: „Ei, tot n-a venit Godot?”. A șaptea zi, mă hotărâsem să-l dau dracu' pe Godot și să mă duc după-amiază cu Anca și cu Andreea, împreună cu un grup, la Mangalia, începînd „acțiunea” mea de emancipare anti-Godot, am stat la plajă în ziua aceea, pînă la unu. Gizel, cățeaua coanei Leana, care dormea într-o gropineată sub gardul de merișor, a sărit în sus și-mi făcea tot felul de manifestații de amor, de care trebuia să-mi apăr toaleta, una dintre cele trei pe care le-aveam cu totul și cu totul. Parcă mă văd: fustă anti-jeg, că anti-jegul era ultima modă, și o bluză foarte decoltată, gen maiou, din pepit roșu cu alb, închisă-n față cu șiret, făcute de Mama și de mine cu trei zile-nainte de plecarea mea la mare. Luptîndu-mă cu Gizel, într-o lumină care-ți lua și ochii și mințile, atîta era de albă și de fierbinte, mi s-a părut că zăresc niște picioare în continuarea celor două șezlonguri așezate sub dud, cu fața spre casă. Am încetinit pasul. Gizel, domolindu-și elanul, mergea alături de mine, lingîndu-mi din cînd în cînd mîna. Eram la doi pași în spatele șezlongurilor. „Ce n-aș da eu să mai pot avea o iluzie cît de firavă

despre cineva sau despre ceva...” Cuvintele parcă se prelingeau dintr-unul din șezlonguri, fără patetism, pline doar de părere de rău, rostite cu o dicție perfectă de-o voce joasă, de femeie. Eram acum la trei-patru metri distanță de șezlonguri. Din lumina orbitoare sub care mă aflam, în umbra deasă a dudului, vedeam tremurat două forme alburii așezate-n șezlonguri și, la oarecare distanță de ele, o masă pusă. „Bună ziua”, am zis eu și m-am îndreptat spre casă cu Gizel alături. „Sunteți cumva domnișoara Hangan?”, m-a oprit o voce bărbătească. M-am întors cu fața și-am răspuns „da”. Dintr-un șezlong, s-a ridicat o formă alburie și s-a-ndreptat spre mine. „Eu sunt Alexandru Bujor”. În fața mea se afla un bărbat înalt, suplu, îmbrăcat în niște pantaloni decolorați, albaștri probabil la vremea lor, cu o cămașă galbenă, cu vreo trei nasturi desfăcuți, care lăseau să se vadă un piept păros. Mi-antins mâna dreaptă, în timp ce cu stînga și-a dus la gură o țigară din care-a mai sorbit un fum înainte de-a-i da drumul în țărîină. Eu l-am lăsat o clipă cu mâna-ntinsă-n gol, pînă să-mi trec sacoșa-n care-aveam cearșaful de plajă, un prosop și costumul de baie, pînă s-o trec din dreapta-n stînga, nemulțumind-o pe Gizel care dintr-odată s-a apucat să mîrîie. În vremea asta, cu ochii micșorați de parcă s-ar fi uitat printr-o lentilă de bijutier, Alexandru Bujor mă cîntărea cu o privire rapidă în care mi s-a părut că zăresc o licărire pe care nu știam cum s-o iau: îi plăceam sau îl amuzam cu stîngăcia mea, în special în tandem cu Gizel. „Sînziana Hangan”, am zis eu, cu un glas care mi-a sunat școlărește și care, nu știu de ce, m-a indispus atît de rău de-mi venea să-mi trag palme. „Am venit după manuscris”. În timp ce-mi vorbea și mă privea în ochi, cu ochii lui micșorați, de-un albastru-nchis, cu pleoapele trase-n jos, ca ai măștii tragediei, Alexandru Bujor scotea ceva dintr-un buzunar: un plic albastru pe care mi l-a-ntins. „Ce-i datoram doamnei Hangan”. „Mă așteptați de mult?” „De vreo oră”. „Îmi pare rău. Mama spuse că veniți acum o săptămîină, v-am așteptat în fiecare zi”. „Am fost în Deltă. Ai mîncat?” „Nu, mănînc aici la coana Leana”. „Te rog să mănînci cu noi”. M-am uitat întrebător. „Cu mine și cu o prietenă pe care-o duc cu mașina la Vama Veche. Ne-am înțeles cu coana Leana, cît ai lipsit dumneata, să ne facă un pui cu mujdei, o mămăligă, și să ne dea și-o sticlă de vin de la pivniță. E bun vinul?” „Nu știu. Noi nu bem vin”. „De ce?” „Nu ne dă mîna”. Vorbisem pe-un ton cît se poate de neutru. Totuși, am văzut din privirea lui că-i părea rău pentru-ntrebarea căreia nu-i bănuise-

asemenea răspuns. „Mănânci cu noi, da?” „Mulțumesc. Doar să las traista asta-n cameră”. Când m-am întors din casă, Alexandru Bujor nu se mai afla sub dud. Din șezlongul ei mă privea zîmbitor o cucoană cam de treizeci de ani — mi s-a părut mie — îmbrăcată în niște pantaloni pescărești de-un albastru strălucitor, și-ntr-o bluză de-o culoare stinsă, ceva între roz-veșted și nisipiu. Părul tuns scurt, decolorat de soare, din care se detașau câteva șuvițe, mai deschise, îi venea bine la tenul bronzat, lucios și fără nici un retuș de frumusețe. Învățată cu Mama, care nu se fardase și nu se coafase niciodată, îmi plăceau — și-mi plac și azi — femeile nefardate și care poartă pieptănături cât mai simple. Înainte ca eu s-apuc să spun vreun cuvânt, cucoana se ridicase-n picioare, făcuse un pas spre mine cu o mîină cordial întinsă. „Ileana Sachelarie”. „Sînziana Hangan”. „Știu, fata doamnei Smaranda Hangan. Doamna Hangan era cea mai frumoasă profesoară din liceul nostru”. „Ați mai apucat-o pe Mama profesoară? De doisprezece ani nu mai este-n învățămînt: de la Reformă. Dumneavoastră sunteți atît de tînară...” „Am patruzeci și unu de ani”. „Aș vrea s-arăt și eu așa la patruzeci de ani”, am zis eu, pe-un ton plin de admirație. „Am încercat și eu pe cît s-a putut să nu pun la inimă”, a răspuns doamna Sachelarie, făcîndu-mi semn să ne-așezăm în șezlonguri. „N-o mai văzusem pe doamna Hangan de cînd terminasem liceul. Ne-am mai întîlnit de-atunci... o dată-n '42, la Comisariatul militar, cînd am fost anunțate și dînsa și eu că ne muriseră bărbații pe front, și altă dată... prin '50—'51, la editură, cînd ne dădea domnișoara Isacsohn de lucru și doamnei Hangan și mie. Pe doamna Hangan n-am avut-o profesoară, dar pe domnișoara Isacsohn — eu îi spun tot ca la școală — am avut-o profesoară de germană”. „Ruth?” „Da, Ruth”. „Dumneavoastră lucrați undeva, doamnă Sachelarie?” „Nu sunt angajată nicăieri. Traduc, scriu, bat la mașină, o duc și eu...” „Și v-ajunge?” întotdeauna am pus întrebări esențiale — cum pune orice om pentru care aspectul material al existenței are o foarte mare greutate — deși bunele maniere spun că asemenea întrebări dovedesc lipsă de educație. „Cînd nu-mi ajunge, mai vînd cîte ceva”. „Bine că aveți ce!”, am zis eu cu părerea de rău a celui care n-avusese niciodată ce vinde. „Am fost o fată săracă. Tata era încasator la Salubritate. Mama a murit cînd eu aveam șaisprezece ani. Cu chiu-cu vai, am terminat liceul. A doua nevastă a tatei abia aștepta să mă vadă urnită din casă. îi părea rău și după aerul pe care-l respiram. Cînd am terminat liceul, n-aveam

nici o speranță să merg la Facultate și nici Făt-Frumos nu se-arăta; se punea deci foarte acut problema pînii. Cum eram subțirică, frumușică, am ajuns la [Cărbuș]”. „Ce făceați acolo?” „Dădeam și eu din fund ca toate celelalte, cîntam cîte un cuplețel, îmi terminam programul, îmi scoteam sulimanurile de pe față și-o zbugheam spre mansarda de pe Schitu Măgureanu (unde-ajunsesem de cînd plecasem de la tata), ca să scap atenției colegelor care mîncau (măcar din cînd în cînd — unele, altele - mereu) la Capșa, și care mă socoteau o tîmpită că trăgeam mîța de coadă cu bănuții cîștigați pe artă, în loc să răspund bilețelelor pe care le primeam din sală și să-mi găsesc și eu un elefant, că dacă-mi era să fac pe sfînta, [de ce dracu' nu mă făcusem croitoreasă, funcționară, dactilografă?], cum mă moraliza Lili, decana de vîrstă și de morală a fetelor din balet. La toate invitațiile pe care, cu-atîta spirit colegial și creștinesc, mi le lansau fetele, mă eschivam cum puteam, într-o zi înșă, Lili sărbătorindu-și aniversarea la Trocadero, cu mare fast, a trebuit să mă duc. Pe vremea-aceea, Lili era-ntreținută de-un mare avocat, așa că nu era de mirare că (ea dînd tonul în trupă) mai multe fete se orientaseră spre justiție, acceptînd omagiile unor avocați mai mari sau mai mărunți. [Fetelor, v-aduc tot baroul de Ilfov! Acu' e-acu'! Vezi, sfîntă Filoftio — asta eram eu — să vii îmbrăcată ca o mumie, nu cumva, dacă s-o uita vreunul la tine, să ghicească de ce sex ești!]. Fiindcă hainele mele de-acasă erau tot dintr-alea din care nu se ghicea de ce sex sunt, am fost îmbrăcată de trupă într-o toaletă din garderoba teatrului, cea mai puțin ca la revistă, cu care la o adică s-ar fi putut îmbrăca și-o cucoană mai excentrică. Lili m-a-nvîrtit pe toate părțile, de parcă voia să mă cumpere, și-a dat din cap aprobator. [Toate-ar fi bune dacă n-ai avea aeru-ăsta de pui căzut din cuib, privirea asta... amărită, miloagă. Stai dreaptă, scoate țîțele-nainte și spune-ți mereu: 'Sunt frumoasă, sunt deșteaptă, unul nu merită nici să-mi încheie catarama la sanda', și-ai să mături în jurul tău, auzi?] [Dar dacă eu nu vreau să mătur?] [Atunci, pune mîna pe careva, dar nu pe vreunul de-ăia 'trei la franc', mărită-te și fă-te cucoană, că stofă ai... dar, pînă una-alta, mă gîndeam că nu ți-ar strica și ție să te mai înțolești, să mai halești ca lumea, să ai și tu o pietricică-două, pentru zile-negre; că dac-o fi să-i cazi unuia cu tronc, nu se uită el la amănunte de-astea; așa, tu...]

— Pavele, mi-o aduc atît de bine-aminte pe Ileana Sachelarie. Nu știu cîte parale făcuse-n trupă la revistă, dar cred c-ar fi fost o actriță de

mare clasă. Nu pot să-ți spun cât de bine jucase rolul colegei ăleia, Lili...

— „Decana de vîrstă și de morală” a trupei.

— Glasul ei limpede căpătase o răgușeală abia perceptibilă, vorbele — tărăgăneala unor bolovani cărora puțin le păsa încotro se duc, fizionomia — o vulgaritate jumătate involuntară (amprenta lumii asupra fișneței Lili), jumătate voită: fața pe care, credea Lili, merită lumea să i-o arăți. Una peste alta — o imensă dezamăgire convertită în ce era mai la-ndemîină: o mîncare, niște boarfe, niște hrană rece pentru bătrînețe, și-un dispreț convertit în vulgaritate... Mă uitam la Ileana Sachelarie cu niște ochi... și cu suflarea tăiată. Mă simțeam ca la teatru. Cînd a terminat partitura susținută de Lili, în privirea, pe fața, în întreaga ei fizionomie a apărut o clipă ceva din aerul acela al puiului căzut din cuib. „Amărit ca mine nu-i / Decît puiul cucului, / Cînd îl lasă mama lui”. Mă uitam la ea și-mi venea să plîng. Mă simțeam legată, înfrățită cu fostul, poate și cu actualul, pui de cuc. „La petrecere — și-a reluat Ileana Sachelarie povestirea — veniseră și cîteva persoane din lumea bună: un doctor Șerban cu o nevastă doctoriță și ea, foarte drăguți și simpatici, un alt doctor, Serafiotti, cu o nevastă cît se poate de snoabă și de cu nasul pe sus, și-un văr de-al doctorului Serafiotti, un avocat Georges Sachelarie; veniseră invitați de-un procuror, să vadă și ei cum petrece demi-mondul. Deși stăteam în colțul cel mai ferit, probabil că aerul meu de pui căzut din cuib — atît de neasortat cu atmosfera de veselie și de carnaval din jur — i-a făcut pe domnii din lumea bună să mă remarce. Pe scurt, peste două luni, mă măritam cu avocatul Georges Sachelarie, în vîrstă de treizeci și cinci de ani, eu avînd douăzeci, căruia nu-i puteam reproșa altceva decît își reproșa — vorba- vine — și el. Dealtfel, numele mic franțuzit, așa era moda pe cînd se născuse el și încă mult după aceea, pînă prin al doilea război mondial, de fapt, domnul Georges Sachelarie m-a dat la Facultate, m-a plimbat prin lume, și, mai mult ca orice, m-a făcut fericită. A venit războiul și s-a dus fericirea, a noastră, a tuturor. La douăzeci și șase de ani, am rămas văduvă”. „De ce nu v-ați mai recăsătorit?” „Doamna Hangan de ce nu s-a mai recăsătorit?” „O plăcea un inginer de la uzina Cauciucul — pe vremea cînd era dactilografă acolo — dar s-a gîndit omul să nu-și strice dosarul, că bunicii, părinții Mamei, erau trecuți la chiaburi; și cred că, pe lîngă stricatul dosarului, mai eram și eu”. „Alt cui în „dosar”! „Pe urmă, a

cerut-o un avocat evreu, care mă iubea foarte mult și pe mine și pe care și eu îl iubeam, dar el a plecat din țară și Mama n-a vrut să plecăm. Ea zice că atitudinea față de țara ta face parte din concepția generală a omului, din atitudinea lui față de viață”. „Și dumneata ce crezi?” „Vă spun drept că eu încă nu știu ce să zic. Dacă ar fi fost după mine... eu eram cin'zeci la sută pentru plecat, cin'zeci — pentru rămas. Doamnă Sachelarie, atâtea lipsuri am îndurat, atâtea și-atâtea, că mi se părea că dacă le poți da cu piciorul... Dar cum eu am o-ncredere desăvârșită-n Mama, cred că, totuși, ea a avut dreptate”. „Să fii convinsă. Ești prea tânără acum. Când ai să mai îmbătrânești, ai să-ți dai mult mai bine seama ce-nseamnă peisajul spiritual pentru un om. O viață fără martorii ei este o viață goală... Nu m-am mai măritat fiindcă n-am mai găsit pe nimeni care să merite, din punctul meu de vedere, bine-nțeleș, să-l iau de bărbat. Nici unul care m-ar fi luat nu stătea alături de bărbatu-meu. Să știi că nu-l idealizez cum facem de obicei cu morții. Era un domn”. „L-ați iubit...” „L-am iubit”. „Și n-ați mai iubit pe nimeni?” „Ba da. Am mai iubit doi bărbați, dar mi-am dat seama că m-am înșelat”. „Nu vă potriveați?” „Între doi oameni care alcătuiesc — sau vor să alcătuiască — un cuplu trebuie să se potrivească multe lucruri. Dacă la unele dintre potriveșile-astea se mai poate lua de aici și pune colo, una este însă indispensabilă și fără tocmeală: concepția despre lume. Aici nu m-am potrivit eu cu pretenției”.

La ultimele cuvinte, dăduse din cap și din umeri, mimînd regretul pentru acest eșec.

În momentul acela, ca la teatru, din bucătăria de vară, care, de fapt, era un șopron în fundul curții, au apărut coana Leana, ducînd victorioasă o tavă pe care se lăfăia un pui rumen, și Alexandru Bujor care-ntr-o mîină ducea un castronaș iar în cealaltă un fund de lemn pe care aburea o mămăligă bună să sature din ea o gloată. De fundul în formă de purcel, opera plastică a lui nea Cliță, bărbatul coanei Leana, atîrna sfoara cu care să tăiem mămăliga.

„Ei, doamnelor, v-ați cunoscut — nu? Ați avut timp să puneți și țara la cale”. „Am și pus-o”, a zis Ileana Sachelarie, uitîndu-se complice la mine, în timp ce se ridica să așeze lucrurile pe masă. „Lăsați, doamnă, vai de mine, ce, nu sunt eu acilea...? Dumneavoastră doar să serviți. Sînziană, ia du-te tu, mamă, și adu sticla de vin din gîrlici”. În timp ce mă-ndreptam spre gîrlici, o auzeam pe coana Leana, dînd cele mai

avantajoase referințe despre mine: „E-așa de cuminte... cum nu să ezistă. Nu vorbește cu nimeni. Fete ca ea, în ziua de azi, una la un milion... — Poftă bună”, ne-a urat coana Leana, retrăgându-se cu un aer mulțumit, ceea ce dovedea că chestiunea financiară între ea și domnul Bujor fusese reglată mai mult decît satisfăcător.

„Dumitale ce-ți place?”, m-a-ntrebat Bujor înfigînd o furculiță-n pieptul puiului. „Mai întîi, să vedem ce vrea doamna”. „Gusturile doamnei sunt deja testate. Cu dumneata vreau să mă lămuresc, mai ales că ești și invitată”. „Dac-așa stau lucrurile... mie mai mult și mai mult îmi place tîrțița”. Ileana Sachelarie a izbucnit în rîs: „Să ne luăm de mîină!” „Trageți a sărăcie, cucoanelor!” „În ceea ce mă privește, nu trebuie să fac eforturi suplimentare”, am zis eu uitîndu-mă-n ochii lui. Am fost sigură că-i plăcuse replica mea. „Pe lîngă croupion, care-nseamnă tîrțiță-tîrțiță, francezii îi mai zic la tîrțiță și soț l'y laisse”. Ultimele cuvinte — metafora cu care numesc francezii partea asta a păsării — le rostisem într-un glas cu Ileana Sachelarie, care bătea măsura cu palma dreaptă, de-ai fi zis că suntem niște eleve care-și repetă lecția-n cor. „Așa că, vedeți, îi mai avem și pe alții de partea noastră”, am adăugat eu. „Am să mă interesez dacă tîrțița era apreciată și la babilonieni, vă promit”, a zis Alexandru Bujor și s-a uitat cînd la mine, cînd la doamna Sachelarie, cu o privire amuzat-ironică. „Sunt unele femei făcute parcă de-o mamă și de-un tată în privința gusturilor”, a continuat el, împărțind puiul. „Iar bărbații, cînd e vorba să se prostească, parcă sunt toți făcuți de-o mamă și de-un tată”, a zis doamna Sachelarie, jumătate-n glumă, jumătate-n serios. „N-o asculta, domnișoară, că dac-o ascuți mai mult, nu te mai măriți niciodată”. „Pînă să mă mărit, oi avea timp să-mi fac și singură o părere”. „Vrei să te măriți așa de tîrziu?”, m-a-ntrebat Alexandru Bujor, fără să mă privească. „Oricum, nu înainte de-a-mi termina Facultatea”. „Ce Facultate?” „Medicina”. „Ăhăhă, paști murgule iarbă verde! Peste-atîția ani de-aici încolo! Te faci babă!” „Liceul l-ai terminat?”, m-a-ntrebat Ileana Sachelarie. „Anul ăsta. Și-am intrat la Medicină”. „Bravo! Înseamnă c-ai învățat bine”. „Deci n-ai de așteptat decît șase ani, n-ai să fii chiar așa de babă”, a zis Alexandru Bujor pe-un ton concesiv. „Mărită-te pe la sfîrșitul Facultății, că pe urmă se micșorează posibilitățile de alegere. Mai mulți băieți decît în Facultate n-au să mai fie niciodată-n jurul dumitale. Și, pe urmă, cu cît trece vremea, cu-atît

te hotărăști mai greu. La tinerețe, închizi ochii și te-azvîrli cu capu-nainte”. „Multe lucruri se fac cu ochii-nchiși”.

La aceste vorbe, Alexandru Bujor s-a uitat fix la Ileana Sachelarie, care i-a răspuns cu o privire muștrătoare.

„Cît mai stai pe-aici, domnișoară?”, m-a-ntrebat el, întorcîndu-și evaziv privirea de la doamna Sachelarie. „Vreo lună”. „Și-acum, doamnelor, masa e servită, să mîncăm, să bem, să ne veselim și pe urmă om mai vedea”. „Parc-ați fi citat din Viața-n roz”.

M-au privit amîndoi cu surprindere.

„Va să zică, m-ai citit și tăceai mîlc, dintr-ăștia-mi ești...” „V-am citit și nuvelele, doamnă. Nu v-am spus nimic, fiindcă nu știu dacă unui artist, cînd îl cunoști doar ca persoană particulară, îi place să vorbească și să-i vorbești despre arta lui”. „Mulți artiști cunoști matală de-ai tras concluzia asta?”, m-a-ntrebat Bujor cu o ironie blajină. „De fapt, în particular, cunosc bine unul singur”. „Pe cine?” „Pe pictorul Matei Șerban”. „Decadentul, putrefactul”, a zis pe-un ton important, pe care l-ai fi luat de bun de n-ar fi fost contrabalansat de ironia din ochii-aceia albaștri, atît de expresivi, cu pleoapele cătînd în jos...

- Ca ale măștii tragediei, roști încet Pavel.

„Nenea Matei zice că-n materie de putrefacție și de decadentă se află-ntr-o societate foarte-aleasă: Brîncuși, Arghezi, Barbu, Țuculescu...”

„Da' vād că-i știi! De la doamna Hangan, că la școală... Hai să mîncăm puiul că se răcește”, a continuat Bujor fără tranziție.

Am mîncat în tăcere. Din pui, rămăsese doar o moviliță de oase. Gizel venise tiptil, se-așezase respectuos la distanță, urmarindu-ne-atenț fiecare mișcare cu ochi umili și rugători.

„Uite-o și pe Zeluța”.

Descoperind-o, Alexandru Bujor îi azvîrlea Zeluței os după os, iar Zeluța le prindea din zbor, de-ai fi zis că din cine știe ce neam de acrobați se trăgea.

„De unde poate veni Zeluța?”, se-ntrebuse Ileana Sachelarie. „Nu l-am mai auzit în viața mea”. „De la Gizel, care-nseamnă frumos, pe turcește. E-o societate cît se poate de cosmopolită în ograda asta.

Numai noi și coana Leana ce mai suntem autohtone, încolo Gizel, pui din căteaua hogii din Mangalia, nea Cliță...” „Cum?” „Cliță. C-l-i-ț-ă”.

„Asta de unde-o mai veni?!” „Eee! Stați slab cu onomastica, doamnă.

Dacă n-ați auzit-o pe coana Leana făcînd arborele genealogic al Zeluței — care pîn' la urmă reiese că vine de se trage din neamul lui

Ali-bey, de pe cînd stăpînea turcu', și pe-al lui nea Cliță, care, și el, de pe mamă — se trage din han-tătaru', iar de pe tată — din neam de greci procopsiți, că de-aia-l cheamă Temistocle! E!” „Aha!”, zisese Alexandru Bujor, uitîndu-se la mine prin paharul plin cu vin rubiniu. „Ce-nseamnă să aibă un copil o mamă deșteaptă și cultă! Mă uit la dumneata, Sînziana. E-adevărat că ești deșteaptă. Dar în fiecare vorbă pe care-o spui se vede-nvățătura, se vede copilul educat de cineva care știe să educe. Cît de fericită trebuie să fie doamna Hangan că te are”, murmurase Ileana Sachelarie. Un amestec de regret și de evlavie îi îngreuia privirea și glasul, ca o aluviune.

Abia mai uitasem de panica singurătății prin care trecusem, și venea Ileana Sachelarie să-mi tragă un nou semnal de alarmă, cu glasul și cu privirea ei care pentru mine se traduceau prin „grăbește-te, hotărăște-te de la-nceput ce vrei și-apucă-te să-nfăptuiești, că viața nu stă să te-aștepte!” I-am zîmbit, cu un zîmbet îmbătrînit de-nțelegere.

Alexandru Bujor s-a uitat pe rînd la noi. Și-a pus paharul pe masă și, printre pleoapele-acelea pe care le micșora atît de expresiv, i-a azvîrlit Ilenei Sachelarie o privire care tăia ca un brici, iar mie — o privire de zaraf care vrea să cîntărească ceva din ochi.

„Domnișoară, văd că pe doamna Sachelarie ai citit-o. Din mine ai citit ceva?” „Tot ce v-a bătut Mama la mașină”. „Deci, tot ce-am scris pîn-acum. Și cum ți se pare?”

M-am uitat intimidată la el, apoi, la ea. În ochii ei, am văzut curiozitate și îndemn, și-am prins curaj. „Cînd vă citeam îmi venea să scrișnesc din dinți. Toate personajele dumneavoastră aleargă după ceva, cu sufletul la gură. Cînd citeam, mă surprindeam respirînd sacadat”. „Bravo mie! Ia spune-mi, ce personaj ți-a plăcut cel mai mult?” „Panțîru-ăl bătrîn. Artistic vorbind... Uman — nu mi-a plăcut nici un personaj al dumneavoastră”. „De ce?”, m-a-ntrebat Alexandru Bujor, privindu-mă ca un profesor care-ți pune o-ntrebare-ncuietătoare. Ileana Sachelarie mă asculta cu gîtul încordat, atît era de atentă.

„Fiindcă nici unul nu e frumos pe dinăuntru”. „Și crezi că viața pe care-au dus-o i-ar fi-ndreptătit să fie altfel, chiar viața-n general?” Eu am dat din umeri. „La urma urmei, ce știi dumneata despre viață?”

„Ce să știi? Cît poate ști un copil orfan de tată, crescut cu cheia de gît, așteptîndu-și mama cu sufletul la gură, tremurînd la fiecare pas de pe palier, la fiecare țîrîit de sonerie, la fiecare zgomot, și educat cu foarte multă marmeladă. Cred că și-n plasmă am marmeladă. Cam atît”.

M-am uitat mai întâi în ochii Ilenei Sachelarie și mi-am dat seama că-i venea să plîngă. M-am uitat și-n ochii lui Bujor, Nu mai erau micșorați și nu se mai vedea nici urmă de ironie-n ei.

Am început să mă simt vinovată că-i întristasem. Mama, care nu se plîngea niciodată, mă-nvățase că nu-i frumos să-ți arăți rănilile în fața nimănui, ci să ți le-oblojești cînd ești singur și chiar cicatricele să le-ascunzi de ochii lumii.

„Cînd ați început să scrieți Pămînt, aveți doar douăzeci și unu de ani, cu doi ani mai mult decît am eu acum. Deci, nici experiența dumneavoastră de viață, cantitativ măcar, nu putea fi mult mai mare decît a mea de-acum”, am zis eu la repezeală, cu gîndul să risipesc atmosfera pe care-o creasem povestindu-mi foarte pe scurt viața.

„Bună observația dumitale cu experiența cantitativă. Ai fost prudentă cînd ai făcut-o, fiindcă ai lăsat deschisă porțița spre calitate”. „Cred că mai importantă poate chiar și decît experiența, la un artist, este structura: forma-n care, vrînd-nevrînd, se exprimă pe sine, în care, vrînd-nevrînd, își scoate la suprafață sufletul”. Ileana Sachelarie vorbise cu un aer absent. Părea că-și comunică ei însăși această observație.

„Nu crezi că artistul poate să-și depășească eul, că arta i-l poate șterge în operă, că artistul dintr-un artist poate fi atît de puternic încît să șteargă omul din artist?” „Îl poate atenua, dar să-l reducă la zero, asta niciodată!” „Să-ți dau exemple de mari artiști — oameni mici?” i se adresase Alexandru Bujor Ilenei Sachelarie, privind-o țintă printre pleoapele micșorate. „Să-ți dau exemple de micimi, de lipsuri de gust artistic la acești mari artiști-oameni mici, de răbufniri în operă ale imperfecțiunii lor de oameni, răbufniri ca ale unor guri de canal uitate fără capac într-un răzor de trandafiri?”

De data asta, vocea Ilenei Sachelarie, în calmul căreia, pîn-atunci, picurase egal melancolie, resemnare, autoironizare, căpătase ceva metalic, lucios, de-o răceală care pe mine mă surprindea. Privirea ei domoală și plină de-nțelegere — care părea o traducere a vorbei lui Montaigne, atît de plină de-nțelepciunea constatării „în lumea asta unde am văzut totul și contrariul acestui tot”, „dans ce monde ou j'ai tout vu et le contraire de tout” — privirea asta domoală se ștersese din ochii ei. Îi luase locul o privire tăioasă care parcă stătea să-și ia zborul din ochi și să dea cu sabia, ca un arhanghel al răzbunării. Deși Ileana Sachelarie și Alexandru Bujor duceau o discuție de principii —

discuție în care, de obicei, omul își păstrează calmul, impunându-și o anumită detașare, deoarece corăbiile care se-neacă sunt ale tuturor și-ale nimănui — mie mi s-a părut că ei doi aveau ceva de-mpărțit și dincolo de principii. Participarea atât de vehementă a Ilenei Sachelarie îmi trezise bănuiala asta. Alexandru Bujor era permanent participant, fiindcă ironia este o formă intensă de participare la viață — ea traduce sau o permanentă revoltă, sau neînțelegerea a ceea ce se-ntîmplă-n jurul tău, sau un amestec între acestea două, plus un sentiment de frustrare și multe altele-ncîlcite-ntre ele ca-ntr-un ghem care nu mai poate fi descurcat. Asta zic eu acuma, că m-am făcut mare și deșteaptă! Atunci, am avut impresia — o impresie subterană, ca orice avertisment venit din straturi prelogice — că Alexandru Bujor era unul din cei doi bărbați pe care-i iubise Ileana Sachelarie și-a căror concepție despre lume nu fusese ce s-ar fi așteptat ea să fie. Unul din cei doi cu care n-o brodiser, în același timp, din privirea ei lucidă și tăioasă, care mătura orice urmă de lirism, înțelegeam că Ileana Sachelarie nu era un om care să poată fi prostit, îți crea, cu bună-știință, iluzia că putea fi prostită, uneori poate că-și crea chiar ei iluzia asta — fiindcă, la un moment dat, lipsa oricărei iluzii începe să te obosească dar, de fapt, pe un fond de bunătate adevărată, logica, acest dușman de moarte al euforiei, țîșnea din ființa ei: un recif într-o mare liniștită și netedă ca o farfurie de supă. Netezimea blîndeții ei melancolice ca și ascuțimea lucioasă a răcelii ei, haina asta cu două fețe — pe care-o schimba de pe-o parte pe alta cu o iuțea de prestidigitator, față de calmul jucat al lui Alexandru Bujor — mă făcea să bănuiesc că ea pusese punct legăturii lor, încetînd să-l mai iubească sau impunându-și să nu-l mai iubească, în timp ce lui, poate și din orgoliu, nu-i trecuse. El o mai iubea. O iubea cu ciudă.

„Nu te contrazic acum fiindcă ar dura prea mult și trebuie să mai și plecăm, că speriem fata asta”, zisese Alexandru Bujor pe-un ton neașteptat de concesiv, uitîndu-se la mine de jos în sus, cu privirea filtrată printre pleoapele-nchise pe jumătate.

I-am condus pînă-n capătul uliței unde-și lăsaseră „Pobeda” — „Pobeda” lui Alexandru Bujor, cum aveam să aflu mai tîrziu. Pînă-n seară, Ileana Sachelarie trebuia s-ajungă la Vama Veche, la o veche gazdă a ei, iar Alexandru Bujor — la Eforie, la hotel, unde-avea de gînd să stea toată vacanța. Trebuie să-ți spun că, pe vremea-aceea,

Eforia era cea mai elegantă stațiune de pe litoral, iar „Pobeda” — cea mai elegantă, dacă nu chiar unica, marcă de mașini din țară.

Cînd ne-am despărțit, Ileana Sachelarie mi-a ținut lung mîna-n mîna ei. Mi-a luat apoi capul între mîini, s-a uitat la mine cu privirea plină de nostalgie și de compătimire cu care ne uităm uneori la oameni mult mai tineri decît noi, și m-a sărutat pe frunte.

— Nostalgie și compătimire! ciudat aliaj, zise Pavel.

— Nostalgie pentru tinerețea rămasă-n urmă, acel timp fericit, animat de speranțe și de idealuri. Compătimire pentru tot ce se poate-așterne-n fața unui om tînăr: erori, amărăciuni, dezamăgiri, dureri, adversități, eșecuri, în privirea, în zîmbetul ei, chiar și-n sărutarea ei maternă — mi s-a părut că citesc o prevestire pentru viitorul meu. M-am simțit brusc foarte tristă și, ca un gest de salvare, am strîns-o pe Ileana Sachelarie-n brațe, în timp ce-mi pătrundea-n nări mirosul ei frumos, de parfum bun pe-un corp proaspăt spălat, am simțit imperios nevoia să-i pun o-ntrebare.

(Pavel se uită la Sînziana cu ochi plini de curiozitate.)

„Ați vrea să mai aveți vîrsta mea?”, i-am șoptit eu la ureche, ca pe-o mare taină.

M-a apucat cu mîinile de umeri, a pus oarecare distanță-ntre noi, s-a uitat la mine cu-o admirație de parcă cine știe ce minune-aș fi spus, și cu-o voce la fel de tainică, pe cît fusese-a mea, vocea cu care spui ceva ce nu trebuie să afle nici vîntul, mi-a șoptit la ureche: „Nu! Abia aștept să treacă și ce mi-a mai rămas”. îmi spusese vorbele-astea dintr-o suflare. După o scurtă pauză, în care mie nici să clipesc nu-mi mai venea, i-am auzit din nou șoapta: „Îți urez din suflet ca la anii pe care-i am eu acum să gîndești altfel decît gîndesc eu”.

„Ei, v-ați transmis formula bombei? Ați hotărît și unde s-o puneți?”, ne-a-ntrebat Alexandru Bujor, cu-o ironie blajină de parcă voia să spună: „Săracele, ce să le faci? Zi-le femeii, și pace”.

Ileana Sachelarie s-a urcat în mașină. Alexandru Bujor s-a uitat la mine cu-o privire foarte serioasă, în timp ce-mi lua mîna și mi-o ridica pînă la gură, abia atingîndu-mi vîrfurile degetelor — de parcă s-ar fi temut să nu le spargă. Am fost sigură că mi-a sărutat mîna ca să-mi facă plăcere, ca să-mi dea importanță. M-am simțit măgulită. Îți dai seama cîtă minte aveam!

— Cîtă să ai? Cîtă are orice fată cuminte la nouăsprezece ani.

— Cuminte și nedusă-n lume. O dată fusesem și eu la o petrecere: ți-am povestit. Acolo, pentru prima oară-mi sărutase cineva mâna: unul dintre băieții cu care dansasem. Dar acolo, la dans vreau să zic, asta făcea parte din obicei, pe când din partea domnului Bujor Alexandru, autor din bibliografia obligatorie de la română, vezi tu, Pavele, asemenea gest era cu totul altceva! Pavele, poate c-ar trebui să mă opresc, mi-e și rușine de cât am vorbit...

— Te rog, nu te opri, te rog.

— Nu știi cât de interesantă poate să-i pară cuiva povestea unei vieți... a unei vieți care nu are nimic spectaculos.

— Majoritatea oamenilor duc o viață nespectaculoasă. Nici la teatru nu ne ducem în fiecare zi. „Spectacolele”, adevăratele „spectacole” ale vieții noastre ni le știm fiecare-n parte. Să știi că-mi place s-aud povestea vieții oamenilor, chiar când ei sunt alții decât Sînziana Hangan. După ce-mi termin programul, mai trec o dată să-mi văd pacienții, ca să-i aud vorbind, ca să-i provoc să vorbească. Și-ntr-o carte, și-ntr-un ziar trebuie să știi să citești printre rînduri, dară-n oameni...

— În oameni?

— Să citești printre vorbele lor și chiar dincolo de ele. Uneori, un oftat povestește mai mult decât un roman-fluviu, o privire — mai mult decât o bibliotecă.

— În mine ce citești dincolo de vorbe?

— De, Sînziană, ce să zic...? Viața ta de pîn-acuma parcă n-ar fi fost tocmai o paradă a norocului. Dar să ne-ntoarcem la autorii din bibliografia obligatorie...

— Ți-am descris amănunțit întâlnirea mea cu Ileana Sachelarie, mai întâi, pentru că Ileana Sachelarie — atît cât am cunoscut-o atunci, fără să mai vorbesc de valoarea ei de scriitor — mi-a făcut o impresie foarte puternică. Am discutat multe lucruri cu mulți oameni, și cu memoria asta de elefant pe care-o am, îmi aduc aminte tot, dar, din punct de vedere afectiv, ca-nvelit într-un strat de vată: amintiri desonorizate, asurzite, sclerozate de vreme. Acele două fraze ale Ilenei Sachelarie — răspuns la-ntrebarea mea — răsună-n mine de-aproape douăzeci de ani, la fel de acut și la fel de neliniștitor ca și-atunci, în clipa când mi-au fost șoptite la ureche. De-atunci și pînă săptămîna trecută, n-am mai întâlnit-o niciodată pe Ileana Sachelarie. Săptămîna trecută m-a strigat pe stradă și, ca și când ne-am fi văzut cu cîteva zile

mai înainte, m-a sărutat pe frunte și m-a invitat pe la ea: „Vino pe la mine când poți. Vreau să mai stăm de vorbă și, drept să-ți spun, vreau să-ți și dau niște lucruri, fiindcă m-am hotărât să nu mai păstrez decât strictul necesar. La bătrînețe, e bine să dai altora mai tineri”.

„Dumneavoastră vorbiți de bătrînețe? Arătați mai tînără decît mine”.

„Oi fi arătînd eu, dar acuș-acuș bat șaiszeci de ani. Și cum nu sunt genul care crește și lansează pești, îmi face plăcere să dau din viață cui mi-e drag. Să știi că te-aștept. Ține telefonul meu”. Miercuri, mă duc pe la ea. Nu pentru că vreau să-mi dea ceva. Mă duc fiindcă abia aștept să stau de vorbă cu ea. Cred că nici nu-și închipuie cît de puternică impresie mi-a făcut atunci și cît de des i-am evocat imaginea tot timpul cît am fost măritată cu Alexandru. Mereu îmi spuneam: „Nu degeaba l-a lăsat o femeie ca Ileana Sachelarie”, și deodată gîndul meu o-nvăluia-n afecțiune ca pe-o soră de nenoroc.

Deși n-am încă patruzeci și unu de ani, nu știu cîte lucruri aș refuza dacă mi-ar fi cu putință să aleg: unul singur știu însă că l-aș respinge cu mîinile, cu picioarele, cu bolovani, cu cărbuni aprinși: să mai iau viața de la-nceput. Aici sunt într-un acord total cu șoapta Ilenei Sachelarie. Mă bucur că pînă acum n-am ajuns să spun cum mi-a spus ea atunci: „Abia aștept să treacă și ce mi-a mai rămas”.

Așa cum ți-am spus, aș minți să zic că nu sunt momente cînd m-aș întinde jos și-aș muri; dar momente, cum cred că, dacă e sincer, fiecare om trebuie să și le recunoască; și deși, cum de asemenea ți-am spus, nu contez pe nimic spectaculos în viața care mi-a mai rămas de trăit, ci doar pe microbeii mei drăguți, pe fetele mele și pe niște nepoți, la-ncheierea oricărei socoteli cu viața — pe care-o presupune fraza Ilenei Sachelarie „Abia aștept să treacă și ce mi-a mai rămas” — la asta n-am ajuns și sper să nu ajung niciodată. Fraza asta, vreau să spun ceea ce exprimă ea, exclude orice curiozitate pentru ziua de mîine.

Poate că singurul meu adevărat noroc în viață este această curiozitate: ce se poate-nîmpla mîine.

— Aici cred că e vorba de resursele interioare ale omului, de calitatea lor, și-n cele din urmă de calitatea generală a omului.

— Tulburător mi se pare că la o asemenea concluzie — căci asta nu e o părere care să mai lase o porțiță cît de mică spre altceva — tulburător mi se pare că ajung la ea unii oameni de-o calitate indiscutabilă. Tu n-o cunoști pe Ileana Sachelarie, dar cred c-ai citit ceva de ea.

— Viața-n raz, Laicii infailibili, împărății fără chei, Rudele sărace ale gloriei. Cum să n-o citesc? O socotesc o mare prozatoare. Când mă gândesc acum mai bine, după felul cum scrie, după personajele pe care le creează, niște oameni care trag și cu dinții de viață, n-ai zice, Doamne ferește, că abia așteaptă să treacă și ce i-a mai rămas. În scris, se detașează de propria persoană, creează o lume din care se exclude pe sine. Cred că la originea părerii ăsteia a ei cu „să treacă mai repede și ce-a mai rămas”, este singurătatea-n care trăiește, lipsa unei familii, a unei afecțiuni permanente, a unor bolovani legați de picioare — cum este uneori o familie — bolovani însă care-ți asigură o verticalitate permanentă.

— Permanentă și relativă: de multe ori, din cauza bolovanilor, trebuie să-ndoi spinarea, dar, ce e drept, ei nu-ți lasă timp de melancolizări metafizice prelungite și, vorba lui Bernard Shaw, prima condiție pentru a nu fi nefericit este să n-ai timp să te gîndești la nefericire. Singurătatea, ziceai tu, și zic și eu, s-ar putea să se afle la originea acestei capitulări în cazul Ilenei Sachelarie. Singurătatea l-a dus la sinucidere pe doctorul Nini Naiculescu. Mîine e parastasul lui. Singurătatea. Dar parcă poți să știi că numai singurătatea... Poți să știi că nu și altceva, mult mai profund? O deteriorare sufletească, slăbirea unor mecanisme mult, mult mai subtile... Acele structuri de rezistență ale sufletului, care nu se conformează tipicului, cantității de beton suficiente în general pentru a ține edificiul în picioare?! Tristețea, disperarea, blazarea se află sub formă de saprofiți în fiecare dintre noi. Totul este ca ele să nu iasă din starea lor de saprofiți, de „coexistenți” pașnici, și să n-o apuce pe calea manifestărilor virulente. Doctorul Naiculescu, Ileana Sachelarie — tributari, măcar în parte, singurătății. Dar blazarea — stare mult mai primejdioasă, mult mai insidioasă chiar decît disperarea (care, fiind o stare prea intensă, nu poate fi de durată), blazarea față de disperare fiind ca un alergător de maraton față de unul la suta de metri plat — blazarea e-o boală mult mai răspîndită decît își poate cineva închipui, iar tributarii ei nu sunt numai oamenii singuri. Nu vorbesc de blazarea de suprafață, pe care mulți o afișează din superficialitate sau chiar din snobism. Vorbesc de blazarea adevărată, de morbul blazare: „cette marne incuriosite”, cum a numit o dată un scriitor francez bătrînețea...

— Ce-nseamnă „morne”?

- Mda... Și „posomorît” și „mohorît” și „tern”...

- Bine-a zis!

Sfirşit